

revista arhivelor

ANUL LVI
VOL. XLI
Nr.

4

1979

P. 52418/1980

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Str. Arhivelor nr. 2, sec. V

Telefon : 13.37.77

CUPRINS

	Pag
IN CINSTEA CONGRESULUI AL XII-LEA AL P. C. R.	
I. GAL — Bilanț rodnic, perspective luminoase	381
2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT	
E. GLÜCK — Izvoarele narative din secolul al XI-lea referitoare la istoria Transilvaniei. Noi contribuții	386
SAPTAMINA INTERNAȚIONALĂ A ARHIVE- LOR	
V. ARIMIA — Acțiuni organizate de Arhivele Statului	398
TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ	
M. R. MOCANU — Rolul de îndrumare și control al Arhivelor Statului	400
M. TIMBUS — Arhivele Statului din Arad în local propriu	404
LEGISLAȚIE	
T. NECȘA — Evidența documentelor create și deținute de or- ganizațiile socialiste și de celelalte organizații	408
P. MIHĂILESCU — Din experiența muncii de arhivă în ramura industriei metalurgice	410
ACHIZIȚII NOI	
D. IVĂNESCU — Îmbogățirea Fondului Arhivistic Național la F. A. S. Iași	412
DOCUMENTE	
L. BOAR — Date privind procesul intentat răsculaților din Valea Ghimeșului	416
I. CĂPROȘU, A. PRICOP — Documentele satului Boroseni	419
ȘTIINȚE AUXILIARE	
O. GUȚU — Unele probleme actuale de paleografie româno- slava	427
INSTRUMENTE DE LUCRU	
N. TRANDAFIRESCU — Glosar de cuvinte grecești (IIIA)	430
PREȚUITORI AI ARHIVELOR	
P. GRIGORIU — Gr. Tocilescu	438
VIATA ȘTIINȚIFICĂ	
*** — Cercetări în arhivele de peste hotare	443
CRONICA	
E. IOSEFIDE — Sesiuni de comunicări științifice dedicate celei de a 35-a aniversări a eliberării patriei	467
EL. GHEORGHE — Ședința de lucru a comisiei științifice pen- tru probleme arhivistice	468
R. IONESCU — Consfătuirea privind arhivele economice	470
M. TUDORICĂ — „Masă rotundă” consacrată documentelor economice	471
C. DOBRESU — Sesiune de comunicări și referate la Ploiești	472
S. RACOVICĂ — Reuniunile de lucru ale Biroului și Co- misiei arhive și microcopii ale CIBAL-ului și Conferința bal- canică. Atena 21—25 septembrie 1979	473
M. DOGARU — Reuniunea Comitetului internațional de sigilo- grafie. Paris, 24—28 septembrie 1979	474
RECENZII ȘI PREZENTARI	476
LISTA DOCUMENTELOR PUBLICATE ÎN VOL. XLI	491

CONSILIUL DE CONDUCERE :

Vasile Arimia — președinte, Dan Berindei, Ioana Burlacu, Iulian Cîrțină, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Mihail Guboglu, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache, Dumitru Ivăneșcu, Cornelii Lungu, Alexandru Matei, Nicolae Mocișiu, Mircea Mușat, Maria Pîrvulescu, Emilia Poștăriță, Ioan Pușcaș, Ioan Ranca, Traian Rus, Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE :

Vasile Arimia, Ioana Burlacu, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache — redactor șef, Cornelii Lungu, Mircea Mușat, Mioara Tudorică

Redactor : Mioara TUDORICĂ
Secretar de redacție :
Elena GHEORGHE

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LVI
Vol. XLI

P. 52718/1980

BUCUREȘTI, 1979

Nr. 4

„În domeniul istoriei și arheologiei cercetarea științifică va trebui să adâncească în continuare — pe baza materialismului dialectic și istoric — studiile privind evoluția străvechilor civilizații care s-au succedat pe aceste meleaguri, acordînd o atenție prioritară procesului de etnogeneză a poporului român și factorilor interni și externi care au influențat dezvoltarea sa de-a lungul secolelor. Cercetarea trebuie să pună puternic în evidență continuitatea poporului român, procesul de împletire organică a vechii civilizații moștenite de la daci și romani, care a determinat o nouă înflorire economico-socială a acestor meleaguri. Totodată, cercetarea trebuie să pună puternic în lumină bogatele tradiții ale luptei poporului nostru pentru libertate, independență și unitate națională, să înfățișeze, în lumina adevărului științific, locul și rolul românilor în dezvoltarea istorică din această parte a Europei, contribuția lor la cauza generală a progresului și civilizației. Din studierea trecutului istoric, cercetarea trebuie să desprindă concluzii și învățăminte pentru prezent, de care trebuie să ținem seama în dezvoltarea generală a societății, în politica internă și externă a partidului și statului nostru“.

Programul-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000. Proiect, p. 31.

„...Cercetarea istorică, departe de a constitui o investigație cu caracter strict documentar a trecutului, este în bună măsură — așa cum arată viața — și o știință a prezentului. Istoria oferă concluzii și învățăminte despre marile procese ale dezvoltării societății, ale existenței popoarelor de-a lungul timpului, punînd în evidență atît ceea ce a fost valoros, cît și piedicele ridicate de-a curmezișul evoluției și care au costat scump umanitatea, au întîrziat progresul unor națiuni“.

Nicolae Ceaușescu, Cuvîntare la adunarea consacrată aniversării Academiei „Ștefan Gheorghiu”. 28 martie 1975, în România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 11, p. 379—380.

„În activitatea noastră ideologică, în studierea și explicarea fenomenelor din societatea noastră socialistă, este necesar să se înțeleagă faptul că revoluția proletară, socialistă, nu trebuie considerată încheiată odată cu preluarea puterii politice, odată cu realizarea proprietății socialiste. Desigur, acestea sînt momente importante ale revoluției socia-

liste, dar ele nu încheie procesul revoluționar ; dimpotrivă, creează condiții pentru afirmarea și dezvoltarea lui. Procesul revoluționar, revoluția socialistă continuă și trebuie să se dezvolte continuu în conformitate cu fiecare stadiu istoric — atât în domeniul structurii socialiste, al relațiilor de producție și sociale, al conducerii societății, al modului de viață al oamenilor. Procesul revoluționar va continua și se va manifesta cu putere în toată opera de făurire a socialismului, a societății socialiste multilateral dezvoltate, a societății comuniste. Numai înțelegând în acest sens problema luptei revoluționare, vom înțelege și faptul că nu putem fi mulțumiți cu ceea ce am realizat...”.

Nicolae Ceaușescu, Cuvintare la constituirea de lucru de la Comitetul Central al Partidului Comunist Român din 5—7 septembrie 1979, p. 53

BILANȚ RODNIC, PERSPECTIVE LUMINOASE

IONEL GAL

În viața politică a patriei, Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român se înscrie, prin consecințele profunde asupra României, ca eveniment de maximă importanță. De aceea, întreaga perioadă de pregătire a Congresului se constituie într-un minunat prilej de analiză aprofundată, amplă a activității desfășurate în țara noastră.

Înalta valoare teoretică și practică a documentelor adoptate — Directivele cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul următor și orientările de perspectivă pînă în 1980, Programul-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000 și Programul-directivă de cercetare și dezvoltare în domeniul energiei pe perioada 1981—1990 și orientările principale pînă în anul 2000, a fost încununată de ampla cuvîntare rostită la Plenară de tovarășul Nicolae Ceaușescu, care reprezintă un model de pătrundere și înțelegere dialectică a sensurilor evoluției sociale din patria noastră în conformitate cu necesitățile decurgînd din realitățile naționale și internaționale actuale.

Prin conținutul lor aceste documente ne prilejuiesc, dincolo de cifrele care jalonează considerabila creștere economică a țării, analiza aprofundată a activității desfășurate de Arhivele Statului în ultima perioadă de timp și prefigurarea sarcinilor de viitor.

Pornind de la cerințele noii faze ale dezvoltării societății noastre, de la rolul hotărîtor al științei în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului, Plenara C.C. al P.C.R. din 4-5 iulie 1979 a stabilit ca la Congresul al XII-lea al P.C.R. să fie supus dezbaterii „Programul directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic pînă în anul 1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000“.

Puternic mobilizate de prevederile înscrise în documentele de partid, Arhivele Statului din România și-au orientat activitatea pentru a ri-

dica la cote și mai înalte rezultatele obținute. Direcțiile principale ale activității arhivistice au fost îndreptate spre aplicarea consecventă a legislației arhivistice la organizațiile socialiste, valorificarea științifică și practică a bazei documentare a Arhivelor Statului, completarea Fondului Arhivistic Național și introducerea în circuitul științific a noi informații istorico-documentare, modernizarea și dezvoltarea bazei tehnico-materiale, perfecționarea pregătirii de specialitate a cadrelor.

Legislația arhivistică în vigoare, respectiv Decretul 472/1971 cu modificările sale ulterioare, a creat cadrul organizatoric și juridic adecvat pentru constituirea și completarea Fondului Arhivistic Național cu documente din toate domeniile activității sociale, pentru realizarea unui sistem de evidență centralizată a acestora și asigurarea, totodată, a condițiilor corespunzătoare de păstrare și conservare a lor.

Pentru cunoașterea și însușirea noilor prevederi ale legislației arhivistice s-a desfășurat o susținută activitate de instruire a responsabililor cu munca de arhivă și a arhivarilor de la organizațiile socialiste și de la celelalte organizații, acțiune care s-a organizat anual, pe ramuri de activități economico-sociale. Totodată, s-a acordat asistență de specialitate creatorilor și deținătorilor de arhive pentru întocmirea evidenței necesare depunerii documentelor la Arhivele Statului. Astfel, s-a ajuns ca în anul 1978 numărul organizațiilor îndrumate să fie de 4860, ceea ce reprezintă o creștere de peste 100% într-un interval de cinci ani. Activitatea de instruire a cuprins și cele 10.000 de comisii de selecționare în care sînt antrenați peste 35.000 specialiști ce își aduc contribuția la activitatea de mare răspundere a selecționării documentelor.

Pentru asigurarea cunoașterii legislației arhivistice de către creatorii și deținătorii de documente, în vederea aplicării corespunzătoare a prevederilor acesteia, Direcția generală a Arhivelor Statului a desfășurat, în afara activității de instruire, îndrumare și control, acțiuni de popularizare prin intermediul radiodifuziunii și televiziunii și a presei cotidiene și de specialitate. S-au publicat articole pe teme privind modul de aplicare a legislației arhivistice la organizațiile socialiste locale, centrale și de ramură și îmbogățirea bazei documentare a Arhivelor Statului prin preluări de documente de la

organizațiile socialiste și celelalte organizații, de la persoane fizice ș.a.

În scopul cunoașterii la nivel național a situației existente la organizațiile socialiste, în vederea inițierii de noi măsuri, menite să îmbunătățească în continuare munca de arhivă și să reducă la strictul necesar cantitatea de documente cu caracter permanent, utile cercetării științifice, Direcția generală a inițiat și efectuat un studiu la mai multe organizații din 11 ramuri reprezentative ale economiei naționale și administrației de stat, cit și din alte ramuri de activitate. Analiza datelor a permis cunoașterea volumului de documente pe ramuri de activitate, a stadiului ordonării, inventariării și selecționării, a modului de păstrare a documentelor. S-au reliefat, totodată, rezultate pozitive în aplicarea și respectarea legislației arhivistice. Trebuie să avem în vedere creșterea masivă a volumului de arhivă la toate organizațiile socialiste care ridică probleme în stabilirea termenelor de păstrare și a spațiilor de păstrare corespunzătoare. Pentru a rezolva problema din acest punct de vedere s-au organizat dezbateri, s-au inițiat consfătuiri cu reprezentanții ministerelor pe diferite categorii de materiale (economice, tehnice, judiciare, sanitare) în cadrul cărora s-au propus măsuri care au impulsionat această activitate.

La toate acestea se adaugă cele trei filme documentare realizate de Arhivele Statului dedicate valorii istorice, și nu de puține ori, și estetică a documentelor de arhivă.

Cadrul juridic creat muncii de arhivă și aplicarea prevederilor Legii pentru ocrotirea Patrimoniului Cultural Național au stimulat activitatea de îmbogățire continuă a tezaurului arhivistic cu noi documente. Astfel, în ultimii ani, s-au preluat de la organizațiile socialiste și de la persoanele fizice un număr însemnat de fonduri arhivistice, totalizând mii de m.l. pentru a fi păstrate în vederea cunoașterii de către generațiile viitoare a înfăptuirilor poporului nostru pe drumul construirii socialismului. Documentele preluate, create de organele centrale și locale ale administrației de stat, instanțe judecătorești, întreprinderi industriale și comerciale, unități agricole, societăți culturale, reprezintă mărturii istorice ale luptei poporului nostru pentru apărarea ființei noastre naționale, unitate și independență, ale strânselor relații pe toate planurile ale țărilor române în cursul veacurilor, ale dezvoltării unitare a poporului român. Arhivele Statului au fost preocupate

pentru preluarea documentelor de la persoanele fizice, în vederea întregirii Fondului Arhivistice Național. Animați de un profund patriotism și dînd dovadă de spirit civic o serie de deținători au donat sau vîndut documente din epocile feudală, modernă și contemporană, precum și cîteva fonduri personale constituite.

Baza documentară a Arhivelor Statului s-a dezvoltat și completat și prin aducerea de copii de pe documente referitoare la țara noastră, din străinătate.

Evoluînd pe o linie ascendentă, cercetările în străinătate au înregistrat o creștere simțitoare în ultimii ani atît în ceea ce privește aria geografică a cercetărilor cît și lărgirea accesului în arhive. Investigarea arhivelor, muzeelor și bibliotecilor străine a fost orientată spre depistarea și microfilmarea cu precădere a acelor documente care reprezintă izvoare de referință, dovezi grăitoare ale permanenței și continuității poporului român, luptei sale pentru păstrarea ființei naționale, independență și suveranitate, unitate și integritate teritorială.

Aceste microfilme conțin informații valoroase referitoare la momente importante și probleme fundamentale din istoria poporului român care permit cunoașterea evoluției sociale pe teritoriul țării noastre începînd cu secolul al XII-lea și pînă în anii de după al doilea război mondial. Acestea, confruntate cu izvoarele interne, permit o analiză mai profundă a faptelor, o viziune mai clară asupra împrejurărilor în care au avut loc, o înțelegere mai amplă a năzuințelor și luptei neînfîcitate duse de poporul român de-a lungul timpurilor pentru dreptate socială, libertate națională și independență.

Îmbogățirea fondului de microfilme a determinat intensificarea activității de valorificare a acestora. De la începutul anului 1979 cercetătorii au la dispoziție fișele de rolă ale tuturor microfilmelor primite pînă în 1977. Documentele aduse în țară sub formă de copii au stat la baza întocmirii unor importante ediții de documente, expoziții documentare, realizarea unor emisiuni la radio și TV, sesiuni de comunicări științifice, studii și articole. La acestea se adaugă un însemnat număr de teze de doctorat și lucrări științifice întocmite de cercetători din afara instituției noastre.

Direcția generală a Arhivelor Statului a acordat o atenție deosebită modernizării lucrărilor din sistemul Arhivelor Statului, reușind să organizeze o activitate de păstrare, conservare și valorificare a documentelor pe principiul folo-

în muncă a unor cadre tinere de specialitate, cu sîrii cît mai largi a datelor furnizate de cercetarea științifică și tehnică.

Pătrunderea științei și tehnicii în arhive este rezultatul firesc al orientării activității arhiviste spre noi forme de protecție și valorificare a documentelor, realizîndu-se printr-o continuă și strînsă colaborare între specialiștii din arhive : istorici, filologi, chimiști, ingineri sau biologi cu personalități sau instituții de cercetare din alte sectoare de activitate, fapt ce a asigurat accesul la cuceririle științei și posibilitatea de a le utiliza în folosul muncii arhiviste. Bazîndu-se pe această concepție, Arhivele Statului au întreprins o serie de măsuri în scopul dezvoltării și modernizării bazei tehnico-materiale, optimizării condițiilor de conservare și reprografie a documentelor, accentuării laturilor calitative ale lucrărilor executate în cadrul laboratoarelor Arhivelor Statului.

În organizarea întregii activități s-a pus un accent deosebit pe aspectele legate de necesitatea asigurării spațiilor și condițiilor de conservare, protecția și securitatea fondurilor și colecțiilor de documente existente sau care urmează a fi preluate în depozitele Arhivelor Statului.

În actualul cincinal s-au realizat sediile filialelor Iași și Mureș ; sînt în curs de execuție sediile altor filiale. În concepția și realizarea noilor depozite s-a ținut seama de necesitatea asigurării unui grad mare de rezistență, existența posibilităților de acces și evacuare rapidă, încadrarea în peisajul urbanistic al localității într-o formă corespunzătoare.

Concomitent cu preocupările pentru realizarea de noi construcții, de asigurarea depozitelor de arhivă cu noi măsuri de pază și securitate, s-au luat măsuri energice în direcția creșterii capacității de microfilmare și copiere în laboratoarele D.G.A.S., realizarea unui sector ofsed pentru facsimile, creșterea posibilităților de restaurare a documentelor și realizarea de studii și cercetări.

S-au obținut o serie de rezultate prin intrarea în funcțiune a unor aparate noi sau prin modernizarea tehnologiilor de lucru, ceea ce a permis ca în prezent o serie de lucrări ale D.G.A.S. să se execute cu forțe proprii.

În paralel, o atenție deosebită a fost acordată exploatării eficiente a tehnicii din dotare. S-a urmărit realizarea de economii, utilizarea mai deplină a materiilor prime și materialelor, raționalizarea consumului de energie și combust-

de spațiul de depozitare și de importanța documentelor.

tibil, introducerea în circuitul economic a unor materiale recuperate din deșeuri.

În ultima perioadă s-au realizat noi tipuri de mijloace de păstrare a arhivei, cum sînt dulapuri metalice pentru conservarea sigiliilor, fișiere tematice. Noi tipuri de containere metalice și din pînză cauciucată au dus la creșterea gradului de protecție a documentelor. A fost modificată tehnologia de fabricație a rafturilor ceea ce a permis reducerea cantității de metal și respectiv scăderea greutății acestora, permițînd și o utilizare mai rațională a spațiilor.

Unul din mijloacele eficiente ale modernizării activității arhiviste a continuat să fie perfecționarea sistemului de prelucrare automată a datelor și a folosirii sale tot mai intense pentru rezolvarea nevoilor curente și de perspectivă ale D.G.A.S. Instrumentele elaborate : clasificatorul tematic, norme tehnice de cercetare tematică, fișa unică și fișierul tematic au dus la reducerea unor activități suplimentare, cu eficiență scăzută, la posibilitatea de folosire mai rațională a eforturilor colectivului de muncă. S-a depus o activitate susținută în scopul îmbunătățirii continue a sistemului SARIAS pentru adaptarea sa la cerințele tot mai complexe pe care le ridică dezvoltarea arhivisticii din țara noastră.

Regăsirea automată a informațiilor a fost axată, în principal, pe tematica activității de valorificare, inițiate la nivelul D.G.A.S. Toate acțiunile organizate în acest sens au făcut ca această activitate să ocupe o pondere din ce în ce mai mare în cadrul activității D.G.A.S. și să răspundă unor necesități de cunoaștere și valorificare a informației documentare.

Măsurile pentru perfecționarea muncii arhiviste au contribuit la lichidarea aspectelor de rutină, conservatorism și birocratism, la creșterea randamentului și eficienței muncii, la întărirea responsabilității sociale în păstrarea și mînuirea valorilor spirituale ale țării.

Direcția generală a Arhivelor Statului acordă o atenție deosebită perfecționării pregătirii de specialitate a cadrelor, pornind de la faptul că problemele tot mai complexe cu care se confruntă arhivistica contemporană necesită cadre cu o bună pregătire de specialitate, capabile să îndeplinească sarcinile de valorificare pe o treaptă superioară a documentelor din Fondul Arhivistic Național. În raport cu cerințele actuale au fost luate măsuri pentru promovarea

Un obiectiv important al cercetării îl constituie domeniul științelor economice și sociale. În o bună pregătire profesională și politică, cunoscători de limbi străine.

De-a lungul anilor, preocupările noastre în această direcție au îmbrăcat diverse forme de manifestare, ajungându-se ca în prezent să avem un program ce asigură un cadru unitar desfășurării activității de perfecționare a pregătirii. În acest scop s-a organizat un învățământ permanent și diferențiat, pe bază de cercuri de studii, cursuri de reciclare, cursuri de paleografie și de limbi străine. Pe lângă aceste forme de pregătire, un număr însemnat de arhiviști sînt înscriși la doctorat sau au obținut deja titlul de doctor, iar alții au absolvit cursul post-universitar la Facultatea de istorie din București.

Eveniment de importanță excepțională în viața partidului, a întregii țări, Congresul al XII-lea se înscrie, fără îndoială, ca o piatră de hotar în eforturile noastre îndreptate spre ridicarea activității arhivistice la nivelul marilor exigențe dictate de etapa nouă, calitativ superioară în care a intrat societatea noastră în urcușul ei nestăvilit pe culmile civilizației socialiste și comuniste.

Se știe că orientarea fundamentală a cercetării științifice în viitorul cincinal și pe întreaga perioadă pînă în anul 2000 este cunoașterea tot mai profundă a acelor procese pe baza cărora să se poată acționa conștient în direcția dirijării lor în scopul satisfacerii necesităților crescînde ale societății noastre.

Instituția noastră, cu un rol însemnat în frontul ideologic și științific al patriei, este chemată, în lumina documentelor Congresului al XII-lea, să-și orienteze astfel activitatea încît să răspundă cu cinste sarcinilor complexe ale perioadei următoare.

În următorii cinci ani Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele sale au îndatorirea de a contribui la dezvoltarea Fondului Arhivistic Național prin preluări de documente care să ateste generațiilor viitoare eforturile depuse de întregul popor sub conducerea Partidului Comunist Român pentru construirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism. Concomitent, vor fi aduse din arhivele străine noi izvoare istorice referitoare la probleme fundamentale ale istoriei românilor. Ordinea de prioritate a preluărilor va respecta prognozele judicioase întocmite în raport

acest sens cercetarea trebuie să-și propună, în raport cu schimbările și cu transformările care au loc în domeniul forțelor de producție și al relațiilor sociale, cu noile descoperiri științifice să conceapă și să prevadă noile direcții de dezvoltare a societății. „Numai așa știința — arată secretarul general al partidului — va putea deveni o forță materială, un factor important în transformarea continuă a societății“. Cercetarea științifică în Arhivele Statului va fi orientată spre investigarea și atestarea documentară a permanenței și continuității poporului român pe meleagurile seculare, a luptei sale pentru libertate, independență și unitate națională, a locului și rolului românilor în contextul civilizației balcanice și al istoriei universale.

Etapa următoare va înregistra ridicarea conținutului și eficienței activității de valorificare prin introducerea operativă în circuitul științific a noilor izvoare documentare, elaborarea de lucrări proprii și în colaborare și prin participarea activă la diferite acțiuni științifice organizate pe plan central și județean.

Utilizarea documentelor din Fondul Arhivistic Național va avea loc în forme multiple și variate de folosire pentru a răspunde într-o măsură mai mare noilor cerințe ale propagandei de partid, ale frontului ideologic. Valorificarea documentelor se va realiza cu prilejul aniversării marilor evenimente din istoria patriei, a personalităților de seamă ale poporului nostru.

Lărgirea formelor de valorificare și popularizare a tezaurului arhivistic național se va face prin organizarea de expoziții, emisiuni radio și televiziune, sesiuni științifice, articole publicate în presa centrală și locală, filme documentare și diapozitive care să ilustreze bogăția și varietatea Fondului Arhivistic Național precum și laturi ale activității arhivistice.

Avînd în vedere etapa actuală a dezvoltării cercetării științifice, revoluția tehnico-științifică pe care o străbatem, se impune intensificarea editării publicațiilor arhivistice (instrumente de informare științifică, ediții de documente, monografii istorice) și a lucrărilor de interpretare istorică.

Pregătirea în vederea celui de al XV-lea Congres internațional de științe istorice care va avea loc la București anul viitor prilejuiește Arhivelor Statului organizarea unor acțiuni care să evidențieze bogăția și valoarea informațiilor documentare. Menționăm : asigurarea bazei documentare pentru „Tratatul de istorie a Românilor“ și participarea unor arhiviști la lucrările

congresului; editarea unor lucrări care să evidențieze multitudinea de izvoare istorice privitoare la procesul genezei etnice și al evoluției istorice a românilor, contribuția lor la făurirea civilizației universale.

În același sens menționăm și organizarea Săptămânii internaționale a arhivelor și sărbătorirea a 150 de ani de existență a instituției Arhivelor Statului din România.

Se impune, totodată, intensificarea procesului de modernizare în Arhivele Statului în toate laturile sale, prin introducerea cuceririlor științei și tehnicii în vederea conservării documentelor, asigurarea securității lor și folosirea lor științifică. Procesul de modernizare va cuprinde: prelucrarea automată a informațiilor documentare cu ajutorul calculatorului electronic, elaborarea unor studii și prognoze care să devanseze soluționarea unor probleme ale procesului de modernizare, oferind soluții noi în ce privește conservarea și protecția valorilor documentare, asigurarea condițiilor optime de conservare și protecție a documentelor.

Construcția de noi sedii județene ale filialelor Arhivelor Statului și a depozitului central la București, modernizarea laboratoarelor Direcției generale a Arhivelor Statului și a celor teritoriale sînt alte obiective de îndeplinit. Se vor iniția studii și cercetări privind păstrarea și conservarea documentelor pe baze riguroase științifice.

Continuarea perfecționare a activității arhivistice se va reflecta în modificarea legislației arhivistice conform sarcinilor ce revin Arhivelor Statului în noua etapă de dezvoltare a țării noastre, jalonată de documentele Congresului al XII-lea. Propunerile de îmbunătățire a legislației arhivistice vor avea în vedere crearea cadrului juridic și organizatoric pentru preluarea mai operativă a documentelor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național de la organizațiile socialiste, crearea condițiilor materiale necesare pentru conservarea documentelor celor mai valoroase pentru generațiile viitoare. Pe această bază ar urma să fie reglementată și uniformizată activitatea de registratură, respectiv simplificarea unor operațiuni și introducerea de formulare tipizate. Se va avea în vedere și lichidarea unor paralelisme sau suprapuneri care mai există, încă, în activitatea unor instituții cu profil similar în achiziționarea sau deținerea de documente. Toate acestea vor atrage revizuirea reglementărilor interne în sensul noilor prevederi legislative.

Perfecționarea activității arhivistice va include și ridicarea pe o treaptă superioară a activității de îndrumare, sprijin și control la organizațiile socialiste. Strînsa legătură cu acestea va permite acordarea unui sprijin mai eficient și mai competent tuturor creatorilor și deținătorilor de arhivă. Se va avea în vedere includerea în comisiile de specialitate a unui mai mare număr de specialiști, reprezentanți ai organizațiilor socialiste care să participe la rezolvarea problemelor de arhivistică. Va fi necesară revizuirea tuturor nomenclatoarelor și indicatoarelor ministerelor, instituțiilor centrale și organizațiilor socialiste în sensul păstrării permanente numai a documentelor valoroase și grăbirea introducerii în circuitul economic a maculaturii. Un sprijin real pentru aceasta îl va constitui elaborarea catalogului orientativ al documentelor cu păstrare permanentă, prevăzut pentru anul 1980. Se va crea, astfel, posibilitatea reducerii volumului de documente cu păstrare permanentă de la 22% din cantitatea totală ce se crează la 15%.

Se vor urmări asigurarea unei pregătiri de specialitate a cadrelor ce organizează și prelucrează arhivele prin cursuri de scurtă durată și reducerea fluctuației excesive a acestora.

O altă direcție de dezvoltare a Arhivelor Statului va fi lărgirea colaborării sale cu alte instituții de cultură și știință din țară, precum și cu instituții de arhivă similare din străinătate și participarea la manifestări arhivistice internaționale.

Perfecționarea pregătirii politico-ideologice și profesionale a tuturor cadrelor noastre constituie o preocupare permanentă prin care se asigură realizarea, calitativă și cantitativă, a tuturor sarcinilor ce revin Arhivelor Statului. Ea se va înfăptui pe baza unui plan judicios întocmit, cuprinzînd cursuri de pregătire politico-ideologică și de specialitate arhivistică, de limbi străine și paleografii, stagii în străinătate etc. care să asigure un nivel superior de competență.

Profund implicați în opera de înfăptuire a mărețelor obiective și sarcini stabilite de Congresul al XII-lea, toți lucrătorii pe tărîmul Arhivelor, alături de întregul popor, au datoria supremă de a lupta cu mai multă fermitate, spirit de abnegație și sacrificiu pentru apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității patriei, a valorilor fundamentale ale societății noastre socialiste.

2050 DE ANI DE LA CREAREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT

IZVOARELE NARATIVE DIN SECOLUL AL XI-LEA REFERITOARE LA ISTORIA TRANSILVANIEI. NOI CONTRIBUȚII

EUGEN GLÜCK

Secolul al XI-lea reprezintă o perioadă de timp dintre cele mai zburcănate în istoria patriei noastre. În vederea elucidării faptelor petrecute în epoca amintită și mai ales în legătură cu voievodatul românesc condus de Ahtum istoriografia română, începând cu Școala ardeleană a analizat printre altele, izvoare narrative, în special, Cronica notarului anonim al regelui Béla (probabil al III-lea) și Legenda sfântului Gerard.

În ultima vreme cercetările specialiștilor din România au dus la îmbogățirea documentației istorice. Personal noi am contribuit la o cunoaștere mai bună a variantelor și problematicei Legendei sfântului Gerard¹.

Totodată istoriografia românească și străină au utilizat lucrările aparținând episcopului Gerard, cunoscute sub denumirea de „Deliberatio” și „Mariale”², textul lui Mahmud Terdzüman care a prelucrat o cronică latină capturată de otomani în secolul al XVI-lea în Ungaria³, precum și predicile lui Osvaldus de Laska (1499)⁴.

Dintre aceste izvoare, primul care a intrat în circuitul nostru științific a fost lucrarea notarului anonim, ce conține câteva precizări lapidare, dar foarte importante, privind voievodatul lui Ahtum. Anonimul istorisește faptul că voievodul descendent al lui Glad, s-a opus tendințelor expansioniste ale regelui Ștefan I, iar sfârșitul tragic al lui Ahtum a fost pro-

vocat de Chanadinus, care l-a asasinat, trecând în serviciul suveranului Ungariei⁵.

Lucrarea episcopului Gerard, „Deliberatio”, (166 pagini folio) a fost scrisă cu puțin timp înainte de moartea autorului (1046), fiind în mod incontestabil una din cele mai vechi elaborate originale, redactate pe sol românesc și care a supraviețuit pînă în zilele noastre. Episcopul, procedînd la analiza unor date din cîntecul de mulțumire al tinerilor izraeliți, scăpați în condiții miraculoase dintr-un cuptor, unde fuseseră aruncați din ordinul regelui babilonian Nabucodonosor face, în realitate, o amplă prezentare a luptei de idei ce caracteriza epoca lui, combătînd în primul rînd ereziile vremii sale de factură gnostică. Ereziile au constituit un suport al mișcărilor antif feudale ale maselor locale care au pus sub semnul întrebării activitatea lui (apud nos). Dar „Deliberatio” oferă cercetătorului de astăzi informații despre agricultura și viticultura contemporană ca și alte elemente ale vieții social-politice.

„Marialele” episcopului Gerard au rămas posterității doar prin intermediul altor texte, în primul rînd „Legenda Aurea” a lui Iacobus de Voragine (+1298). Aceste materiale nu conțin elemente istorice.

Textul lui Mahmud Terdzüman, se bazează pe o legendă care a eternizat faptele de arme ale lui Ahtum. În favoarea acestei teze se mai poate invoca și faptul, că textul vorbește despre războiul regelui Ștefan I împotriva ducelui „Kan” (Kean). După înfrîngerea ducelui, regele a pornit împotriva voievodului de pe Mureș. Istoricul Ștefan Pascu a stabilit, pe baza izvoarelor referitoare la această epocă, că țara lui Kean se situa în nordul Jugoslaviei de astăzi. Autorul cronicii turcești prezintă acest război ca o campanie externă a Ungariei, care a dus la anexarea unei noi provincii. Or, o asemenea campanie după înfrîngerea lui Gyla în 1003 și a lui Kean a avut loc doar împotriva lui Ahtum în anul 1028.

Mahmud Terdzüman mai transmite că Ștefan I l-a atacat pe ducele băștinaș, care a fost apoi asasinat de cel mai apropiat om al său. De altfel, așa arată și Anonymus. Cetățile ducelui au fost cucerite, iar tezaurul lui capturat.

Osvaldus de Laska, în scrierile sale precizează că Ahtum trăia în „Nyr”, regiune care potrivit lui Nicolaus Olahus cuprindea teritoriul dintre Mureș și Crișul Negru, iar după înfrîngerea lui pămînturile voievodului au fost împărțite de cei victorioși.

Cel mai important izvor narativ al vremii este însă Legenda sfântului Gerard. Personajul principal, în jurul căruia sînt brodate evenimentele, este Gerard, un călugăr benedictin

¹ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, Cluj 1972, p. 62 și urm.; George Lăzărescu și Nicolae Stoicescu, *Țările Române și Italia pînă la 1600*, București, 1972, p. 217 și urm.; Eugen Gluck, *Contribuții la istoria părilor arădene în epoca ducelui lui Ahtum*, în „Ziridava”, Arad, vol. 6, p. 69–116; Idem, *Considerații privind izvoarele istorice scrise referitoare la ducatul lui Ahtum*, în volumul *Studii cu privire la Istoria Aradului în perioada feudalismului timpuriu*, Arad, 1978, p. 17–75.

² Eugen Gluck, *Un prețios izvor al istoriei românești: manuscrisul „Deliberatio” (secolul al XI-lea)* Ibidem, p. 76–103; H. Barré, *L'oeuvre Mariale de Saint Gérard de Csanaad*, Marianum, Roma, anul 25, 1963, p. 262–296.

³ Textul a fost publicat de Hazai György, *Notes sur le Tarihi-ı Ungurus de Terdzüman Mahmud*, în „Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungariae”, anul 13, 1961, p. 71–84.

⁴ Osvaldus de Laska, *Sermones de sanctis perutilis a quondam fratre hungaro Ordinis Minorum de Observationia compostati „Biga Salutis”, intitulati feliciter incipiunt*, Hagenau, 1499, Sermo 76

⁵ Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor I, Faptele ungarilor de secretarul anonim al regelui Béla*, București, 1934

originar din Veneția, care în urma unor studii strălucite a devenit abatele mănăstirii San-Georgio-Maggiore din orașul său natal, fondat în anul 982. Legăturile de rudenie ale abatelui cu unul dintre conducătorii opoziției față de dogele Ottone II Orseolo, precum și poziția lui principală, contrară politicii dogelui adept al domniei ereditare și al utilizării veniturilor bisericii în favoarea familiei domnitoare, l-au determinat probabil, să părăsească republica sfintului Marcu.

Abatele ajunge la curtea regelui Ștefan I al Ungariei, care a sesizat faptul că învățatul-călugăr îi poate fi de folos în vederea organizării și consolidării bisericii romane în zona Mureșului inferior, unde creștinismul de rit răsăritean deține o poziție dominantă. După o scurtă activitate la curtea regală și apoi în sihăstrie (1023—1030), Gerard este chemat la conducerea diecezei nou înființată de la Mureșana (urbs Morisena, azi Cenad), fosta capitală a lui Ahtum, ocupată de unguri în anul 1028. El desfășoară o vastă activitate misionară și de luptă împotriva ereziei maselor supuse feudalizării. Încetează din viață în anul 1046, fiind asasinat la Buda de păgînii maghiari răsculați⁶.

După opinia noastră nu există dovezi certe privind apartenența episcopului la familia aristocratică Sagredo din Veneția, această informație, dealtfel larg răspîndită, apărînd tardiv, abia în secolul al XVI-lea⁷.

Aceste date ne confirmă faptul că evenimentele cuprinse în legenda sfintului Gerard în mare parte s-au derulat în partea de sud-vest a patriei noastre, aruncînd o lumină puternică asupra realităților economice, sociale, politice și bisericești ale timpului.

În faza actuală, a cercetărilor se poate preciza că legenda s-a păstrat pînă în prezent în trei forme: legenda mică (minor), legenda mare (maior) și legenda oglindită în imagini.

Legenda oglindită în imagini, unicat, este deținută de Biblioteca Apostolică din Vatican⁸. Codexul respectiv cuprinde opt miniaturi, care relevă principalele etape din viața episcopului așa cum s-a desfășurat după părăsirea Italiei. Prima imagine, care se referă la viața locuitorilor patriei noastre este cea care prezintă o predică adresată poporului (IV). Ultimele patru imagini privesc martiriul și înmormîntarea lui la Mureșana.

Lucrarea este opera unui miniaturist italian, figurile fiind îmbrăcate în costumația medievală obișnuită în peninsula Apenină. Ea datează aproximativ din secolul al XV-lea.

Legenda minor este un elaborat relativ scurt. Ea ne este cunoscută din mai multe surse.

⁶ Guido Casoni, *Vita del glorioso santo Gerardo Sagredo, nobile Venetiano...* Venezia, 1598; Florio Banfi, *Vita di S. Gerardo da Venezia nel codice 1622 della Biblioteca Universitaria di Padova*, Benedictina, Roma, vol. III—IV, 1948; Szeffű Laszlo, *La missione politica ed ideologica di San Gerardo in Ungheria*, în vol. *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, Firenze, 1973, p. 29—31; E. Glück, *Considerazioni...* p. 18.

⁷ Vezi ediția din 1516 a lucrării lui Natali Pietro, *Catalogus sanctorum et gestorum eorum*, III, p. 94—100.

⁸ Biblioteca Apostolica Vaticana, Codex Vat. Lat. 8541/ff. 68 r. — 69 v.

Dintre acestea cel mai cunoscut este textul păstrat la Biblioteca Națională „Marciana” din Veneția, provenind din secolul al XII-lea. Acest text s-a folosit la ediția critică din 1938, fiind utilizat în ultima vreme și la noi⁹.

Un text aproape identic, dar mai precis este un manuscris copiat în secolul al XVII-lea care se păstrează la Biblioteca universitară „Alessandrina” din Roma. Acest material semnalat pentru prima dată în anul 1934, a rămas pînă astăzi puțin cunoscut și nepublicat¹⁰.

Menționăm, de asemenea, textele tipărite la Strassbourg (1486) și Veneția (1498, 1512) precum și pe cel imprimat la Cracovia în 1511, acesta din urmă cu titlul „Vita beatissimi Stanislai”.

Textul de la Strassbourg și cel de la Cracovia, prezintă anumite inadvertențe, față de cele precedente, dar neesențiale din punct de vedere istoric¹¹. În schimb, nu cunoaștem textul imprimatelor de la Veneția, decît din literatură de specialitate, care le consideră identice cu cele de la Cracovia și Strassbourg.

Un manuscris cu anumite deosebiri față de textul marcian și cel de la Roma este astăzi în posesia bibliotecii „Mazarin” din Paris¹². Acest material a fost tipărit în „Acta Sanctorum” (vol. 46 ed. 1867, 24 sept.) de I. Stiling, publicația respectivă fiind deținută și de Biblioteca Academiei R.S. România din București.

Există și cîteva texte prescurtate ale legendei mici, dintre care amintim materialul inserat în legendariul lui Pietro Calo (+1348) cunoscut nouă după exemplarele deținute de biblioteca din Vatican (publicat în 1947) și biblioteca catedralei anglicane din York, fără ca deosebirile dintre ele să fie esențiale¹³.

Dintre epitome și lecțiuni, derivate din legenda mică se evidențiază materialul descoperit recent la Biblioteca Apostolică de la Vatican și un text întocmit pentru uzul bisericii Santa Maria e Donato din Murano (Veneția) unde sînt depuse o parte din osemintele episcopului Gerard¹⁴.

Importanța studierii legendei mici constă în faptul că ele ne oferă un număr oarecare de informații, referitoare la prima jumătate a secolului al XI-lea, înregistrate cel tîrziu în jurul anului 1083, data canonizării episcopului Gerard. În acest sens, amintim datele referitoare la păduri, agricultură și creșterea animalelor, precum și stările social-politice contemporane. La fel, legenda minor incontestabil

⁹ Biblioteca Nazionale „Marciana” Veneția cod. IX (Colloc 2798), fol. 197—200, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, vol. II (Ed. E. Szentpetery), Budapesta, 1938 (în continuare SRH).

¹⁰ Biblioteca Universitaria „Alessandrina”, Roma, secția manuscrise codex nr. 95, f. 721—725.

¹¹ Bibliothèque Universitaire Strassbourg, nr. 9756; Imprimatul de la Cracovia se găsește la Biblioteca Jagellonska.

¹² Loc. cit. nr. 1733.

¹³ Florio Banfi, *Vita di S. Gerardo da Venezia, vescovo di Csanád nel leggendario di Pietro Calo*, *Annuarium Ianus Panonius*, Roma, vol. I, 1947, p. 224—228; Minister Library York, XVI, f. 91 v. și urm.

¹⁴ Biblioteca Apostolica Vaticana Codex Ferrajoli nr. 815 (28 sept.) Gombos Albin, *Catalogus fontium historiae Hungaricae*, Tomus II, Budapesta, p. 1398—99.

existentă în secolul al XII-lea, oferă material comparativ privind geneza și exactitatea informațiilor cuprinse în legenda mare ale cărei exemplare cunoscute provin începând cu secolul al XV-lea.

Importanța cea mai mare pentru istoriografia românească are legenda maior, lucrare hagiografică care conține o descriere mai amplă a stărilor sociale, politice și bisericești din voievodatul lui Ahtum, a vieții acelei părți din populația românească ce trăia, în epoca feudalismului timpuriu, între Dunăre, Tisa și Bazinul Crișurilor.

Izvorul narativ amintit ne oferă informații cu privire la moartea lui Ahtum și mutațiile social-politice, care au avut loc pe teritoriul voievodatului său, după anul 1028.

În stadiul actual al cercetărilor se pot considera prototipuri ale acestei lucrări hagiografice următoarele:

1. Codex Cianeadinus
2. Codex Sagredo
3. Codex Patavinus
4. Codex Vindobonensis
5. Codex Monacensis

Dintre cele cinci materiale, primele două, ne sînt cunoscute indirect, iar celelalte se păstrează în original. Codex Cianeadinus nu poate fi datat cu precizie. El ne este cunoscut doar prin intermediul unei lucrări editate în 1519 la Roma de profesorul Iulius Simone Siculus¹⁵.

Potrivit informațiilor oferite de Arnoldus Wion, Codex Sagredo purta data de 1421. Textul amintit a fost utilizat de A. Wion în lucrarea dedicată sfântului Gerard, tipărită la Veneția în 1597, azi o mare raritate bibliografică¹⁶.

Existența codicelui Sagredo se confirmă și prin relatările lui Francesco Sansovino, publicate în 1581, căruia codicele i-a fost prezentat în original¹⁷. O altă confirmare a acestui text ne oferă lucrarea rezumativă a călugărului Gabriel Bucelin, publicată în anul 1672 la St. Gallen (Elveția). G. Bucelin obținuse același codice tot de la descendenții familiei Sagredo¹⁸.

Corectitudinea textului lui A. Wion, multă vreme necontestată, a fost pusă la îndoială în 1790 de episcopul Batthyányi de la Alba-Iu-

lia¹⁹, iar Stilling, l-a acuzat de folosirea unor versiuni „mincinoase” calificându-l pe Ahtum principe „fictiv”. La aceste teze apoi s-au adăugat și alte critici, ca de ex. imputările istoricului Coloman Juhász, care a invocat citirea eronată a toponimelor din codicele original.

Aceste texte însă în esență s-au năruit. Astfel, confruntarea lucrării lui Wion cu studiile lui C. Juhász a dovedit faptul că Juhász ignorase originalul. Argumentul cel mai important, alături de seriozitatea lui A. Wion, a fost descoperirea în anul 1934 și apoi publicarea textului codicelui nr. 1622 de la Biblioteca Universității din Padova în anul 1948²⁰. Codicele din Padova, în esență, concordă cu textul de bază publicat de Arnoldus Wion care a făcut unele intervenții stilare în partea referitoare la voievodatul lui Ahtum. În materialul lui G. Bucelin publicat în 1672 apar unele toponime specifice utilizate de A. Wion.

Codexul padovan provine cert din secolul al XV-lea, fapt dovedit de scrisul asemănător cu al altor materiale din biblioteca respectivă, cert databile²¹.

Fiind cel mai vechi manuscris original al legendei mari, necunoscut în istoriografia română, publicăm în original și în traducere românească fragmentul privind voievodatul lui Ahtum pe baza textului văzut de noi.

Textul codicelui deținut de secția manuscrise de la Österreichische National Bibliothek din Viena²² a fost utilizat în 1790 pentru realizarea ediției de la Alba Iulia, apoi pentru cea critică din anul 1938. Mai nou la noi s-a realizat de către academicianul Șt. Pascu și V. Hanga o excelentă traducere în limba română a unor fragmente din codicele menționat care se bazează tot pe textul vienez²³. Codexul respectiv pare a fi din jurul anului 1500. În mod vizibil cineva a intervenit în text, eliminând sau reformulând anumite pasagii, modificând o seamă de omonime și toponime potrivit stărilor de lucruri din Ungaria contemporană. Mai adăugăm că pentru noi ediția din 1938 așa după cum semnalează și cercetătorul Gabriel Silăgi din München nici nu poate fi considerată o lucrare de prima mână²⁴.

Textul codicelui de la München deținut de Bayerische Staats-Bibliothek, cunoscut de noi pe baza unor fotocopii, conține o versiune apropiată de textul vienez²⁵.

¹⁵ Iulii Simoni Siculi, *Divus Gerardus Episcopus et Martyr*, Roma, 1519. Unicat la Biblioteca Apostolica Vaticana (în continuare Iulii)

¹⁶ Wion Arnoldus, *Sancti Gerrardi Sagredo vita, ex antiquissimis authenticis etiamtum excusis codicibus optima fide collecta et annotationibus illustrata per...* A. W.... accedere preterea quam, plurimi qui tam latine quam italice de eodem sancto martyre memoriam scriptis posteritatis reliquere Venezia, 1597. (în continuare Wion) Exemplarele cunoscute de noi se găsesc la British Museum din Londra, Biblioteca „Marciana” din Veneția, Biblioteca Universitaria Padova și Biblioteca Nazionale Centrale Firenze, Fond Megliobechiano.

¹⁷ Francesco Sansovino, *Venezia, Città nobilissima et singulare descripta in XIII libri da ... Venezia*, 1581, liber XIII, f. 227

¹⁸ Vita et res praeclare gestae S. Gerardi ... St. Gallen, 1672. Landesbibliothek Stuttgart, Codices historici H.B. V 3 v. și Wolfgang Irtenkauf, Ingeborg Krekler. *Die Handschriften, des ehemaligen Hofbibliothek Stuttgart 2, 2 Codices historici* (HB I-105) Wiesbaden, 1975, p. 7–24

¹⁹ Bathyan Ignatius comitis de Sancto Gerardi episcopi Chanadiensis scripta et acta hactenus inedita cum serie episcoporum Chanadiensium Albo-Carolina 1790. Acta Sanctorum quotquot toto orbe coluntur vel a catholicis scriptoribus celebrantur. Ed. nouă vol. 46, Paris. Roma, 1867. p. 715 ; Coloman Juhász, *Die Stifte der Tchanader Diözese in Mittelalter* Münster in Westfalen, 1927, p. 121 (Tezele lui se repetă și în alte lucrări)

²⁰ F. Bánfi op. cit. la nota 6

²¹ Biblioteca Universitaria Padova Codex nr. 650

²² Österreichische National-Bibliothek Wien, cod nr. 3662

²³ Ștefan Pascu-Vladimir Hanga, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.* vol. II, București, 1958

²⁴ Thomas v. Bogyay. János Bak, Gabriel Silăgi. *Die heiligen Könige*, Graz-Wien-Köln, 1976, p. 75–76

²⁵ Bayerische Staatsbibliothek München (Clm 18624 f. 31–49 (în continuare Codex Monacensis)

Modul de utilizare și caracterul atribuit legendei sfântului Gerard a suscitat în decursul ultimelor două secole o seamă de discuții, adesea vehemente și contradictorii. În primul rând, a fost discutată problema autorului acestor elaborate. În stadiul actual al cercetărilor, autorul sau autorii rămân necunoscuți. Deși, odată cu intrarea în circuitul nostru științific a textelor copiate pe sol italian s-a făcut lumină cu privire la originea și personalitatea lui Walterus, conducătorul școlii din Mureșana, nu se pot invoca argumente serioase care să-i ateste paternitatea în ceea ce privește legenda mare. La fel, nu este deloc plauzibilă ipoteza, care caută să identifice autorul legendei între călugării de la mănăstirea îndepărtată de la Pannonhalma. Această părere ignoră exactitatea majorității informațiilor furnizate de legendă și în primul rând de cea mare, care ne îndrumă, cel puțin parțial, spre căutarea unor tradiții sau documente contemporane locale²⁶.

Teza respectivă găsește o confirmare recentă prin confruntarea legendelor cu lucrarea „Deliberatio” și textele mariale, care dovedesc, prin însăși opera episcopului Gerard, autenticitatea unor informații.

Una din problemele cele mai importante vizează în fond valoarea probatorie a legendei mari, calificată de partizanii autenticității exclusive a legendei mici drept „roman hagiografic”. Așa procedează, de exemplu, profesorul Csóka de la Pannonhalma care socotește legenda mare de proveniență tirzie în jur de 1400.

Alți cercetători ca Jean Leclercq — Luxemburg, Z. Kosztolnyik — Texas, editorii culegerii, “Vie-

²⁶ E. Glück, *Considerații...* p. 38—39

²⁷ Csóka Lajos, *Szent Gellért kisebb és nagyobb legendájának keletkezési története* (Istoria formării legendei minor și major a Sf. Gerard), în Horváth Iános, Székely György, *Közepkori kutyfőnk kritikus kérdései*. (Problemele critice ale izvoarelor noastre medievale), Budapesta, 1974; *Vie des Saints et Bienheureux*, vol. 7, Paris, 1950, p. 499—501; Zoltán Kosztolnyik, *The importance of Gerard of Csanád as the first author in Hungary. Traditio*, New-York, anul 25 1969, p. 376; Jean Leclercq, *Saint Gerard de Csanád et le monachisme*, Studia monastica Abadia de Montserrat, vol. 13, 1974, p. 14

²⁸ Horváth Iános, *A Gelleri legendák forrásértéke A Magyar Tudományos, Akadémia Nyelv és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei (Valoarea legendelor lui Gerard ca izvoare, Comunicările secției de limbă și literatură ale Academiei de Științe ungare)* vol. XIII, nr. 1—4, p. 52—53

Legenda minor textul marcan S.R.H. I p. 474	Legenda maior textul padovan Banfi: Vita p. 305	Legenda maior textul vienez S.R.H. II 496
circa ecclesiastica ministerium curam nimium agebat	circa vero ecclesiasticam ministerium curam sollicitus in tantum erat	circa vero ecclesiasticam monasterium curam in tantum solli- citus erat.
inter huius seculi fluctus	inter huius sancte ecclesie	inter huius seculi fluctus
remigantes scilleam voraginem voluptatum declinare	(sic !) fluctus remigantes voluptatum s(c) ! leam voraginem declinare	remigare voluptatumque stillantem (sic !) voraginem devitare

țile sfinților” tipărită la Paris în 1950, ș.a. pornește de la premiza reală că manuscrisul de la Veneția (Marciana) există în secolul al XII-lea, în timp ce, exemplarele cunoscute ale legendei mari provin dintr-o epocă mult mai tirzie²⁷.

Argumentul lor, însă, nu rezistă criticii, deoarece nimic nu împiedică coexistența timpurie a celor două tipuri, în afară de ultimul pasaj al legendei mari ce i-a fost adăugat vizibil în secolul al XIV-lea și care se referă la construcțiile de la Cenad, făcute în cinstea „sfântului” în 1361 și la moartea reginei Elisabeta în 1381. Dar s-a dovedit că nu rezistă criticii nici argumentele privind caracterul mai clar al unor formulări din legenda mică, teză enunțată inițial de E. Mádszár²⁸. Într-adevăr, aceste argumente ar putea fi valabile numai în cazul comparației între textul scurt de la Veneția (Marciana) și textul vienez absolutizate ca valori de edițiile din 1790 și 1938.

Dar, dacă facem și alte comparații vom constata că textul este clar în codexul padovan, în esență, identic cu legenda scurtă (Marciana) în timp ce copistul de la cel vienez a procedat eronat²⁹.

Totodată legenda mare (textul vienez ca și cel padovan) vorbește despre ridicarea „mănăstirii principale” în cinstea sfântului Gheorghe, drept reședință episcopală, în timp ce materialul scurt grăiește doar de edificarea „bisericii principale”³⁰. În această privință legenda mică concordă cu textul de la Roma (1519) care în unele locuri a reprodus mai exact codicele cianadin. Mai precis, în cazul versiunilor vieneze și padovane ale legendei avem de-a face cu o corecție ulterioară a textului de după copierea izvorului arhaic cianadin.

Codicele cianadin și textul scurt concordă mai mult în privința fixării orașului de reședință a diecezei Mureșana³¹.

În sfârșit, textele lungi nu au reținut informația potrivit căreia episcopul se retrăgea uneori în colibe construite în pădurile diecezei sale. În fond acest amănunt putea să dispară din legenda mare, sau ea a fost ignorată cu ocazia utilizării izvoarelor primare de către autorii respectivi.

Unele cercetări au mai dovedit faptul că în anumite privințe tocmai textul lung este verosimil în comparație cu textul scurt de la Marciana. Un exemplu caracteristic este oferit de comparația fragmentelor privind zona destinată pășcutului animalelor. Vicierei prezintă în fragmentele respective atît textul scurt-marcan cît și cel lung vienez, superior fiind, în privința realităților, codicele din Padova³².

Studiul comparat al textelor scurte de la Marciana, Paris și Cracovia și al textelor lungi de la Padova și Viena privind conflictul dintre episcop și regele Petru, demonstrează că textele scurte sînt viciate în general, iar cel de la Marciana este chiar confuz. În același timp, textele lungi sînt mai clare, în special cel de la Padova, care a menținut nealterat fragmentul incorporat și de legenda mică³³.

În concluzie, constatăm că întreaga dispută purtată în acest sens, mai ales de cei ce au reclamat corectitudinea textului scurt și au desconsiderat legenda lungă, a mers într-o direcție sterilă, ignorând variantele, numărul copistilor și mai ales textele mai bune.

În istoriografia română, predomină părerea formulată de academicianul Ștefan Pascu, potrivit căreia legenda minor este un elaborat cu profil bisericesc, servind cultului. Cei care au susținut filiațiunea nucleului principal ha-

giografic al legendei mari din cea mică au ignorat prezentarea mai veridică a unor evenimente care se găsesc în textul lung.

Un caz caracteristic este oferit de faimoasa scenă legată de roaba care macină grîul, cîntînd. Legenda mare expune evenimentul în contextul călătoriei episcopului, prilejuită de necesitatea unei intervenții la regele Ștefan I. Legenda mare reia firul povestirii îndată ce se încheie descrierea acestei scene, istorisind succesul misiunii lui Gerard, în timp ce legenda mică ignoră pasajul respectiv³⁴.

30

Legenda maior	
Legenda minor textul marcian SRH II p. 473	textul padovan Bánfi : Vita p. 304 textul vienez S.R.H. II, p. 496
Crescente vero fidelium numero ecclesias Dei per singulas urbes fabricavit, principalem ecclesiam in honorem Sancti Georgii preciosissimi Christi martiris ad litus Morisii fluminis fundavit unde et Morisenam sedem appellavit	Crescente igitur numero fidelium et clericorum, ecclesias vir Dei per urbes singulas fabricabat ; principale quoque monasterium quod in honore beati Georgii martiris ad litus Morosii construxit, sedem Morisenam appellavit
	per singulas urbes <i>monasteria</i> et ecclesias edificabat, fundavit et principalem ecclesiam in honorem sancti Georgii in ripa fluminis Morisii, unde et Morisenam sedem nuncupavit

³¹ S.R.H. II, p. 475

31

Legenda minor		Legenda maior	
Text marcian SRH II, p. 475	Textul de la Cracovia fol. 121	Text vienez SRH II, p. 497	Textul padovan Bánfi Vita p. 307
Tempore quodam dum pro cuiusdam defensione ad eundem regem prope- raret, in eius regionis <i>fabulosa</i> <i>patere</i> que usui <i>pecudum</i> extat, vir Dei hospitatus est.	Tempore quodam dum pro cuiusdam defensione ad eundem regem prope- raret, in eiusdem regione <i>sablonosa</i> <i>parte</i> que apta usui <i>pecudum</i> extat, vir Dei hospitatus est.	Accidit autem quodam tempore, ut pro defen- sione cuiusdam ad regem prope- raret et in eiusdem regio- nis <i>parte sil- vosa</i> , que usui <i>porcorum</i> erat apta, sita erat quedam villa, in qua meridie hospitatus est.	Accidit autem, ut quodam tempore pro de- fensione cuiusdam ad Regem prope- raret, in eiusdem regionis <i>parte</i> <i>silvilosa</i> , que usui <i>pecorum</i> erat apta, sita erat quedam villa, in qua meridie hospitatus est.

32

Legenda minor		Legenda maior	
Text marcian SRH II, p. 477	Text Cracovian fol. 121 Text bibl. Mazarin nr. 1733 Text Strassbourg f. 23	Text padovan Bánfi : Vita p. 310	Text vienez SRH II, p. 500

Cumque talia
regis amici
liberalibus
litteris imbuti
attoniti mira-
rentur,
*inveniebant in-
terpretationes*
episcopum ab ira
et indignatione
regis defenden-
tes, quibus inter-
pres timens con-
sensit.

Cumque talia regis
amici liberalibus
litteris imbuti, at-
toniti mirarentur,
innuebant interpreti
tacere episcopum ab
ira et indignatione
regis defendentes
quibus interpres ti-
mens consensit.

Cum autem amici
Regis, liberali-
bus litteris imbu-
ti audientes hec,
attoniti miraren-
tur, volentes
Episcopum ab in-
dignatione Regis
defendere, *innuebant*
ut taceret, quibus
interpres metuens
consensit.

Cum autem amici
regis, liberali-
bus studiis
eruditi, hec
audientes mi-
rarentur, vo-
lentes epis-
copum ab indi-
gnatione regis
defendere,
innuebant
interpreti,
un taberet. Quibus
interpres timore
tactus consensit.

³⁴ SRH, II, p. 475—476, 497—498

Tot așa poate fi invocat și pasajul referitor la reținerea lui Gerard la curtea regelui Ștefan. Legenda mică, în opoziție cu cea mare, nu arată că viitorul episcop a venit cu însoțitori, dar în mod paradoxal vorbește doar de pleacă lor în taină, fără Gerard³⁵.

Cea mai importantă dovadă a faptului că legenda mare nu derivă din cea mică, respectiv nu e mult posterioară acesteia, este constatarea că ea încorporează elemente suplimentare față de cea scurtă, provenite din izvoare locale și autentice. Dintre aceste elemente, amintim faimoasa scenă „profetică” a episcopului, prevestind, în preajma anului 1046, prăbușirea sistemului bisericesc de rit occidental local amenințat de mișcările ereticilor și ale păgînilor. Legenda mare redă alocuțiunea episcopului făcută în acest sens în fața anturajului său. În „Deliberatio” se arată erodarea treptată a organizației bisericești și amenințarea unei răscoale populare („Universus vulgaris exercitus advensus nos concitabitur”)³⁶.

Opinia noastră este că analiza conținutului legendei mici și a legendei mari presupune existența unui prototip sau izvoare comune utilizate de autori, independent unii de ceilalți. Ne sprijinim teza și pe faptul că în ambele tipuri, părți aproape identice diferă — așa cum am mai arătat — numai datorită vicierii textului de către copisti.

În urma acestor concluzii, trebuie să stabilim epoca în care a fost redactată, respectiv definitivată, legenda mare pe baza izvoarelor primare. Există dovezi în sensul că legenda mare a fost încheiată în prima jumătate a secolului al XII-lea³⁷.

Urmărind această idee constatăm că ultima știre din codicele cianadin, folosit de profesorul de la Roma în 1519, se referă la aducerea osemintelor episcopului la Cenad, înainte de 1060, iar minunile petrecute la mormîntul său sînt redatate sumar de autor fără să-l numească pe eroul său „sfinț”.

Informațiile celorlalte texte, în afară de finalul provenit din secolul al XIV-lea, cuprind date pentru încă cîteva decenii după canonizarea lui (1038), eveniment care a necesitat desigur redactarea unui material de sinteză.

Indiferent, care au fost etapele ulterioare de realizare a legendei mari și a celei mici, cert este că acele părți care descriu stările privind secolele XI—XII (fragmente comune) sînt redactate în proză ritmică specifică epocii, cel tîrziu în secolul al XII-lea³⁸.

³⁵ Ibidem, p. 472, 485—487, 488

³⁶ E. Glück, *Un prețios izvor...* p. 79—80, SRH, II, p. 499

³⁷ Horváth Iános, *La légende majeure de l'évêque Gerardo et les débuts de notre historiographie médiévale*, Annales Universitatis Scientiarum Budapestensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio philologica., 1962, p. 322; E. Pasztor, *Problém di datazione della „Legenda maior”*, S. Gerardi Episcopi, Bolletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo et Archivio Muratoriano, anul 73, 1961, p. 113—340

³⁸ Horváth Iános, *Arpadkori latinnyelvű irodalmunk stílusproblemai (Problemele de stil ale literaturii noastre latine din epoca arpadană)*, Budapesta, 1954, p. 164—165, 130

La fel se poate invoca și faptul că sistemul celor 12 episcopi din Ungaria menționat în texte se realizează pe la 1105—1110³⁹.

Între formulările autorului sau autorilor se poate întrezări influența unor teze ale vremii. Ca exemplu menționăm argumentul abatelui Rasina care, căutînd să-l convingă pe Gerard să renunțe la călătoria lui în Palestina, îi arată că monachii nu pot îndeplini acolo o misiune utilă, realizabilă în condiții mai bune de luptătorii laici. Aici se face în fond o referire la cruciade și la interdicția dată de papa Urban al II-lea pe la 1094, interdicție inexistentă pe vremea lui Gerard.

Nu se poate pierde din vedere nici referirile la conciliul de la Strigoniu (1104), care a determinat pe E. Pasztor să dateze textul de bază chiar între 1104 și 1116⁴⁰. Prezența legatului papal la canonizare și formele folosite cu această ocazie sînt specifice procedurii din jurul anului 1145⁴¹.

Existența timpurie a legendei mari, respectiv a izvoarelor sale veridice, este confirmată de martiriul episcopului Gerard redat așa cum s-a petrecut el (legat de un cărucior și lansat de pe munte). Cronicarul polon Martinus Oppaviesis (+1278) a cunoscut cum au procedat răsculații cu Gerard. Legenda mică ignoră însă această descriere, preluată de o serie de autori între care Ptolemaeus Lucensis, episcop de Torcello (Veneția), care își încheiase lucrarea în 1312⁴².

Cercetările de pînă acum au dovedit faptul că diferitele exemplare ale legendei mari nu au apărut simultan, deși toate încorporează într-un fel sau altul părțile esențiale ale izvoarelor originale. Studiarea textelor ne convinge însă că ele prezintă și o seamă de inadvertențe de fond.

Se pune deci întrebarea, care din ele reflectă mai veridic izvoarele primare și oferă mai puține deformări produse de munca copistilor, respectiv interpolări, așa cum de altfel se găsesc în întreaga lume în toate izvoarele narative din acele secole.

Este neîndoios, că unele anacronisme se găsesc și în legenda mare. Astfel apare informația potrivit căruia, tatăl episcopului Gerard a murit în prima cruciadă (1096—1099). Se menționează, de asemenea, universitatea din Bologna la care studiile de drept bisericesc au fost inaugurate în realitate abia la 1146, iar titlurile atribuite lui Gerard — doctor decretorum, magister sacrae theologiae, nu existau la începutul secolului al XI-lea etc.⁴³.

Cercetarea atentă a acestor elemente arată că deși li s-a acordat o importanță mult prea mare

³⁹ Horváth I., A Gellert legendak, p. 80, 81, 29—31

⁴⁰ E. Pasztor, *Gerardo vescovo di Csanad*. Bibliotheca Sanctorum Instituto Giovanni XXIII della Pontificia Università Lateranense, vol. VI, Roma, 1965, col. 183, 186

⁴¹ SRH II, p. 506, v. și Horváth Iános, *Gellert legendak keletkezése és kora (Formarea și epoca legendei lui Gerard)* în volumul Horváth I — Szekely Gy (ed) op. cit., p. 161—162

op. cit. p. 161—162

⁴² E. Glück, *Considerații...* p. 42—44

⁴³ SRH p. 481, 483, 503

de anumiți istorici datele referitoare la voievodatul lui Ahtum își păstrează valoarea lor.

Confruntând textele cunoscute ale legendei mari, se întrevăde înrădăcirea existentă între cele trei exemplare mai vechi, care redau uniform traseul parcurs de Gerard, venind din Italia. Wion și codicele din Padova fixează ruta prin Novigrad (Neagidim) și Virovița (Vereroche). Imprimatul de la Roma cunoaște toponimele Neugria și Vereuchia. În același timp, textul vienez și cel münchenez cuprind toponimul inexistent de „Engat”⁴⁴.

Vorbind despre voievodatul românesc, Wion și textul padovan, precizează faptul că ducele era foarte slăvit în „virtutea și în provincia sa” subliniind caracterul distinct al statului său. Textul vienez și cel münchenez înlocuiesc „provincia” cu „puterea”⁴⁵.

Deosebiri de texte se pot identifica și cu privire la viața social-economică a populației românești locale. Se arată în general că regele Ștefan I a instituit decima, ca oamenii bisericii occidentale aduși aici, să nu sufere privațiuni. Wion și textul padovan vorbesc corect despre decima în general, în timp ce textul vienez și cel münchenez glăsuiesc doar despre grâu, care poate fi interpretat și în sens mai larg de cereale⁴⁶.

O altă informație similară ne oferă legenda mare, vorbind despre animalele domestice, existente în posesia populației locale și care a constituit obiectul unor daruri constând din cai, oi, boi și juninci, oferite episcopului Gerard.

Imprimatul de la Roma vorbește despre oi, boi, cai, măgari, și pește. Autorul însă enumeră acestea potrivit gustului epocii sale punând accentul pe obiectele confecționate din metale prețioase.

Femeile i-au oferit perne, fapt relatat de textele de proveniență italiană și care dovedește creșterea păsărilor. Copiștii de prin 1500 au substituit aici termenul de covor. Materialele italiene nu amintesc de creșterea porcilor, ci de un loc păduros pentru uzul bovinelor⁴⁷.

Arnoldus Wion și textul padovan enumeră o listă mai completă a celor 12 călugări benedictini convocați din cinci mănăstiri în ajutorul titularului diecezei de la Mureșana, între care figurează și Walterus, conducătorul școlii catedrale din acest oraș, venit de la mănăstirea Zobor din Transdanubia. Este interesant de remarcat faptul, că textele vienez și münchenez, enumeră doar 10 ieromonahi veniți din 4 mănăstiri, fără Walterus, deși acesta apare apoi în altă ipostază⁴⁸. Astfel se lămurește una din întrebările istoriei pedagogiei românești⁴⁹.

⁴⁴ Wion : cap. VII, Bânfil, *Vita*, p. 293, Iulii, f. 219, SRH II, p. 485, Codex Monacensis, f. 34

⁴⁵ Wion cap. X, f. 8, Bânfil, *Vita*, p. 297, SRH II, p. 489, Codex Monacensis, f. 37

⁴⁶ Wion, cap. X, f. 8, Bânfil, *Vita* p. 301, SRH, II, p. 493, Codex Monacensis, f. 39

⁴⁷ V. nota 32

⁴⁸ Wion cap. XII, Bânfil, *Vita* p. 302, SRH, p. 493—494, Codex Monacensis, f. 40

⁴⁹ Ștefan Bîrsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești* (sec. X—XVI), București, 1971, p. 42

Totodată se evidențiază și confuzia textelor vienez și münchenez privind crearea arhidiaconatelor în centrele acestei regiuni.

Deosebiri de texte sînt și cu privire la războiul din 1028. Toate textele complete sînt unanime în a preciza că ostile regelui Ștefan I, conduse de Chanadinus, au trecut Tisa. Întrucît niciăieri nu se pomeneste de vreo trecere a Mușului este aproape sigur că acest atac s-a produs la sud de confluența lor.

Îndată ce au pășit pe teritoriul voievodatului românesc, trupele lui Chanadinus s-au izbit de oastea lui Ahtum, care a raportat o victorie însemnată, lupta terminîndu-se în orele de amiază. Textul lui Wion și cel padovan aduc o înaltă apreciere armatelor combatante, subliniind că ambele oști erau compuse din luptători foarte puternici.

Trupele lui Chanadinus, învinse, au luat-o la fugă. Toate textele menționează retragerea lor la Szöreg (în original Zeroregh, Zevregh, Zeworeg, Zewerg), lângă gurile Mureșului locul oferind prin însăși natura lui adăpost împotriva unui atac de cavalerie.

În diferitele texte localizarea celorlalte evenimente apare cu deosebiri esențiale. Textul lui Wion adaugă „în omni domo, usque ad Sterziam”. Această mențiune înseamnă că trupele lui Chanadinus s-au răsfirat în toată regiunea (casele) pînă la Sterzia (azi Aranca) cunoscută din cronica lui Anonymus ca „Seztures”.

Textul padovan redă aceste cuvinte printr-o altă formulare „în omni Canisa usque ad Ticiam”. Codicele de la Viena și München introduc tardiv încă un loc de refugiu, anume Kwkyner, respectiv Kukyner, azi localitate dispărută.

Seara taberele adverse se instalaseră în două puncte diferite. Tabăra lui Chanadinus se găsea pe dealul Arasianus („Wion”), Arasianus (textul de la Padova), respectiv Orozlanus (textul de la Viena și München) și Orozolanus (Roma).

În același timp, tabăra lui Ahtum se așezase pe Cîmpul Negru „Niger” (Wion). Vageum (text padovan), Nagem (Roma), și Nageuz (Viena, München). Aci s-a produs și bătălia hotărîtoare⁵⁰.

Este semnificativ faptul că doar materialul din 1519 amintește despre cucerirea Mureșanei. Doar așa devine explicabilă intrarea lui Chanadinus în capitală și înhumarea victimelor în cimitirul de acolo⁵¹.

În rîndul inadvertențelor dintre textele amintite apar și cele privitoare la omonime și toponime. Însuși numele voievodului, care apare la Anonymus în forma arhaică Ochtum, se amplifică în Achtum (Wion), textele de la Viena și München) sau Achium și alte forme similare (textul de la Padova). În secolul al XVI-lea, în textul roman apare Aitus și Aiton. Explicația

⁵⁰ vezi nota 48

⁵¹ Descrierea războiului, vezi la Wion cap. X. Bânfil, *Vita*, p. 297—301, SRH, II, p. 489—492, Codex Monacensis, f. 37—40, Iulii, f. 221—222. Canisa se asimilează cu Nove-Knejevat (azi R.S.F. Jugoslavia). Cuvîntul de domo în latina medievală are și înțelesul de patrie, iar aici chiar de regiune.

constă în intervenția elevilor maghiari ai profesorului roman, cunoscute nouă chiar nominal⁵². O situație similară se întinde în legătură cu numele lu Sunad (Anonymus), Chauadinus, Canadinus etc. (textul padovan) sau Chanadinus (textele vieneze, münchenez și roman). O modificare mai radicală se manifestă în cazul celui alt comandant al armatei regelui ungur, cu numele de „Gerisula” (Wion, textul padovan), care apare în textele vieneze și münchenez de „Gyula”.

Introducerea toponimelor și hidronimelor noi se poate constata și la cele două texte tardive, care încep să folosească și forma contemporană maghiară ca Maroswar (Muresana), Keres (Criș) etc. Tot în acest context menționăm folosirea toponimului Gyod, locul unde a poposit episcopul înainte de martiriul său. El apare în această formă doar la Wion și la ceilalți autori, care s-au inspirat din codex Sagredo (direct sau indirect) între care Guido Casoni (1598) și Gabriel Bucelin (1672).

În același timp, toți ceilalți autori folosesc toponimul Diod, care apare în această formă abia după anul 1417⁵³.

Din cele de mai sus reiese limpede concluzia potrivit căreia este necesară o ediție critică și integrală a legendei sfântului Gerard, utilizându-se în paralel toate textele legendei minor și major și acordându-se credit în primul rând textului lung padovan, corelat și controlat cu lucrarea lui A. Wion. Realizarea acestui deziderat în România ar pune la dispoziția cercetătorilor noștri un izvor de primă mână, ediția critică din 1938 fiind depășită.

În acest context, trebuie să facem și o scurtă analiză privind valabilitatea istorică a elementelor fundamentale ale legendelor și în primul rând a celei mari, referitoare la voievodatul lui Ahtum, folosind metoda confruntării tuturor izvoarelor scrise cu rezultatele altor discipline ca arheologia și numismatica și care evidențiază valoarea lor probatorie.

Această metodă, ignorată până în prezent de majoritatea istoricilor, mai ales de peste graniță, a dus la absolutizarea textelor publicate în 1938.

Astfel, subliniem teza potrivit căreia la Kwkyner a avut loc o confruntare între Ahtum și Chanadinus. Or, inconsistența informației respective decurge din faptul că localitatea Kwkyner apare ca o interpolație tirie în textele de același fel⁵⁴.

Mergînd pe linia justă practică de istoriografie română, analiza informațiilor acestor izvoare narative deschide o imagine mai au-

tentică a lumii românești și ortodoxe, existente în secolul al XI-lea în sud-vestul țării noastre.

Un element esențial care sprijină interpretarea corectă a legendei sfântului Gerard îl constituie descoperirile arheologice. Săpăturile arheologice au dovedit că zona Mureșului inferior, în perioada respectivă, era dens populată iar cultura materială dominantă a fost cea de factură Dridu, incontestabil românească. Această realitate dovedește că procesul de etnogeneză se încheiase în esență pe meleagurile respective. Urmele culturii Dridu se identifică pe teritoriul orașului Arad, precum și zonele Arad — Ciala, Arad — Vladimirescu, Felnac, Zăbrani, Chișineu—Criș, Bodrog etc. Numărul așezărilor fiind de peste 20⁵⁵. La fel cimitirul de la „Cetate” (Arad — Vladimirescu), care provine din secolul XI-XII dovedește — potrivit constatărilor antropologului C. Rîșcuția — prezența scheletelor avînd craniile europoide și un rit de înhumatie creștină răsăriteană.

Aceste realități ne determină să considerăm că marea majoritate a locuitorilor din zonă o alcătuiau românii. Românii trăiau în obști și uniuni de obști în cadrul cărora se ridicaseră „nobili”, clasa feudală în formare. Românii erau cei care se ocupau cu agricultura și creșterea vitelor, cu meșteșugurile. Ei erau supuși mănăstirii de rit răsăritean de la Mureșana, paznicii turmelor voievodului Ahtum, cei ce munciau pe alodiile nobililor, despre care vorbește legenda mare, cei care transportau sarea pe Mureș, menționată de aceeași legendă și confirmată de documente timpurii⁵⁶.

Informațiile legendei mari, despre cultura griului, respectiv a cerealelor, existența cailor, bovinelor, oilor și a altor animale mari și mici, precum și producerea făinei cu ajutorul unei rîșnițe sînt coroborate de „Deliberatio” cit și de rezultatele săpăturilor de la Felnac, Bodrog, Vladimirescu etc. unde s-au găsit oase de bovine, oi și capre, produse meșteșugărești, mai ales ceramică (inclusiv cuptoare de ars oale și un cuptor de pîine la Bodrog).

Obștile băștinașe pot fi identificate documentar și mai tîrziu în prima conscripție cu privire la meleagurile arădene, provenită din secolul al XII-lea, în care sînt consemnate bunurile capitlului din Arad, creat pe la 1131.

Documentul reflectă pregnant procesul de cîmpire a obștilor, așa cum s-a produs acesta treptat în secolul care a urmat înfrîngerii lui Ahtum și trecerea pămînturilor în posesia feudalității alogene. Dar trebuie să subliniem și faptul că acest document conține o seamă de omonime de rezonanță sigur românească, ca Fecior, Ioan, Bună, Micu, Hălăiș etc.⁵⁷. O parte din nobilii care au supraviețuit evenimentelor din 1028, ca și obștile respective, pot fi identificate în cadrul cnezatelor și voievodatelor românești, care se atestă documentar pe tot cuprinsul actualului județ Arad, pînă tîrziu în secolul al XVIII-lea. Ele au supraviețuit la Felnac, părțile Ineului și mai ales pe versan-

⁵² F. Bănti, *Vita di S. Gerardo da Venezia vescovo de Csanad nel leggendaro di Pietro — Calo*, p. 237—238

⁵³ S.R.H., II, p. 502

⁵⁴ Györfy György, *István Király és műve (Regele Ștefan și opera sa)*, Budapesta, 1977, p. 163

⁵⁵ Vasile Boroneanț, *Sondații arheologice privind feudalismul timpuriu de la Zăbrani-Sătuți*, în „Ziridava”, vol. 6, Arad, 1976, p. 64; Mircea Zdroba, *Mircea Barbu, Săpăturile de la Felnac și Vladimirescu (Raport preliminar)*, Ibidem, p. 47 și urm.; Mihai Blăjan-Egon Dörner, *Probleme de demografie istorică pe baza căldărusei de lut (secolul XI—XIII) descoperite pe teritoriul județului Arad*, în „Ziridava”, vol. 10, Arad, 1978, p. 123 și urm.

⁵⁶ Geza Kovach, *Documente referitoare la începuturile Aradului*, în „Ziridava”, vol. 6, Arad, 1976, p. 125

⁵⁷ Ibidem, p. 118 și urm.

tul sudic al munților Codru-Moma (Clit, Botfei, Hășmaș etc.)⁵⁸.

Însăși persoana voievodului Ahtum se dovedește autentică nu numai în lumina relatărilor lui Anonymus și a lui Mahmud Terdzüman, ci și datorită descendenților săi care posedau în zona Pecica — Semlac, din Valea Mureșului chiar în secolul al XIV-lea resturi ale domeniilor înaintașilor lor de odinioară, fapt atestat de documente indubitabile⁵⁹.

Puterea militară a ducelui Ahtum, subliniată de legenda mare și de textul lui Mahmud Terdzüman, este confirmată și de existența unor întărituri contemporane. Cea mai însemnată descoperire în acest sens este fortificația de pământ de la marginea estică a orașului Arad (spre Vladimirescu). Fortificația a fost înregistrată pe harta lui Visconti (1699) sub denumirea de „Aradul Vechi”⁶⁰. După părerea arheologilor, primul ei nivel corespunde epocii lui Glad (secolul al X-lea), iar al doilea, mult mai mare decât cel precedent, este contemporan cu epoca lui Ahtum. Fortificația a fost abandonată în prima jumătate a secolului al XI-lea, așezându-se asupra amplasamentului amintitului cimitir, în care s-au găsit monede aparținând urmașilor regelui Ștefan I (+1038). Putem socoti că abandonarea fortificației se poate data cu războiul de apărare condus de Ahtum, descris amănunțit de legenda mare (1028). La fel, putem invoca și textul lui Mahmud Terdzüman, care amintește de cucerirea cetăților bășinașe.

Legenda mare despre Gerard, subliniază poziția dominantă a bisericii răsăritene în voievodatul lui Ahtum. Existența mănăstirii „grecești” (ortodoxe) se confirmă prin însăși găsirea bisericii călugărești dedicată Sf. Ioan Botezătorul, descoperită cu ocazia săpăturilor din 1368⁶¹. Nu putem pierde din vedere nici diplomele împăratului bizantin Vasile al II-lea (1019—1020) care fac mențiune despre existența bisericii răsăritene în Banat, în primul rând castrul episcopal de la Timișoara⁶². Prezența bisericii răsăritene în voievodatul lui Ahtum se atestă și prin alte elemente. Înșuși probabilul sarcofag a lui Gerard găsit la Cenad poartă crucea bizantină. Rotonda bisericii de la Kis-Zombor (astăzi R.P. Ungară) de pe fostul teritoriu al lui Ahtum, are la bază în interior, forma unei cruci bizantine, fiind databilă pe baza monedelor bizantine descoperite la teme-

liile ei, provenite de la Constantinos Romanos (945—959)⁶³.

Un alt lăcaș ortodox din secolul al XI-lea a fost identificat tot în aceeași zonă, la Araci (azi R.S.F. Jugoslavia)⁶⁴. Izvoarele ne comunică că în secolele XII—XIII existau mănăstiri ortodoxe în zonă, între care Hodoș-Bodrog (atestată în secolul al XII-lea) și care a supraviețuit până astăzi⁶⁵.

De altfel, felul în care legenda mare vorbește despre creștinii de rit oriental și occidental, de ctitoria lui Chanadinus care ridică o mănăstire răsăriteană în urma victoriei din 1028, în timp ce el este botezat de un preot latin, demonstrează stări autentice pentru vremea respectivă, posibile doar înainte de validarea marii schisme din 1054.

În contextul cunoașterii realităților internaționale ale vremii, al existenței Imperiului bizantin la Dunăre în jurul anului 1000, ca și al politicii expansive a statului feudal ungar, în același timp apare veridică politica externă a lui Ahtum, de a fi confederat lui Vasile al II-lea, care distrusese Bulgaria la începutul secolului. Relațiile lor, subliniate de legenda mare obțin o confirmare și prin amintite diplome ale împăratului bizantin, care căutau să extindă jurisdicția scaunului de Ohrida asupra unei părți din voievodat.

Problema centrală a capitolelor referitoare la voievodatul lui Ahtum este războiul de apărare din 1028.

Fiind vorba de o lucrare cu caracter hagiografic nu este ieșit din comun procedeul folosit de autori și anume că au rezumat, cronicărește, informațiile privind războiul, informații care le stăteau la dispoziție din surse orale sau scrise. Autorul legendei mici a ignorat aceste desfășurări de evenimente fapt care se întrevăde prin trecerea bruscă de la viața în sihăstrie a lui Gerard la instalarea lui episcopescă, motivația făcându-se prin câteva cuvinte vagi⁶⁶.

În mod similar a procedat și călugărul Bucelin (1672), care a folosit ca izvor codicelile Sagredo, omițând întreaga desfășurare a evenimentelor din 1028.

Nu ne îndoiim că un război, care s-a desfășurat între două puteri considerabile, nu se putea termina în două zile și nu se putea limita în a cuprinde doar colțul Tisa — Mureș. Mai mult, pare cu totul improbabilă autenticitatea toponimelor cuprinse în versiunea vieneză care ar însemna că armata victorioasă a lui Ahtum după prima luptă s-a retras vreo 50 de km. de la Tisa până la „Nageuz” (azi Tomnatic județul Timiș). Toponimul apare do-

⁵⁸ Andrei Clacora, Eugen Glück, *Cnezate și voievoodate românești ardene, în M. Barbu, A. Clacora, E. Glück, E. Ivanof, Studii cu privire la istoria Aradului în perioada feudalismului timpuriu*, Arad, 1970, p. 104 și urm.

⁵⁹ Ortvyai Tivadar, *Az Ajtony és Csanád nemzetsegek birtokviszonyai Delmagyarországon (Relațiile de proprietate ale neamurilor lui Ahtum și Chanadinus în Ungaria de Sud)*, Szazadok, anul, 1891, p. 261—278.

⁶⁰ Biblioteca Centrală de Stat, secția Batthyaneum Alba-Iulia, cota U 6-VI-1.

⁶¹ David Katalin, *Az Arpadkori Csanadvarmegye művészeti topografája (Topografia artistică a comitatului Csanád în epoca arpadană)*, Budapesta, 1974, p. 13.

⁶² I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului, Timișoara*, 1977, p. 39—41; Gyoni Mathias, *L'église orientale dans la Hongrie du XI-ème siècle*, Revue d'histoire comparée, Paris, anul 25, 1947, seria nouă, tom 6, nr. 2, p. 43, și urm.

⁶³ Györfly Gy, op. cit., p. 47, 61, 349.

⁶⁴ D. Mano-Zisi, *Prilog Ispitavanyu Arače (Extras din cercetările Arače)* și Sandor Nagy, *Arača*, ambele publicate în „Rad Vojvodanskil Muzeja”, Novisad, 1955.

⁶⁵ *Monografia mănăstirii Hodoș-Bodrog*, mss.; I. B. Mureșlanu, *Mănăstiri din Banat*, Timișoara, 1976, passim.

⁶⁶ S.R.H. II, p. 472—473.

cumentar abia în jurul anului 1500 și nu se încadrează nicicum într-o epocă care nu cunoaște aceste forme duble: (Nag — mare, euz — mocirlă)⁶⁷.

La fel este îndoielnică introducerea toponimului Orozlanus sau a variantelor sale. Cercetările arheologice cunoscute nouă, nu au dovedit materiale care ar putea proveni din secolul al XI-lea și dintr-o mănăstire ctitorită de Chana-dinus la Oraslamus (azi satul Majdan, comuna Banatske Arandjelovo, R. S. F. Jugoslavia)⁶⁸.

Mult mai plauzibilă pare corelarea textului publicat de Wion cu materialul lui Mahmud Terdzüman și cu cercetările arheologice făcute la cetatea de pământ din Arad — Vladimirescu, care dovedesc că războiul s-a întins în zona Aradului asimilat încă de istoriografia mai veche, cu punctul „Arasianus”⁶⁹.

Desigur, soluționarea integrală a problemelor ridicate de legenda sf. Gerard ca și celelalte izvoare ale vremii vor contribui la elucidarea unor aspecte inedite ale istoriei patriei noastre din secolul al XI-lea*.

Fragment din Legenda maior a Sf. Gerard.

Versiunea de la Padova.

În diebus illis erat quidam princeps in urbe Morisena, nonime Athium¹ potens valde et secundum ritum Grecorum in civitate Buda² fuerat baptizatus, qui gloriabatur nimium in virtute et etiam in provincia sua³, habebat septem uxores, pro eo quod in religione christiana perfectus non erat. Regi autem Stephano honorem minime impendebat, confidens in multitudine militum et nobilium, super quos dominium exercebat. Equorum indomitum multitudinem habebat innumerabilem, exceptis his quos pastores in domibus sub custodia servabant, erant etiam pecora infinita que omnia habebant pastores suos deputatos insuper allogia et curias, usurpabat sibi potestatem super sales Regis descendentes in Moriseo, constituens in portibus eiusdem fluminis usque in Ticiam⁴ tributarios et custodes conclusitque

⁶⁷ *A magyar nyelv történeti etimológiai szótára (Dicționarul etimologic istoric al limbii maghiare)* vol. III, Budapesta, 1976, p. 42.

⁶⁸ Materialele de factură maghiară timpurie (secolele IX—X) se găsesc la muzeul de la Szeged, cercetate de noi pe baza inventarului. Cărămizile recoltate din pretinsul dîmb al mănăstirii și văzute de noi la fața locului provin cel mai devreme din secolul al XIV-lea.

⁶⁹ E. Glück, *Considerații...* p. 53. N.A. Pentru a ușura cititorului lectura vom folosi următoarele prescurtări: Textul lui A. Wion: W; Lucrarea lui S. Siculus: S; Codex Vindobonensis: V; Codex Monacensis: M.

* N. A. Mulțumesc și pe această cale tovarășilor Ștefan Clongradi, Marțian Fuciu, Florica Jivoi și Dorel Zăvoianu pentru ajutorul acordat în vederea elaborării prezentului material.

¹ M, V, W, Achtum, Folosirea acestui omonim nu este consecventă apărînd deosebiri de literă. W. îl mai numește și Pulchtron, care de fapt poate fi traducerea numelui.

² V. M. Budin, asimilat cu Vidinul

³ V. M. potența

⁴ W, Tibiscum. Din notele cărții sale reiese că a folosit acest hidronim, consultînd pe Bonfini. De altfel se referă tot la Tisa.

omnia sub tributo. Accepta autem potestate a Grecis, construxit in prefata urbe monasterium in honore sancti Iohannis Baptiste, constituens in eodem abbatem cum monachis grecis iuxta ordinem et ritum ipsorum. Serviebat namque eidem viro terra a fluvio Crissus⁵[us] que ad partes Transilvanas et usque in Budam ac Zenilem⁶ que omnia sub sua concluderat potestate, unde procedat in multitudine armatorum, Regem minime reputabat.

Et erat ei quidam miles valde honoratus Chauadinus⁷ qui ceteros dignitate precebat, quibus ipsum dominum preposuerat, hic accusatus est apud dominum suum ardua accusatione, per qua ipsum dominum interficere cogitabat. Cumque observaret tempus, quo eum perderet, loquens secum in dolo, quem ipsum Chauadinum non latuit, unde fugiens oc[c]ulte et venit ad Regem, quem Rex ad Christum convertens baptizavit. Volens autem fidem eius experiri explorando secreta domini eius, intellexit, quod non dolose ad ipsum confugisset unde cognita eius difelitate et perseverancia ait ad optimates suos: „Preparamini, inquit, contra Achium adversarium nostrum in prelium et preoccupemus regnum eius”. In quo sermone adhuc examinabat Chauadinum, contuens ut eius fidelitas amplius probaretur. Cumque audisset Chauadinus, valde gravis[us] est. Addidit, quoque Rex dicens: „Eligite vobis talem virum, qui sit princeps vester in prelio”, qui respondentes: „Et quis aptior inveniri potest”? Chauadinum eis in principem constituerunt. Respondit Chauadinus: „Sicut, inquit, domino nostro Regi placet, sic christianis, novus christianus sum, noviter baptizatus, novum subire prelium volo, paratus sum mori et vivere vobiscum, egredimini igitur et preliemur contra hostes domini mei regis, bonumque visus est hic sermo in oculis omnium.

Congregantes autem exercitum, egredientes in prelium, cumque transis[se]n[t] Ticiam, inierunt certamen contra Achium et exercitum eius factusque est fragor et sonitus magnus et duravit bellum usque in meridiem cecideruntque vulnerati multi hinc inde, ex utraque parte erant viri ab bella fortissimi⁸. Unde exercitus Chauadini fugam iniens latuit in vepribus et spinis et in Zevo-regh⁹ et in omni Canisa¹⁰ usque ad Ticiam¹¹. Eadem nocte Chauadinus autem castramentatus est in quodam monte quem postea Araslanus¹² nuncupavit. Achium autem posuit castra sua in campo nomine Vageum¹³. Exploratores autem utriusque partis vigilantes hinc

⁵ M. V. Keres, W. Chrysus

⁶ W. Budin ac. Celinem, V. M. Budin ac. Zoren. Interpretii textului vinez l-au asimilat pe acesta din urmă cu Severinul (azi Drobeta-Turnu Severin)

⁷ M, V, S, Chanaadinus; W: Canadinus

⁸ Mențiunea despre vitejia oștilor nu se găsește decât în acest text și la W

⁹ W, Zeroregh; M, Zeroregă V, Zewerg, asimilate în general cu Szöreg (R. P. Ungară)

¹⁰ W, omni domo. La V. și M. mai apare și Kwkyner respectiv Kukyner.

¹¹ W, Sterzlam

¹² W, Arasianum, V, M, Orozlamus, S, Orozlamus

¹³ W, Campo nomine Niger, V, M, Nageuz (asimilat cu Tomnatcu, județul Timiș) S, Nagem.

inde discurebant. Igitur Chauadinus noctem illam ducens in soporem orabat ad sanctum Georgium martirem ut sibi a Domino celi auxilium impetraret. votum vovit ut precibus eius annuens si adversarii victor existeret, in loco orationis. quo genua flexerat in terram, in honore eius monasterium hedificaret. Cumque pre nimio labore et fatigatione ipsum sopor invasisset, apparuit ei in sompnis forma leonis, stans ad pedes eius dicensque: „O homo, quid dormis? Surge velociter, cane tuba, egredere in prelium et superabis tuum inimicum“. Cumque evigilasset, videbaturque quasi duorum vires recepisse, unde convocato exercitu sompnium, quod viderat, eneravit eis dicens: „Post orationem, quam prostravi coram Domino a sancto Georgio martiri in hac nocte, invasit me sopor, vidique ad pedes meos quasi leonem stantem trahentemque in unguis et dicentem: surge homo, quid dormis? Agrega exercitum, vade et vinces, quia nunc dormit hostis tuus, dicentes centum quadraginta Pater noster“¹⁴.

Egressi ergo sunt in prelium sine mora, expectantes per merita beati Georgii martiris auxilium de celo, qui eos in forma leonis dignatus fuerat visitare et eadem nocte mox exercitus Achium, qui iacebat in campis, alter ad alterum invenit, qui terga vertens, iniit fugam. Achium¹⁵ vero interfectus est in loco prelii ab exercitu Chauadini, cuius caput auferentes miserunt regi. Acceperunt in die illa spolia multa repletique sunt gaudio magno, eo quod inimicus regis cecidisset¹⁶. Corpora vero christianorum, qui ceciderunt in prelio, tollentes duxerunt ad Moresenam et sepelierunt in cimiterio beati Iohannis Baptiste in monasterio Grecorum, quia in eadem provincia aliud monasterium tunc non erat. Monaci[s] autem ipsius loci eius urbi parti tercie deserviebant¹⁷ quos Chauadinus non repulit, sed in eodem statu, in quo inventi sunt, manere permisit.

Quo facto, assumens Chauadinus abbatem dicti monasterii cum aliquibus fratribus, venit ad locum, in quo leo apparuerat, ubi fecit signum, quatenus votum, quod sancto Georgio voverat, adimpleret, in ipso quoque die societati sue magnum convivium preparavit, deinde transeuntes Ticiam venerunt ad regem. Iam vero caput Achium appensum erat super turrim porte civitatis, videns autem rex Chauadinum, gavisus est gaudio magno, sed Gerisulam¹⁷ socius eius super omnes extollebat. quo audito Chauadinus subridens ait: „Si caput regi attulit cur etiam linguam non apportavit, qui regis inimicum interfecit?“ Mentitus enim Regi Gerisula, presentato capite asserens se Regis adversarium occidisse. Cumque ad iussum Regis caput fuisset submissum et ore aperto lingua non fuisset reperta. Gerisula

propter mendacium de domo Regis eiectus est. Chauadinus vero linguam de bursa exponens a Rege sublimatur. Quem constituendo principem domus Regis et domus Achium ait: „Ab hac igitur die urbs illa non vocabitur Morisena, sed urbs Chauadina pro quod inimicum meum interfecisti, deinceps eris comes illius provincie ipsa[m] quoque sub titulo nominis tui titulata, provincia Chauadiensis vocetur in generationem“. Post hec veniens Chauadinus ad locum ubi leonem in sompnis viderat, in honorem beati Georgii martiris monasterium hedificavit, cui nomen Araslanus imposuit introducens illuc memoratos grecos monachos de monasterio deati Iohannis Baptiste unha cum abbate.

Factum est autem, postquam beatus Rex Stephanus vidisset regnum suum a preliis quievisse, servum Dei Gerardum revocavit ab heremo, cumque ad Regem veniens ipsum more solito salutasset, ait ad eum Rex. „Molestavi te, — inquit — homo Dei.

Biblioteca Universitaria Padova, Secția manuscrise Codex nr. 1622 f. 121 va — 126 va. Textul a mai fost publicat și de F. Bánfi: Vita di S. Gerardo da Venezia codice 1622 della Biblioteca Universitaria din Padova Benedictina Roma vol. III—IV, p. 288—318.

Traducere :

În zilele acelea era în orașul Mureșana un oarecare voievod cu numele Ahtum, foarte puternic, care a fost botezat în orașul Buda după legea grecilor. Acesta era foarte slăvit pentru virtușie și în provincia sa, avea [însă] șapte soții, pentru aceea deoarece nu era desăvârșit întru religia creștină. Iar regelui Ștefan [Ahtum] îi arăta foarte puțină cinste, bizuindu-se pe mulțimea ostașilor și a nobililor, asupra cărora exercita stăpânire. Avea o mulțime, fără număr, de cai neîmblânziți, afară de cei pe care păstorii îi țineau acasă, sub pază. Erau și turme nesfârșite, care toate își aveau păstorii lor anumiți, pe deasupra [avea] și moșii și curți, și-a întins puterea sa peste sarea regească ce cobora pe Mureș, așezînd în porturile aceluia riu, pînă la Tisa, vameși și paznici și a pus vamă asupra tuturor.

[Ahtum] Primind dar puterea de la greci a construit în pomenitul oraș [Mureșana] o mănăstire în cinstea sfîntului Ioan Botezătorul, așezînd într-aceasta, un abate cu călugări greci, după rînduiala și legea acelora. Și se supunea acestui bărbat țara de la rîul Criș pînă în părțile Transilvaniei și pînă la Buda și Zenilem, pe care toate le adusesese sub puterea sa. De aceea întrecă pe rege în mulțimea ostașilor și nu-l lua nici cît în seamă.

Și avea un ostaș foarte onorat, cu numele Chauadinus, care îi întrecă în slujbă pe ceilalți în fruntea cărora fusese așezat chiar de stăpîn. Și a fost el învinovățit în fața stăpînului său, cu o grea vină din care [pricină] stăpînul se gîndea să-l ucidă. Și fiindcă sosise

¹⁴ În acest pasaj textul lui W este aproape identic, în timp ce textul V și M cuprind și alte elemente. W, Congrega exercitum, vade et vinces, qui nunc dormit, hostem tuum, dicentes centum quadraginta Pater noster. V : Congrega exercitum tuum egredere in hostem tuum, qui nunc dormit et Vinces eum. Que auditolaudaverunt Deum dicentes. Kyrie eleison. Kyrie eleison, Pater noster.

¹⁵ W, Pulchtron

¹⁶ S. amintește și de cucerirea capitalei

¹⁷ W, Gerisula ; V și M, Gyula

timpul ca să-l piardă, a vorbit cu el, cu viclenie ceca ce lui Chauadinus nu i-a scăpat. Fugind în taină de aici, a venit la rege. Regele convertindu-l spre [credința lui] Christos, l-a botezat. Voind însă să pună la încercare credința lui, iscodindu-l [adică] de secretele stăpînului său, a înțeles că nu s-a refugiat la el din viclenie. Cunoscînd de aici credința și statornicia lui, a zis către fruntașii săi: „Pregătiți-vă — spuse — împotriva lui Ahtum, vrăjmașul nostru în luptă și să luăm în stăpînire regatul său. În timpul acestei vorbiri, încă îl iscodea pe Chauadinus privindu-l atent, cum se adevărește și mai mult credința lui.

Și cum auzi aceasta Chauadinus, se înveseli foarte mult. Regele a mai adăugat, zicînd: „Alegeți-vă un asemenea bărbat, care să fie conducătorul vostru în luptă“. Aceștia răspunzînd [regelui] au zis: „Pe cine am putea găsi mai potrivit? Chauadinus a fost rînduit să fie conducătorul lor. Răspunse Chauadinus: „Așa cum a găsit de cuviință și regele, domnul nostru — zise și creștinii, sint creștin nou, nou botezat, vreau din nou să înfrunt lupta, sint pregătit să mor și să trăiesc împreună cu voi, să pornim deci și să luptăm împotriva dușmanului regelui, domnul meu“. Cuvîntarea aceasta a fost bine văzută în ochii tuturor.

Adunîndu-se dar oastea, au pornit la luptă. Îndată ce au trecut Tisa au început lupta împotriva lui Ahtum și a oștirii sale și s-a făcut zărvă și larmă mare și bătaia a ținut pînă la amiază și au căzut mulți răniți și chiar de amîndouă părțile, fiind bărbați foarte curajoși în război.

Atunci oastea lui Chauadinus luînd-o la fugă s-a ascuns în mărăcini și spini și în Zevoregh și în toată Canisa pînă la Tisa.

Iar Chauadinus și-a așezat tabăra în acea noapte pe un deal, care s-a numit după aceea Araslanus, iar Ahtum și-a așezat tabăra în cîmpul numit Vageum. Iar iscoadele din amîndouă părțile, fiind cu băgare de seamă, se preumblau încoace și încolo.

Așadar, Chauadinus neputînd dormi în acea noapte, s-a rugat sfîntului mucenic Gheorghe ca să dobindească pentru el ajutor de la domnul cerului. A făgăduit, dacă rugămîntea lui va fi ascultată și va învinge pe dușmani, în locul rugăciunii, unde a îngenunchiat pe pămînt va pune să-și înalțe o mănăstire în cinstea lui. Și cînd l-a cuprins un somn adînc, după atîta trudă și osteneală [Sfîntul Gheorghe] i-a apărut în somn cu chipul unui leu stînd la picioarele lui și i-a spus: „O omule, de ce dormi? Scoală-te repede, sună din trimbiță și pornește la luptă și vei învinge pe dușmanul tău“.

Îndată ce s-a luminat i s-a părut de parcă ar fi dobîndit o putere îndoită. De aceea, după ce a dat strigare oștirii să se trezească le-a istorisit ce a văzut, zicînd: „După rugăciunea pe care am închinat-o în această noapte Domnului și sfîntului mucenic Gheorghe, m-a cuprins un somn adînc, și l-am văzut stînd la picioarele mele întocmai ca un leu, împungîndu-mă cu ghearele și zicînd: „Scoală omule, de ce dormi. Adună-ți oastea, pornește și vei

învinge, căci doarme acum dușmanul tău, zicînd de o sută patruzeci de ori „Tatăl nostru“.

Prin urmare au pornit la luptă, fără zăbavă, așteptînd ajutorul din cer, prin îndatorința fericitului mucenic Gheorghe, care a binevoit să li se arate în chipul unui leu. Și în noaptea aceea curînd s-au năpustit asupra oștirii lui Ahtum, care adăsta pe cîmp, venind unul asupra altuia.

Acesta întorcînd spatele a luat-o la fugă. Iar Ahtum a fost ucis pe locul bătăliei de oastea lui Chauadinus. După ce au tăiat capul acestuia, l-au trimis regelui. Au dobîndit în aceeași zi pîzi multe și au fost cuprinși de o mare bucurie, deoarece dușmanul regelui căzuise ucis. Iar trupurile creștinilor căzuți în luptă, după ce au fost strînse le-au dus în orașul Mureșana și le-au îngropat în ținîrîmul fericitului Ioan Botezătorul, în mănăstirea grecilor, deoarece în aceea provincie nu se afla atunci altă mănăstire. Iar călugărilor de acolo [ce slujeau] a treia parte a aceluia oraș [și] pe care Chauadinus nu i-a alungat le-a îngăduit să rămînă în starea în care i-a aflat.

După ce a făcut aceasta, Chauadinus, luînd cu sine pe abatele mănăstirii, cu cîțiva frați, a venit la locul în care i s-a arătat leul, unde i-a făcut semnul ca să îndeplinească făgăduința dată sfîntului Gheorghe.

În aceeași zi chiar, a pregătit însoțitorilor săi un mare ospăț. Apoi trecînd Tisa, au venit la rege. Capul lui Ahtum de acum era înfipt în turnul porții cetății. Regele, văzînd pe Chauadinus, a fost cuprins de o mare bucurie. Pe tovarășul său Gerisula îl înălțase însă deasupra tuturor. Auzind aceasta Chauadinus surizînd zise: „Cel ce l-a ucis pe dușmanul regelui, dacă a adus regelui capul, oare de ce nu i-a adus și limba?“ Căci l-a înșelat Gerisula pe rege, înfățișîndu-i [acel] cap, [și] declarînd că el îl omorise pe potrivnicul regelui. După ce din porunca regelui capul a fost coborît și deschizîndu-i-se gura limba nu a fost găsită. Gerisula pentru înșelăciune a fost alungat din curtea regelui. Iar Chauadinus scoțînd din tolbă limba la vedere a fost înălțat de către rege. Făcîndu-l pe acesta principe al casei regesti și al casei lui Ahtum [regele] i-a zis: „Așadar după această zi acel oraș, nu se va mai numi Mureșana, ci orașul lui Chauadinus.

Iar pentru faptul că ai ucis pe dușmanul meu vei fi acum comitele acelei provincii și aceea întîlîndu-se cu numele tău, se va numi provincia lui Chauadinus neam de neam“.

După aceea, venind Chauadinus la locul unde i s-a arătat leul în somn, a ridicat în cinstea fericitului mucenic Gheorghe o mănăstire căreia i-a hotărît numele Araslanus și aducînd acolo pe pomeniții călugări greci din mănăstirea fericitului Ioan Botezătorul, dimpreună cu starețul.

S-a întîmplat [că] după ce fericitul rege Ștefan văzu în regatul său luptele potolindu-se a rechemat pe Gerard, sluga domnului din sihăstrie. După ce venise la rege și-l salutase pe acesta după datina obișnuită, regele îi zise: „Te-am muncit omul lui Dumnezeu...“.

ACȚIUNI ORGANIZATE DE ARHIVELE STATULUI

VASILE ARIMIA

Arhivele Statului din Republica Socialistă România, instituție care în 1981 va aniversa 150 de ani de existență, a primit cu mult interes hotărîrea Consiliului Internațional al Arhivelor de a se organiza, în acest an, „Săptămîna Internațională a Arhivelor“. Faptul că directorul general al Arhivelor Statului din România face parte din Consiliul Internațional al Arhivelor ne-a dat posibilitatea să cunoaștem mai din timp această hotărîre și să putem lua deja unele măsuri. După ce s-a primit hotărîrea Consiliului Internațional, s-a stabilit ca în R. S. România, Săptămîna internațională a arhivelor să aibă loc între 26 noiembrie — 1 decembrie și s-a întocmit un plan de măsuri care a fost aprobat de forurile superioare.

Acțiunile organizate de Direcția generală a Arhivelor Statului subliniază în fața publicului larg rolul ce revine Arhivelor Statului în păstrarea și folosirea tezaurului documentar moștenit, cît și în pregătirea și asigurarea intrării în arhivele istorice a documentelor ce se crează în zilele noastre, urmărind să atragă la aceste activități o masă cît mai mare de oameni, atît pe cei care lucrează în sistemul arhivelor cît și pe cei ce crează sau au nevoie de documente.

În același timp, pentru personalul Arhivelor Statului, ele sînt un nou prilej de intensificare a preocupărilor pentru valorificarea bazei documentare, pentru păstrarea și conservarea a ceea ce istoria are nevoie pentru viitor.

Uriașă și rapidă dezvoltare și diversificare a tuturor domeniilor economiei naționale au dus la crearea unui volum mare de arhivă; totodată, folosirea tot mai mult a calculatorului electronic în sistemul producției și evidenței bunurilor materiale pe care omeneirea le-a creat și le crează a dus la apariția unor noi categorii de documente, deosebite de cele clasice. Toate acestea impun nu numai o reorientare a metodelor și sistemelor de muncă, de organizare și evidență ci și o nouă concepție în problemele de teorie și practică arhivistică. Nu e vorba numai de creșterea cantitativă a arhivelor, problemă destul de importantă, ci de preocuparea pentru noile categorii de documente (discurile, benzile magnetice etc.) total deosebite de ceea ce avem în depozite. Tot mai multe instituții crează și folosesc astfel de documente dar încă nu s-a stabilit cine se va ocupa în viitor de ele. Acest termen „a se ocupa de ele“ implică foarte multe probleme ce vor trebui avute în vedere, începînd de la cele de evidență, de manipulare și pînă la cele de folosire și mai ales de păstrare și conservare. Este una din problemele ce merită toată atenția din partea factorilor competenți, din partea organelor de decizie. Chiar și sis-

temul clasic de creare, evidență, păstrare și folosire a documentelor ridică destule probleme în fața arhiviștilor. Pentru a răspunde la diversele probleme ce se pun, pentru a stabili măsuri concrete și eficace de rezolvare, Direcția generală a Arhivelor Statului și-a propus să analizeze, pe bază de studiu și cu contribuția specialiștilor din diverse domenii, problemele ce se impun a fi soluționate. Pînă în prezent au fost analizate: 1. Documentele tehnice și măsurile ce trebuiesc luate pentru evidență, selecționarea și păstrarea lor. Această categorie de documente, pe lîngă faptul că sînt create de tot mai multe instituții, diverse ca profil, impun sisteme de evidență, reguli de selecționare, manipulare, păstrare și folosire specifice, care uneori diferă chiar de la instituție la instituție. 2. Documentele cu caracter economic. Se conturează concluzia că instituțiile care au profil economic crează cea mai mare cantitate de arhivă pe țară. Cu toate că nu există instituție care să creeze numai documente din această categorie, totuși cea mai mare cantitate — 60-70% — acestea o formează.

O parte însemnată din documentele cu caracter economic justifică cheltuirea de fonduri bănești ori consum de materiale, ceea ce face să aibă termene de păstrare temporare. Problema esențială pe care o ridică este aceea de a stabili concret categoriile de documente care să servească cercetării istorice în așa fel încît nici să nu păstrăm documente fără însemnătate, dar nici să lipsim cercetarea de documente esențiale.

Tot ca o problemă de studiu și cercetare pentru a se legaliza s-a ridicat și aceea a microfilmării unor arhive care să poată fi apoi selecționate și date în circuitul economic. De aceea o consfătuire a fost consacrată temei: microfilmarea documentelor de arhivă; Prin problemele discutate, deși nu s-a luat o hotărîre, s-au conturat unele concluzii ce vor fi experimentate și apoi se va hotărî.

Cea mai recentă dezbatere a avut loc pe tema „Documente de carte funduară“. Este o categorie de documente care, din punct de vedere al folosirii ocupă un volum mare de muncă, ea fiind încă operativă, dar și o cantitate însemnată din spațiul de depozitare. Participarea la dezbateri a arhiviștilor cu experiență în munca cu aceste documente, dar și a notarilor de la tribunale în a căror competență intră folosirea lor a dat posibilitatea să se formuleze concluzii și propuneri ce vor ajuta Arhivelor Statului în stabilirea de măsuri.

În viitor sînt în atenție analiza altor categorii de instituții creatoare de mari cantități de arhive cum sînt instituțiile sanitare, unitățile din sectorul agriculturii etc.

În concluzie, deși la toate categoriile de instituții analizate elementul principal pe care l-am avut în vedere a fost cantitatea actelor create, problemele ce trebuiesc rezolvate se încadrează atît în cele de practică, cît și în cele de teorie arhivistică. Rezolvarea lor depinde

de aportul științific al Arhivelor Statului și de intervenția practică pentru asigurarea condițiilor materiale — oameni, instrumente de evidență și spații de depozitare corespunzătoare — din partea instituțiilor creatoare sau deținătoare.

În ceea ce privește Arhivele Statului, aceste măsuri și-au găsit aplicarea în practică pentru fondurile ce se găsesc în depozitele lor cît și pentru cele care urmează să intre în viitor. Chiar în perioada cînd are loc „Săptămîna Internațională a Arhivelor“, se inaugurează două noi localuri, ale filialelor județene Vaslui și Galați, ele adăugîndu-se celor 10 localuri construite în ultimii 12 ani. De asemenea, în anii următori alte centre județene vor beneficia de localuri noi.

La instruirile care au avut și au loc cu responsabilități de arhive și membrii comisiilor de selecționare de la organizațiile socialiste s-a adus la cunoștință hotărîrea de a se sărbători „Săptămîna internațională a arhivelor“ cerîndu-se ca în cîntea acestui eveniment să se ia măsuri de către fiecare instituție pentru ca arhivele să fie cunoscute și să dispună de spații suficiente și corespunzătoare.

Una din problemele principale ce stau în atenția DGAS este aceea a valorificării bazei documentare, mai corect și mai exact, a creării condițiilor corespunzătoare pentru ca întregul fond documentar să poată și să fie folosit. Este un atribut permanent și mereu capabil de a oferi noutăți. În fond, necesitatea înființării instituției arhivelor a fost determinată tocmai din nevoia de a exista o instituție care să îndrume munca de creare, de constituire a arhivelor, să asigure stringerea lor și odată cu aceasta instrumentele de evidență cu ajutorul cărora să se știe ce există de la și la fiecare instituție, să poată fi puse la dispoziția cercetării științifice și practice.

Pe această linie, deși nu în cîntea Săptămîinii internaționale a arhivelor, dar adăugîndu-se scopului urmărit de această manifestare internațională, arhiviștii români se prezintă cu instrumente de evidență pentru aproape întregul fond documentar din depozitele lor, cu publicații ce oferă cercetării informații deosebit de importante care reduc considerabil timpul de căutare și cercetare, cum sînt: Îndrumătoarele arhivistice pe filiale, Catalogele de documente, Indicii cronologici. Inventarele și Edițiile de documente, iar mai recent, dar cu multe posibilități în viitor, calculatorul electronic. Acestea sînt rodul muncii și experienței arhiviștilor precum și al condițiilor materiale de care s-au bucurat arhivele din partea conducerii statului. Dacă se analizează publicațiile apărute începînd cu anul 1948 — dată cînd a apărut Catalogul documentelor Țării Românești vol. 1 — rezultă, ca o medie anuală, că au văzut lumina tiparului 4 volume, ritm care, în viitorul cîncinal, va crește la aproximativ 7 volume.

Se adaugă la acestea, volume de sinteză, rezultat al cercetărilor pe care le întreprind arhiviștii, precum și colaborarea cu alte instituții

la pregătirea și publicarea unor lucrări. O contribuție însemnată și permanentă la popularizarea documentelor și în același timp la generalizarea experienței arhivistice o aduce periodicul DGAS „Revista arhivelor“ publicație ce se înscrie, prin tematica sa, în rîndul revistelor de istorie.

Toate acestea au avut și au ca urmare cunoașterea și recunoașterea contribuției DGAS la administrarea și apărarea FAN, creșterea autorității și prestigiului Arhivelor Statului ca instituție de știință și în același timp creșterea încrederii arhiviștilor în forțele și posibilitățile lor de a se număra alături de colegii lor din cercetarea în domeniul istoriei.

În zilele în care se va sărbători săptămîna internațională a arhivelor, se vor organiza acțiuni pe plan central și local, la care vor participa un număr mare de oameni, între care un simpozion în care se vor prezenta cîteva comunicări pe tema „Rolul arhivelor în istoria civilizațiilor; arhivele naționale în sprijinul cercetării istorice românești“; o expoziție va fi deschisă publicului cu cele mai semnificative documente, iar o altă expoziție va înfățișa activitatea editorială a Arhivelor Statului și contribuția arhiviștilor la folosirea documentelor. Asemenea expoziții se vor deschide și la unele filiale. Concomitent, în mai multe localități va rula filmul „Comori inestimabile“, care, pe lîngă scopul educativ patriotic, face și un apel la asigurarea condițiilor de păstrare a documentelor, mai ales prin depunerea lor la Arhivele Statului.

Se vor organiza cîteva consfătuiri în centrele mai mari cu cercetători din sălile de studiu, cu cadre didactice și cu studenți, cu oameni care lucrează sau care au lucrat în arhive, consfătuiri ce vor fi urmate de vizitarea unor depozite de arhive. Menirea lor este să întărească colaborarea, să evidențieze preocupările pentru păstrarea și conservarea documentelor și posibilitățile pe care le oferă arhivele celor ce se ocupă cu studierea lor.

Presă centrală și locală, radioul și televiziunea vor marca evenimentul prin articole, comunicări și imagini din depozite și din preocupările arhivelor și ale arhiviștilor.

Ceea ce scontăm să realizăm prin acțiunile ce vor avea loc este cunoașterea mai bine a preocupărilor Arhivelor Statului, o grijă mai mare din partea tuturor creatorilor și păstrătorilor de arhive pentru ceea ce se numește „memoria națiunii“ și creșterea numărului celor ce folosesc arhivele în scrierea istoriei. Toate acestea capătă semnificație deosebită prin contribuția pe care trebuie să o aducă la îndeplinirea sarcinilor deosebite ce rezultă din Directivele Programului de cercetare științifică pe care cel de al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român le-a discutat și aprobat.

La îndeplinirea marelui program pe care-l prefigurează Directivele, se va adăuga și modesta contribuție pe care o vor aduce cei ce îngrijesc, păstrează, și folosesc documentele, mărturiile de netăgăduit ale existenței, muncii și luptei neamului nostru pe pămîntul scump al patriei.

ROLUL DE ÎNDRUMARE ȘI CONTROL AL ARHIVELOR STATULUI

MARIN R. MOCANU

Chestiuni generale :

Ca oricare alt fenomen social, supus conexiunii și acțiunii legității proceselor evolutive, cel privind înregistrarea, înmagazinarea și conservarea activităților sociale — materializate în documentul de arhivă — trebuie, pentru a-l apăra de acțiunea factorilor deregulatorii, cunoscut în detaliu, stăpinit în esență și dirijat în direcția acumulărilor cantitative.

Complexitatea factorilor și proceselor ce apar și acționează în viața socială materială și spirituală contemporană a impus o nouă viziune asupra modalității de conducere a fiecărui domeniu de activitate. A fost creată o adevărată știință a conducerii producției materiale și spirituale, al cărei conținut îl constituie marea varietate a problemelor de studii privind organizarea, planificarea, evidența și controlul, metodele și stilul conducerii, informația și decizia. Conducerea științifică, de la unitate la ramură și pe ansamblul vieții sociale, se sprijină pe gândirea și realizările tehnico-științifice din fiecare domeniu de activitate, având capacitatea de a găsi soluții de rezolvare, teoretice și practice, a fiecărei probleme ce apare, obiectiv, în procesul activității.

Dintre elementele constitutive ale conducerii științifice, îndrumarea și controlul își au importanța lor intrinsecă, ele asigurând cunoașterea precisă a realității respective, contribuind la soluționarea problemelor. Îndrumarea și controlul asigură atât cunoașterea temeinică a legilor statului, cât și modul de aplicare a acestora.

Organizarea corespunzătoare a tuturor sectoarelor de activitate, controlul exigent și soluționarea la fața locului a problemelor sînt laturi esențiale ale conducerii științifice.

Ca funcție a conducerii, controlul reprezintă un sistem încheiat de observare și verificare a concordanței dintre procesul de desfășurare a activității în sectorul respectiv și decizie (legi, planuri, norme, ordine, standarde ș.a.), relevarea abaterilor de la deciziile de conducere, de la principiile de organizare adoptate. Relevind abaterile și cauzele acestora, controlul (însușind obligatoriu și îndrumare) stabilește și căile de corectare a organizării procesului de muncă (a obiectului conducerii), mijloacele de influențare în scopul înlăturării abaterilor, a piedicilor în vederea funcționării optime a procesului.

Controlul reprezentanților Arhivelor Statului asupra muncii de arhivă în ramura (sfera) respectivă cuprinde toate unitățile pendinte (centrale și teritoriale) ale acesteia, urmărindu-se

sesizarea neajunsurilor, a cauzelor lor, precum și uniformizarea aplicării corespunzătoare a principiilor și normelor arhivistice.

Un asemenea control se efectuează și de către organul de arhivă propriu al departamentului respectiv, urmărindu-se în principal, aplicarea legislației și normelor arhivistice la specificul conținutului activității și al structurilor de organizare și funcționare a compartimentelor respectându-se, în esență, principiile de bază ale arhivisticii.

Istoric

Înființată încă din 1831, în Țara Românească (și 1832 în Moldova) prin Regulamentul Organic, Arhiva Statului a trebuit să-și reglementeze activitatea, ca orice instituție publică, în funcție de relațiile ce avea să le stabilească cu celelalte instituții, creatoare de arhivă. Organizarea „delcilor”, a arhivelor în general, și depunerea acestora la Arhiva Statului au fost cele două probleme de bază pe care această instituție s-a străduit să le rezolve prin câteva regulamente, probleme de a căror rezolvare depindea însăși existența ei ca atare.

În relațiile Arhivei Statului cu instituțiile (centrale) în perioada 1831—1862 au existat și numeroase dificultăți, unele neconformându-se, total sau parțial, reglementărilor stabilite în ceea ce privește organizarea arhivelor, regimul împrumuturilor de documente și depunerea acestora la instituția publică cu atribuții speciale în conservarea „memoriei” istoriei naționale. Aceste dificultăți au fost generate mai ales de lipsa atribuției de îndrumare și control a Arhivelor Statului asupra muncii de arhivă de la instituții.

Reorganizarea Arhivelor Statului în baza ordonanței domnești din 1 iunie 1862, ca o necesitate a modernizării ce a cuprins întreaga administrație de stat în urma Unirii Principatelor, nu a adus reglementări noi în ceea ce privește extinderea autorității, sub forma îndrumării și controlului, asupra arhivelor instituțiilor centrale și locale. Abia în Regulamentul Arhivelor Statului din 1872 se prevedea că „în Arhivele Statului se depun, cu inventar, actele de interes public care nu mai sînt trebuincioase ministerelor sau autorităților dependente de ministere”.

Legea de organizare din 1925 a întărit întrucîtva autoritatea Arhivelor Statului asupra instituțiilor administrative, judecătorești și de cult, atît prin înființarea de direcții și în alte regiuni ale țării, cît și prin instituirea obligației acestor instituții de a depune la Arhivele Statului documentele cu o vechime mai mare de 30 de ani.

Numai că această obligație, fără un personal investit cu atribuții de îndrumare și control, nu a putut impune un sistem unitar de arhivare și folosire a documentelor create de instituții, dimpotrivă numeroase arhive se distrugau în locuri insalubre sau se depozitau în dezordine.

Controlul sistematic asupra muncii de arhivă de la instituții și întreprinderi s-a putut institui începând din anul 1957, cînd — conform Decretului nr. 353 pentru înființarea Fondului Arhivistic de Stat — Direcției generale a Arhivelor Statului i s-a atribuit autoritatea de a organiza, îndruma și controla evidența, păstrarea, inventarierea și folosirea documentelor create de organizațiile socialiste.

Aceasta presupunea o cunoaștere amănunțită a situației arhivelor respective, a fondurilor deținute de fiecare unitate (centrală sau locală) în parte. Desfășurarea controlului periodic a permis constituirea unui sistem de evidență centralizată a fondurilor create și deținute, încheiate și deschise, a stadiului muncii de arhivă la toate unitățile. Acest sistem deschis oricărei structuri mai eficace și mai operative, constituie punctul de plecare al activității de control și îndrumare. Sistemul a putut cuprinde majoritatea unităților, odată cu extinderea rețelei Arhivelor Statului, cu înființarea de servicii și filiale în toate regiunile istorico-administrative ale țării, numărul organelor de îndrumare și control crescînd în mod corespunzător. Astfel, aplicarea unitară a prevederilor legale și de metodologie arhivistică a fost asigurată la nivel național.

În baza prerogativelor legale, Direcția generală a Arhivelor Statului a elaborat norme de lucru în arhive concretizate în „Instrucțiunile generale nr. 6720/1957 pentru organizarea și funcționarea arhivelor, instituțiilor și organizațiilor”, în scopul uniformizării și ușurării muncii de concentrare, sistematizare, păstrare, inventariere și folosire a documentelor create de acestea — parte integrantă a Fondului Arhivistic de Stat.

Situația actuală

Rolul de îndrumare și control al Direcției generale a Arhivelor Statului și al filialelor sale, începînd de la înregistrarea documentelor și pînă la depunerea lor la Arhivele Statului, a crescut considerabil în ultimul deceniu, atît ca urmare a creșterii numărului creatorilor de arhivă datorită dezvoltării vieții economico-sociale, cît și creșterii volumului de arhivă în sine.

Acest rol a fost extins și legalizat prin apariția Decretului nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, în cîmpul de îndrumare și control al Arhivelor statului intrînd și documentele create și deținute de organizațiile obștești, de cult, precum și de persoanele fizice. Decretul atribuie Direcției generale a Arhivelor Statului, ca o primă sarcină principală, elaborarea de norme tehnice pentru desfășurarea activității arhivistice în conformitate cu prevederile legale și îndrumarea și controlul aplicării acestora.

Modificările aduse ulterior decretului, în vederea asigurării unei mai bune protecții a tezaurului arhivistic — parte componentă a Patrimoniului Cultural Național — a ridicat și întărit rolul de îndrumare și control asupra organizării, conservării și valorificării docu-

mentelor cu caracter istoric și documentar, în diferent de creatorul și deținătorul lor.

Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele sale județene asigură, prin formele lor de control și îndrumare, un sistem unic de organizare și sistematizare a documentelor la creator, de evidență, păstrare și valorificare la nivelul național, dispunînd de condiții corespunzătoare pe care i le asigură actualul cadru, social și legislativ din țara noastră.

Principii

Activitatea de îndrumare și control — activitate prezentă în toate domeniile vieții sociale — are, prin excelență un caracter preventiv și participativ, ceea ce-i sporește considerabil aportul la bunul mers al treburilor indiferent de natura obiectului supus controlului.

Constituind o pirghie importantă a complexității conducerii științifice, îndrumarea și controlul nu se pot desfășura în afara unor principii de bază generale, a căror specificitate este dată de natura și caracterul fiecărui domeniu și subdomeniu de activitate în parte. Activitatea de îndrumare și control are la bază, la nivelul teoriei și practicii arhivistice, cîteva principii, care, respectate, îi asigură o maximă eficiență.

a) Principiul obiectivității

Acest principiu presupune nu numai respectarea adevărului general, ci în primul rînd a normelor juridice în care se cuprind sfera și domeniul activității supuse îndrumării și controlului.

Controlul trebuie să analizeze cu obiectivitate, în limitele adevărului, problemele de fond ale muncii, fără a neglija forma și modalitățile în care sînt îmbrăcate.

Concluziile, sinteza controlului trebuie să conducă la izvoarele cauzelor lipsurilor, ale rămîinerii în urmă, pentru a se putea adopta, pe loc, măsurile cele mai corespunzătoare de remediere a neajunsurilor, în funcție de posibilitățile obiective și subiective existente.

b) Principiul selecției

Orice analiză temeinică, principală, pleacă de la particular la general, de la cunoașterea exhaustivă a tuturor aspectelor și problemelor muncii din sectorul și domeniul respectiv.

Sintetizarea activității de îndrumare și control presupune, în mod obligatoriu, selecția și sistematizarea faptelor, datelor pentru a putea distinge ceea ce este specific din punct de vedere pozitiv și negativ. Fără această selecție, activitatea de îndrumare și control nu poate ajunge la o privire de ansamblu asupra obiectului, nu poate vedea cauzalitatea lipsurilor și nici perspectiva — căile, soluțiile, mijloacele — în vederea impulsiei muncii, a dinamizării potențialului uman și material existent. De asemenea, nu poate sesiza fisurile din modul de planificare și organizare a muncii. Un control-sondaj de exemplu, vizînd un aspect sau altul al muncii de arhivă (selecționa-

rea, inventarierea, existentul pe plan național sau pe ramură, personal afectat ș.a.) creează posibilitatea stabilirii unor măsuri sau luarea unor decizii care să impulsioneze activitatea și să prevină în viitor eventualele dereglări în sistemul de evidență, păstrare, valorificare ș.a.

c) Principiul continuității

Eficacitatea îndrumării și controlului rezidă, în bună parte, în continuitatea acestora, în ritmicitatea efectuării lor la intervale relativ scurte de timp, indiferent de forma în care se desfășoară, mai mult sau mai puțin completă. Urmărirea realizării sarcinilor și îndeplinirii măsurilor propuse, asigurarea climatului preventiv, se obține numai prin respectarea sistemului repetabilității — ținându-se seama de noile condiții ale existenței și funcționării obiectului — prin asigurarea procesuală a continuității, îndrumarea și controlul devenind astfel o funcție, o componentă viabilă a actului științific de conducere.

În condițiile în care efectuarea muncii de arhivă, a activității arhivistice în general, presupune o relativ îndelungată experiență, având în vedere complexitatea ei utilitară din punct de vedere științific și practic, o continuitate în exercițiu efectivă, îndrumarea și controlul se cer, la rîndul lor, efectuate în permanență la intervale de timp adecvate, pentru a asigura desfășurarea normală a procesului muncii în unitatea sau sectorul respectiv.

d) Principiul instructiv-educativ

Efectuarea activității de îndrumare și control implică respectarea și aplicarea unor norme de etică generală care dau, în ultimă instanță, substanță activității.

Exercitarea îndrumării și controlului presupune o bună pregătire ideologico-profesională, un discernămint profesional format, precum și calități morale și etice care — toate — să conducă la stabilirea cu obiectivitate a adevărului, a situației de fapt reale.

Acest principiu acționează ca un generator de cunoștințe profesionale și de atitudini etico-morale corespunzătoare atât pentru cei ce exercită îndrumarea și controlul, cât și pentru cei care fac obiectul îndrumării și controlului.

Buna pregătire ideologico-profesională, cinstea, corectitudinea, spiritul de inițiativă, principialitatea și combativitatea, exigența, trebuie să acționeze — în cîmpul acestei activități — ca un complex de factori omogeni.

Experiența muncii de arhivă a reliefat faptul că îndrumarea și controlul îndeplinirii sarcinilor și respectării legislației arhivistice contribuie la instruirea și educarea cadrelor în spiritul exigenței față de ele însele, la creșterea simțului răspunderii și disciplinei în muncă.

Obiective

Un prim obiectiv al activității de îndrumare și control a Arhivelor Statului, la nivel central și teritorial, obiectiv de a cărui realizare depinde organizarea întregii arhive a organi-

zației creatoare, îl constituie **înregistrarea documentelor, constituirea arhivei curente.**

La nivelul acestor operațiuni se utilizează termenul de „corespondență”, care este constituită din: documente primite de la alte unități și expediate acestora — ca răspuns sau din oficiu — precum și din documentele înregistrate, întocmite pentru uz intern.

Deoarece arhiva se constituie la compartimente, acestea avînd obligația de a încheia — din punct de vedere al unității tematiche și al termenului de păstrare — unitățile arhivistice și de a întocmi inventare corespunzătoare normelor în vigoare, **depunerea documentelor la arhiva organizației** este un alt obiectiv al acestei activități. **Evidența fondurilor și colecțiilor** deținute, materializată în completarea la zi a „Registrului de evidență curentă” și a „Situației fondurilor”, reclamă analiza modalității fondării documentelor, pentru a nu permite dizolvarea unor fonduri în interiorul altora din cauza neștiinței sau a superficialității în efectuarea operațiunilor de **ordonare și inventariere a documentelor create înainte de punerea în aplicare a nomenclatoarelor și indicatoarelor** — obiectiv de-sine-stătător — care, ocupînd un loc central pînă în urmă cu cîțiva ani și avînd în vedere că majoritatea acestor documente au fost preluate în depozitele Arhivelor Statului, începe să aibă un caracter din ce în ce mai izolat pe ansamblul muncii de îndrumare și control la organizațiile socialiste.

Selecionarea documentelor vizează atît documentele create înainte de aplicarea nomenclatorului și indicatorului, cît și pe cele create după. În ambele cazuri se are în vedere calitatea lucrărilor, care uneori sînt incomplete, și activitatea comisiei de selecționare, care poate avea un caracter formal, întreaga muncă și răspundere fiind lăsată în seama arhivarului sau a responsabilului cu arhiva.

Folosirea documentelor vizează respectarea integrală a normelor arhivistice și legale, urmărindu-se scopurile și condițiile de dare în folosire, implicit evidența documentelor folosite. Pentru o arhivă neinventariată, fără evidențele strict obligatorii (inventare, registrul inventarelor, registrul general de arhivă) folosirea capătă un caracter anarhic, contribuind de fapt la dezorganizarea acesteia, impunîndu-se limitarea utilizării pînă la întocmirea evidențelor.

În sfera îndrumării și controlului la fața locului a muncii de arhivă intră și **modul de păstrare a documentelor**, respectiv condițiile de păstrare (structura și amplasarea depozitelor de arhivă, mijloacele de păstrare) dotarea depozitelor cu mijloace de prevenire și stingere a incendiilor și a celor ce asigură securitatea documentelor. Acest obiectiv este uneori neglijat atît de cei care execută controlul cît și de cei controlați, ceea ce poate avea urmări grave în cazul unor neglijențe sau a calamităților naturale (inundații, incendii, cutremure ș.a.) Organul de control trebuie să pretindă respectarea elementelor absolut indispensabile conservării și securității arhivelor, în raport de situația concretă a fiecărei clădiri sau încăperi.

Obiectivul principal al muncii de îndrumare și control rezidă în pregătirea documentelor în vederea predării la Arhivele Statului, respectiv în pregătirea documentelor de păstrare permanentă și calitatea corespunzătoare a inventarelor în vederea completării bazei documentare.

De felul cum se urmărește realizarea celorlalte obiective depinde posibilitatea organizației socialiste de a depune documentele istorice la Arhivele Statului.

Forme

Îndrumarea și controlul muncii de arhivă de la organizațiile socialiste se efectuează în mai multe forme, acestea completându-se una pe alta în atingerea obiectivelor menționate.

Forma principală de urmărire a modului cum se aplică prevederile Decretului nr. 472/1971 și normele arhivistice în munca de arhivă la organizațiile socialiste centrale și locale o constituie **controlul direct**, nemijlocit, la fața locului. Acesta poate fi, în funcție de situația arhivei și organizației respective, **complex**, urmărindu-se mai multe sau toate obiectivele, și **tematic**, avându-se în vedere unul sau două obiective (ex. constituirea arhivei curente, selecționarea, inventarierea ș.a.).

Instruirea personalului care efectuează munca de arhivă sau răspunde de aceasta este o altă formă a îndrumării și controlului; cu acest prilej, în afara comunicării cunoștințelor propuse, făcându-se și discuții asupra situației arhivei și a stadiului muncii de arhivă de la organizații. Gradul de pregătire eterogen al acestui personal a impus această formă în vederea asigurării corespunzătoare și în mod unitar a aplicării normelor arhivistice. Instruirea se face la sediul Arhivelor Statului sau al altei instituții, în baza unor lecții cu largă referință la operațiunile practice ale muncii de arhivă.

Instruirea organizată a acestui personal a fost inițiată de Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele sale, la scară națională, în anul 1962. Ulterior, mai ales după apariția Decretului nr. 472/1971 au fost instruite asupra prevederilor legislației arhivistice și unele cadre de conducere din instituții și întreprinderi (șefi de compartimente din sectoarele administrativ-contabile, secretari de consilii populare comunale și orașenești ș.a.) care, prin natura obligațiilor de serviciu, vin în contact direct cu problemele de arhivă.

Activitatea Comisiei centrale de selecționare și a comisiilor de selecționare din cadrul filialelor, rezolvarea în general a lucrărilor de selecționare întocmite de organizațiile socialiste, constituie o altă formă a muncii de îndrumare și control. Avizarea acestora presupune verificarea la fața locului a modului de inventariere și selecționare a documentelor, mai ales în cazurile când lucrările în sine (procesele-verbale de selecționare, listele de materiale și inventarele) nu sînt suficiente de concludente.

Direcția generală a Arhivelor Statului își exercită, într-o formă specifică, atributul de îndrumare și control și prin **Comisia științifică pentru probleme arhivistice**, care poate analiza

și da — cu caracter consultativ — avize și soluții ce privesc munca de arhivă de la organizațiile socialiste, ca: obligațiile acestora de a pune la dispoziția Direcției generale a Arhivelor Statului, conform prevederilor legale, pentru copierea sau spre păstrarea permanentă a copiilor de pe documentele aflate în arhivele altor state; modul de aplicare a prevederilor Decretului nr. 472/1971 la organizațiile socialiste, ramură sau pe plan național ș.a.

Asupra documentelor cinematografice, fonice și video, Direcția generală a Arhivelor Statului își exercită controlul și îndrumarea prin Arhiva Națională de Filme, din subordinea Consiliului Culturii și Educației Socialiste și Radioteleviziunea Română, instituții cu atribuții speciale și, totodată, asemănătoare în principiu cu ale Direcției generale a Arhivelor Statului pentru documentele scrise și tipărite, fotografice, sigillii și ștampile, diferind doar din punct de vedere metodologic, în funcție de natura documentelor respective.

Metodologie

Acțiunile de îndrumare și control — principalul mijloc prin care Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele sale asigură aplicarea prevederilor legislației arhivistice de către toate organizațiile — se efectuează în baza unei planificări anuale și a unui plan tematic, în așa fel încît să asigure cunoașterea exactă și „la zi” a situației arhivelor și a muncii de arhivă. Evident, la nivelul principalelor instituții și întreprinderi, ale căror arhive însumează suficiente date asupra desfășurării vieții economico-sociale și culturale a zonelor teritoriale respective. Experiența de pînă acum a acestei activități reclamă prin urmare asigurarea unei frecvențe la anumite intervale de timp a efectuării, îndrumării și controlului, avîndu-se în vedere și fluctuația relativ ridicată a personalului din acest sector.

Pregătirea acțiunilor de îndrumare și control presupune o bună cunoaștere a legislației arhivistice, a ordinelor și indicațiilor conducerii Direcției generale a Arhivelor Statului și ale forului tutelar al acestora privind Fondul Arhivistic Național, a problemelor specifice din munca de arhivă de la organizația ce urmează a fi controlată.

Desfășurarea acțiunii de îndrumare și control (tematice sau complexe) începe cu informarea conducerii organizației sau a factorilor ce răspund de munca de arhivă asupra scopului acțiunii.

Scopul final al acțiunii de îndrumare și control îl constituie îmbunătățirea muncii de arhivă a personalului respectiv în vederea pregătirii corespunzătoare a selecționării și preluării documentelor cu caracter permanent la Arhivele Statului.

Este obligatoriu ca, oricare ar fi obiectivul principal al acțiunii, să se verifice întreg circuitul actului de la înregistrare pînă la arhivare, condiție indispensabilă asigurării aplicării corespunzătoare a nomenclatorului și indicatorului — proces hotărîtor în organizarea

prezentă și viitoare a Fondului Arhivistic Național.

Acțiunea se încheie cu o consemnare în Registrul unic de control al organizației a constatărilor, indicațiilor și măsurilor stabilite și a termenelor de executare a acestora din urmă. Cînd situația este necorespunzătoare, cu tendințe de agravare nejustificată, constatările și măsurile pentru înlăturarea deficiențelor se trec — detaliat — într-un **proces-verbal** de constatare (2 exemplare), în Registrul unic de control menționîndu-se numai numărul de înregistrare al acestuia.

Procesul verbal de constatare trebuie să reflecte imaginea reală a arhivei și a muncii de arhivă la data respectivă și să stabilească măsuri concrete, realizabile — însoțite de indicațiile necesare îndeplinirii lor metodologice. Ulterior, se fac controalele — sondaj asupra modului de îndeplinire a măsurilor stabilite. Acestea asigură permanența, continuitatea controlului.

În Franța, de pildă, această permanență e asigurată prin „misionarii” cu post fix, care participă efectiv la efectuarea operațiunilor arhivistice ce premerg preluarea documentelor la Arhiva Națională.

Acest sistem este rentabil în cazul unui număr relativ restrîns de „obiective”, altfel, în alte condiții, numărul acestor „misionari” ar trebui să se substituie celui privind arhivării sau responsabilii de arhivă din întreaga rețea de unități naționale.

Acumulîndu-se suficiente date asupra muncii de arhivă de la organizațiile dintr-o ramură sau din mai multe, se poate analiza stadiul muncii și situația arhivelor, evidențiîndu-se metodele bune folosite, deficiențele semnalate și modalitățile de remediere a acestora. Pentru remedierea dificultăților este indicat să se ceară sprijinul organelor locale de stat, în baza informărilor (scrise sau verbale) făcute anterior.

În cazuri repetate de neconformare, fără acoperire justificativ-reală, se aplică sancțiunile contravenționale prevăzute de legislația arhivistică. Sancțiunile au ca obiect neefectuarea fiecărei operațiuni arhivistice în parte. (ex. înregistrarea, selecționarea, inventarierea ș.a.) acestea putîndu-se aplica pentru fiecare contravenție în parte sau global, cumulîndu-se toate contravențiile privind munca de arhivă.

În condițiile creării Fondului Arhivistic Național — parte componentă a Patrimoniului Cultural Național — rolul organelor Arhivelor Statului în asigurarea aplicării în mod unitar a principiilor de organizare, conservare și valorificare a acestuia este în continuă creștere. Constituind surse permanente de îmbogățire a Patrimoniului Arhivistic Național, arhivele organizațiilor centrale și locale sînt supuse sistematic, pe baze legale, îndrumării și controlului, activitate specifică sistemului creat printr-o legislație arhivistică unitară și obligatorie pentru toate unitățile din domeniile de activitate socială.

BIBLIOGRAFIE

Istoricul Arhivelor Statului, în „Arhivele Statului, 125 ani de activitate. 1831—1956”, Buc., 1957, p.17—66; *Manuel d'archivistique*, p. 104—125; P. Vagu, G. Dumitriu, *Știința conducerii*, Buc. 1972; T. Mateescu, *Aspecte ale relațiilor Arhivelor Statului din Țara Românească cu instituțiile centrale pînă la 1862*, în „Revista Arhivelor”, an I (1973), vol. XXXV, nr. 2, p. 198—206; Fl. Dumitrică, *Din experiența muncii de îndrumare și control a Serviciului regional al Arhivelor Statului Ploiești*, în „Revista Arhivelor”, an VI, (1963), nr. 1, p. 97—106; I. Comănescu, *Îndrumarea și controlul muncii de arhivă la instituții, întreprinderi și organizații socialiste*, în „Revista Arhivelor” an VI, (1963), nr. 2, p. 189—195.

ARHIVELE STATULUI DIN ARAD ÎN LOCAL PROPRIU

MIRCEA TIMBUS

Vechi ținut românesc din vestul Transilvaniei, cu așezăminte culturale care au contribuit la propulsarea emancipării spirituale, sociale și naționale din acest colț de țară, Aradul, devenit spre sfîrșitul veacului al XIX-lea centrul politic al românilor de dincolo de Carpați, avea să rămînă totuși, timp îndelungat, datorită vicisitudinilor epocii, fără o instituție cu profil arhivistic.

Dezideratul oamenilor de cultură, al istoricilor îndeosebi, de a organiza și la Arad arhive de stat, după modelul celor înființate la începutul secolului al XIX-lea în Țara Românească la București (1831) și în Moldova la Iași (1832), nu și-au găsit, multă vreme, împlinirea.

Problema arhivelor de interes pentru istoria românilor din acest colț de țară, s-a pus pentru prima oară, într-un cadru oficial, la congresul cultural, inițiat de societățile culturale arădene, ale cărei lucrări s-au desfășurat la Arad, la 30 ianuarie 1938.¹ Cu acest prilej, istoricul Dr. Gheorghe Ciuhandu subilina „...necesitatea de a se concentra arhivele răslețate ale comunelor politice și ale altor organizații, într-un local potrivit...” și de a înființa la Arad o secție a Arhivelor de Stat.²

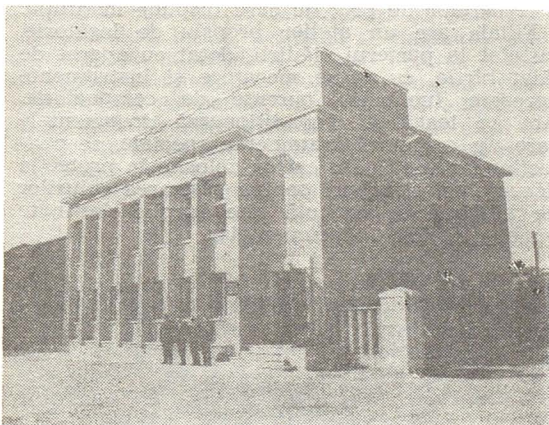
Dezideratul a putut fi împlinit însă abia în condițiile prielnice create de revoluția științifică și culturală din țara noastră, desfășurată în strînsă legătură cu transformările social-politice și economice ale patriei pe drumul construirii socialismului. La 29 mai 1951, prin hotărîre a Consiliului de Miniștri (nr. 472), a luat ființă la Arad un serviciu regional al

¹ „Hotarul”, anul V, nr. 1—2, Arad, ianuarie-februarie 1938, p. 1.

² Gheorghe Ciuhandu, *Arhivele arădene*, în „Hotarul”, anul V, nr. 1—2, Arad, ianuarie-februarie 1938, p. 30—31.

Arhivelor Statului, devenit ulterior filială raională (în 1956), apoi filială județeană (în 1968).

Vreme de 20 de ani, instituția Arhivelor Statului din Arad a funcționat într-un local vechi, situat în bulevardul Republicii la nr. 74, având depozitele dispersate în mai multe sub-

Noul local al Arhivelor Statului Arad

soluri din oraș. Condițiile de conservare a documentelor nu erau dintre cele mai bune, iar în primăvara anului 1970, când apele Mureșului amenințau să inunde orașul, s-a impus evacuarea și punerea la adăpost a zecilor de vagoane de arhivă. A fost o adevărată luptă, susținută cu devotament de lucrătorii Arhivelor Statului, pentru salvarea patrimoniului documentar al instituției.

Bucurându-se de prețuirea pe care partidul și statul nostru o acordă arhivelor — izvoare de prim rang în cercetarea trecutului istoric al poporului — Arhivele Statului din Arad, la fel ca și din altele centre județene, au fost înzestrate, în anul 1971, cu o nouă și modernă clădire de sediu.³ Localul, situat în strada Ceai-kovski nr. 2—4, proiectat special pentru păstrarea și conservarea documentelor, este o reușită realizare arhitectonică. Deși de dimensiuni mijlocii, comparativ cu noile sedii din Cluj-Napoca, Timișoara, Iași, clădirea satisface pe deplin exigențele actuale ale muncii în arhive. Este dotată cu mobilier nou, de un înalt grad de funcționalitate. Depozitele, patru la număr, în suprafață totală de 800 m.p., cu o capacitate de depozitare de 1158 m.l. fiecare, au instalate rafturi metalice cu polița glisantă, reglabilă după dimensiunile materialului. Planșeele din beton armat, ușile metalice precum și instalațiile electrice din interior, executate cu respectarea strictă a normativelor în vigoare, reduc la maximum posibilitățile de incendiu, asigurând în același timp protecția documentelor.

Spațiile destinate activităților în arhivă, birouri, săli de studiu, de expoziție etc. au fost

amplasate de proiectant în vecinătatea depozitelor, astfel că circulația documentelor din și în depozit, pentru nevoile curente, este mult facilitată.

La intrarea în clădire, dintr-un hol destul de spațios, ornat cu reproduceri în culori după portretele marilor înaintași ai poporului român, luptători pentru unitatea națională și statală, pentru neatințare, se deschid ușile spre sala de expoziții, care prezintă permanent vizitatorului, de sub cristalul suplelor mese-vitrină, mărturii documentare ale istoriei meleagurilor arădene, făcând parte din tezaurul filialei. Tot la parter se află secretariatul, unde se opresc cetățenii veniți să solicite eliberarea diverselor certificate, copii și extrase privind vechimea în muncă, studii, drepturi patrimoniale, starea civilă etc. Biroul conducătorului unității, din imediata vecinătate a secretariatului, permite accesul facil la șeful filialei în toate problemele ce sînt de competența acestuia.

Etajul I adăpostește sălile de studiu, două la număr, sala de citit microfilme și birourile. Aici, într-o ambianță plăcută, pe care o conferă mobilierul elegant (mesele individuale de lectură, mesele birou, fotoliile confortabile, mesele și aparatele de citit microfilme, masa pentru identificat și citit filigrane, fișierele tematice, -fișetele metalice etc.), lumina naturală care pătrunde cu generozitate prin geamurile mari, plantele ornamentale, curățenia și liniștea, se desfășoară activitatea celor aplecați asupra documentelor, cercetători și arhiviști. Ei au la dispoziție, în condițiile prevăzute de legislația socialistă privitoare la arhive, valorile documentare concentrate în peste 380 fonduri și colecții de arhivă, însumînd aproximativ 4200 m.l., din care 400 m.l. reprezintă spațiul ocupat de biblioteca documentară, cu o zestre de cca. 36 000 volume.

Acest bogat patrimoniu a fost realizat de-a lungul anilor prin rîvna arhiviștilor care lucrează aici, preocupați meru de preluarea valorilor documentar-istorice de pe teritoriul municipiului și județului Arad. În primii ani după înființarea instituției, fondurile arhivistice erau preluate chiar fără o prelucrare prealabilă, în starea în care se găseau la deținători, urmărindu-se, în acea perioadă, salvarea de la degradare sau distrugere a documentelor. Spațiile de depozitare în vechiul sediu fiind insuficiente, o bună parte a documentelor deținute de organizațiile socialiste și de celelalte organizații, nu a putut fi concentrată la Arhivele Statului. De altfel, pînă în anul 1970, în activitatea lucrătorilor filialei, ponderea o avea preluarea numeroaselor fonduri lipsite de evidențe.

Îndată după înzestrarea cu noul local, cînd suprafețele de depozitare au sporit, iar condițiile de conservare a documentelor s-au optimizat, arhiviștii și-au întesit eforturile pentru a prelua noi și importante fonduri și colecții de arhivă. Beneficiind de o legislație favorabilă (Decretul 472/1971 cu modificările din 1974), în numai 8 ani de la inaugurarea noului local, au reușit să dubleze patrimoniul documentar al instituției aducînd, de data aceasta, documente,

³ M. Timbus, *Arhivele Statului în casă nouă*, în ziarul „Flacăra Roșie”, anul XXVIII, nr. 8397, Arad, 2 septembrie 1971

în cea mai mare parte inventariate. Pornind de la cunoașterea aprofundată a coordonatelor economice și social-culturale ale județului, în depozitele Arhivelor Statului Arad au fost concentrate asemenea fonduri care să acopere toate direcțiile muncii de cercetare istorică în județ, asigurând lucrătorilor din domeniul științelor sociale, activiști, profesori, cercetători, o vastă bază documentară.

Printre cele mai valoroase și cunoscute fonduri de arhivă, utilizate mai frecvent în cercetarea științifică, pot fi amintite Primăria municipiului și Prefectura județului Arad, conținând documente începând cu anul 1725 și respectiv 1731, până în anul 1949, măsurând, fiecare în parte, peste 700 m.l. Pe lista arhivelor „administrative”, adică a celor provenite de la instituțiile administrației locale, se înscriu, în continuare, numeroase fonduri, unele preluate recent. Într-un viitor apropiat, toate arhivele fostelor preturi de plasă, primării și sfaturi populare din cuprinsul județului, își vor găsi locul în depozitele filialei. Având în vedere gama largă de atribuții ale organelor locale ale administrației și puterii de stat, variabilă în funcție de perioada istorică în care au funcționat, înainte sau după cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, documentele rezultate din activitatea acestora, constituie izvoare deosebit de prețioase, fără de care nu este posibilă o retrospectivă științifică în istoria oricărei localități. Arhivele „economice”, reprezentate prin fonduri ale unităților industriale, agricole, bancare și comerciale, ocupă un loc însemnat în patrimoniul filialei. În această categorie se cuvin amintite fondurile Inspectoratului industrial Arad, Întreprinderea de vagoane, Întreprinderea de strunguri, Uzina electrică, Întreprinderea textilă UTA, Întreprinderea de tricotaje „Tricoul Roșu”, Fabrica de încălțăminte și calapoade „Libertatea”, Întreprinderea de prelucrarea lemnului, Întreprinderea mecanică a agriculturii, Serviciul agricol, Camera de agricultură, arhivele cooperativelor agricole de producție din județ (de la înființare până în anul 1968), arhivele întreprinderilor agricole de stat, Banca „Victoria”, sucursalele băncilor „Albina”, „Ardeleana”, „Românească”, „Italiană și Română”, „Națională”, Camera de comerț și industrie etc.

Din această foarte succintă enumerare a fondurilor deținute, nu pot lipsi arhivele unităților de muncă și asigurări sociale (Inspectoratul muncii, Casa de asigurări sociale), a unităților judecătorești, a instituțiilor de învățământ și cultură, a unităților de cult, fondurile personale și familiale, create de personalități ale vieții politice și culturale arădene, precum și câteva deosebit de valoroase colecții de arhivă. Colecția de diplome, bunăoară, conservă cele mai vechi înscrisuri ale filialei, începând cu diplome originale de proprietate din secolul XV* și continuând cu cele acordate de împărăția Austriei din sec. XVIII—XIX, pentru

răsplătirea diverselor merite ale supușilor lor. Mai amintim bogata colecție a registrelor de stare civilă, care începe cu anul 1702, colecția documentelor breslelor meșteșugărești, colecția de documente referitoare la mișcarea muncitorească, colecția de hărți, de stampe, de sigilii ș.a., completând, fiecare, marea diversitate a izvoarelor de preț de care dispune instituția.

Filiala are un atelier propriu de legătorie, instalat la parterul clădirii, dotat cu aparat de tăiat hirtia, cu prese mecanice și instrumente necesare lucrărilor curente de compactorie. Aici se leagă și recondiționează documentele care nu comportă tratamente speciale, se confecționează cutii din carton folosite la protecția documentelor, tuburi pentru păstrarea sulurilor de hărți și se execută alte lucrări destinate bunei păstrări a documentelor.

Aspect dintr-un depozit de arhivă din noua clădire a Arhivelor Statului Arad

Valorosul patrimoniu documentar se întregește mereu prin preluări de noi documente de la organizații, prin achiziții și donații de la persoanele fizice, asigurând cercetării istorice o tot mai vastă și complexă sursă de investigații. Prin cantitatea mare de documente concentrată la filială, dar mai ales prin conținutul acestora, selecționat cu grijă și competență de arhiviști, instituția și-a dobândit un binemeritat loc în rindul instituțiilor de cultură. Nu

* Cea mai veche este diploma din 1406, consemnând trecerea unei localități din nordul țării în proprietatea lui Ioan Omehin

mai poate fi concepută elaborarea lucrărilor de istorie medie, modernă și contemporană sau organizarea de expoziții documentare, fără a se apela la Arhivele Statului, depozitare ale celor mai autentice izvoare de documentare științifică. Chiar și o bună parte din activitatea personalului de specialitate al instituției, istorici și juriști, cunosători ai limbilor și paleografiilor română, latină, germană și maghiară, este subordonată valorificării cât mai depline a materialelor documentare. Sub îndrumarea organelor locale de partid, care inițiază adesea și patronază cercetarea istorică, în colaborare cu alte instituții de profil din localitate, îndeosebi cu Muzeul județean de istorie, atrăgând printre colaboratori cadre didactice pasionate de munca de cercetare, filiala din Arad a început în ultimii ani să pună tot mai mult în valoare tezaurul documentar pe care-l are în păstrare.

Dacă ne oprim, chiar și numai în treacăt, la activitățile de valorificare a patrimoniului documentar la care și-au adus contribuția arhiviștii, trebuie să începem cu **Îndrumătorul în Arhivele Statului Arad**,⁴ îndreptar prețios oferit certătorilor pentru a-i călăuzi în mulțimea și diversitatea fondurilor și colecțiilor de arhivă. Amintim apoi volumele de documente, devenite la scurt timp după publicare, lucrări de referință pentru istorici: **Documente din istoria mișcării muncitorești arădene**⁵, **Contribuția maselor populare arădene la pregătirea și îndeplinirea actului de la 6 Martie 1945**⁶, **Aradul și mișcarea memorandistă**⁷, **Aradul și răscoala țărănilor din 1907**⁸, **Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională**⁹. Se află în pregătire volumul II din **Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională**, precum

și volumul de documente demografice **Recensămintele populației din cîmpia arădeană (1138–1976)**.

Din colaborarea strînsă între arhiviști, muzeografi, profesori și activiști de partid a rezultat „... o operă de mare însemnătate — monografia județului Arad — ... cea mai completă și cuprinzătoare dintre lucrările de acest gen publicate pînă acum...”¹⁰, care a văzut de curînd lumina tiparului.

Pe lângă amintirile lucrări, arhiviștii au fost prezenți cu studii și articole în revistele de specialitate, au prezentat comunicări la sesiunile și simpozioanele ocazionate de aniversările istorice ale poporului nostru. Astfel, numai în ultimii trei ani, cînd s-au sărbătorit 100 de ani de la dobîndirea independenței de stat a României, 70 de ani de la răscoala din 1907, 30 de ani de la proclamarea Republicii, 130 ani de la revoluția din 1848, 60 de ani de la făurirea statului național unitar român, 35 ani de la revoluția de eliberare socială și națională din August 1944, iar Aradul a aniversat 950 ani de la prima atestare documentară și 2000 de ani de la întemeierea cetății dacice Ziridava, au fost publicate 23 studii și articole și prezentate 41 comunicări și conferințe, constituind tot atâtea noi contribuții ale arhiviștilor la cunoașterea trecutului istoric al Aradului, a mișcării de eliberare socială și națională. Printre mijloacele de punere în valoare a mărturiilor documentare aflate în patrimoniul filialei, nu au lipsit expozițiile, emisiunile la radio și televiziune, sprijinul acordat procesului instructiv-educativ, prin expuneri și prezentări de documente în fața elevilor și cadrelor didactice ș.a.

Prin condițiile create pentru păstrarea, conservarea și folosirea Fondului Arhivistic Național, la fel ca și prin munca celor cărora le-a fost încredințată administrarea acestui valoros și unic patrimoniu, Arhivele Statului Arad, la cei 28 ani de existență, își înscriu numele între instituțiile culturale de prestigiu, formînd, alături de bibliotecă și muzeul de istorie, temelie edificiului cultural al județului nostru.

¹⁰ Ștefan Pascu, *Introducere pentru cititori la Aradul — permanentă în istoria patriei*, volum inițiat și coordonat de Comitetul județean Arad al P.C.R., București, 1978

⁴ *Îndrumător în Arhivele Statului județul Arad*, vol. I, București, 1974

⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești arădene 1918–1944*, Comitetul județean Arad al P.C.R., Comitetul județean de cultură și educație socialistă, Arad, 1972 (volum realizat în colaborare de E. Glück, Al. Roz, A. Caciora, M. Timbus)

⁶ A. Caciora, E. Glück, M. Timbus, *Contribuția maselor populare arădene la pregătirea și îndeplinirea actului de la 6 Martie 1945*, Arad, 1975

⁷ A. Caciora, E. Glück, *Aradul și mișcarea memorandistă*, vol. III, Arad, 1976

⁸ M. Badea, A. Caciora, N. Roșuț, E. Glück, *Aradul și răscoala țărănilor din 1907*, Arad, 1977

⁹ A. Caciora, N. Roșuț, *Aradul în lupta pentru eliberare socială și națională — documente* — vol. I, Arad, 1978

EVIDENȚA DOCUMENTELOR CREATE ȘI DEȚINUTE DE ORGANIZAȚIILE SOCIALISTE ȘI DE CELELALTE ORGANIZAȚII

TEODOR NECȘA

Printre problemele de care Decretul nr.472/1971 privind Fondul Arhivistic Național se ocupă este și cea a modului în care organizațiile socialiste și celelalte organizații sînt obligate să țină evidența documentelor*, începînd de la înregistrarea lor, constituirea arhivei curente la compartimente prin gruparea documentelor în dosare, predarea ei la arhiva unității și pînă la luarea și scoaterea documentelor din evidența acestui compartiment.

Înregistrarea documentelor care marchează de fapt existența oficială a acestora reprezintă actul de naștere al fiecărui document și de corectitudinea înregistrării depinde în mare măsură asigurarea păstrării documentelor. De aceea toate organizațiile socialiste și celelalte organizații au fost obligate prin art. 8 să înregistreze toate documentele primite, expediate sau întocmite pentru uz intern.

Mulțimea și diversitatea documentelor care intră și ies din diversele unități necesită organizarea precisă a circuitului lor. Organizarea în bune condiții a lucrărilor de secretariat dă posibilitatea factorilor interesați să cunoască permanent circulația și conținutul documentelor, iar fără o ordine desăvîrșită în acest domeniu de activitate nu s-ar putea îndeplini conducerea operativă a activității instituțiilor, întreprinderilor sau a oricărei alte organizații.

Înregistrarea documentelor primite sau emise se poate face fie în cadrul registraturii generale fie la compartimente.

La registratura generală documentele se pot înregistra într-un singur registru sau concomitent în două sau mai multe registre, în care caz documentelor li se dau numere din doi în doi sau din patru în patru. După înregistrare documentele se predau la compartimente pentru rezolvare, iar acestea sînt obligate să predea răspunsurile și documentele emise la registratura generală pentru expediere în exterior.

Unitățile care primesc și emit un număr mare de documente, pot înregistra documentele direct la compartimente. În acest caz, fiecare compartiment va ține un registru de intrare-ieșire în care se operează înregistrarea și expedierea documentelor primite și emise.

Documentele primite se repartizează compartimentelor de către registratura generală pe bază de borderouri, iar acestea trebuie să predea în același mod răspunsurile și documentele emise pentru expediere la destinatar. În felul acesta, sarcina registraturii generale, reducîndu-se considerabil, constă numai în primirea,

repartizarea la compartimente și expedierea către destinatar a documentelor și ținerea unei evidențe numerice asupra circulației documentelor.

Înregistrarea documentelor se efectuează într-un registru de intrare-ieșire în ordinea cronologică a primirii sau expedierii lor. Operațiunea va începe în mod obligatoriu la 1 ianuarie cu nr. 1 și se va sfîrși la 31 decembrie al fiecărui an. Foile registrului trebuie să fie numerotate, iar pe coperta lui urmează să se treacă denumirea unității sau în cazul înregistrării la compartimente, al unității și compartimentului, anul la care se referă documentele înregistrate și numerele de început și sfîrșit cuprinse în registru. De asemenea, la sfîrșitul anului sau la încheierea unui volum al registrului se certifică sub semnătură, numărul de înregistrări și numărul de file folosite.

Registrul de intrare-ieșire ca principal instrument prin care se atestă existența documentelor și se ține evidența circulației acestora, ne semnalează în permanență locul unde acestea se găsesc, stadiul în care se află rezolvarea lor și modul cum ele au fost rezolvate. În el urmează să se înregistreze prin completarea tuturor coloanelor sale numai documentele de bază primite de organizații, nu și anexele. Documentele emise din oficiu și cele întocmite pentru uz intern se înregistrează în același registru ca și documentele intrate, completîndu-se însă numai coloanele necesare și nu cum s-a constatat că încă mai procedează unele organizații, care au registre separate pentru documentele intrate și altele pentru cele ieșite. În acest caz nu se poate ține o evidență strictă asupra circulației documentelor, căci un document intrat și înregistrat sub un număr poate fi greu regăsit prin înregistrarea lui după rezolvare sau emitere în alt registru sub alt număr.

Art. 9 din decret se ocupă de problema constituirii arhivei curente la compartimentele instituției, întreprinderii sau organizației, adică de gruparea corectă a documentelor în dosare, după înregistrarea și rezolvarea lor. Constituirea corectă a arhivei curente este considerată o activitate de primă importanță în munca de arhivă de care depinde efectuarea în bune condiții a tuturor celorlalte lucrări, folosirea operativă a documentelor și întreaga desfășurare ulterioară a activității de arhivă.

Constituirea arhivei curente în mod corect este condiționată, conform prevederilor aceluiași articol, de elaborarea și aplicarea a două instrumente de lucru de mare importanță și anume: indicatorul termenelor de păstrare și nomenclatorul dosarelor.

Stabilirea în mod unitar a termenelor de păstrare a documentelor se asigură prin indicator, instrument indispensabil activității de arhivă prin care se redau toate grupele de documente inclusiv materialele preconstituite (registre, condicii, cartoteci), nu pe compartimente de muncă ci pe diferite activități, cu

specificarea termenului de păstrare al fiecărei grupe, menționat o singură dată la activitatea respectivă și stabilit în raport de importanța istorico-documentară și utilitatea practică a documentelor.

Indicatorul termenelor de păstrare se întocmește conform formularului din anexa nr. 2 a decretului de către organizația centrală și cuprinde pe lângă grupele de documente create în activitatea acesteia și pe cele create de unitățile subordonate.

În cazul organizațiilor centrale ale căror unități subordonate desfășoară aceleași activități sau activități similare celor ale centralei și, în consecință, constituie documente asemănătoare se întocmește un singur indicator cu două rubrici pentru documentele centralei și pentru cele constituite de unitățile subordonate care pot fi diferite pentru aceleași categorii de documente.

În cazul cînd unitățile subordonate desfășoară activități diferite de cele ale instituției centrale, creînd în consecință și categorii diferite de documente, organizația centrală va întocmi pentru acestea indicatoare pe ramuri de activitate.

Organizațiile socialiste care nu au unități în subordine nu vor întocmi indicator de termene de păstrare ci direct nomenclatorul dosarelor în care se trec și termenele de păstrare pentru fiecare dosar și care, ca și în celelalte cazuri, vor fi confirmate de Direcția generală a Arhivelor Statului.

Indicatorul se întocmește de obicei de către compartimentul care se ocupă cu lucrările de secretariat și definitivat în baza propunerilor făcute de compartimentele organizației centrale respective și de către unitățile subordonate. Grupele de documente vor fi grupate în capitole și subcapitole purtînd denumirea caracteristică activității respective. Pentru ca la folosirea indicatorului să se poată stabili mai ușor în care grupă de documente se încadrează anumite dosare, registre etc. este necesar ca denumirea grupelor să fie formulată arătîndu-se precis și concret trăsăturile caracteristice ale fiecărei grupe în raport de conținutul și forma documentelor. Fiecare poziție din indicator va cuprinde o anumită grupă de documente, neputînd fi grupate în aceeași poziție grupe de documente de importanță diferită.

După aprobarea sa de către conducerea organizației, indicatorul va fi trimis Arhivelor Statului spre a fi confirmat. Cu ocazia confirmării indicatorului Arhivele Statului pot numai să mărească termenele de păstrare, micșorarea lor urmînd să se facă cu acordul organizației interesate.

Organizațiile socialiste centrale mai au obligația ca atunci cînd este necesar să actualizeze indicatoarele. Această actualizare se poate face numai cînd sfera activităților ei se lărgește creîndu-se și alte categorii de documente, cînd sfera activităților ei se îngustează și nu mai creează categoriile de documente corespunzătoare activităților desființate, cînd se consideră că la unele grupe de documente termenele de păstrare sînt prea mari și nu mai corespund.

În toate cazurile modificările nu se fac decît cu acordul Arhivelor Statului.

Constituirea corectă a arhivei curente de către compartimente este condiționată și de aplicarea nomenclatorului dosarelor care se întocmește de fiecare instituție, întreprindere sau organizație conform formularului din anexa nr. 3 a decretului sub forma unui tabel de documentele create, grupate în dosare și pe compartimentele de muncă ale respectivei unități. El trebuie să cuprindă toate categoriile de documente care se creează în activitatea unității, documentele grupîndu-se în dosare în funcție de problema comună pe care o tratează și de importanța lor științifică sau practică, deci de durata de păstrare.

Nomenclatorul se întocmește de obicei pentru întreaga unitate, dar există și posibilitatea constituirii lui, în special, în cazul unităților mai mari și cu mai multe sfere de activitate pe compartimente mari (departamente, direcții generale).

În vederea întocmirii lui, compartimentele (direcții, servicii, secții, birouri etc.) au obligația de a face propuneri cuprînzînd dosarele care urmează a fi constituite la compartimentul respectiv. Aceste propuneri se vor înainta arhivei sau compartimentului care se ocupă și de activitatea de arhivă pentru alcătuirea și definitivarea nomenclatorului.

Nomenclatorul dosarelor nu se modifică anual ci numai atunci cînd se produc schimbări în structura instituției, întreprinderii sau organizației. Dacă în cadrul unei unități se înființează noi compartimente de muncă, acesta va fi completat cu denumirea lor și cu dosarele pe care le creează. De asemenea, cînd unele compartimente își dezvoltă activitatea creînd și alte categorii de documente decît cele cuprinse în nomenclator, acesta va fi completat la compartimentele respective, trecîndu-se în continuare noile dosare.

Dosarele care au fost constituite în baza nomenclatorului și materialele preconstituite trebuie să se predea de către compartimente, conform prevederilor art. 10 din decret, la arhiva generală. Predarea se va face la sfîrșitul anului în curs pentru anul expirat, respectîndu-se un plan întocmit de compartimentul de secretariat și aprobat de conducătorul unității. În acest sens pentru a fi predate la arhivă dosarele trebuie pregătite urmînd ca în interior documentele să se ordoneze cronologic sau în cazuri speciale alfabetic, geografic, pe corespondenți, răspunsurile așezîndu-se după actele de bază, iar anexele alăturîndu-se documentelor la care se referă. După îndepărtarea acelor, agrafelor, clamelor și filelor nescrise, dosarele constituite se cos în coperte de carton sau se leagă, trecîndu-se pe copertă, conform formularului din anexa nr. 4 a decretului toate datele necesare identificării lor. Filele dosarelor vor fi numerotate separat pentru fiecare volum, exceptîndu-se numerotarea paginilor celor cu termene de păstrare temporare care nu este obligatorie.

Predarea dosarelor de către compartimente la arhiva unității se face pe bază de inventar,

care se întocmește de către fiecare compartiment conform formularului din anexa nr. 5 a decretului și respectându-se problemele cuprinse în nomenclator. Pentru dosarele de păstrare permanentă se întocmesc inventare separate, iar pentru cele de păstrare temporară se întocmesc inventare pentru fiecare termen de păstrare cuprins în indicator. Dosarele neîncheiate în anul respectiv sau cele care din motive justificate se opresc la compartimente vor fi cuprinse în inventarul anului respectiv cu mențiunea că au fost reținute. Registrele, condițiile și alte materiale preconstituite se trec în inventare după dosare. Pentru dosarele de păstrare permanentă inventarele se întocmesc în 4 exemplare, iar pentru cele temporare în 3 exemplare, câte un exemplar din fiecare inventar rămânând la compartimente, restul predându-se la arhivă odată cu dosarele.

În cadrul arhivei inventarele din fiecare an se vor ordona pe compartimente în ordinea în care acestea figurează în nomenclator și pe termene de păstrare. Această grupare a inventarelor cuprinzând toate dosarele din fiecare an, cu aceleași termene de păstrare, pe întreaga unitate, dă posibilitatea folosirii lor mai rapide în rezolvarea anumitor lucrări curente.

Arhiva fiecărei instituții, întreprinderi sau organizații este obligată conform art. 11 din decret să țină pentru evidența documentelor un „registru de evidență curentă” în care se trec toate inventarele documentelor aflate în arhivă, precum și mișcarea acestora în decursul timpului. Unitățile care dețin și fonduri rezultate din activitatea altor unități vor deschide în registru cite o partidă pentru fiecare din acestea. În cazul în care arhiva unei unități nu a ținut încă pînă în prezent evidența documentelor în acest registru sînt obligate să ia măsuri pentru ca toate inventarele aflate deja în arhivă să fie trecute cronologic, completîndu-se toate coloanele rubricilor de preluări și ieșiri de documente, adică toată mișcarea acestora.

Prevederile art. 12 din decret reglementează scoaterea documentelor din evidența arhivei care nu se pot scoate decît numai în cazul selecționării, deteriorării fără posibilități de recondiționare, cînd s-a constatat că lipsesc și cînd sînt preluate pentru păstrarea de către altă arhivă.

În toate aceste cazuri arhiva este obligată să întocmească proces-verbal care va fi supus spre aprobare conducerii unității respective și apoi spre confirmare Direcției generale a Arhivelor Statului sau filialelor sale.

Pentru documentele lipsă sau deteriorate se fac cercetări asupra împrejurărilor în care s-au produs acestea și a persoanelor vinovate și se iau măsurile de sancționare prevăzute de legislația în vigoare.

În cazul desființării, comasării, absorbției sau divizării unei unități, arhiva acesteia va fi considerată fond închis și va fi preluată spre păstrare de către unitatea care preia activitatea în caz de desființare, comasare sau absorbție, de una din unitățile stabilite de conducerea acestora, în caz de divizare și de Ar-

hivele Statului sau filialele sale, cînd unitatea respectivă se desființează și nu-i preia activitatea o altă unitate.

Sigiliile și ștampilele se iau în evidență conform art. 13 din decret într-un registru separat întocmit potrivit modelului din anexa nr. 7.

Înregistrarea sigiliilor și ștampilelor se face în ordinea cronologică a punerii lor în funcțiune. Registrul se predă la Arhivele Statului sau filialelor sale odată cu celelalte dosare și în aceleași condiții.

Scoaterea din evidență a sigiliilor și ștampilelor selecționate, depunerea celor de valoare istorico-documentară la Arhivele Statului sau filialelor sale pentru păstrare permanentă și distrugerea celorlalte se reglementează prin efectuarea de către comisia de selecționare ca și pentru celelalte documente a selecționării sigiliilor și ștampilelor, prin predarea cu inventar la Arhivele Statului a sigiliilor și ștampilelor confecționate din metal, cu stemă și denumirea completă a unității și, dacă au valoare istorico-documentară, și prin depunerea la Monetăria Statului a sigiliilor și ștampilelor din cauciuc cu stema R.S. România ori la unitatea imediat superioară a ștampilelor de cauciuc și fără stemă care urmează să fie distruse.

Prevederile din Decretul nr. 472/1971 privind evidența documentelor create și deținute de organizațiile socialiste și celelalte organizații, completează unele prevederi ale vechii legislații și aduce o serie de reglementări noi pentru perfecționarea activității de arhivă și satisfacerea cerințelor mereu crescînde ale administrației de stat, ale cercetării științifice și muncii cultural-educative.

DIN EXPERIENȚA MUNCII DE ARHIVĂ ÎN RAMURA INDUSTRIEI METALURGICE

Documentele de arhivă fără de care nu se pot desfășura normal activitățile diferitelor sectoare de muncă, procesele de producție etc. au intrat tot mai mult în preocupările unor organizații. Astfel de preocupări pentru documentele de arhivă pe care le dețin și creează există și la organizațiile din ramura industriei metalurgice. Majoritatea organizațiilor din această ramură au arhivele vechi inventariate și selecționate, iar cele curente se constituie în mod organizat, pe baza nomenclatorului dosarelor și indicatorului termenelor de păstrare. Ceea ce a dus la organizarea corespunzătoare a arhivelor și ținerea la zi a lucrărilor în arhivele curente a fost faptul că, în majoritatea unităților în subordine, organele de resort, înțelegînd cerințele și sarcinile stabilite de legiuitor, au încadrat persoane care răspund și efectuează lucrările de arhivă. Totodată a intrat în practica ministerului ca periodic să

fie instruit personalul de arhivă fie pe centre economice, fie pe întreaga țară. Un astfel de instructaj a avut loc în zilele de 9—11 aprilie a.c. în București la care au participat 80 de lucrători de arhivă, registratori și secretari de școli din întreaga țară. Este de relevat buna organizare a acestor instructaje, condițiile în care s-au desfășurat, metodele folosite, constând în îmbinarea noțiunilor teoretice cu aplicațiile practice. La aceasta se adaugă și experiența didactică a celor care au expus și dezbătut temele.

Tema principală dezbătută a fost organizarea arhivelor vechi cît și a celor curente. Cu acest prilej au fost abordate teoretic și cu exemplificări toate aspectele activității de arhivă, începînd de la înregistrarea documentelor pînă la depunerea lor la Arhivele Statului. Expunerea, susținută de aplicații practice, s-a axat pe principalele lucrări, înregistrarea documentelor, formarea și perfectarea dosarelor, ordonarea, inventarierea și selecționarea. Cealaltă preocupare arhivistică referitoare la evidență, păstrarea și circulația documentelor cu caracter secret, larg dezbătută a contribuit, și susținem acest lucru cu convingere, la însușirea de către cursanți a normelor de lucru, la cunoașterea raportului ce există între documentele secrete și cele nesecrete, precum și la înțelegerea necesității constituirii, organizării și selecționării lor pe baza aceluiași principii și prevederi ale Decretului nr. 472/1971. Tot atît de bine venite au fost și dezbaterile în legătură cu modul de eliberare a certificatelor școlare de pe documentele de arhivă aflate în uni-

tățile școlare din sistemul Ministerului Industriei Metalurgice, unde s-a scos în evidență grija ce trebuie să existe pentru corecta rezolvare a cererilor și păstrarea documentelor în cele mai bune condiții.

De relevat sînt și discuțiile avute cu participanții la instructaj, propunerile făcute, rezultate din preocuparea de a fi rezolvate cît mai bine toate aspectele activității de arhivă. Așa de pildă, a fost discutat conținutul indicatorului de termene de păstrare, care astăzi nu mai corespunde întru totul, dat fiind noile categorii de documente tehnice pe hîrtie sau pe alți suporti, care nu-și găsesc întotdeauna reprezentarea în actualul indicator. La dezbateri s-a făcut observația că termenele de păstrare la unele grupe de documente sînt prea mari. O chestiune care a suscitat interes deosebit a fost selecționarea documentelor tehnice, mai ales a exemplarelor multiplicat și a proiectelor de detaliu, însumate în proiectele de ansamblu. În atenția cursanților a fost și „Revista Arhivelor” despre care s-a arătat că prezintă multe lucruri folositoare activităților de secretariat, factorilor care răspund de arhive și arhivarilor. Cei prezenți au sugerat conducerii ministerului utilitatea abonamentelor la revistă pentru lucrătorii responsabili cu arhiva în ramura industriei metalurgice.

În ceea ce ne privește relevăm experiența bună în organizarea activității de arhivă, rezultatele obținute pe întreaga ramură a Ministerului Industriei Metalurgice.

PETRE MIHĂILESCU

ÎMBOGĂȚIREA FONDULUI ARHIVISTIC NAȚIONAL LA F.A.S. IAȘI

Dacă cineva care urmărește cu regularitate această rubrică a achizițiilor, sau mai bine zis a intrărilor de documente, ar face o statistică a lor pentru Filiala Arhivelor Statului Iași, pe ultimii patru ani, ar constata următoarele: în 1975 tezaurul ieșean s-a îmbogățit cu 14 641 u.a., în anul 1976 cu 23 714 u.a., în 1977 cu 26 775 u.a., iar în 1978, anul de care ne ocupăm, cu 54 485 u.a. Această creștere numerică, mai mult decât dublă față de precedentul an, are acoperire și în valoarea documentară a achizițiilor făcute. Înainte de a face enumerarea și succinta lor prezentare, trebuie evidențiat faptul că două preluări se detașează de celelalte, datorită conținutului lor de o importanță deosebită. Este vorba de cunoscuta colecție de documente a Epitropiei generale a Casei spitalelor „Sf. Spiridon”, conținând acte din secolele XV—XIX, în număr de 7 368 și fondul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, din anii 1860—1944, cu 25 214 u.a.

Epitropia generală a Casei Spitalelor „Sf. Spiridon” din Iași, cea mai mare și mai veche instituție spitalicească din Moldova, își are începuturile încă din secolul al XVIII-lea. Pe distanța a două secole veniturile acestei mari case obștești au fost considerabile. De la particulari ea a obținut, prin donații, un număr impresionant de moșii, păduri, sate, trupuri de pământ răzlețe sau comasate, mori, heleștee, prisăci, schituri, cârciumi, dughene, podgorii, animale de tracțiune etc. De la domn a primit locuri domnești, veniturile târgurilor Vaslui, Galați, Tecuci și Ocna, dughene, cârciumi și căsăpii la Roman și Iași, fabrică de bere din Iași etc. Epitropia beneficia de anumite privilegii și venituri domnești, venitul vâmlor din Iași pe vinzările de făină, dijme, bezmăne, taxele meseriilor din Roman, veniturile pe sare și postav, veniturile de pe brudină și ghecurile trecătorii de la Galați peste Dunăre, de pe cîntarele din Iași, de pe plutele și cheres-teaua din Galați, de pe mărfurile cămărașului de la cot, venitul cuniției și al taxelor de transporturi pe Siret și Prut. La acestea se adaugă scutiri de biruri (vădrărit și goștină), de taxe, chirii, scutelnici și altele. Cum e și firesc, în același timp cu donațiile și privilegiile, Epitropia a primit și documentele lor. Aceste documente au trezit, în mod justificat, interesul istoricilor care, începînd cu Teodor Codrescu, editorul celebrei colecții **Uricariul**, în paginile căreia a publicat cîteva acte din această arhivă, și continuînd cu V.A. Urechia, I. Tanoviceanu, N. Iorga și Gh. Ghibănescu, ultimul întocmind un adevărat corpus, cunoscutele volume din **Ispisoace și Zapise**, s-au

străduit și au reușit să tipărească o parte din ele. Foarte multe sînt încă inedite, iar cele cunoscute, după cum o dovedesc recentele studii, se pretează la noi interpretări. La bogăția de date pe care am menționat-o mai sus se adaugă cele de ordin politic și social. Astfel, în aceste documente sînt cuprinse informații privitoare la arendă, cumpărături, schimburi și hotărîncii de moșii, dezvoltarea viticulturii, chiriile caselor și dughenilor și bezmănul locurilor; activitatea pieții interne (veniturile târgurilor, circulația mărfurilor, prețurile etc.), volumul importului și exportului unor produse și mărfuri; starea edilitar-urbanistică a Iașilor etc.

Documentele Epitropiei sînt constituite pe proprietăți — fiecare formînd un pachet, 66 la număr de toate — și în cadrul proprietății sînt ordonate cronologic. În afara lor colecția mai conține cîteva condici de venituri și cheltuieli și un număr de planuri și hărți, ambele categorii de măturii scrise fiind deosebit de utile pentru întocmirea unui studiu monografic asupra instituțiilor în discuție. O parte din planurile și hărțile ce au făcut parte din această colecție de documente se află la Biblioteca Academiei R.S.R. încă din anul 1948, anul desființării Epitropiei generale a Casei spitalelor „Sf. Spiridon”.

Una din realizările cele mai importante ale domniei lui Alexandru Ioan Cuza a fost înființarea Universității din Iași, instituție de cultură națională care a constituit un important factor în procesul de transformare și modernizare a tînărului stat român. Universitatea ieșeană a reprezentat, în cei 120 de ani de existență, nu numai un puternic centru care a răspîndit, cu generozitate, cultura ei, totodată, un puternic bastion al progresului social și al democrației în lupta pentru promovarea intereselor majore ale națiunii române. Exemplu în promovarea respectului pentru valorile umanității, promotor al luptei pentru libertate, independență și păstrarea ființei naționale, animator al spiritului științific, Universitatea din Iași a însemnat instituția receptivă și participantă la principalele evenimente prin care a trecut nu numai municipiul Iași, nu numai Moldova, ci întreaga țară. Datorită activității didactice și științifice pe care generații de profesori au desfășurat-o cu pasiune și înaltă competență, Universitatea ieșeană se mîndrește cu personalități de renume internațional.

Învățămintul filozofic ieșean a început cu Simion Bărnuțiu și a fost continuat de prestigioasa personalitate a lui Titu Maiorescu, distins critic literar și estetician, filozof al culturii, om cu o puternică influență asupra orientării literaturii române. Urmașii lor în acest domeniu au fost Vasile Conta, filozof original și de mare anvergură, C. Dimitrescu-Iași, remarcabil prin cercetările în domeniul psihologiei, D. Gusti, creator al școlii sociologice românești, P. Andrei, Al. Claudiu, multilateralul Mihai Ralea, Dan Bădărău și Șt. Bîrsănescu. În domeniul istoriei limbii și literaturii române

s-au distins Al. Lambrrior, care a pus bazele studiului științific al foneticii și morfologiei istorice a limbii române, dar mai ales Al. Philippide, personalitate creatoare, a cărui activitate a avut un larg răsunet în viața științifică internațională, cel care a răspuns la o serie de probleme controversate în legătură cu formarea limbii române, evoluția latinității balcanice etc. Urmașul său la catedra de filologie română a fost distinsul cercetător al limbii române, dublat de un romanist de larg orizont, profesorul Iorgu Iordan. Limbile clasice, latina și greaca, și filologia clasică au fost reprezentate la Universitatea din Iași de profesorii Aron Densusianu, I. Caragiani, I.M. Marinescu, C. Papacostea, C. Balmuș și Th. Simenschy, cel din urmă fiind primul profesor ieșean care a predat un curs de filologie comparată. Studiul limbilor occidentale s-a bucurat de prezența unor distinși cărturari ca A. Naum, Ch. Drouet și Traian Bratu, iar limbile slave au avut în Ilie Bărbulescu un bun propagator datorită activității sale științifice, impresionantă prin amploare și diversitate. Studiul literaturii române are la universitatea ieșeană o tradiție care începe încă de la Academia Mihăileană, iar V.A. Urechia, cel care ocupă primul catedra la noua instituție, s-a arătat continuu preocupat de a stabili legăturile existente între preocupările contemporanilor și trecutul de luptă al poporului român. Dar cel care a dat strălucire acestei discipline a fost Garabet Ibrăileanu. La catedră sau în paginile revistei „Viața românească”, demnă continuatoare a „Convorbirilor literare”, pe care a condus-o mai bine de un sfert de veac, G. Ibrăileanu s-a dovedit un teoretician și un critic literar de mare finețe. Urmașii săi în această disciplină au fost O. Botez și G. Călinescu, ultimul realizând în perioada sa ieșeană cunoscutele lucrări: **Principii de estetică și Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent.**

Școala istorică ieșeană are și ea o bogată și valoroasă tradiție, stabilită încă din 1845 cînd Mihail Kogălniceanu ținea, în fața studenților Academiei Mihăilene, celebrul său curs introductiv de istorie românească. Opera sa a fost continuată de remarcabilul profesor și cercetător A.D. Xenopol, a cărui lucrare capitală, **Istoria românilor din Dacia Traiană**, ilustrează în cel mai înalt mod competența savantului și datoria patriotului. Modul științific de tratare al istoriei aplicat de Xenopol a fost continuat cu măiestrie de profesorii Ilie Minea, O. Tăfrali, Paul Nicorescu, I. Ursu, Radu Vulpe, Petre Constantinescu-Iași și Andrei Ōtetea. Aceași evoluție progresivă au cunoscut-o, în cadrul universității ieșene, și alte discipline.

Învățămîntul juridic a avut, la început, în Simion Bărnuțiu, Alexandru Papiu-Ilarian, Petre Suciu și mai tîrziu în Dimitrie Alexandrescu, Matei B. Cantacuzino, Ioan Tanoviceanu, Neculai Dașcovici, N. Titulescu, pentru scurt timp, și C. Stere distinși reprezentanți a căror activitate pedagogică, științifică și politică face parte din patrimoniul național. Tot în cadrul Facultății de drept s-a dezvoltat și învățămîntul economic ale cărui rădăcini pleacă de la

Ion Ghica și Ion Ionescu de la Brad și este continuat de I. Strat, N. Vasilescu și Gh. Zane.

O bogată tradiție are la universitatea ieșeană studiul matematicii. Școala ieșeană de matematică și-a căpătat un renume mondial datorită străduințelor depuse de Ioan Popp, St. Emilian, Alex. Călinescu, N. Culianu în secolul trecut și de A. Myller, Vera Myller-Lebedeva, V. Vilcovici, S. Sanilevici, S. Stoilov, O. Mayer, Gh. Vranceanu, Grigore C. Moisil, Tiberiu Popovici, I. Creangă, Alex. Climescu, D. Mangeron, I. Popa, M. Haimovici, în secolul nostru. Înființarea seminarului de matematică, dotat cu una din cele mai complete biblioteci din lume, a Observatorului astronomic și a Laboratorului de mecanică a contribuit la organizarea bazei materiale a noilor direcții spre care se îndreaptă matematica ieșeană.

Studiul fizicii, la începuturile învățămîntului universitar ieșean, este legat de numele lui Ștefan Micle, dar el a beneficiat și mai tîrziu de distinși propagatori așa cum au fost Dragomir Hurmuzescu, Petre Bogdan, Ștefan Procopiu, Horia Hulubei și Cezar Parteni.

Nu-i puțin adevărat că și în domeniul chimiei școala ieșeană a avut nume cu rezonanță mondială: Petru Poni, Anastasie Obregia, P. Bogdan, M. Costăchescu, C.V. Gheorghiu și Radu Cernătescu.

În domeniul științelor naturii — atît studiul geologiei, mineralogiei, paleontologiei cît și al zoologiei — la Iași a existat o școală cu un pronunțat caracter practic și aplicativ, servită de Gr. Cobălcescu, V. Buțureanu, Ion Simionescu, Ioan Atanasie, Anastasie Fătu, Dimitrie Brîndză, L. Cosmovici, Ioan Borcea, dr. Ioan Cantacuzino și Paul Bujor.

În domeniul geografiei lucrări notabile aparțin profesorilor Ion Simionescu, George Vislan și M. David.

După cum este cunoscut, Facultatea de medicină a fost înființată acum un secol, în cadrul Universității din Iași de care a ținut timp de șapte decenii. În această perioadă de timp s-au manifestat și au creat N. Leon, C.I. Parhon, Francisc Reiner, N. Hortolomei, V. Buțureanu, O. Franche, Gh. Cipail, I. Enescu, Gr. T. Popa, Paul Anghel, M. Ciucă ș.a.

Despre toate personalitățile amintite, despre activitatea lor pedagogică și științifică se găsesc nenumărate informații în fondul de arhivă al Universității „Al. I. Cuza”. Dar viața acestor oameni nu s-a redus numai la catedră sau laborator. Cei mai mulți dintre ei, cu scrisul sau cu cuvîntul, s-au ridicat pentru apărarea drepturilor poporului din care fac parte și a valorilor trănice pe care el le-a creat. Un exemplu în acest sens ni se pare edificator. La 29 octombrie/10 noiembrie 1865, Al. I. Cuza face public răspunsul său adresat la scrisoarea marelui vizir, răspuns care constituie o evidentă demonstrație de independență la intenția înaltei Porți de a se amesteca în treburile interne ale tînărului stat. În acest moment, universitarii ieșeni, în frunte cu rectorul Titu Maiorescu, trimit domnitorului următoarele rînduri: „Răspunsul înălțimei voastre [...] ne silește a ieși din sfera retrasă a ocupațiunilor științifice și artistice și ne dă îndrăzneala a

ne înfățișa public înaintea înălțimei voastre. Căci mai înainte de a fi profesori, noi sîntem români, sîntem cetățeni ai statului, a cărui conducere este încredințată înțelepciunii și curajului Măriei tale; și ca cetățeni și ca români, vă rugăm să primiți expresiunea profundei recunoștințe și sincerei admirațiuni de care sîntem pătrunși toți pentru mărinimia cu care înălțimea voastră ați susținut autonomia interioară a patriei noastre față de scrisoarea marelui vizir. Dacă vreodată au fost cuvinte ale vreunui principe care să aibă răsunet în inima poporului său și să-i exprime cea mai scumpă a sa credință, acestea sînt cuvintele înălțimei voastre: „Mă văd silit a aduce aminte aici că Principatele Unite se administrează liber și afară de amestecul înaltei Porți”.

Nu este moment important din istoria ultimelor 12 decenii la care Universitatea din Iași să nu participe, este și motivul pentru care cercetătorul din domeniul istoriei moderne și contemporane găsește nenumărate date privind viața culturală, științifică și politică a țării. Înainte de a încheia prezentarea acestei arhive precizăm că preluarea realizată recent de Filiala noastră este o completare, de fapt cu cea mai mare parte a documentelor la o altă mai veche, constînd din fondurile facultăților de litere și de drept din perioada 1860—1918. Noua preluare, statistic, arată astfel: Rectoratul Universității „Al. I. Cuza”, anii 1860—1944, 2 487 u.a., Facultatea de științe 1874—1948, 9 130 u.a., Facultatea de litere și filozofie, 1918—1944, 6 320 u.a., Facultatea de științe juridice, 1918—1944, 10 950 u.a., Facultatea de chimie, 1874—1944, 327 u.a.

În anul 1978 în depozitele filialei din Iași a Arhivelor Statului au mai intrat și alte fonduri importante care oferă largi posibilități de studiere a învățămîntului superior medical, ori a învățămîntului secundar, a vieții culturale, economice și administrative a orașului și județului Iași. Aceste fonduri sînt: Institutul de medicină și farmacie Iași, 1943—1957, 4 266 u.a.; Studioul teritorial de radio, 1957—1970, 468 u.a. — cu intervenții ale unor personalități înregistrate pentru „Fonoteca de aur” — Consiliul popular al județului Iași, 1946—1968, 6 315 u.a.; Școala „Gh. Mîrzescu”, 1913—1969, 568 u.a.; Oficiul de gospodărire al apelor, 1911—1961, 1 757 u.a. și Oficiul de pensii Iași, 1916—1955, 8 028 u.a.

Colecțiile Arhivelor statului din Iași au crescut în anul 1978, datorită donațiilor și achizițiilor de la persoanele fizice, cu 1 085 u.a. din anii 1767—1969. Donațiile provin de la Aurora Costăchescu, conf. univ. Elena Bogdan-Culianu, prof. Aurelia Ignat, prof. univ. dr. Janeta Bender, I. Kara, prof. univ. Erast Tarangul, Angelina Cassetti, Maria Bejan-Racoviță, Maria Saint-Georges, C. Luzescu ș.a. și sînt de un real interes documentar. Vom menționa, în acest sens, microfilmele făcute în Arhiva Ministerului de Externe al R.S. Cehoslovacă, privind relațiile româno-cehe în anii 1935—1940, un volum de amintiri privind evenimentele din 1918, fotografii, tipărituri și manuscrise referitoare la orașul Iași. Achizițiile, în afara unor documente de proprietate ce cuprind mențiuni

din secolul al XVI-lea, se referă în cea mai mare parte, la viața și opera unor personalități culturale, științifice și politice cum sînt: prof. univ. P. Bogdan, fost rector al Universității „Al. I. Cuza”, Nicolae Mișu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Londra, dr. Gr. T. Popa, Onisifor Ghibu, prof. univ. Tr. Bratu, Emil Racoviță, C. Meissner, Eugen I. Mironescu, Mihail Sadoveanu, Otilia Cazimir, G. Topîrceanu, Petre Cornarescu, Stavri Cunesco, Eugen Herovanu, C. Ionescu Mihăiești, Eugen Lucinescu. Cea mai mare parte din aceste documente sînt scrisori adresate profesorului Gr. T. Popa de către cei amintiți mai sus.

Înaintea ultimului război mondial, la începutul anului 1936, la Iași, a apărut o revistă care s-a numit „Însemnări ieșene”. În jurul ei s-au adunat o parte din scriitorii a căror producție literară, pînă atunci, văzuse lumina tiparului, mai ales, în paginile a două cunoscutе reviste ieșene „Viața românească” și „Însemnări literare”. Continuatoarele prestigioase a acestora, noua revistă, aflată sub direcția lui M. Sadoveanu, Gr. T. Popa și G. Topîrceanu, a numărat printre colaboratorii ei pe C.I. Parhon, Iorgu Iordan, Octav Botez, Demostene Botez, M. Codreanu, Ion Marin Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, N. Tonitza, M. Beniuc, Eusebiu Camilar, G. Lesnea, N. Tatomin și alții. Principalul factor al acestei acțiuni, inițiatorul și conducătorul de fapt, cel care a trebuit să rezolve delicatele probleme materiale legate de apariția revistei, a fost profesorul Gr. T. Popa, de la Facultatea de medicină din Iași. Împreună cu Sadoveanu și Topîrceanu el a reușit, timp de aproape cinci ani, pînă cînd revistei i s-a interzis apariția, să polarizeze în jurul publicației pe cei mai valoroși intelectuali ieșeni din acea vreme. Între cei trei a existat, în afara unei prețuiri reciproce, o puternică prietenie.

Între profesorul Gr. T. Popa și apropiații săi colaboratori, M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, Otilia Cazimir, I.I. Mironescu, dr. Eugen Lucinescu, a existat o destul de bogată corespondență. Ea a fost provocată atît de plecările profesorului în străinătate, cit mai ales de viața revistei „Însemnări ieșene”. Să răsfoim cîteva din scrisorile inedite adresate de G. Topîrceanu profesorului Popa, mai ales pentru faptul că ne familiarizează cu preocupările poetului din ultimii săi ani de viață. Așa cum e și firesc, pe primul plan se află activitatea literară, a sa sau a celor din jur, mai mult sau mai puțin apropiați de persoana poetului. Chiar în prima scrisoare pe care o reproducem, G. Topîrceanu elogiază poezia **Taina**, a Otiliei Cazimir — apărută în numărul 21 al „Însemnărilor” — poeta avea strîns destule versuri ca să publice un volum, dar nu spera să găsească editori, deoarece, spunea el, „genialii noștri imitaționiști au compromis poezia în ochii publicului nostru, versurile nu mai au căutare, chiar dacă sînt de înaltă calitate autentică”. Cuvinte frumoase găsește și pentru poeziile poetei apărute în numerele 22 și 23 din „Însemnări ieșene” intitulate **Biografie** și **Icoana sfintei Ecaterina**. Despre prima îi măr-

turisea lui Gr. T. Popa, „Am făcut și corectura poeziei Otiliei Cazimir (ți-a plăcut? E foarte aspră în fond și tristă“), iar pe ultima o considera „poate cea mai bună... În adevăr e minunată“.

Colaborarea la această revistă ca și la alte publicații literare din acel timp e relativ fructuoasă pentru Topîrceanu. În 1936 participă la aniversarea „Junimii“, la centenarul Academiei Mihăilene, publică un prim capitol din **Minunile Sfîntului Sisoie** și volumul de amintiri din război intitulat **Pirin-Planina**. Poetul dă dovadă de multă pedanterie: „căci eu sînt nepăsător numai în aparență — mărturisește în finalul unei scrisori adresată profesorului Popa — dar în realitate sînt foarte atent“. Și îl credem, avînd în față cîteva din observațiile pe care Topîrceanu le face atît colaboratorilor revistei cît și tipografului. Iată două din acestea. Prima: „Cine îmi tot corijează stilul și limba? Rog să nu se mai atingă nimeni de text — că eu îl iscălesc, nu el“.

Obişnuit să-i ceară părerea asupra problemelor politice ce se discutau în paginile revistei, Gr. T. Popa îi trimitea, nu de puține ori, lui G. Topîrceanu manuscrisele sale. Aşa s-a întîmplat, se pare, și cu articolul pe care profesorul l-a publicat în numărul 22, din 15 noiembrie 1936, al „Însemnărilor“ intitulat **De la Bernhard la Mussolini (1914—1936)**, un puternic rechizitoriu la adresa fascismului și hitlerismului. Referindu-se la Mussolini, Gr. T. Popa scria următoarele: „Este impresionantă asemănarea dintre ideile acelor care au adus nenorocirea de la 1914 și ideile dictatorului de azi. Ele sînt produsul unui sistem de gîndire

care admite imperialismul războinic, în care puterii brute i se admite să oprească și violenței i se îngăduie să stăpînească“. Lui G. Topîrceanu, cel căruia nu-i plăcea să se amestece în disputele politice, căci aceasta ar fi însemnat, după însăși părerea sa, să fie „tîrît cu sila într-o polemică, să mă tragă în lupta dintre gorile, de care eu, ca scriitor, vreau să mă țin cît mai departe“, articolul profesorului i-a făcut o impresie deosebită, pentru că, cu o săptămînă înainte de a apare revista, la 9 noiembrie 1936, îi scrie acestuia din urmă: „Nu numai că n-am nimic contra, dar cred că asemenea articol era necesar și este cum nu se putea mai potrivit cu revista noastră (negreșit că în asemenea ocazii — cum a fost discursul lui Mussolini — revista **trebuie** să-și lămurească cititorii, în felul cum ai făcut dumneata însă, nu în alt fel). E un articol just, obiectiv și bine gîndit. Și e singurul punct de vedere admisibil, acela al intereselor generale ale neamului“.

Prezentarea de față e departe de a fi epuizat interesantele informații pe care, din plin, le oferă achizițiile făcute, în anul 1978, de Filiala Arhivelor Statului Iași. Punerea în circuitul științific al acestor valori — să menționăm că pentru fondul Universității „Al. I. Cuza“ Iași se pregătește publicarea unui inventar arhivistic — va contribui, sîntem siguri, la rectificarea unor date greșite, la modificarea unor opinii enunțate și la întocmirea unor serioase studii monografice.

DUMITRU IVĂNESCU

DATE PRIVIND PROCESUL INTENTAT RĂSCULAȚILOR DIN VALEA GHIMEȘULUI

LIVIU BOAR

Despre tradițiile frățești de luptă ale țăranilor români și maghiari de pe Valea Ghimeșului, sub conducerea P.C.R., împotriva autorităților burghezo-moșierești și a condițiilor grele de viață, a abuzurilor fiscale, a sărăciei generate de modul lor de guvernare s-au scris o serie de lucrări deosebit de documentate¹.

Autoritățile burghezo-moșierești urmăreau ca sub acuzația de „rebeliune comunistă”, „delict de violență împotriva autorităților” și „infracțiune la liniștea publică”² și aplicând pedepse exemplare să înspăimînte țărănimia.

Militind pentru apărarea țăranilor arestați, P.C.R. a reușit să încredințeze această misiune unui grup de avocați democrați conduși de Ioan Gheorghe Maurer³. Acesta avea sarcina deosebit de dificilă de a respinge acuzațiile justiției burgheze și de a împiedica tendințele ei de a da o turnură politică procesului care ar fi putut duce la condamnarea inculpaților la ani grei de temniță. Apărarea trebuia să insiste mai ales asupra cauzelor economice, concrete ale răscoalei din Valea Ghimeșului, pentru a arăta astfel legitimitatea acțiunii țăranilor din Ghimeș-Făget și Lunca de Jos și a-i absolvi de pedepsele grele prevăzute în Codul Penal.

În perioada cuprinsă între arestarea țăranilor, 15 octombrie 1934, și ziua începerii procesului de la Miercurea Ciuc, 13 aprilie 1935, P.C.R. prin MADOSZ, Ajutorul Roșu și alte organizații democratice a desfășurat o campanie de solidarizare a oamenilor muncii din întreaga țară, indiferent de naționalitate, cu țăranii arestați⁴.

Pe adresa Tribunalului din Miercurea-Ciuc au început să sosească zeci de scrisori de protest, individuale sau colective. Procurorul șef al tribunalului a trimis o serie de adrese tribunalelor județene sau sediilor poliției din diferite orașe de unde veniseră protestele, cerînd ur-

mărirea și depistarea acelor care se solidarizează cu țăranii răsculați⁵.

Solidarizarea maselor cu cauza acestor țărani, atitudinea dirză și dreaptă a avocaților apărării a avut o influență pozitivă asupra moralului celor implicați în proces. Tankó János Pora își amintește că „după ce tatăl meu (Pora Imre) a venit acasă, era tare bucuros că avocații apărării sînt oameni curajoși. Ion Gheorghe Maurer a spus că nu noi, răsculații, sîntem vinovați, ci aceia care nu au respectat prevederile Constituției”⁶.

Datorită zecilor de proteste sosite pe adresa Tribunalului Ciuc, atitudinii presei⁷ care cereau aminarea sau chiar sistarea procesului, datorită întrunirilor muncitorești, și țăărănești în care se cerea eliberarea celor arestați, numai 18 persoane au fost trimise în fața completului de judecată⁸. În cele din urmă autoritățile din Miercurea-Ciuc, temîndu-se de noi mișcări în satele Ciucului, hotărîsc punerea în libertate a arestaților pînă la data procesului.

Procesul răsculaților ghimeșeni s-a deschis în ziua de 13 aprilie 1935 în clădirea Tribunalului din Miercurea Ciuc. Prin adresa nr. 1846 din 10 aprilie 1935 cu caracter „confidențial-urgent” trimisă de procurorul-șef al Tribunalului Ciuc șefului poliției Miercurea Ciuc, se arată că lucrările procesului „rebeliunii comuniste din Ghimeș” sînt interzise publicării conform art. 29 din Legea Mirzescu-Mironescu, iar cele care se vor abate vor suporta rigorile legii⁹.

În fața completului de judecată țăranii au răspuns dirz, arătînd mizeria în care se zăbăteau¹⁰.

În urma protestelor energice ale grupului de avocați ai apărării, prim-procurorul a fost nevoit să ridice restricțiile impuse presei, astfel că lucrările procesului au putut fi urmărite de întreaga opinie publică.

În cuvîntul său avocatul Ioan Gheorghe Maurer arăta: „În acest proces sînt fapte care trebuie cunoscute de lumea întreagă... fiind vorba de obida țăranilor care n-au cerut decît drepturile lor și nu sînt de condamnat”¹¹.

Grupul de avocați ai apărării a demonstrat că nu anii grei de temniță cu care tribunalul voia să-i „răsplătească” pe români și pe ma-

¹ L. Banyai, *Lupta țăranilor din Valea Ghimeșului*, în „Analele Institutului de istorie a partidului” nr. 3, 1955; Titu Georgescu, Fodor Ladislav, *Răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului* (1934), Edit. politică, București, 1960; L. Banyai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971; Gh. I. Ioniță, P.C.R. și masele populare, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978.

² Arh. St. Miercurea Ciuc, fond 107, Parchetul Tribunalului Ciuc, dosar 376, f. 82.

³ Ibidem. Din grup mai făceau parte dr. Radu Olteanu, dr. Benedek Nicolae și alții.

⁴ L. Banyai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971, p. 180.

⁵ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 107, Parchetul Tribunalului Ciuc, dosar 376, f. 40-68.

⁶ Janos Szöcs, *Momente ale răscoalei țăranilor din Valea Ghimeșului*, în „Lucrări prezentate la sesiunea de comunicări consacrate semicentenarului creării Partidului Comunist Român”, vol. II, Miercurea-Ciuc, 1974, p. 137.

⁷ Titu Georgescu, Mircea Ioanid, *Presă P.C.R. și a organizațiilor sale de masă. 1921-1944*, Edit. științifică, București, 1963, p. 240.

⁸ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 107, Parchetul Tribunalului Ciuc, Rechiștor Definitiv, dosar 376, f. 16.

⁹ Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 107, Parchetul Tribunalului Ciuc, dosar 376, f. 65.

¹⁰ Ibidem, f. 82.

¹¹ Gh. I. Ioniță, P.C.R. și masele populare, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 117-118.

ghiari va rezolva situația, ci îmbunătățirea condițiilor de trai.

Complețul de judecată a ținut dezbateri lungi și furtivoase și în cele din urmă în ziua de 16 aprilie 1935 a fost dată Sentința definitivă executorie nr. P. 477/1935 "... în prezența acuzaților, a domnului avocat Ion Maurer din Sighișoara ca asistent pentru toți acuzații..."¹².

Datorită presiunii opiniei publice și a activității neobosite a apărării conduse și organizate de către avocații partidului comunist, Complețul de judecată a dat pedepse minime, variind între 15 zile și 3 luni închisoare și amenzi între 150 și 500 lei¹³.

Apărarea a făcut recurs la Curtea de Apel din Tg. Mureș dar fără nici un rezultat. Curtea de Apel din Tg. Mureș a menținut sentința prin hotărârea luată în ședința publică din 15 februarie 1936¹⁴.

Acest proces a reliefat încă odată capacitatea organizatorică a P.C.R., a scos în evidență solidaritatea militantă a tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, călăuziți fiind de același ideal de libertate și dreptate socială.

1.

1934 noiembrie 6, Miercurea-Ciuc. Rechiזורiul definitiv al procurorului șef al Parchetului Tribunalului Ciuc, în care sînt expuse motivele trimerii în judecată a țăranilor arestați cu ocazia răscoalei de pe Valea Ghimeșului.

No. 5119

6 Noem. 1934

PARCHETUL TRIBUNALULUI CIUC

Rechizitor Definitiv

No. 89/934

Noi, Procurorul Șef al Parchetului Trib. Ciuc.

Văzînd actele de procedură penală din dosarul d-lui jude instructor local No. 187/934.

Văzînd rechizitorul nostru introductiv no. 334 și no. 335/934

Văzînd că instrucția afacerii este terminată.

Văzînd și disp. art. 128 pr. pen.

Expunem următoarele:

În ziua de 15 octombrie 1934 la aceeași oră a avut loc pe teritoriul jud. Ciuc două rebeliuni — în comunele Ghimeș-Făget și Lunca de Jos, — cînd în fiecare comună un număr mare de locuitori în parte înarmați s-au prezentat la primăriile respective, unde s-au dat la mari dezordini, ultragiind, amenințînd și atacînd pe reprezentanții autorităților. Este neîndoios că aceste dezordini au fost puse la cale de către agenți provocatori fie din partea organizațiilor comuniste, fie celor iredentiste.

¹² Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 107, Parchetul Tribunalului Ciuc, Sentința definitivă executorie nr. P. 477/1935, dosarul 376, f. 82

¹³ Ibidem

¹⁴ Ibidem, f. 85

Cu toate eforturile însă depuse de reprezentanții autorităților, acei agenți provocatori nu au putut fi descoperiți și prinși, stabilindu-se numai că în ziua cînd au avut loc acele rebeliuni, atît în com. Ghimeș-Făget cît și în com. Lunca de Jos a venit un individ din Cluj, care a ținut consfătuiri cu oameni, după care imediat s-au început dezordini. Identitatea acestui individ nu a putut fi stabilită și nici împrejurările mai precise privitor la consfătuirile ținute de el.

În aceste împrejurări eforturile organelor de cercetare și instruire s-au mărginit la descoperirea identității acelor din locuitori care au luat parte mai activă la dezordini și în această privință s-au stabilit următoarele:

1. La un moment dat și fără nici un motiv just în ziua sus arătată s-au adunat la primăria com. Ghimeș-Făget un număr de circa 200—300 locuitori din acea comună înarmați cu țăpine, topoare și ciomege, care adresîndu-se autorităților comunale au început să protesteze extrem de violent contra încasării impozitelor și pretinzînd imediat restituire a obiectelor sechestrate pentru neplata impozitelor, ștergerea amenzilor școlare și împărțirea și tăierea pădurii comunale. În același timp au fost loviți percepătorul comunal Gușerlă Victor și agentul de urmărire Vorzag Iuliu, acest din urmă fiind bătut de soția lui Santo Petru Perdi cu furca de tors lîă în cap, pînă ce furca s-a rupt.

Fiînd chemat în grabă șeful de post, acesta s-a prezentat cu jandarmi și a căutat să convingă pe oameni să se liniștească și să facă cerere scrisă către autoritățile superioare, însă mulțimea s-a infuriat și mai mult și a căutat să atace pe șeful de post, care în această situație a somat pe locuitorii răzvrătiți să se retragă și văzînd că nu se supun, pentru a-i intimida a tras un foc de armă în tavan, după care locuitorii au început să părăsească primăria și să se împrăștie.

Din cercetările făcute rezultă că parte mai activă la acea rebeliune din Ghimeș-Făget, îndemnînd pe locuitori la dezordine, au luat următorii indivizi: Nagy Petre Olnoca, Biliboc Gheorghe Lila, Biliboc Emeric Oldoli, Suciu Gavrilă lui Moise, soția lui Suciu Ioan Biți, Suciu Ioan Biți, soția lui Santa Petru Perdi, Hăineală Petru Pop, soția lui Cojocar Emeric, soția lui Oltean Dumitru Ordinant, Cojocar Gheorghe lui Emeric, Grigore Colceriu, Suciu Nicolae lui Dumitru, Suciu Dumitru Biți.

2. În aceeași zi și în același timp s-au prezentat la primăria comunei Lunca de Jos vreo 70—80 locuitori nelarmați și parte din ei au intrat înăuntru. Individul Tankó Gheorghe lui Gavrilă, care se găsea în fruntea acelor locuitori, a prezentat notarului comunal o coală de hîrtie pe care erau scrise următoarele cinci puncte:

1. La încasările impozitelor ce se fac de agenții fiscali să nu se mai ridice obiectele locuitorilor, iar cele ridicate să fie date înapoi.

2. ...locuitorii au dreptul ca în școlile lor să fie numiți învățători cari cunosc limba maghiară și limba română.

3. Terenurile primite de comună prin reforma agrară să fie predate comunei în mod definitiv și să se dea acele terenuri care sunt folosite de locuitori și nu terenuri improprie pășunării vitelor.

4. Drumurile comunale să fie refăcute de către fabricile de cherestea care transportă lemnurile pe aceste drumuri.

5. Primăria să convoace adunări generale ca astfel locuitorii să-și poată exprima plingerile lor.

S-a stabilit că această hirtie a fost scrisă de individul Pora Emeric după indemnul individului Tankó Emeric Vajda.

Indivizii Tankó Gheorghe lui Gavril și Tankó Emeric lui Ștefan au pretins de la autoritățile comunale imediată satisfacere a punctelor arătate mai sus și notarul comunal vâzînd spiritul agitat al locuitorilor, pentru a preveni dezordinele, a promis că va căuta să satisfacă dorințele lor, după care locuitorii au început să se împrăștie.

Avînd în vedere că faptele expuse mai sus sînt dovedite în sarcina cu depozitiile martorilor audiați în cauză.

Avînd în vedere că faptele săvîrșite de inculpații Nagy Petru Olnoca, Biliboc Gheorghe Lila, Biliboc Emeric Oldoli, Suciu Gavril al lui Moise, soția lui Suciu Ioan Biți, Suciu Ioan Biți, soția lui Santo Petru Perdi, Hăineală Petru Pop, soția lui Cojocar Emeric, soția lui Oltean Dumitru Ordinaș, Cojocar Gheorghe lui Emeric, Grigore Colceriu, Suciu Nicolae lui Dumitru, Suciu Dumitru Biți, intrînesc toate elementele crimei prevăzute de art. 2 al. 1 din legea 40/1914.

Avînd în vedere că faptele săvîrșite de inculpații Tankó Gheorghe lui Gavril, Tankó Emeric lui Ștefan, Pora Emeric și Tankó Emeric Vajda intrînesc toate elementele infracțiunii prev. de art. 11 partea 2-a al. 1 din legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni la liniștea publică.

Pentru aceste motive

Restituim dosarul No. 187/934 d.lui jude instructor local și cerem a le da ordonanță definitivă de urmărire contra lor :

Nagy Petru Olnoca, de 35 ani, Biliboc Gheorghe Lila, de 58 ani, Biliboc Emeric Oldoli, de 34 ani, Suciu Gavrilă lui Moise, de 42 ani, soția lui Suciu Ioan Biți, de 31 ani, Suciu Ioan Biți, de 38 ani, soția lui Santo Petru Perdi, de 38 ani, Hăineală Petru Pop, de 30 ani, soția lui Cojocar Emeric, de 45 ani, soția lui Oltean Dumitru Ordinaș, de 36 ani, Cojocar F. Gheorghe lui Emeric, de 24 ani, Grigore Colceriu, de 58 ani, Suciu Nicolae lui Dumitru, de 44 ani, Suciu Dumitru Biți, de 31 ani, toți muncitori, din com. Ghimeș-Făget jud. Ciuc, pentru crima prev. de art. 2 al. 1 din legea 40/1914 și Tankó Gheorghe lui Gavril de 50 ani, Tankó Emeric lui Ștefan, de 41 ani, Pora Emeric, de 34 ani, și Tankó Emeric Vajda, de 33 ani, toți plugari, din comuna Lunca de Jos, jud. Ciuc, pentru faptul prev. de art. 11 partea II al. 1 din legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni la liniștea publică.

Dat la parchetul nostru din M-Ciuc astăzi 6 noiembrie 1934

Procuror Șef,
ss. indescifrabil

Secretar,
ss. indescifrabil

Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 107, Parchetul Tribunalului Ciuc, dosar 376, f. 15-16

2

1935 ianuarie 26, Miercurea-Ciuc. Adresa procurorului șef al Parchetului Tribunalului Ciuc trimisă prim-procurorului Tribunalului Mureș prin care solicită stabilirea persoanelor ce au redactat protestul contra judecării răsculaților.

N : 386
26 Ian. 1935

Domnule Prim Procuror,

Avem onoare a înainta alăturatele trei petiții semnate de G. Andras, Sütő I* și Moser și alții și un plic, rugîndu-vă să binevoiți a dispune facerea cercetărilor, stabilindu-se cine a redactat aceste cereri-proteste, comunicîndu-ne rezultatul.

Procuror Șef,
ss. indescifrabil

Secretar,
ss. indescifrabil

Domnului Prim Procuror al Trib. Mureș

Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 107, Parchetul Tribunalului Ciuc, dosar 376, f. 40

* In text Suto

3

1935 februarie 23. Adresa procurorului șef al Parchetului Tribunalului Ciuc trimisă prim-procurorului Tribunalului Tîrnava Mare-Sighișoara prin care solicită stabilirea persoanelor implicate în stringerea semnăturilor de protest față de judecarea răsculaților de pe Valea Ghimeșului.

N : 997
23 Feb. 1935

URGENT

Domnule Prim Procuror,

Avem onoare a restitui actele primite cu adresa D-vs No. 742/935, rugîndu-vă să binevoiți a dispune să se stabilească următoarele :

1. Cine și de la cine a primit formularul protestului și
2. Cine a adunat semnăturile de pe acel protest.

Rezultatul vă rugăm a dispune să ne fie înaintat cât mai curînd posibil.

Procuror Șef
ss. indescifrabil

Secretar,
ss. indescifrabil

D-lui Prim procuror al Trib. Tîrnava Mare
Sighișoara

Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 107, Parchetul Tribunalului Ciuc, dosar 376, f. 53

4

1936 februarie 15, Tîrgu Mureș. Decizia Curții de Apel Tîrgu Mureș prin care se menține sentința Tribunalului Ciuc dată în procesul răsculaților de pe Valea Ghi-meșului.

ROMÂNIA

CURTEA DE APEL TÎRGU-MUREȘ

No. P. 1515/1935

Deciziune No. 96

Sedința publică de la 15 februarie 1936
Sub prezidenția D-lui Dr. Oct[avian] Popescu
Consilier
Membrii fiind D-nii Alexandru Ștefănescu
Consilier
Emil G. Pioneanu
Consilier
Grefier :
Dl. Teodor Ceuca

Astăzi fiind la ordinea zilei judecarea apelului făcut de acuzați, în contra sentinței No. P. 477/1935 pronunțată în ziua de 16 Aprilie 1935 de către Tribunalul Ciuc prin care s-a condamnat acuzații Biliboc Gheorghe și Cojocar Gheorghe la 15 (cincisprezece) zile închisoare corecțională și la cîte 500 lei amendă, pentru faptul prevăzut și pedepsit de art. 4 al. 2 din Legea XL : 1914 cu aplicarea art. 91 c[od] p[enal] pe acuzata soția lui Santha Petru născ. Hajnal Ana tot în baza acestor texte la 1 (una) lună închisoare corecțională și la 500 lei amendă, iar pe acuzatul Tanko Emeric Vajda la trei luni închisoare corecțională și la 500 lei amendă, pentru faptul prevăzut și pedepsit de art. 11 partea 2 din legea pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștei publice cu aplicarea art. 92 c[od] p[enal].

Văzînd că procedura de încunoaștințare a celor în drept s-a îndeplinit conform legii.

Față fiind Dl. Iacob A. Manea procuror general.

La apelul făcut s-a prezentat Dr. Ludovic Schronc adv[ocat] apărător public.

S-a dat cuvîntul celor prezenți în ordinea legală despre care s-a luat notă în procesul verbal de ședință.

Curtea

Avînd în vedere, că în contra sentinței No. 477/1935 a Tribunalului Ciuc s-a declarat apel de către acuzați pentru că nu se simt vi-

novați și de apărător în baza art. 384 pct. 5 și 9 și 385 pr[ocedură] p[enală].

Avînd în vedere susținerile părților prezente consemnate în procesul verbal de dezbateri as-tăzi în instanța de apel penală.

Avînd în vedere, că starea de fapt s-a stabilit de prima instanță privitor la acuzați în baza dovezilor administrate în fața Tribunalului cu ocazia dezbaterii publice.

Avînd în vedere, că vinovăția acuzaților este bine declarată fiind conformă stărei de fapt și probelor administrate, iar calificarea faptei s-a dat potrivit elementelor ce rezultă din cele constatate mai sus.

Că măsurarea pedepsei de asemenea s-a făcut în mod proporțional cu culpabilitatea acuzaților iar circumstanțele au fost apreciate într-o justă măsură.

Considerînd că așa fiind, Curtea adoptă în totul motivele sentinței atacată cu apel și în consecință găsim apelul acuzaților nefondat și că nu există nici o nulitate ce trebuie luată din oficiu a trebuit să ajungă la rezolvarea dată prin dispozitivul prezentei deciziuni.

Pentru aceste motive

În numele legii

Hotărăște :

În baza art. 423 al. II Pr[ocedură] P[enală] menține sentința No. P. 477/1935 a Tribunalului Ciuc pronunțată în ziua de 16 Aprilie 1935.

Dată și citită în ședința publică de la 15 Februarie 1936 în palatul acestei instanțe din Tîrgu-Mureș.

Președinte : Oct[avian] Popescu m.p. Raportor : Al[exandru] Ștefănescu. m.p. Votant : Emil G. Pioneanu m.p. Grefier : T[heodor] Ceuca m.p.

Pentru conformitate

L.S. Grefier ss. indescifrabil

Arh. St. Miercurea-Ciuc, fond 107, Parch. Trib. Ciuc, dosar 376, f. 85

DOCUMENTELE SATULUI BOROSENI

ADRIAN PRICOP, IOAN CAPROȘU

În condițiile vastei acțiuni de publicare a corpusului complet al actelor medievale românești, depistarea și publicarea documentelor care au aparținut colecțiilor particulare, iar astăzi aparțin patrimoniului patriei, aflîndu-se la Arhivele Statului în cele mai bune condiții de păstrare, constituie o necesitate ce nu mai trebuie în chip special subliniată. Aceasta cu atît mai mult cu cît, după cum este bine cunoscut editorilor de documente și arhiviștilor, există încă un număr relativ mare de acte medievale în posesia persoanelor fizice care odată cu o mai bună cunoaștere a legislației ocrotitoare a patrimoniului nos-

tru arhivistic, animate de sentimente patriotice vin să le încredințeze Direcției Arhivelor Centrale și filialelor Arhivelor Statului de pe tot cuprinsul țării. Uneori, conținutul acestor acte fiind complet necunoscut, știrile noi ce le aduc nu numai că îmbogățesc substanțial informația istoricului, dar sînt de natură să și corecteze erori care altminteri nu sînt chiar atât de ușor de înlăturat. Este, de altfel, și cazul actelor ce le publicăm acum, provenind din colecția de documente Bogdan Goilav din Botoșani aflată la filiala Arhivelor Statului din același oraș. Ele privesc satul Boroseni, a cărui moșie a fost înglobată demult în Rînghilești, comuna Santa Mare, județul Botoșani.

Cele 11 copii după acte originale, scrise foarte îngrijit într-o condică, legată și parafată, sînt autentificate de „Divanul Apelației Țării de Sus” în „anul 1836, luna april, 17 zile, Iași”. Textul de la sfîrșitul condicii prin care se autentifică aceste copii, semnat de Neculai Dimachi vornic, C. Lipan, spătar, Iancu Costache spătar, un „director” care „a posleduit” (indescifrabil) și un șef cu dregătoria de „șetrar” (de asemenea indescifrabil) are următorul cuprins: „Acesta unsprezăci copii de documenturi a moșii Borosăni di la ținutul Esii, scrisă pi cincisprezăci feță, posleduidu-să din cuvînt în cuvînt și fiind întocmai cu originalurile; di aceea, în urmaarea cererii, ci prin jalubă au făcut dumnealui boeriul logofăt Dimitrie Sturza, trecută la condica reghistrului supt No. 1617, scripsindu-se mai întîi pe fieștecare față de cătră dumnealui prezidentul acestui Divanu, vornicu Neculai Dimachi, să încredințeze de cătră Divanu adivărată cuprindire a pominitilor copii cu origina-peceții”.

Deși cele 11 documente nu constituie seria cronologică completă a actelor privitoare la satul Boroseni, evoluția procesului de aservire a micii proprietăți din acest sat este bine ilustrată de aceste acte începînd cu momentul cumpărării unei optimi din sat de Nicoară Prăjescu fost logofăt. Acest proces continuînd, cum se întîmpla de obicei în epoca feudală, satul ajunge, în secolul al XVIII-lea (doc. nr. 6) în posesia Sturzeștilor, care îl dețin și la data întocmirii condicii (1836). Istoria însăși a satului, necunoscută din alte acte, se confundă cu acest proces. Prin aceste documente se înlătură definitiv atît inexactitățile cit și naivitățile înregistrate în *Marele Dicționar al României* potrivit cărora „satul e întemeiat pe la anul 1865, de proprietarul moșiei, care dădu voie la mai mulți tigani-lingurari să-și facă bordeie de locuit. Numele îi vine de la cuvîntul *baros*, cio-canul cel greu cu care lucrează fierarii”¹. Numele satului venind nu de la *baros*, ci, desigur, de la un *Boros*, nu e înregistrat nici în *Toponimia românească* al lui Iorgu Iordan pentru faptul că documentele acestui sat au rămas pînă astăzi necunoscute.

În sfîrșit, toponimia se îmbogățește cu o seamă de nume necunoscute de aiurea. Este interesant toponimul pîrîul Corogii², numit în primele dintre actele ce urmează pîrîul Corovei, așadar fără palatalizarea încă a labialei. La confluența acestui pîrîu cu Prutul, unde se afla, potrivit documentelor ce le publicăm acum, satul Boroseni, se găsea Ștefan cel Tânăr cu oastea sa în 1518, cînd au pătruns în țară tătarii de la Perecop în frunte cu sultanul Albu. „...Ci norocul cel bun al lui Ștefan vodă s-au prilejitu ca oaspete gata în gura Coroviei și au dat veste și țării de sirgu să să strîngă...”, se menționează în cronica lui Grigore Ureche³. Așadar, de lingă acest sat a pornit oastea voievodului moldovean în urmărirea tătarilor.

Editarea acestor acte se face după normele de transcriere și editare ale Academiei⁴, cu deosebirea de a fi marcat orice intervenție a noastră în text prin paranteze unghiulare. Păstrînd ordinea și numerotarea din condică a documentelor am însoțit textul fiecăruia de un rezumat.

I

1607 (7115) aprilie 24, Iași. Simion Movilă voievod întărește lui Nicoară Prăjescu fost logofăt a patra parte din jumătatea de jos a satului Boroseni, din ținutul Iași, cumpărată de la Gheorghe și frații săi, Crăciun și Vasile și sora lor, Frăsina.

Имъ Симеон Могила воевода, воеждю мѣстѣ Корогію, Гогопѣ Корогію Землі Молдавскон. Ъжеє прѣидохъ предъ нами и прѣдъ сѣнами нашими молдавскими волѣри великими и малими Гевргіе и братъ его Кръчѣн и Басиліе и сестра нѣхъ Фръсина, сѣмъ сѣмъ нове Ивсиповъ, вѣщѣ Сави Чирѣс, по нѣхъ доброу колю, никимъ непонѣдени а ни присиловани, и продали нѣхъ права вѣтнинѣ и дѣднинѣ, вѣт половина села нижнаа вѣт Боросѣни четвѣртѣа частъ, что ѣ волостъ Искон, на Прѣстѣ. Та продали волѣринѣ нашѣмъ вѣрнинъ (!) Николѣръ Прѣжескѣа логофѣтѣ вѣвшѣи за осимъ десѣтъ талерѣв.

И вѣставѣ сѣмъ волѣринъ наши Николѣръ Прѣжескѣа логофѣтѣ вѣнѣ и заплатѣ сѣмъ исполна тѣхъ вѣши песаннѣи пенѣзи ѣ талерѣи вѣт прѣдъ нами ѣ рѣкѣ Георгіе и братъ его, Басиліе и Кръчѣн и сестра его, Фръсина, сѣмъ сѣмъ нове Ивсип, вѣщѣ Сави Чирѣс, на таа вѣнѣ речнѣи четвѣртѣа частъ вѣт половина село Боросѣни на Прѣстѣ.

¹ Vol. I, p. 540—541. Înregistrat în *Dicționarul topografic și statistic* al lui Dimitrie Frunzescu (București, 1872, p. 56, sub voce), satul Boroseni număra în ultimii ani al secolului trecut doar 42 familii (v. *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, p. 541, sub voce).

² *Toponimia românească*, de asemenea, nu îl înregistrează. Cf. *Marele dicționar geografic al României*, vol. II, p. 664—665.

³ *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. a II-a, revăzută, Buc., (1950), p. 144.

⁴ Vezi *Introducere la Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I, București, 1966.

ИНО МН ВНАДѢШЕ НХ ДОБРОВОЛНОЮ ТОКМЕЖ
И ПАТНОН ЗАПЛАТѢ ПРОМЕЖ НИХЪ, ВЪ ТОМЪ И МН
УТ НАС ДАЛИ И ПОТВѢРДИЛИ ЕСАМЪ [ЕСАМЪ] КАКО
ДА ЕСТЬ ЕСАМЪ И ОТ НАС ОТИННЪ И ШРИКЪ СЪ ВЪСЕМЪ
ДОХОДОМЪ. И НИ ДА СЪ НЕ СМНИШАЕТЪ.

Писъ 8 Мѣсѣхъ, въ тѣхъ лѣтѣхъ 4481 априлѣ ка.
Господь да храни ны и да вѣствуетъ за ны.

Строчни великии логофѣтъ 84 и не искал.
Строчни логофѣтъ.

Башотъ писалъ.

TRADUCERE :

Io Simeon Moghila voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei. Iată au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri moldoveni, mari și mici, Gheorghe și fratele său, Crăciun și Vasilie și sora lor, Frăsina, toți fiii lui Iosip, nepoții lui Sava Cîrțu, de a lor bunăvoie, nesiliți de nimeni și nici asupriți, și au vîndut dreapta lor ocină și dedină din jumătatea de jos a satului Boroseni, a patra parte, ce este în ținutul Iași, pe Prut. Aceea a vîndut-o boierului nostru credincios Nicoară Prăjescul fost logofăt pentru optzeci de taleri.

Și s-a sculat boierul nostru Nicoară Prăjescul fost logofăt și a plătit deplin toți acei mai sus scriși bani, 80 taleri, înaintea noastră, în mîinile lui Gheorghe și a fraților săi, Vasilie și Crăciun, și a surorii lor, Frăsina, toți fiii lui Iosip, nepoții lui Sava Cîrțu, pe acea mai sus spusă a patra parte din jumătatea satului Boroseni, pe Prut.

Deci noi, văzînd tocmeala lor de bunăvoie și plata deplină dintre ei, întru aceea și noi de la noi am dat și am întărit ca să-i fie și de la noi ocină și uric cu tot venitul. Și altul să nu se amestece.

Scriș la Iași, în anul 7115 (1607) aprilie 24. Domnul a spus.

Stroici mare logofăt a învățat și a iscălit. Stroici logofăt.

Bașotă (a scris).

II

(1609 septembrie 1 — 1610 august 31) (7118). Mărturia marilor boieri privind cumpărarea de către Nicoară Prăjescul mare vistiernic a unor ocini din satul Boroseni, ținutul Iași, de la Agafia și Antoana.

Surat de pe un zapis de mărturie de la boeri din let 7118 (1609—1610).

Pan Pătrașcu vel vornic de Țara de Sus, i pan Chiril Dimitrachî vel postelnic, și Boul vtorii vistiernic, și Pricup Cărăiman tretii vistiernic, și Grigorie vel șatrariu, și Ursul vel pitariu, și Gheorghe Siminiceanu și Lupul Dragote vornic de poartă, și Bașotă cămăraș, și Drăgan paharnic ot Pîzdeni, i Dumitru paharnic ot Țăpălușeni și alți oameni buni și slugi domnești. Scriem și mărturisim cu acest zapis a nostru precum au vinit înaintea noastră

Agafie, fata lui Macsim Zeghiul și nepoată-sa, Antoana, fata Dochiei, nepoatele Soficăi și Drăgălinii, și, de nimenia silite, nici asuprite, ci de a lor bunăvoie, au mărturisit înaintea noastră pentru o dreaptă a lor ocină și moșie ce au avut de la moșul lor din sat Borosenii, din ustie¹ Coroviei, din ținut Iașului, toate părțile lor cît li se va alege din giurămate de sat a patra parte, că o au vîndut fratelui nostru pan Necoară Prăjescul vel vistiernic drept patruzeci taleri de argint.

Și sculindu-se dumnealui pan Necoară Prăjescul vel vistiernic, le-au plătit lor toți deplin acei de mai sus arătați bani, 40 taleri, în mîinile Gafiei, fetii lui Macsim Zeghil, și nepoatii sale Antoaninii, fetii Dochiei, nepoatei Soficăi, și Drăgălinii.

Deci văzînd și noi această de bunăvoie tocmeală și deplină plată, am dat și de la noi dumisale zapis și mărturie ca să-i fie dumisale și de la noi ocină și moșie de cumpăratură cu tot venitul, nestrămutat nici odinioară, în veci.

Și spre mai mare tărie și încredințare, am pus pecețile noastre la acest zapis, ca să se știe.

Sărghie cămăraș am scris zapisul acesta din porunca veliilor boeri, să se știe.

S-au tîlmăcit la anul 1791 iulie 30, de polc(o)v(nic) Pavăl Debriți.

III

1722 (7231) noiembrie 1, Iași. Mihai Racoviță voievod întărește lui Pătrașco căpitanul, fiul lui Simion, mai multe ocini din Boroseni, cumpărate de la mai mulți copărtași din acest sat.

Имъ Мѣхъ Ракѣвицѣ воєвода, вѣдѣю мѣхъ
лѣтѣхъ, Господь да храни ны и да вѣствуетъ за ны.

Adecă au vinit denaintea noastră și denaintea a tuturor boierilor noștri moldovenesți, a mari și a mici, sluga noastră Pătrașco căpitanul, feciorul lui Simion de Boroseni, și cu veri premare ai lui, ficiorii lui Drăgan, și ne-au arătat un zapis de mărturie făcut denainte lui Ghervase, și a Savii ot Boroseni, și Nacul s(i)nă² Iftenie ot Tomești, și Mihail diacon ot tam, și Ostahie ot Durnești și alți oameni buni și bătrîni, așa scriînd într-acei zapis, precum au venit denainte lor Ștefan și cu fămăea sa, Sorla, de nime siliți, nici asupriți, ce de a lor bunăvoie și-au vîndut a lor diriaptă ocini, parte lor din sat din Boroseni, ce li s-au venit și i-au plătit Drăgan și cu frate-său Simion, tatăl lui Pătrașco căp(i)t(ă)nu, de i-au dat 25 taleri mari. Drept aceea ca să li fie lor și de la domniea mea dreaptă ocină și moșie din tot locul, cu tot venitul, stătătoare în veci.

Așijdéri ne-au mai arătat sluga noastră Pătrașco căp(i)t(ă)nu și alt zapis de mărturie, făcut și iscălit de mulți oameni buni și slujitori ot Lencăuți, anume: Gavril Barbul, și Ursul biv chihae, și Ștefan Luscal, și Stratul Păpeli,

¹ gura (slavonism).

² fiul (slavonism).

și Ioniți stegar, și Dănil(ă), și Ion Peței, și Vasilie zeat Bălii, și Sandul, și Constantin Scarburea, și Ion Havriș și Andronic, scriindu și mărturisindu într-acel zapis precum au venit denainte lor Ioniți și cu soru-sa Măriuța, ficiori lui Gavril Havriș de Boroseni, de nime siliți, nici asupriți, de a lor bunivoea, și au vindut a lor diriaptă ocini și moșie, a patra parte de sat de Boroseni, cari iaste la ținutul Eșilor, în gura Corovii, pe Prut, slugii noastre de mai sus-numitului, lui Pătrașco căp(i)t(an), ficiorul lui Simion, fiind și el moșelnic di pe părintele său, Simion și n-au încăput să cumpere alți streini; și le-au dat numai Pătrașco căpit(an) singur cinzeci de taleri bătuți.

Drept aceea ca să-i fie și de la domniea mea dreapti ocini și moșie și cumpărături din tot locul cu tot venitul stătătoari în veci, lui și ficiorilor și nepoților lui, această a patra parte de sat de Boroseni osebit de alți frați a lui.

Așijdérii ni-au mai arătat sluga noastră Pătrașco căp(i)t(an) cu verii săi și o mărturie de la Precop ot Balotina, cu pecetia a mulți megiași din cei bătrîni, anumea Zăpanul ot Bisăricani și Isac ot tam, Toader ot tam, și Dumitrașco ot tam, și Nacul s(i)nă³ Iftimmi ot Tomești, și Guțul ot tam, și popa Mihăilă ot tam, și Grăjdian ot tam, și Ștefan ot Balotina, și Gligori ot tam, și Ghervasăi ot Boroseni, și Rusul ot tam, și Sava ot Rînghilești și Vasilie ot tam, așea scriind într-aceia mărturiea, precum au venit la dinșii Ștefan s(i)nă³ lui Savin cu carte domniasci pentru o moșie ce avea la Ilișeni să-i aleagă, zicind Ștefan că-i tréce locul lui peste o valé ce-s chiamă Corovii și zicea că-i lovêște pentru read ce iaste, iar moșenii s-au aflat de Boroseni, că au stîlpi semne din strămoșii lor și moșii lor tot au ținut pîn în stîlpii și semnele bătrînilor, și Savin visternicul pîn au fost viu încă au ținut pîn în stîlpii și semnele bătrînilor și așea au socotit cu toți megieșii din sus și din gios să nu mai fie alte amestecături, ce tot să-s ție pe semnele bătrînilor.

Drept aceea și domniea mea dacă am văzut acéle zapisă și mărturiea de la atîtea megieași, am crezut; și pentru aceea și de la domniea mea am dat și am întărit slugii noastre care s-au numit mai sus, lui Pătrașco căpitanul, și verilor lui pré aceste părți de ocină ce scriu mai sus din sat din Boroseni, de la ținutul Eșilor, de pe valea Corovii, pe Prut, ca să li fie moșiea vecinică precum cine ș-au cumpărat așea să aibă a ținea și cu tot hotarul, pre sémneli céli bătrîne, precum au ținut din moșii lor, ca să le fie uric di-ntăritură, neclătit nici odinioară, în veci. Și altul nime să n-aibă a să amesteca.

✠ Мс, кѣъ лето ✠Зсла ноемвриѣ зѣ 4.

Трѣтѣго г<о>сп<о>дства 4.

Locul pecetii g(os)pod.⁵

Ilie Catargiul vel log(o)f(ă)t.

Axinte uricar.

³ fiul (slavonism).

⁴ La Iași, în anul 7231 (1722) noiembrie zi 1. A treia domnie.

⁵ Mențiunea copistului.

IV

1726 (7235) decembrie 23, Iași. Grigore Ghica voievod împuternicește pe Pătrașco căpitanul să ia zeciuiala de pe părțile sale din satele Borosești și Bisericiani, ținutul Iași.

ИВ ГРИГОРІЕ ГИКА К<ОЕ>В<О>Д, БОЖІЕЮ М<Н>-
А<О>СТІЮ, Г<О>СП<О>ДАРЪ ЗЕМАН МОЛДАВ-
СКОИ¹. Dat-am cartea domniei méle slugii

noastre, lui Pătrașco căpitanul, să fie volnic cu cartea domniei méle a lua de a zecea di pe ale sale drepte ocini și moșii ce are la Borosaști și la Bisericiani, partea Stratului Pepele și frăține-său, care aceste moșii sînt la ținutul Iașilor, pe ispisoc și pe zapis ce are, să aibă a lua de a zecea din pîne, din fin, din stupi, din tot locul, cu tot venitul, pe obicei.

Și nime să nu stea împotriva cărții domniei méle. Iar de ar avea cineva a răspunde ceva, să-ș ia dresile și să vie aicea la Divanul domniei méle. Aceasta scriem.

✠ Мс, лѣтъ ✠Зсла декемвриѣ кѣ 2.

Locul pecetii g(os)pod.³

Ела лог<о>ф<е>т ччч 4.

V

1730 (7238) iulie 8, Iași. Grigore Ghica voievod împuternicește pe Neculai ispravnicul de aprozi să-și stăpînească partea sa din satul Boroseni.

ИВ ГРИГОРІЕ ГИКА К<ОЕ>В<О>Д, БОЖІЕЮ М<Н>-
А<О>СТІЮ, Г<О>СП<О>ДАРЪ ЗЕМАН МОЛДАВ-
СКОИ¹. Dat-am cartea domniei méle slugii noastre,

lui Neculai ispravnicul de aprozi, să fie volnic cu cartea domniei méle a ținea și a stăpîni a sa driaptă ocină și moșie ci zisă că i-au dat de zestre socru-său Pătrașco căpitanul, a patra parte din tot satul Borosenii, ci este cumpărată de Pătrașco căpitanul de la Ioniți și de la soră-sa Măriuța, ficiorii lui Gavril Havreș de Boroseni, și altă parte ce au cumpărat Simion, tatăl lui Pătrașco căpitanul, de la Ștefan și de la fimcea lui, Sorla, toată partea lor ci li s-au vinit din sat din Boroseni, așijderea și partea lui Pătrașco căpitanul ce au avut el moșie de baștină di pe tată-său Simion de Boroseni tot într-acel sat în Boroseni, care este

¹ Io Grigorie Ghica voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei.

² La Iași, anul 7235 decembrie 23.

³ Mențiunea copistului.

⁴ Marele logofăt a învățat.

în gura Corovii, pe Prut, la ținutul Eșului, precum ne-au arătat și ispisoc de întăritură ce au avut socru-său Pătrașco căpitanul.

Deci, pe zapise și ispisoc ci are, să-ș stăpînească toate părțile acelea, pe cum scrie mai sus, și să aibă a lua de a zecea din pine, și din finațe, și din prisăci cu stupi, și de la stîni cu oi și din tot locul tot vinitul, pe obiceiul.

Iar de ar avea cineva ceva a răspunde, să vie de față cu diresce ce ar fi avînd. Și nimea să nu cuteze a sta împotriva cărții domniei mele.

✠ Мс, в кѣхъ летѣхъ зсав юлѣн н¹.

Locul pecetii g(оs)pod.³

Бѣа логѣхъ фѣхъ т 8чн³.

VI

1737 (7246) septembrie 25, Iași. Neculai, fiul lui Pătrașco fost mare căpitan, vinde lui Sandul Sturza mare logofăt, jumătate din satul Boroseni, ținutul Iași.

АНТОНІЕ МИТРОПОЛИТЪ СЪЧАРСКІН⁴.

Adecă eu, Neculai, ficiorul lui Pătrașco biv vel căp(i)t(a)n. Scriu și mărturisesc cu acest adevărat zapis al meu precum de nimea silit, nici asuprit, ci de bunăvoea mea, am vîndut dreaptă moșiea mea, giu-mătate de sat de Boroseni, pe Prut, la ținutul Eșului, care moșie în este și mie de la tată-meu, cumpăratură și moșie de baștină ce au avut tată-meu în Boroseni. Aceea am vîndut-o dumisale Sandului Sturzii marile logofăt drept lei...⁵, și făcînd dumnealui plată deplin întru mînule mele, de acum înainte să-i fie dumisale dreaptă moșie și cumpăratură și giupinesii dumisale și cuconilor și a toată seminția dumisale în veci, neclătită și nerușiită nici odinioară, căci dum-nialui este și răzesh în Boroseni.

Și la această tocmeală s-au timplat mulți boeri și ficiori de boeri, carii s-au iscălit mai gios.

Și pentru mai mare credința am iscălit și eu.

✠ Мс, а кѣхъ т зсавс септемвриѣ кѣ⁶.

Darie Donici vel log(o)f(ă)t martur.

Neculoi sin⁷ Pătrașcu.

Dumitrașcu Stroici am scris zapisul.

VII

1739 (7247) februarie 14, Iași. Grigore Ghica voievod întărește lui Sandul Sturza mare logofăt o parte din satul Boroseni, ținutul Iași, cumpărată de la Neculai, fiul lui Pătrașco fost mare căpitan.

Иѡ ГРИГОРІЕ ГИКА ВОЕВОДА, БОГОЖІЮ МЕН-ЛОГОСТИЮ, ГОГОСПОДА ДА РЪ ЗЕМАН МОЛДАВСКОН¹. Adecă au venit înaintea domniei mele și a tuturor boerilor noștri, a mari și a mici, cinstit și credincios boeriul nostru dum-nialui Sandul Sturze vel logofăt și ne-au arătat un zapis încredințat de la Neculai ficiorul lui Pătrașco biv vel căpitan din velet 7246 (1737) septembrie în 25 de zile, fiind întărit și cu iscălitura sfinției sale preosfințitului chir Antonie mitropolitul și cu iscălituri a boeri, care zapis scrie cum el, de bună voea lui, de nimea silit, nici asuprit, au vîndut a lui driaptă moșie, giu-mătate de sat de Boroseni, ce este la ținutul Iașului, în gura Corovii, pe Prut, care și lui i-au rămas de la tată-său Pătrașco căp(i)t(an), i-au fost o parte de baștină de la tată-său Simion, iară alte părți au cumpărat Pătrașco căp(i)t(an) de la Ștefan și de la fimea sa Sorla, toată partea lor, și a patra parte de sat de la Ioniță și de la soru-sa Măriuța, ficiorii lui Gavril Havreș, precum arată un ispisoc de la domniea sa Mihai vodă din vâlet 7231 (1722) noemvrie 1.

Care văzînd și domniea mea, am dat și am întărit cu această carte a domniei mele cinstitului și credincios boeriului nostru dumisale Sandului Sturzea vel logofăt, ca să-i fie dumisale și giupinesii dumisale și cuconilor dumisale și nepoților și strănepoților și de la domniea mea dreaptă moșie și cumpăratură și uric de întăritură, cu tot vinitul, neclătit, nerușiit stătător în veci.

Nimea altul să nu se amestece piste această carte a domniei mele.

S-au scris în Iași, v(ă)let 7247 (1739) februar 14.

Vel spatar.

Simion Cheșcu uricariul pisah².

Locul pecetii g(оs)pod³.

VIII

1739 (7247) iunie 19. Ursul Bălan călăraș de Tabăra se obligă să restituie lui Sandul Sturza mare logofăt, piinea luată fără drept de el ca dijmă de pe moșia Boroseni.

Adecă eu, Ursul Bălan călărașul de Tabără, făcut-am zapisul meu la mîna dumisale Sandului Sturza vel logofăt ca să se știe că am fost

¹ La Iași, în anul 7235 iulie 8.

² Mențiunea copistului.

³ Marele logofăt a învățat.

⁴ Antonie mitropolitul Sucevei.

⁵ Loc gol în text.

⁶ La Iași, anul 7246 septembrie 25.

⁷ Fiul.

¹ Io Grigorie Ghica voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei.

² A scris.

³ Mențiunea copistului.

luat eu trii clăi de grîu și giurămate de clae de orzu dijmă di pe moșea dumisale din sat dir. Borozini¹, știindu-mă că aş ave și eu o parte de moșie întru stîlpu ce au fost baștină a căpitanului Pătrașcu, care au cumpărat-o de la Neculai ficiorul lui Pătrașcu; și pentru acea dijmă me-au fost luat dumniului un bou și acum trăgîndu-mă dumniului la giudecată și neavînd eu cu ce răspunde să mă pociu îndrepta, că am moșie, m-am rugat dumisale de me-au dat boul, apucîndu-mă pîn la pîne noă să dau dumisale pîne, iar nedînd pîn la vremea însemnată, să-m(i) trimată om g(os)pod să plinească de la mine. Și pentru credința am pus și degitul.

Let 7247 (1739) iunie 19.

Eu Ursul Bălan căl(ăraș), plat(nic).

Vasile Buhăescul vt(ori) log(o)f(ă)t, denaintea mea s-au făcut.

IX

1739 (7247) aprilie 1. Împărteala moșilor rămase de la Prăjești între fiii lui Ioan Sturza vornic și ai lui Sandul Sturza stolnic.

Moșii di pi Prăjești ci s-au mai aflat după împărteala părințească și le-am împărțit noi ficiorii lui Ioan Sturzii vornicului și cu ficiorii Sandul Sturzii stolnicului, cum arată mai gîos anume; și de s-or mai afla pe urmă niscaiva moșii de a moașă noastră, fata Prăjăscului, iar să se împartă.

Let 7247 (1739) april 1.

Partea lui Ioan Sturzii vornicului:

— părțile de Boureni, cite or fi, toate pe Moldova, la Suceava;

— giurămate de sat Blîndeștii, pe Jijiea, la ținutul Eșilor;

— giurămate de sat Țăpăloșenii, pe Jijiea, la Dorohoiu;

— a patra parte de sat de Boroseni, în gura Corovii, tij² la Dorohoiu;

Sturza vel log(o)f(ă)t. Alecsandru Sturzea post(e)lnic.

Partea Sandului Sturzii stolnic:

— părțile Dădești, la Roman, pe Sîrca;

— Cămănăreștii, cit s-or alege, pe Jijiea, la Eși;

— giurămate sat Țăpăloșenii, pe Jijiea, la Dorohoiu;

— a patra parte de sat de Boroseni, în gura Corovii, la Dorohoiu.

Stuzea vel log(o)f(ă)t.

Alexandru Sturzea post(e)lnic.

¹ În loc de: Boroseni (v. mai sus și mai jos).
² De asemenea.

X

1791 septembrie 5. Hotarnica moșiei Boroseni întocmită de Șerban Buhuș fost mare paharnic și Costandin Perjul vornic de poartă.

Fiind rînduiți din porunca Divanului Cnejei Moldaviei ca să hotărîm și să stîlpim moșea Borosenii, de la ținutul Hîrlăului, care este a(1) dumisali logofătului celui mare Ioan Sturza, deci mergînd la starea locului și începînd a o măsura dintr-o piatră veche ci este în coasta Rînghileștilor dispre Prut, lîngă care am pus și noi altă piatră de am făcut cheotoare Borosenilor dispre miază noapte și unde ne-au mărturisit și Ioan Romănescul că numai pînă acolo să întinde stăpînirea Rînghileștilor atît cit și a Borosenilor, și mergînd cu măsura drept spre apa Prutului, pîntre Dămideni și pîntre Boroseni, pînă pe un picior de dial unde ne-au mărturisit Ion Romănescul că au fost piatră veche și acum nu era și noi am pus-o iar la loc și i-am îndreptat pravățul drept la piatra de unde am prins a măsura, cum și asupra Prutului, și am găsit 599 stînjini; și de acoloa tot înainte spre apa Prutului pîntre Dămideni și pîntre Boroseni, piste apa Corgii¹ și pe din sus de iazul ci este în Corogie și pe din sus de siliștea Borosenilor, lîngă o jîdovină ci să cunoaște că au fost drum vechiu pe dînsa, unde ne-au mărturisit preotul Gavril din Rînghilești și alți oameni că au apucat un stîlp de piatră hotar ci era dispărțitor între Dămideni și între siliștea Borosenilor, ci este în gura Corogii, după cum arată și ispisocul Borosenilor că siliștea lor este acolo în gura Corogii și fiind că să cunoaște că pînă acolo s-au întins siliștea, am pus iar acel stîlp de peatră la loc în dreptul celui ce s-au pomenit, și pînă într-insul am găsit 690 stînjini; și de acoloa drept la vale pînă în apa Prutului pîntre Dămideni și pîntre Boroseni, și s-au găsit 186 stînjini; și aicea să sfîrșesc Borosenii cu coasta lor dispre Dămideni, care piste tot cuprinde stînjini 1476; iar de aicea am prins a măsura tot malul Prutului în gîos pînă ce am dat piste un stîlp ci desparte Borosenii de Găureni; și s-au găsit latul Borosenilor pînă întru acel stîlp de piatră 1326 stînjini; și aicea fiind de față și razeșii de Găureni, i-am întrebat cu ce stăpînesc acei Găureni; ne-au arătat o carte de la Grigorie Ghica v(oi)e vod Bătrînul din let 7230 (1722) iulie 9, care este mai veche decît ispisocul Borosenilor, întru care li să dă voe ca să-ș stăpînească satul lor Găureni, ci este la ținutul Eșului; și din apa Prutului, iar am prins a măsura spre apus pîntre Boroseni și pîntre Găureni tot spre apus pînă la un stîlp hotar ci este într-un podiș și s-au găsit 400 stînjini; și de acolo tot înainte pe podiș și peste o vale pînă la alt stîlp de piatră s-au găsit 720 stînjini; și de acolo tot spre apus drept pînă într-alt stîlp ci este într-un dial ponorit și s-au găsit 267, iar de acolo drept piste ponoară pînă în pîrăul Hlibocii; și s-au găsit 140 stînjini;

¹ Greșit, pentru „Corogii“ (v. mai sus și mai jos).

și aicea să sfîrșească coasta Borosenilor dispre Găurenii, care cuprinde piste tot 1527; iar aicea s-au făcut chioțoare Borosenilor și am început a măsura spre mează-noapte pe lingă pîrâu și pîntre Brăteni pînă în chioțoarea Rînghileștilor, și s-au găsit 430 stînjini; iar de aicea am început a măsura pîntre Boroseni și pîntre Rînghilești pînă în stîlpul unde am făcut chioțoare Borosenilor; și de unde am început a măsura am și sfîrșit; și s-au găsit la acest capăt piste tot 1310 stînjini. Și așa cu aceste măsuri și cu aceste semne s-au încheat tot statul Borosenilor de tuspătru părțile.

1791 septemvrie 5.

Șerban Buhuș biv vel pah(arnic).

Costandin Perju vornic de poartă.

XI

1828 mai 11. Hotarnica moșiei Boroseni întocmită de Costachi Jora hatman.

După luminată cartea măriei sale domnului nostru Ioan Sandul Sturza v(oie)vod, din 1827 august 18, prin care să arată că cînstitul și credincios boeriul domniei sale dumnialui Dimitrie Sturza biv vel logofăt al Terii de Gios au făcut arătare că de la moșiele dumisale Rînghilești și Borosenii, ce sînt la ținutul Eșii, ar fi lipsind vreo cîteva pietri din hotarile ce au fost așezate din [in]vechime, ș-ar fi pătîmind împresurare despre megieșii numitelor moșii, făcînd rugăminte că atît pietrile hotară ce ar fi lipsind să se pue la loc, cît și pîntre celelalte hotară pe unde va cere trebuința să se mai pue și alte pietri spre a nu mai pătîmi împresurare și mi să poruncește ca mergînd la numitile moșii, unde în ființa dumisale logofătului sau a vechilului dumisale, cum și a megieșilor să mîrg și după hotarnicile ci are dumnealui logofăt pe la locurile ci voi găsi că lipsesc hotarile să puu alte hotară, asemenea și pe unde va mai cere trebuința și să dau și mărturie hotarnică arătătoare de semnile ci voi statornici și de măsurile ci voi face.

Deci după poruncă urmînd, după ce am sfîrșit hotărîtura moșiei Rînghilești, am vînit și la moșiea Borosenii și mai întîi am făcut de știre megieșilor moșiei acesteia; și Gheorghie Buzilă, stăpînul moșiei Dămidenii, au trimis din partea sa pe polcovnicu Gheorghie Tumorug, iar din partea moșiei Găurenii, ci este a dumisale banului Gheorghie Donici, s-au arătat Ivan Haidăul, care au arătat stăpînirea moșiei Găurenii dispre Boroseni, iar dispre moșiea Brătenii a dumisale logofătului Teodor Balș, prin răspunsul dumisale din curgător an octomvrie 10, arată că hotarnică pe moșiea dumisale n-au găsit, iar eu după poruncă să urmez cercetare și precum voi afla, să dau mărturie.

Deci mai întîi am cerut la dumnialui logofăt(ul) Sturza ca să-m(i) înfățoseze scrisori ci are pe această moșie și dumnialui între alte scrisori ci me-au arătat, me-au arătat și o hotarnică de la pah(arnic) Șerban Buhuș și Costandin Perju vornic de poartă din anii 1791 septemvrie 5, prin care arată semnile și ho-

tarile aceștii moșii Borosenii; deci după hotarnica aceasta am început și noi a măsura și a pune semne pe unde au lipsit; și mai întîi am mers la movila și piatra hotar ce este pe dial pe din sus de hăleșteul ci este pe această moșie, care desparte Ilișanii de Boroseni, de la care hotar am puresc spre răsărit și spre Prut pe șas și piste un pîrâu ci curge din iaz și tot înainte pe șas și piste pîrăul Corovii și tot înainte piste un drum și pînă la o piatră hotar ci este în muche, în dreptul ponorului celui mare, pînă unde au eșit 599 stînjini; și de acoloa la vale pe din gios de pîrăul Corovii și piste drum pe din gios de capul unui ezeturi și pe din sus de odaia ci este pe Boroseni și pe din gios de podețul ci este pe Corovie și piste Corovie și iar pe șas și iar piste Corovie și la deal pînă la o movilă ci este din gios de o irugă de drum ci să pogoră la Prut, la care movilă am găsit o piatră hotar în capul cel din sus a movilii, pînă unde au eșit 687 stînjini g(os)-pod¹; și de acoloa tot spre Prut și alătura cu Ilișanii la vale piste niște ponoară și piste niște spini, în marginea spinilor dispre Prut, s-au pus piatră hotar pînă unde au eșit 57 stînjini g(os)pod¹; și de acolo pe șas drept înainte pînă în apa Prutului, pînă unde au eșit 118 stînjini g(os)pod¹ unde s-au sfîrșit coasta aceștii moșii Borosenii dispre Ilișanii; și de acoloa apa Prutului în gios pin capul moșiei Borosenilor pin gura văii Corogii pînă unde au eșit 470 stînjini g(os)pod¹; și de acolo tot înainte pe Prut și piste gura altui pîrâu ci dă în Prut și tot Prutul pînă în hotarul moșiei Găurenilor, pînă unde s-au sfîrșit capul moșiei Borosenilor și pînă unde au eșit 990 stînjini g(os)pod¹, cu 134 stînjini mai mult decît să cuprind în hotarnica veche, care prisos nu este din altă pricină decît din pricina măcinatului ci face Prutul și că măsura de acum s-au făcut pe malul Prutului, iar nu în linie driaptă. Iar de acolo m-am întors cu măsura spre apus pîntre coastile Borosenilor și a moșiei Găurenii și la 40 stînjini g(os)pod¹, din Prut pe șas, am pus piatră hotar lingă drum dispre Prut și dintr-acesta piatră pe șasul Prutului și la dial din ponoară pînă diaspura dialului în zare la o piatră hotar vechiu, pînă unde au eșit 358 stînjini g(os)pod¹; și de acolo can la dial și apoi la vale și piste drumul ci merge de la Eși la Ștefănești și piste o vale ci curge spre Găurenii și iar la dial pînă la un loc unde au fost hotar, unde, neaflindu-l, am pus altul, pînă unde s-au aflat 707 stînjini g(os)pod¹; și de acoloa tot înainte cam la vale și pe o așezătură pînă la un lac ci este pe acea așezătură pînă unde au eșit 263 stînjini; și de la lacul acesta și înainte pe podiș pînă în buza unui dial ci este diaspura văii Hlibociei, unde am găsit piatră hotar vechiu, pînă unde au eșit 99 stînjini g(os)pod¹; și de acoloa drept la vale piste ponoară pîntre o piatră hotar ci este în malul pîrăului Hlibociei cel dinspre răsărit și piste pîrâu într-o moviliță, ci este în malul pîrăului dispre apus, care moviliță este hotar vechiu, care este chioțoare moșiiilor Borosenii și Găurenii dispre moșiea

¹ domnești.

Brătenii, în care movilă am pus și piatră hotar, pînă unde s-au aflat 153 stînjini g(os)pod¹; iar de acolo m-am întors cu măsura spre amiază-noapte pînă la capul moșiei Borosănilor, alături de moșia Brătenii, pe valea Hlibocii, și pînă la marginea dialului dispre Brăteni și tot drept înainte pînă la pîraul Hlibocii pînă la două pietri hotară ci le-am pus în colțul coastii Rînghileștilor cel dispre răsărit, pînă unde au eșit 407 stînjini g(os)pod¹; și de acolo tot pînă la capul Borosenilor și alături de Rînghileștii, pe

¹ domnești.

șas, tot înainte și pînă la un picior de deal ce vine dispre răsărit și pînă la hălășteu Borosănilor, pînă la colțul cel din sus a aceștii moșii ci este dispre Ilișăni, de unde am început întîiu a măsura, pînă unde au eșit 880 stînjini g(os)pod¹. Și cu aceste semne de hotară și de măsură s-au închiet tot hotarul și a moșiei Borosănilor de giur înpregiur și am dat și această a mea mărturie hotarnică.

1821 maiu 11.

Costachi Jora hatman.

¹ domnești.

UNELE PROBLEME ACTUALE DE PALEOGRAFIE ROMÂNŌ-SLAVĂ

OLIMPIA GUȚU

Este paleografia o știință independentă sau o știință auxiliară istoriei? Iată o problemă teoretică deschisă încă discuțiilor.

Prin tradiție, paleografia este știință auxiliară a istoriei. Așa este clasată, de exemplu, chiar din titlu, de către redactorii interesantei serii de studii *L'Histoire et ses méthodes*, al căui prim volum a apărut la Paris în 1961, sau de către Aurel Sacerdoțeanu în articolele consacrate unor probleme teoretice de arhivistică¹. La rîndul său, S. Jakó consideră că paleografia modernă are o dublă cerință și anume „...să îndeplinească sarcinile tradiționale de știință auxiliară a istoriei și să rezolve în mod independent unele sarcini de cercetare”². „Din cadrul științelor auxiliare ale istoriei sau mai bine zis științe speciale face parte și paleografia” se afirmă și în volumul recent apărut, în foarte bune condiții editoriale, sub egida Direcției generale a Arhivelor Statului³.

În fapt, chiar dacă a început ca disciplină ajutătoare, paleografia și-a cîștigat, în perioada modernă, statut de știință independentă. Are propriul său obiect de cercetare (cunoașterea și studierea scrierilor vechi, studierea diverselor forme grafice concrete și a evoluției lor în timp și loc — cercetarea particularității suportului material al grafiei (pergament, hîrtie etc.) precum și a ustensilelor necesare scrierii (pană, cuțit, pensulă, cerneală ș.a.) — are terminologie specială, metode și instrumente proprii de cercetare și, în ultimile decenii, se poate vorbi despre istoricul dezvoltării sale. Mai mult decît atît, prin importanța pe care o capătă, paleografia pare să devină un ansamblu din care unele părți componente tind să se desprindă și să se dezvolte independent, așa cum s-a întîmplat cu codicologia. De altfel, chiar și autorii citați mai înainte abordează problemele paleografiei ca pe cele ale unei științe autonome. Este, desigur, foarte greu să se tragă granițe precise între diverse științe care au obiecte de cercetare apropiate. În multe cazuri este dificil să se stabilească dacă o problemă dată face obiectul filologiei, lingvisticii, paleografiei sau codicologiei și pentru aceasta se recurge la definiții de nuanță. Iar dacă rezultatele cercetărilor filolo-

gice, lingvistice, paleografice ș.a.m.d. servesc studiilor istorice, nu este mai puțin adevărat că de multe ori informația istorică ajută, la rîndul său, dezvoltării primelor. Dat fiind că obiectul fiecăreia are zone de interes comune cu obiectul celeilalte, s-ar putea vorbi mai degrabă despre științe de interferență care își păstrează autonomia și își oferă reciproc rezultatele. Alphonse Dain consideră că numai trei domenii ale paleografiei s-au constituit în științe autonome și anume: domeniul grec, domeniul roman și latin și domeniul occidentului medieval și al renașterii⁴. Paleografia slavă, atît a limbii slave vechi cît și cea a limbilor slave medievale, rămîne, astfel, în afara acestora. Se cuvine însă să spunem că, datorită ariei largi pe care o cuprinde în timp și spațiu și datorită rolului pe care cultura slavă l-a jucat pînă la finele evului mediu în sud-estul Europei, paleografia slavă nu avea cum să fie și nu a fost neglijată, ea putînd sta, după părerea noastră, în rînd cu cele enumerate în citatul anterior.

În contextul scrierilor medievale din sudul și centrul Europei, manuscrisele româno-slave ridică probleme speciale, derivate atît din caracterul limbii folosite (limbă slavă oficială în care transpar elementele limbii române vorbite) cît și din condițiile istorice și culturale în care evoluează. Paleografia româno-slavă are „...drept... obiect cunoașterea citirea și studierea corectă a grafiei cîrților mss. și a documentelor (hrisoave, porunci și cîrți: domnești, boierești, ecleziastice și ale județelor și pirgarilor, zapise diate (testamente) și scrisori emise de instituții publice private cît și de diferite persoane laice și bisericești) scrise în țările române: Țara Românească, Moldova, Transilvania, Maramureș, Banat cît și în afara lor de către români — ca de pildă în mănăstirile de pe Muntele Athos al peninsulei Calcidica din Grecia”⁵. În limitele acestei definiții se ridică două probleme de ordin general și anume problema textului ca sursă de informare și cea a grafiei folosite în alcătuirea manuscrisului.

1. În categoria materialului documentar pe baza căruia se pot face cercetări concrete și generalizări teoretice, cu alte cuvinte în categoria izvoarelor paleografiei româno-slave se includ, pe de o parte, cîrțile manuscrise și, pe de altă parte, documentele. Este soarta cuvîntului scris pe materie ușor supusă distrugerii să se piardă total sau parțial în decursul timpului. Din corpul de izvoare scrise aici, pe pergament sau hîrtie, nu a ajuns la noi decît o parte. Și nici pe cele păstrate nu le știm încă pe toate. La cele deja cunoscute se adaugă an de an altele. Pentru unele se schimbă sau se precizează datele cunoscute. Lăsînd la o parte documentele româno-slave scrise, începînd din secolul XIII,

¹ Din care cităm numai *Sarcinile științelor auxiliare ale istoriei* în „Revista Arhivelor”, IX, 1966, nr. 1, p. 17—46.

² *Concepția modernă a paleografiei și aplicarea ei în cercetările de paleografie latină din țara noastră*, în „Revista Arhivelor”, VIII, 1965, nr. 1, p. 23—38.

³ D. P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă. Tratat și album*. București, 1978, 391+32 p. + LXVIII planșe alb-negru și color. Acest volum ne-a sugerat să sunem atenției specialiștilor cîteva probleme actuale ale paleografiei româno-slave.

⁴ Alphonse Dain, *Introducere în paleografie*, în „L'Histoire et ses méthodes”, Paris, 1961, p. 530

⁵ B. P. Bogdan, *Paleografia*... p. 11

în țările române, în Transilvania și în Maramureș ne vom opri la codexuri⁶.

În studiul său, singurul după câte știm, care reunește în descriere și catalogare codexuri româno-slave produse din secolul XIV până la sfârșitul secolului XVII atît în Țara Românească și Moldova, cît și în Transilvania, Banat și Maramureș, D. P. Bogdan aproximează numărul celor cunoscute în prezent la 2 250 repartizate astfel : 2 000 pentru Moldova, 200 pentru Țara Românească, 40 pentru Transilvania și un număr incert, mai mic decît 40, pentru Banat și Maramureș, total din care el descrie o mică parte⁷. Acest prețios fond documentar se cerea indexat, catalogat, editat și studiat ceea ce, începînd de prin 1880 încoace, s-a și făcut⁸. În momentul de față, pe baza datelor deja acumulate, se simte nevoia unor altfel de instrumente de lucru care, sistematizînd și sintetizînd materialul existent, să răspundă într-o mai mare măsură cerințelor cercetării științifice.

Așa de exemplu, la ora actuală este foarte necesar un *catalog unic al cărților manuscrise româno-slave date*, produse pînă la sfârșitul secolului XVII în țările române. Spunem — catalog — pentru că o astfel de lucrare ar trebui să folosească toate rezultatele vechilor cercetări (corectate acolo unde este nevoie) precum și rezultatele cercetărilor recente, dispersate adeseori prin diverse publicații de specialitate. Cu alte cuvinte, ar trebui să cuprindă toate caracteristicile arheografice, paleografice, filologice și lingvistice acceptate în momentul alcătuirii catalogului. O astfel de lucrare de sinteză ar oferi o bază sigură de comparație pentru cercetarea codexurilor româno-slave nedatate de scribi și, înscrinduse în seria de cataloage similare pe care le preconizează, pentru alte limbi, Comitetul internațional de paleogra-

fie, ar oferi un prețios instrument de lucru pentru studii comparative.

În al doilea rînd, este tot mai necesar un *catalog unic al cărții manuscrise româno-slave nedatate și nelocalizate*. Un astfel de catalog ar fi ideal să cuprindă descrierea amănunțită a codexului : format, felul legăturii, materialul pe care s-a scris, filigranele, miniaturile, materialul cu care s-a scris, modalitățile de punere în pagină, datele filologice, particularitățile grafiei, particularitățile limbii, cu alte cuvinte, toate datele necesare localizării și datării unui text.

Studiul grafiei tinde spre rezolvarea unor probleme legate de tipul alfabetelor slave, de perioadă în care a început să se folosească alfabetul glagolitic și chirilic paleoslav precum și de raportul lor de prioritate, de modul în care a evoluat în ev mediu scrierea chirilică româno-slavă și de categoriile paleografice ale scrisului chirilic româno-slav. Toate întrebările enunțate sînt abordate în Paleografia româno-slavă. Astfel, pornind de la afirmația că „la baza grafiei textelor româno-slave stau alfabetele paleoslave, glagolitic și chirilic”, D. P. Bogdan procedează la o expunere, susținută de numeroase trimiteri la literatura de specialitate, a principalelor puncte de discuție legate de alfabetul glagolitic și chirilic paleoslav : prioritatea, originea, denumirea, ordinea, numărul, constituția, valoarea fonetică a grafemelor, insistîndu-se asupra caracteristicilor celui chirilic⁹.

Problema evoluției scrierii chirilice româno-slave începînd din secolul al XIII-lea și pînă la sfârșitul secolului al XVII-lea poate fi tratată fie din punct de vedere strict paleografic fie prin prisma istoriei limbii.

Capitolul consacrat stadiilor „prin care a trecut scrisul paleografic româno-slav și constituția literelor ce aparțin fiecărui tip grafic” cuprinde, practic vorbind, totalitatea cunoștințelor referitoare la tipurile de grafie (capitală, uncială, semiuncială, minusculă, cursivă) precum și la caracteristicile formelor ductive respective¹⁰. Grafia unui text reprezintă, indiscutabil, un factor important în stabilirea caracterelor unei epoci de cultură, mai ales atunci cînd este studiată comparativ și evolutiv. În momentul de față se simte nevoia unui repertoriu de specimene grafice făcut, pe de o parte, pentru cartea manuscris, și pe de altă parte, pentru documente¹¹.

Un asemenea repertoriu (greu de realizat, desigur, nu numai pentru că presupune solide cunoștințe paleografice și generale referitoare la

⁶ Începînd de prin 1850, izvoarele diplomatice românești au fost în permanență în atenția filologilor și istoricilor. Ca urmare pe măsură ce erau descoperite, documentele au fost cu consecvență editate sau semnalate. Din 1965 și pînă astăzi, colecția Documenta Romaniae Historica împlinește nevoia editării lor sistematice, iar în Paleografia româno-slavă capitolele consacrate documentelor cuprind o amănunțită bibliografie comentată (excellent instrument de lucru) referitoare la repertorii, indici, cataloage și ediții alcătuite de români și de străini (v. p. 75–85 și 123–130). Trebuie însă să adăugăm colecția publicației „Revistei Arhivelor” deoarece de mai mulți ani editează documente româno-slave inedite și semnalează achizițiile noi.

⁷ D. P. Bogdan, *op. cit.*, cap. Izvoare ale paleografiei româno-slave, p. 99–123. În același capitol sînt descrise trei texte chirilice slave-vechi din care Savvina Kinga și Codex Suprasliensis se consideră că ar fi fost scrise pe teritoriul patriei noastre iar partea chirilică a Evangheliarului de la Reims ar fi fost scrisă în secolul XI de către un român (loc. cit., p. 95–97). Se adaugă descrierea a 11 codexuri, nedatate și nelocalizate, despre care unii cercetători au presupus că sînt scrise de scribi români, în secolul XIII–XIV, fie pe teritoriul Valahiei, fie în afara lui, în regiuni locuite de români (loc. cit., p. 97–99). Sotote astfel, toate aceste documente ar putea fi incluse în seria codexurilor româno-slave.

⁸ Vezi în *op. cit.*, cap. Începuturile și dezvoltarea paleografiei româno-slave, p. 60–75, amănunțita bibliografie comentată în care sînt incluse, în ordine cronologică, repertoriile, cataloagele, edițiile și studiile alcătuite de cercetători români și străini.

⁹ Ibidem, capitolele Alfabetele slave vechi și Începuturile grafiei româno-slave, p. 131–176.

¹⁰ Ibidem, capitolul Evoluția scrisului textelor paleografice româno-slave, p. 192–256.

¹¹ Albumul paleografic româno-slav care însoțește tratatul prezintă „la un loc facsimile atît după codexuri scrise în toate provinciile istorice române cît și după documente scrise în Țara Românească, Moldova, Transilvania” (cf. *Album*, prefață p. 4) răspunzînd astfel unor nevoi practice imediate, legate de recunoașterea unor particularități paleografice cum ar fi tipul scrisului sau școala ortografică a căreia îi aparține un text datat (și este regretabil că Albumul nu a putut fi realizat ca volum anexă pentru a cuprinde un număr mare de planșe) dar nu acoperă nevoia unui repertoriu de grafeme.

cultura medievală dar și pentru că implică unele dificultăți editoriale și tipografice) ar reprezenta un neprețuit instrument de lucru. Întocmit pe texte precis localizate și date, grupate pe criterii geografice, ar oferi date concrete referitoare la tipurile grafice, ar permite să se stabilească caracteristicile școlilor regionale, ar ajuta la datarea și localizarea unor texte și, în sfârșit, ar da material de comparație pentru studierea particularităților grafemelor româno-chirilice. Știindu-se că între cele două grafii a existat o strânsă legătură, un studiu comparativ pe regiuni și etape cronologice, menit să evidențieze atât diferențele cât și elementele lor comune, ar putea oferi argumente noi care, adăugate altora de ordin istoric, filologic și lingvistic, să ducă în cele din urmă la rezolvarea acelei spinoase probleme legate de perioada în care a început să se scrie românește cu alfabetul chirilic.

Sistemul de abrevieri folosit în textele româno-slave și valoarea fonetică a grafemelor se plasează în zona de interferență a paleografiei cu lingvistica. Sarcina paleografiei fiind, printre altele, citirea și transcrierea scrisului vechi, cele mai mari greutăți apar, de regulă, atunci când se trece la interpretarea abrevierilor¹². În depășirea dificultăților, de primă importanță este repertoriizarea abrevierilor atestate în textele româno-slave. Până acum, însă singura contribuție în această direcție este, după câte știm, cea a lui D. P. Bogdan¹³. Întregirea prescurtărilor este esențială nu numai pentru paleografie dar și pentru istoria limbii. Pe de altă parte, interpretarea lor corectă nu se poate face decât pe criterii furnizate de lingvistica diacronică. Pentru textele româno-slave dezlegarea prescurtărilor indică, în plus, o problemă de metodă deoarece limba în care au fost scrise reprezintă o etapă diferită, istoric și calitativ, față de limba textelor vechi slave. Or, în editarea textelor româno-slave pentru întregirea prescurtărilor s-a apelat, în general, la modelul slav vechi, deci la norme străine normelor slavonei din țările române. De aici necesitatea de a se proceda la întregirea abrevierilor numai ținându-se seama de istoria limbii, în general și, în

special, de structura cuvîntului, care în limba textelor româno-slave are forme specifice și de acoperirea fonetică a grafemelor.

În acest sens rămîne încă să se precizeze ce valoare fonetică aveau ж, љ, њ, ѣ ș.a. în sec. XIV—XV și ce evoluție au avut în secolele următoare, urmărindu-se evoluția lor în funcție de regiunea din care provine textul, de etapa cronologică și de locul pe care grafemele respective îl ocupau în structura cuvîntului. Așa, de exemplu, rămîne încă să se precizeze care era valoarea fonetică a lui њ și ѣ în interiorul cuvîntului (la finală părînd a avea numai valoare grafică) sau de unde a apărut, în a doua jumătate a sec. XV, africata sonoră ѣ, neîntrebuințată în alfabetul chirilic slav. Afirmația că ar fi „prezent ca formă grafică încă în textele medievale sirbești: Evanghelia lui Miroslov datată prin anii 1180—1190, aflată o parte în BPL, iar alta în Muzeul național din Belgrad și Evanghelia lui Vukan — datată prin circa 1200 — aflată în BPL”¹⁴ — conține în sine o eroare căci, atît în locurile citate cît și în altele, se înregistrează grafemele ѣ и и amănunt important din punct de vedere paleografic. Fonetic are, în textele sirbești de redacție bosniacă, valoarea lui ѣ, ѣ, ѣ și ѣ. Pare puțin probabil un împrumut făcut la o asemenea distanță geografică (lăsînd la o parte distanța în timp și slaba frecvență a înregistrărilor, goluri care pot fi oricînd umplute de noi atestări), cînd scribii aveau la îndemînă, în textele româno-slave, pe г, ж, ѣ și combi-

națiile ѣ, ѣ, ѣ. Este, credem, mai aproape de adevăr supoziția potrivit căreia slova ѣ a apărut în momentul în care scrisul românesc avea o anumită tradiție, deci în momentul în care scribii români au simțit nevoia unui semn grafic diferit de celelalte grafeme ale alfabetului chirilic, semn care să redea în scris un sunet specific românesc, pe care ei, credem noi, nu-l simțeau echivalent cu sune-

tele redete prin г, ж, ѣ, ѣ, ѣ, ѣ¹⁵. Ipoteza aduce un argument în plus pentru determinarea începuturilor scrisului în limba română.

¹² Ibidem, p. 180

¹³ Cf. Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română*, București, 1974, p. 18

¹² De aici și discuțiile legate de metoda (istorică sau filologică) folosită în editarea textelor vechi

¹³ V. D. P. Bogdan — Henri Stahl, *Manual de paleografie slavo-română*, București, 1936, p. 164—171; D. P. Bogdan, *Paleografia...* capitolul Sistemele speciale grafice, p. 257—283.

GLOSAR DE CUVINTE GRECEȘTI (III A)

NATALIA TRANDAFIRESCU

Prezentăm în continuare cuvinte grecești extrase din fondul „Hagi Ianuș” și explicate prin comparație cu corespondentele din limbile de unde au fost luate, într-o formă mai mult sau mai puțin corectă; cuvintele pentru care nu am dat nici un termen de comparație au sensurile extrase din context; pentru sensurile îndoielnice am pus în paranteză semnul întrebării. Chiar dacă unele cuvinte se găsesc în dicționarele uzuale le-am dat aici, când au un sens diferit de cel curent.

ἀλλά (ή) = schimbare, înlocuire. În expresia κάμω ἀλλά „schimb, înlocuiesc, după ce am dat afară” ... „... τὸ καπατζίετι μπεσλιάγαν ἱζλάζιου ἔκαμαν ἀλλά κακὸς ἦταν... ἔρθε ἄλλος, ὅς γράφουν...” (H.I. XXXIX-52 „... pe beșli-aga de la Islaz l-au dat afară (l-au schimbat); era rău... a venit altul în locul lui”. V și Scriban „mazil” din tc. mazul, ar, ma'zul, de la 'azl „destituire”. Deci cuvîntul acesta stă la baza celui grecesc.

ἀλεγρατζιώνη (ή) = favoare, bunăvoință, recunoștință. Probabil de la cuvîntul it. allegrezza „bucurie”, confundat cu grazia „bunăvoință, favoare, amabilitate”.

„... καὶ πρὶν μπεῖω διὰ μέσα θέλω κάμει κάθε τρόπον νὰ ἔλθω νὰ ἀνταμώσω προσωπικῶς τὸν εὐεργέτην μου καὶ νὰ τὸν δώσω τὴν κάθε ἀλεγρατζιώνη”. (H.I. XLIII-97). „... și înainte de a pleca „spre interior”¹) voi face în așa fel ca să vin să-l întîlnesc personal pe binefăcătorul meu și să-i arăt recunoștința mea”.

ἀλπάρε = (expresie adverbială, referitoare la monede) la prețul de cost, la cursul în vigoare al monedelor. În it. pari, adj. are două sensuri: 1) valoarea nominală a unui titlu de credit; 2) preț de cost. Expresia s-a format pe baza celui de al doilea sens și s-a aplicat la monede.

„... τὸ διὰ Κονσταντινοπόλεως κάμβιον ἀλπάρε καὶ ἐνίοτε ἐν τὸ % κοντρατζιόνε” (H.I. XLVII-72). „... cambia pentru Constantinopol la cursul în vigoare al monedelor «este» uneori și «cu» 1% polițiat (= taxă de scont)”.

ἀνθίζω = a ști, a cunoaște, a afla.

„... ὅμως νὰ μὴ γράψις... καὶ τρόπον νὰ μὴ ἀνθίζις...”. (H.I. XL-26). „... însă să-mi scrii... în așa fel ca să nu aflu”.

ἀντερλι (τὸ) = anterlic, bucată de stofă (Scriban). Extras dintr-o socoteală: „... εἰς 2 ἀντερλι τοῦ

τὸ ἐν παρακλί, τὸ δὲ πράσινον....” (H.I. XLII-12). „... pentru două bucăți de stofă ale lui, una de culoare... , alta de culoare verde...”
ἀντίκα (ή) 1) = piatră prețioasă.

„... διὰ τὴν ἀντίκαν ὁποῦ μὲ ἔγραφεσ ὅτι νὰ πινένω εἰς νικηπόλην...” și mai departe „... ὅτι παρόμοια πέτρα ἐγὼ δὲν ἔχω ἀπὸ ἄλλα τζοβαίρικὰ μὲ εὐρίσκονται...” (H.I. LII-40). „... pentru piatra prețioasă despre care îmi scrii ca să merg la Nicopol...”, „... că asemenea piatră eu nu am, ci alte giuvaeruri se găsesc la mine...”
ἀντίκα (ή) 2) = (aici) statuie (glosă).

„... ἰδοῦ καὶ μίαν ἀντίκα ὁποῦ τοῦ στέλνω διλαδὴ ἄγαλμα τὸ ὁποῖον εὐρέθη εἰς τὴν περτζικὰ καὶ τὸ ἀγόρασα διὰ γρ(όσια) 20”. (LIX-123) „... iată și o statuie pe care ți-o trimit adică „o statuie” pe care am găsit-o la Recica și am cumpărat-o cu 20 de groși.”

ἀραλίκι (τὸ) = răgaz, răstimp.

arom. arălike, arălike, rărire, „rarété, espace”, <tc. aralyq „intervale, espace”.

„... ἀρχ(ων) λογ(οθέτης) Σαμουρκάσις δὲν μου ἔδωσεν ἀραλίκι νὰ τῇ προφθάσω...” (H.I. XLIX-59). „... logofătul Samurcaș nu mi-a dat răgaz ca să vă trimit...”

Într-un document românesc cu caractere chirilice, care este o scrisoare a banului Brincoveanu, deci a unui vorbitor de limbă română, sensul este tot acela folosit de cei ce vorbeau grecește: „... ca să-i izgonească negreșit de acolo fără a le da arallic măcar o zi să mai șază pe moșiile noastre” (H.I. LIII-16).

A. Scriban în dicționarul său dă următoarele sensuri la cuvîntul respectiv: „lumină, poiană în baltă”. Dar, avînd în vedere exemplele de mai sus, trebuie completată rubrica sensurilor acestui cuvînt cu sensul din documente, care se referă deci și la timp, nu numai la spațiu, adică „un anume interval de timp sau termen”. De notat că și negustorii greci care de fapt erau armeni nu foloseau sensul din dialectul lor, ci pe acela din limba română.

ἀσιτζιμαντόρος (ὁ) = așezămîndar, așezămîntar. Deri-vă de la cuvîntul „așezămînt” și erau cei care stringeau dările care se fixaseră de către vistierie în anul 1814 cînd s-a făcut un nou așezămînt. Alături de acesta, care probabil a circulat puțină vreme, dat fiind evenimentul de care era legat, mai erau la acea epocă cuvîntul „dijmar” derivat de la dijma și cuvîntul turcesc „taxildar” toate folosite în documentele fondului de care ne ocupăm; dintre toate cel mai des folosit este „taxildar”. „... διὰ νὰ στείλῃ <τὸ γράμμα> ἀμέσως πρὸς τοὺς ἄρχοντες ἀσιτζιμαντόρους...” (H.I. XLV-21). „... ca să trimită «scrisoarea» imediat către domnii așezămîndari...”

ἀυγήνη (τὸ) = pinză sau stofă subțire pentru pantaloni.

„... ἤπετε μου παρακαλῶ πῶς ἔχει τὸ αὐγήνη αὐτοῦ ἔγκλεζικο ... διὰ βράκνια...” (H.I. LIII-21). „... spuneti-mi, vă rog, dacă are acolo pinză (stofă) englezească... pentru pantaloni”.

βα3γεσιζω = a renunța la ..., a se retrage.

¹ Expresia nu indică totdeauna aceeași direcție de deplasare; uneori înseamnă spre Viena, alteori spre Grecia sau dacă scrie cineva din Grecia unei persoane din Țara Românească înseamnă „spre Țara Românească”; alteori, pentru un vorbitor de aici înseamnă că se deplasează în Rusia etc., sensul se completează după context, dacă acesta oferă date suficiente, ceea ce nu se întîmplă totdeauna.

„... ἄν θελήσῃ ἡ κοκὸνα κατίνκο νὰ παρῇ ὀπίσω τὸ μούλι, βαζγεστίζουσι τὴν προτίμησιν...” (LXIII—60; mai apare și la XLVI—96; XLVIII—35; LIX—123; LX—71; LX—145) „...dacă cocoana Catincă vrea să ia înapoi moșia, ei renunță la pritimisii”.

βαργιές (οἶ) = ocale.

„... τὸ μπάνισα μὲ τοὺς πέρα πρὸς παρ <ἀδες> 60 τὲς 200 βαργιές διλαδῇ τὰ δύο σακιά...” (H.I. XXXIV—127). „...am aranjat cu cei de dincolo la 60 de parale <ocaua> pentru cele 200 de ocale, adică cei doi saci...”

Dăm din nou două texte comparativ:

a) „... <ceară a rămas> ἤπερ τες γάμα πατούμενες βαργιές...” (H.I. XLVI—11) „... <ceară a rămas> mai mult de 300 de ocale...”

b) „...καὶ ὑπέκεινα τῶν 300 ὀκάδ<ων> ἀγιοκέρει ποῦ ἔκεινα ἐκεῖ...” (H.I. XLVI—18);

„...și mai mult de 300 de ocale de ceară de lumânări care au rămas acolo”.

βασχουρέοι (δεσχουρέοι) (οἶ) = controlorii de la magazia de mărfuri. De la germ. Beschauer „controlor, inspector”³, iar în privința formei prin analogie cu τραγωπεῖ (οἶ) „vamali”, de la germ. Träger⁴. Extras dintr-o socoteală a cheltuielilor efectuate pentru vinzarea lînii la Viena: „... εἰς διαξίαντικὸς ἔξοδα εἰς αὐτὰ τραγουρικά κέρασμα δεσχουρέον 62:7 f<lorini>”. (H.I. XXXVIII—79); „...pentru cheltuieli măruntă între care, „cărutul <sacilor> și cinstirea, <bacșișul> controlorilor <de la magazie>... 62:7 florini”.

ἑλετίτιδες (οἶ) = veliți, adică boierii veliți, din Divanul domnesc care constituie o instanță supremă pentru judecarea diferitelor pricini.

„... διτ ἀρκετὸν εἶναι τοῦ κοτζοῖ ἐκεῖνο ὅπου ἀπεφάσι-σαν οἱ ἀρχ<οντες> ἑλετίτιδες” (H.I. LIII—23). „...că lui Cociol îi ajunge ceea ce au hotărât boierii veliți”.

εἶδα (ῆ) = răbdare, așteptare, stăruință, insistență. „... ὑπόφερα λιπὼν μὲ ὑπομονὴν καὶ μὲ τὴν εἶδαν...” (H.I. XLIII—32). „...deci am suportat cu multă răbdare și statornicie”.

*βιζώνω = a vedea. Este o formă foarte ciudată, întâlnită numai la conjunctiv într-o expresie care se pare că a calchiat românescul „să nu-l vadă să nu-l audă”, dar cu primul verb într-o formă ca: „să nu-l vază”, adică populară și regională. Pe grecește expresia este: „... μὴν τὸν βιζόνει καὶ μὴν τὸν ἀκούσι...” (H.I. XX—70). În arom. verbul „ved”, are formele „vidzui, vidzut, videare”; de la forma de preterit s-a format și aoristul din exemplul de mai sus, prin obișnuitul procedeu folosit de acești negustori înculți, cu cunoștințe foarte puține și inexacte în ceea ce privește limba pe care o foloseau în scris, adică prin adăugarea de sufixe, prefixe sau terminații grecești la cuvinte și forme din dialectul lor; cu siguranță că semnul „ζ” din βιζόνει este pentru „dz” și ei așa pronunțau cînd vorbeau.

βούλνα(ῆ) = lînă.

Dăm comparativ mai multe fragmente din două documente: LVIII—174 și LVIII—140 din care să relasăm sensul de mai sus al cuvîntului respectiv.

„... νὰ δόσι τὰ ὄρδινα εἰς ῥρόδι... νὰ σταλθοῦν εἰς Βιένα τὰ 61 σακία μαλὰ μὰς τόσον καὶ τὰ ρέστα τῆς Πουσίας...” și mai jos despre aceeași chestiune: „...τόσον καὶ τὴν βούλνα ἀπὸ ῥρόδι καὶ ρουσίας.” Traducere: „...să dea ordin la Brod, ca să fie trimiși la Viena cei 61 de saci cu lînă ai noștri, precum și restul <de lînă> din Rusia...” cit și lînă de la Brod și din Rusia”.

„... ὁ χάρτζι γιανόγλου μοῦ λέγει ὅτι ὁ γκοῦμας τὸ μαλὶ ἀγόρατε ἀπὸ ζαζαμὴν πρὸς παρ <ἀδες> 42 καὶ ὄχει 50...” și „...λοιπὸν ἂν οὗτος ἔχει βέβεια μὲ γιάνην ζαζαμὴν θέλεις κατορθόση νὰ τοῦ σουφρόσης τὴν βούλνα ἀπὸ τὰ ὅσα μπαλαζούρια ἔχουν εἰς τὰ αὐτοῦ”. Traducere: „Hagi Ianoglu îmi spune că Guma a cumpărat lînă de la Zaman cu 42 de parale și nu cu 50 <de parale>...” și „...deci dacă într-adevăr este sigură <chestiunea>, vei putea să aranjezi cu Iani Zaman să-i stringi lînă de la cite oi au în părțile de acolo...”

Cuvîntul βούλνα nu apare în documente tot atît de des ca μαλὶ pentru a denumi noțiunea pe care o reprezintă; se pare că este un termen vechi, păstrat doar în regiunea de unde provin aramânii care au creat arhiva fondului „Hagi Ianuş”. Este foarte interesant căci poate fi comparat cu celelalte cuvinte care denumesc noțiunea de „lînă” din alte limbi europene, pentru a i se demonstra proveniența indo-europeană; reproducem spre demonstrare ceea ce indică „Lateinisches Etymologisches Wörterbuch von A. Walde 3, neubearbeitete Auflage von J. B. Hofmann, erster Band, A—L, Heidelberg 1938, la articolul: lâna-ae, f. „lînă” (de la Plaut.), alte adjective... herba lanaria Isid. 17, 9, 56; ...urmează atestările pînă la CIL. — provine din *u₁lanā (*u₁jan; nu *u₁lānā, v. Leumann—Stolz 596, Hirt IF 21, 162 ff. și toată literatura la Schwyzer Gr. Gr. 361) = ai. (iraniana veche) ūrnā (ūrnām) „lînă” (și „firele unul păianjen, vîrtej de păr între sprincene”) av. (avestă) varnā — ds., got (gotică) Wulla, ahd. (vechea germană de sus) wolla, ags. (anglo-saxonă) wull, an (veche nordică) ull ds., (grm. *wulnō, idg. *u₁janā), lit. (lituaniană) vilna „fire de lînă (pl. vilnos „lînă”), lett. (letonă) vilna „lînă”, apr. (veche prusiană) wilna „haină”, r.-ksl. (rusă-slava bisericească) vilna, sk. (sîrbo-croată) vūna „lînă”; de aici rădăcina pentru gr. λῆνος, dor. (doric) λᾶνος n. „lînă”, λῆνεα . epica Hes. (formație lingvistică izolată (?) după πέκος, Walde Festschrift Streitberg 156)...

Atestările pentru „lînă” din aria romanică le găsim la Meyer — Lübke „Romanisches etymologisches Wörterbuch... 3 Vollständig neubearbeitete Auflage, Heidelberg 1935, nr. 4875, lana „Wolle”; rum. (român) lînă, vegl. (vegliotă) luonā, it. log. (logudorian) lana, engod. launa, friaul. lana, frz. laine, prov. lana, kat. llana, sp. lana, pg. laa...; formații trîzii; afrz. (franceză arhaică) lasne Tilandre, Lex. 95. Cu alternanță fonetică mai slabă *u₁lanā o găsim în: kymr. gwolan, korn. (cornică) gluau, bret. gloan, mir. (mittelelirică) ollann „lînă”. — Cu alt grad al vocalei velluseris, m. „lînă tunsă de pe oaie, lînă unei oi” (*u₁el-nes — s.d. = ags. wil-mod „colus” d.i. „Wollstange”) arm. (armeană) gełman „lînă, pîslă” (Hubschmann Arm. St. I 24); etc. ...

În „Istoria limbii române”, vol. II, Buc., 1969 se indică pentru cuvîntul „lînă” o proveniență latinească (p. 112, 114, 206 și 301) urmînd o schimbare fonetică valabilă pentru un grup de cuvinte ca: lat. manus,

³ V. și Catalogul documentelor referitoare la viața economică a Țărilor Române din sec. XVII—XIX — Sibiu, vol. I, Glosar; beschauet-siegeliet (referitor la mărfa) înseamnă „controlat și sigilat”.

⁴ Ibidem.

arom. *mină*, megleno-română *monă*, dacoromână *mină*, istroromână *măre*, lat. *granum*, aromână *grinu*, megleno-română *gron*, dacoromână *griu*, istroromână *grāv*; deci avem și în cazul nostru: lat. *lana*, aromână *lină*, megleno-română *lonă*, dacoromână *lină*, istroromână *lāre*, la fel și pentru latină *canis*, arom. *cine* etc. ...

Cuvîntul aromân *δούλα* atestat de documentele grecești se pare că este o formă ce provine din indo-europeanul **u₂lānā*, fiind apropiat ca fonetism de formele din dialectele germane și de cele din lituaniană și letonă, adică de dialectele nordice, el fiind un cuvînt din substratul limbii române. Despre un împrumut din aceste dialecte nu poate fi vorba, deoarece negustorii aromâni care folosesc cuvîntul *δούλα* sint descendenții unei populații care se ocupa cu creșterea oilor prin excelență și valorificarea produselor acestora din vremuri străvechi, iar regiunea Zagor de unde proveneau ei și unde circula cuvîntul este o regiune muntoasă, izolată, care avea deci toate condițiile pentru păstrarea unor forme vechi ale cuvintelor, în cazul de față este vorba de forma unui cuvînt din substratul trac. S-ar putea ca din aceeași rădăcină să fie și cuvîntul *blană* cu sensul de „fire de lînă”, „toată lîna de pe o oaie” (v. mai sus sensurile) sens păstrat ca atare în daco-română și căruia i se dă în dicționare o etimologie neconvingătoare, din slav. *blāna* care înseamnă „piele” (Tiktin, Scriban etc. ...).

Cuvintele analizate se pot apropia și de cuvîntul considerat ca făcînd parte din substratul limbii române (Istoria limbii române, vol. II, EARSR, Buc., 1969, p. 331 (capitolul: „Influența autohtonă”): lațe (d. rom. „smocuri de lînă, fire de pînă, lățos „păros”; alb. *lesh*, „lînă, pînă”, gr. *λάσιος*, „păros”, *λάχνη*, „pînă”, *λάχνος*, „lînă”, v. sl. *vlasŭ* etc. ... De remarcă că radicalul cuvintelor analizate are sensul și de „lînă” și de „fire de pînă” și are forme destul de diferite în fiecare limbă. În slavă de exemplu cu sufixul -n- are sensul de „lînă” iar cu sufixul -s- „pînă”.

Considerăm că cuvîntul analizat face parte din substratul limbii române avînd în vedere forma din documentele amintite. Suprapunerile de forme fonetice cvasi-asemănătoare ale unor cuvinte latinești ce aveau în același timp și sensuri înrudite, peste cele din substrat au dus la încrucișări și fuziuni în limba vorbită, fenomen care produce mari greutăți la depistarea etimologiilor multor cuvinte și la stabilirea originii lor (autohtonă sau moștenită din latină), după cum se poate vedea și în cazul de față.

γερότυκος, η, o = o nuanță de verde, probabil verde-albastru. Cf. arom. *gerdu* „verde albastru”.

Extras dintr-o socoteală: „1 *σαμαλατζάν γερότυκον φινό* ... 30 <γρόσια> ...” (H.I. XLVII-124); „o bucată de șamalea verde-albastră fină... <de> 30 de <groși>”.

γευτάς, *γαφτάς* (δ) = încasare de bani (?), ciștig (?) „ό στεργιογλου τοῦλοισεν τοὺς γαφτάδες καὶ τὸ δόσα καὶ τὸ δίκιον του ...” (XLVIII-22, mai apare și la XLIX-78; XLVIII-66; XLVI-153 (1); XLVIII-34; LXII-1; LXIII-88). „Sterioglu a terminat încasările și i-am dat și lui partea lui...”

γάμπολη (ή) = velință, pled.
arom. iâmbulă, yeâmbulă „velință” (alb. *jamulli* „coperta di lana” (<tc. „iâmalay”, „rapiécé”). „... ἐλάβαμεν καὶ τὰς 2 γάμπολης καὶ ἓν κίλιμ”. (H.I. XLVI-18). „... am primit și cele două velințe și un covor”.

γάπια (τὰ) = construcții de orice fel.

„ἐκεῖ φέτο εἶναι δουλὰ ἀρκετὴ μὲ τὰ γάπια...” (H.I. L-25). „...acolo anul acesta este destulă treabă cu construcțiile...” și LX-153 (2)

γαραδίζω = a aranja, și impers. „Imi convine”. arom. *iărădicesc*, „aranjez”. Cf. tc. *İaradan*, „creator”. „... ἰδὲ τὰ μακρινὰ μέρη ἐμάς δὲν γαραδίζουν...” (H.I. XLIII-98). „...Însă locurile îndepărtate nu ne aranjează (nu ne convin)...”.

γισλίκι (τὸ) = vestă.

tc. *göislük*, „pieptar (pentru o cămașă, o haină...)” 4 „... φθάνει μόνον νὰ θελήσετε νὰ βάλετε τὸ γισλί καὶ τὰ μεσοτζάχτζιρα ...” (H.I. XLVII-87). „...ajunge numai să vreți să vă puneți pieptarul și pantalonii ...”. V. și la cuvîntul *μεσοτζάχτζιρα* pentru explicații mai amănunțite.

γιολιμπριο (τὸ) = (tc.) un fel de țescheră, act, chitanță; de la *yol-emri* „poruncă de drum, salv-conduct.” 5 „... μένετε ἡ σὺχοι ὅτι θέλουν δωθῆ... διὰ 8000 πρὸβατα τῶσον τεσκερέδες, γιολιμπρια καὶ ξερμάνια, καὶ οἱ προσταγαὶ τῆς βυσταρίας...” (H.I. LIII-7). „...rămîneli liniștiți căci se vor da... pentru cele 8000 de oi alite țescherile, foile de drum și actele, ca și poruncile Vistieriei”. Forma *γιλούμπρια* în LX-105.

γιοτζουλούκι (τὸ) = călătorie.

Din tc. *yöülük*, „călătorie”.

„... ἐτοιμάζομαι καὶ γιοτζουλούκι εἰς Μόσχαν...” (H.I. XLV-12); „...mă pregătesc pentru călătoria la Moscova...”.

γιολτεσκερές (τὸ) = poruncă pentru drum (act). V. cuvîntul *γιολιμπρια* pentru explicarea provenienței. „... σὰς περικλίω προσταγὴν πρὸς τὸν ἀρχ <πα> οὐ καίμακάμη ... ὅπου νὰ λάβετε ... τὸ γιολτεσκερές. (LV-49) „...vă trimit porunca pentru boierul calmacam... ca să luați... porunca pentru drum...”

γιουρουστίζω = a se întîlni.

„... σήμερον ἐγκιούρουστῆσαμεν μὲ τὸν λόλιου εἰς τὸν κῆρ Κονστ <αντίνου> Μαλαῖα τὸν ὄντά...” (H.I. XXXVIII-33) „astăzi m-am întîlnit cu Loliu în odaia lui Constantin Malea...”

γκόγκος, ον = (aici) adj., prost, fraier, păcălit.

arom. *Gog* și *Gogă*, „sobriquet que les Albanais musulmans de Scodra donnent aux Aroumains et aux orthodoxes” <alb. *gogë*, „soprannome dato dagli Albanesi agli Slavi di origine slava; Slavo-Rumeno”. *Γογὰ* este sinonim și cu „ελάχος”. „... διὰ τοὺς 14 <ποσλουσνικους> τοῦ ἴκα μὴν ἀμελάς νὰ μὴν μῆνω γκόγκος...” (H.I. LI-106); „în ceea ce privește cei 14 poslușnici ai lui „ica” nu avea grijă să nu rămîn păcălit...” 6

δάμουρον (τὸ) = grajd, staul; de remarcă că s-a format de la forma de plural a cuvîntului arom.

Cf. arom. *dămă* (fărășeroi), pl. *dămuri* „grajd, staul” <tc. *dam*, „étable”.

„... πέρα σινιθίζουν καὶ ἐάνουν τὸ μάλι εἰς δάμουρα εἰς νῦτια μέρι...” (H.I. XLVIII-78); „...dincolo, în părțile sudice, obișnuiesc să pună lîna în grajduri...”

δίμιτος, ον = (aici) stofă de bumbac sau lînă; „éttoffe croisée (a quatre marches), basin, cutil”.

cf. *crază* 7 (croisé) = stofă cu țesătură încrucișată.

4 Catalogul documentelor turcești, vol. I, București, 1960, Glosar, s.u.

5 Idem, vol. II, Buc. 1965, Glosar, s.u.

6 Cf. și Scriban: *gog*, *goagă*, adj. Rar. „gogoman, prost”.

7 Arhivele documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin, vol. II, București, 1958, Glosar, s.u.

cf. arom. curazé sau curazée (nord) „pinză de mătase” <tc. qouraza, coupures; morceaux d'étoffe>. Extras dintr-o socoteală: „...1 ζουνάρι δμίτο μάδρο του ίδιου... 32: 20 <γρόσια>...” (H.I. XLVII-124); „1 cingătoare de stofă neagră a aceluiași... 32: 20 <groși>...”

δογμαμάς, -δος (ό) = haină de blană.

„...διότ δογμαμάς γένεται από κάθε γούνα (H.I. XLV-66); „...deoarece haina se face dintr-o blană...”

„...λάβε τον δογμαμάν προφίλι με τακίμι του τοῦ χασάν-ἀγά διά τὰ ὁποῖα ἔδωσα γρ<όσια>

110... εἶναι μοσχόδεικον...” (H.I. XLV-80); „primește și haina cusută cu garnitura ei, a lui Hasan-aga, pentru care <blănuri> am dat 110 groși... sint de la Moscova...”

δολάπι (τὸ) = roată, (aici) roata norocului, noroc. Cf. tc. dolab „roală de apă, roată” (Scriban). „...διά νά γυρίσῃ καὶ τὸ ἐδικόν μου δολάπι...” (H.I. XXXIX-73); „să se întoarcă și roata mea”, adică: „să mai vină norocul și la mine”.

δολαστίζω = ocolesc

Verb format de la substantivul arom. duláie, dulái „tîrcol, tur” <tc. dolaîy „contour, cerce”>. „...τὰ ἦσα ἀπὸ ἐδῶ ὅπου νά ἔρθω ἀπὸ αὐτοῦ δολαστίζω”. (LX-9(3)) „(De la Craiova, am să vin) direct pe aici; ca să vin pe acolo, ocolesc”.

δουλόνι (τὸ) = ochean, lunetă.

arom. dublie „ochean, lunette d'approche; binocle”. <tc. dour-bin, dul-bend, același sens>. „(A trimis de la Constantinopol) καὶ δουλόνι τοῦ ἰοῦ τοῦ” (H.I. XLIV-35): „și un ochean pentru fiul acestuia”.

δρουτζία (ἡ) = știulete de porumb; rom. drugă <srb. drúga „fus și știulete de porumb”> (Scriban).

„...τὲς τήρονες τον μουλκίον του ... γεμάτι δρουτζίες...” (H.I. XXXIX-44); „...tirnele moșiilor lui... pline cu știuleți de porumb...”

ἐγλεντζέ, -δος (ἡ) = 1) petrecere; 2) distracție, desfătare. arom. ylingê „desfătare, divertisment” <tc. eilendjé, cu același sens>.

„...καὶ πλέον καιρὸν μὴν διδετε ἀπὸ τοῦς ἐγλεντζέδες...” (H.I. XLIII-26); „...și mai multă vreme să nu-i mai dați pentru petreceri...”

ἐγλεντζίω = vb., derivat de la substantivul de mai sus, cu mai multe sensuri: — 1) a petrece; are toate sensurile cuvintului din română, printre care și „a petrece timpul, a sta”, ca în exemplul ce urmează: „...διὰ τὴ ἀγαπᾶς νά ἐγλεντζίξῃς αὐτοῦ; (H.I. LIII-10); „...pentru ce îți place să-ți petreci timpul acolo?” — 2) a ride de cineva (adică a petrece pe socoteala cuiva), a amina de pe o zi pe alta, ca în exemplul ce urmează: „...τὰ ὁποῖα βαστᾷ ἀδίκως καὶ παραλόγως, ἐγλεντζίζωντας με τὸ σήμερον καὶ αὔριον (H.I. LII-55); „...pe care <bani> îi reține pe nedrept și fără cuvînt, aminîndu-mă de pe o zi pe alta...”

εἰμανσιζικω, η, ο = (adj.; referitor la cașcaval) din care s-a extras untul.

arom. imansiz penir, turcism invariabil „fromage dont on a extrait tout le beurre” <tc. imansyz + peinir „fromage”>.

„...οἱ ἐδῶ οὐγγου <ρεάνι> τὰ εἰμανσιζικα κακανθάλια τὰ ζιτῶν πρὸς 60 παρ<άδες> τὴν ὀκά.” (LIII-106) „...ungureni de aici cer cașcavalurile degresate cu 60 de parale ocaua”.

εἰναγάτι (τὸ) = în expresia νά κάμει εἰναγάτι „să facă tot posibilul”.

„...καὶ τὸν παρακάλεσα θερμῶς νά κάμῃ εἰναγάτι διὰ τὰ τελειῶς ὅσον τάχιστα...” (LVI-32) „...și l-am rugat fierbinte să facă tot posibilul ca să termine cit mai repede...”.

ἐκσπιδιζιόνι (τὸ) = taxă de export.

„Τὰ ἀγιοκέρι σας σήμερον αὔριον φροντίσω νά φορτώνω διὰ τὴν πᾶσαν μέσον τεμεσδαρίου καὶ πληρώνεται ἐκεῖ δεύτερον ἐκσπιδιζιόνι...” (H.I. XLII-47); „Ceara de luminări a dvs. mine-poi-mine mă voi îngrijii să o încarc <ca să o trimit> la Pesta prin Temeșvar și plătiți acolo a doua taxă de export”.

ἐκστρακτάρης τοῦ καλέμι (ὁ) = copist în administrația breslelor.

„...νὰ ἀποκρίνει τὰ ἄσπρα στὸν ἄρχον μεδελνιτζάρι τινο... ἐκστρακτάρι τοῦ καλέμι τις μπριάσλες...” (H.I. XXXIV-137); „...să răspundă banii la boierul mediciner Dinu... copist în administrația breslelor...”

ἐνδράδοι (οἱ) = încasări.

Și forma ἰντράδοι (τὸ), la LV-32.

O transpunere sui generis a fr. entrées, care la plural: les entrées înseamnă „venituri, încasări”.

„...τώρα μάλιστα ὅπου εἶναι καὶ καιρὸς τῶν ἐνδράδων τους...” (H.I. XLVIII-50) <să ceară bani datorîți cîlor...> acum, mai ales cînd este și vremea încasărilor acelorora”.

ἐξεκλιμὲν (τὸ) = pierdere, lipsă.

„...ἡμεῖς μάλιστα ἔχομεν ἐξεκλιμὲν 3000 <γρόσια>” (H.I. XLIX-1); „...noi mai ales avem o pierdere de 3000 <de groși>”.

ἐγκατόπι = lit. unul după altul; (aici) una peste alta, unul peste altul,...

„...ἐπιδίς μας ἔστιλεν προσταγὴν νά τὸ πουλίσομε ὅσον ἡμπερόσομε ἀπὸ ἐξ παράδες ἐγκατόπι...” (LX-44) „...pentru că ne-a trimis poruncă să o vindem cum cit putem, cu 6 parale una peste alta”.

ἐντερέσον (τὸ) = dobîndă.

Din fr. intérêt „dobîndă”.

„...καὶ πόσα γρ <όσια> εἰσινάζεταν ἀπὸ ἐκίνων τὸν βρασοβάνον μαζῇ ἐντερέσα τοῦς...” (LVII-119); „...și cîți bani ați strîns de la acei brașoveni împreună cu dobinzile lor”.

ἐξοδεύω = (aici) a schimba monedele; în mod obișnuit are sensul de „a cheltui”.

„...τὰ τουρκικά ἡθροῦν εὐκολ<ως> νά ἐξοδευσὸν κατὰ τὴν σημοῖωσιν σου...” (H.I. LI-71); „...<monedele> turcești se pot schimba cu ușurință după informația ta”.

ἔσνε νά = conj. măcar de, măcar să, de-ar fi... arom. keşki, advb. „de-ar fi...” <tc. kechké „il aurait mieux valu”>.

„...ἔσνε νά στέλινεταν εὐθὺς πρότιν παρτιδαν...” (H.I. XXXIV-110 și XLI-7); „...măcar să trimită imediat prima partidă”.

ζαρλατίζω = a se supăra.

„...καὶ σὰς ἔγραφα πολλὰ ζαρλατισμένους καὶ ψηγρός...” (H.I. XLIV-74); „...și v-am scris multe, fiind supărat și jignit, ofensat”.

ζερβός, ἡ, ον = adj. stinga, partea stingă.

arom. zervu, zervyi, zerve, stinga „gauche, gaucher”. „...καθὸς ἔχτιπ ἦθηκα ἀπὸ ἐαν (corect ἔνα) πλεβρίτι καὶ πόνυα εἰς τὸ ζερβή μέρος...” (H.I. XLVIII-)

49); „...<ai aflat> că am fost lovit de o pleurită și de pneumonie în partea stângă”.

ζιόπουρα (ή) = (aici) zăpadă.

Cf. arom. ĩombură „fulg de zăpadă” și alte forme: șombur, șombură „piatră mică” (?; posibil o legătură cu cuvîntul „sîmbure” (alb. Țumbul) sau cu „ciob, cioburi”...

„... διότι ἐγὼ ἤμπορῶ νὰ καθίσω εἰς τὰ ζιόμπουρα καὶ ὄχι μαλιὰ...” (LV-33) „...deoarece eu pot să stau în zăpadă, dar lina nu...”

ζμουλτούρα (ή) = lina luată de pe oaie înainte de a fi tăiată la abator. V. și explicația de la ταμπάκιος. „... διὰ ζμουλτούρα κασάπιδον τόγραφα καὶ ἐγὼ νὰ τὴν πᾶρη ἔτις ὀγέννη ἔως 50 καὶ 60 χιλιάδες...” (H.I. XLVIII-59). „... în ceea ce privește lina ce o lau casapii de pe oi la abator înainte de a le tăia am scris și eu ca să o stringă, <căci> astfel ies pînă la 50 și 60 de mii <de ocale>...”

ζιιχογούνα (ή) = un fel de blană (se aducea din Rusia de obicei).

„... διὰ τὴν ζιιχογούνα ἂν δὲν βιάζεσθε ἡμπορεῖ παρεμπρῶς νὰ σᾶς ἐύρω καμμίαν καλὴν...” (H.I. XLVIII-79); „... în ceea ce privește blana... dacă nu vă grăbiți să-ar putea ca de acum înainte să vă găsesc vreuna de bună <calitate>...”

ζολότα (ή) = dare, impozit ce se plătea pentru vîre. „... ἀπὸ τὰ μοναστηριακά μούλια νὰ πέρηγ τὸ δέκατον καὶ τὴν ζολόταν διὰ τὴν θάτραν...” (H.I. XLVI-132); „... de la moșile mănăstirești să ia zeciuala și zolota pentru vatră”⁸.

ζουκούμι (τὸ); cuvînt folosit în expresia δὲν ἀρχίζει ἓνα ζουκούμι „nu face doi bani, nu face nici cît o ceapă degerată etc.”. Comparabil cu rom. sichimeă (tc. sichime) „om de nimic (Scriban). „... <ὁ μπρανγκοβάνας> ... καὶ <αὐτὸς> δὲν ἀρχίζει ἓνα ζουκούμι...” (H.I. XLIV-69 și la XLIV-103 aceeași expresie); „... <Brincoveanu>... și <el> nu face doi bani...”

ζουλούμι (τὸ) = oprimare, nedreptate, abuz, încălcare, furt, jaf.

arom. zulum „oprimare, pradă” <tc. zulum „oppression”. „... καθ' ὅτι πολλῶν πράγματα ἐχάθησαν καὶ πολλὰ ζουλούμια ἔγιναν ὡς μᾶς λέγει ὁ κυρ Διμιτράκης...” (H.I. XLVI-38); „...deoarece marfa multora sa pierdut și s-au petrecut multe furturi, după cum ne spune dl. Dimitrache”.

ἡζ(ί)νι (τὸ) = (aici) bilet pentru export. arom. izlne „permisiune” <tc. izin, același sens. „... ἐδῶ ἔχο μαρικῶν σίδερο καὶ τζιλίκι πλὴν δὲν ἐπύρα τὸ ἡζ(ί)νι του...” (H.I. XLIV-92). „... aici am puțin fier și oțel, dar nu am luat biletul pentru export...”

ἡμπορτάρω = a prețui, a fi echivalentul unei valori oarecare.

De la it. importo „cost, valoare, preț”; importare „a costa, a prețui, a se urca pînă la cutare preț”. Vezi mai jos și cuvîntul ἡμπόρτον.

„... δὲν ἤξεύρω ὅμως ἂν τὸ πράγμα ὅπου εὐρίσκεται αὐτοῦ ἡμπορτάρει τὴν ποσότηταν...” (H.I. LII-48(2) „... nu știu însă dacă marfa care se găsește acolo acoperă (echivalează) suma de bani <datorată>”.

ἡρτζι, ἡρτζι (τὸ) = cinste, onoare. arom. ergî „probitate” <tc. yrz „onoare”; alb. erz „stimă, onoare”.

„... δὲν τὸν ἄφησε τὸ ἡρτζι του ἓναν παρὰν νὰ μοῦ ζητήσῃ...” (H.I. XXXIX-34); „... nu l-a lăsat onoarea lui ca să-mi ceară o para...”

θέλω = vb. care în mod curent înseamnă „a voi”, dar în documente înseamnă uneori, „a datora, a fi dator o sumă de bani”, dar referitor numai la bani. „... ἄλλα ἄσπρα δὲν ἔχω εἰς χεῖρας μάλιστα θέλω ἀκόμι γρ(όσια) 4000”. (H.I. XLVII-39); „... alți bani nu am în mină, mai ales că mai dătoresc încă 4000 de groși”.

ἡμπόρτον (τὸ) = valoare, preț, preț de cost. Pentru explicația provenienței vezi mai sus cuvîntul ἡμπορτάρω.

„... καὶ τὸ ἡμπόρτον μοῦ τὸ τραβάτε ἐπάνω μου...” (H.I. XLVII-96); „... și în ceea ce privește costul <mărfii> mele trageți <o poliță> asupra mea...”

ἱραδέ = în expresia κάμνω ἱραδέ „explic, aduc la cunoștință...”

Cf. ifade name („Catalogul documentelor turcești. vol. II, București 1965, s.u.), „scrisoare explicativă”.

„... με τὸ σκληδικὸ μοῦ ἀρζουχάλι κάμνω ἱραδέ εἰς τὸ ὕψος της...” (LVI-92); „... cu prea plecatul meu arzuhal aduc la cunoștință înălțimii voastre...”

ἡμπρόλια (τὸ) = incurcătură, complicație. it. imbroglio „incurcătură, complicație”.

„... ὅτι ὁ καψόφας εἶναι μεπερδευμένος μὲ ἡμπρόλια ἐδικὰ του...” (H.I. L-50); „... că Capsofas este incurcat în propriile lui complicații...”

ἰνσάφι (τὸ) = socoteală. arom. insafe, nisafe, isafe, „destul, îngăduință, măsură, echitate, socoteală” <tc. încaf „echitate, măsură”, interj. „destul !”

„... λόπος πολὺς, καρπὸς οὐδεὶς, διὰ τοῦτο πρέπει ὁποσοῦν ἰνσάφι...” (H.I. XLII-30); „... trudă multă, cîștig puțin, pentru asta trebuie oarecare socoteală...”

κακάνι (τὸ) = bătaie de joc. De la verbul κακανιζώ „a ride în hohote”, care de fapt este onomatopeic, s-a creat substantivul cu sensul derivat pe care-l găsim în mai toate limbile la verbul „a ride”, adică acela de „a-și bate joc”.

Cuvîntul de mai sus îl găsim în expresia ἔκαμε κακάνι εἰς... care calchiază expresia din românește, „și-a făcut ris de...” răspîdită în epoca respectivă. „... ἔκαμε κακάνι στὰ μούλια του...” (H.I. XLVI-82). „... și-a făcut ris de moșile lui...”

καμβρίκια (τὰ) = bucăți de pinză de Cambrai, un fel de saten.

V. Scriban „chembrică, chimbrică (d. engl. cambric, adică „din Cambrai”, oraș în Franța. V. și anglie. „... σᾶς ἔλεγον νὰ ἀκοῦσετε τὴν ὀρδινεῖαν τοῦ κυρ μπαλουτᾶ διὰ τὰ εἰς χεῖρας<ς>ας δύο κάσσεσ καμβρίκια μου...” (H.I. XLI-9); „... v-am spus să ascultați ordinul lui kir Băluță în ceea ce privește cele două bucăți de pinză de Cambrai ale mele, care se află în miștile dumneavoastră...”

καπλαμά(ή) = manta, haină lungă din stofă sau blană. arom. caplama „manta, manta turcească” <tc. qaplama „redoublure”.

„... ἴσως χρεασθῇ διὰ καπλαμάν σᾶς στέλνομε σορόκια...” (H.I. XLI-35); „... poate vă trebuiesc pentru caplama; vă trimitem 3 sorocuri <de blană>”.

καίπια = pierdute, dispărute. Adjectiv din forma invariabilă a cuvîntului arom. căipe, adv. invariab. „dispărut, invizibil” <tc. qaib „action de perdre, perte”.

⁸ Cf. și Catalogul doc. turcești, Buc., 1965, Glosar, cu alt sens decît aici

Extras dintr-o socoteală: „8 <πρόβατα> καίτια...” (LXIII-88); „8 oi pierdute”.

καρ(ν)τούλης(δ) = (aici) vameș (?)

„...ὁ καρ(ν)τούλης τῆς βίτας ... ἐκατέβασεν τὸ γιο-
προύκι πρὸς γρ(όσια) 3 : τὸ κεφάλι εἰς τὸν πλάθον...”
(H.I. XLII-81); „...vameșul de la Vidin...
a scăzut vama la 3 groși pentru un cap de bou”.

Forma cu „v” apare în XLII-83.

καμτζίκι (τδ) = bici

Cf. arom. cāmēike „bici” <tc. quamtchlyq „fuet”.

„...δύω ἤλθαν μὲ τὸ καμτζίκι στὴ ράχη...”
(LVIII-28). „...doi veneau cu biciul pe spinare...”

καρέζι (ζ) = minie, supărare.

arom. căreze, cărezi „colere, courroux, inimitié”
<tc. gharaz „haine, rancune”.

„...καὶ παρακαλῶ νὰ μὴν βαστάς καρέζι κατ’
ἐπάνω μας...” (LVII-6); „...și te rog să nu-mi
păstrezi ranciună”.

„καρότον” = o marcă de tutun rusec.

„...νὰ μαι στείλῃ μισὴν ὁκάν ταμπάκων ἢ καρότον
ἢ ρόλι μοσκόβικον...” (H.I. XXXIX-24);

„...să-mi trimiță jumătate de oca de tabac de
la Moscova sau „caroton” sau „roll”.

κάσσα (ς) = bucată de pânză de anumite dimensiuni.
Pentru text v. καμβόρικια.

κατάνες (οι) = (aici) moșii.

Cf. arom. cātāndie „avere, bagaj” și alb. katāndi
„proprietate”.

„...καὶ μαι τοὺς αὐτοῦ εἶναι τοῦ κάκου τὰ φρονιμάτα
τις ἀλαγίς κατάνων δὲν ἔνε στὸ χέρι τους...” (H.I.
XLII-92 (3)); mai apare și în XXXVIII-94 și în
multe alte documente cu sensul indicat aici, dar
uneori are și sensul pe care-l are cuvântul
„cătănă” din românește. Traducerea textului:
„...și în zadar te străduiești pe lingă aceștia în
ceea ce privește schimbul de moșii, <căci> nu depinde
de aceștia”.

κερέμι (τδ) = dispoziție, (aici) bunăvoință.

„...καὶ ἄς δεῖξῃ τὸ μητισμένον κερέμι τῆς καὶ πρὸς
ἐμῆ...” (H.I. LI-122); „...și să arăți <dumnea-
ta> vestita (legendară) bunăvoință a ta și fațā de
mine”. În românește, după cum indică Scriban
cherem „s-a păstrat numai în expresia „a fi la
cheremul cuiva” echivalent cu „a fi supus capriciilor
cuiva, a fi la discreția cuiva”. În documentele indi-
cate apare nu sensul negativ al cuvântului ci acela
pozitiv, deși de cele mai multe ori κερέμι este sino-
nim cu διάθεσις deci este neutru din punct de
vedere al stării psihice a persoanei la care se referă.

κεισιτζής (δ) = hoț, bandit.

arom. kişîgi, pl. kişîgeadz „hoț, turc” <tc. kessidji
„qui coupe, retranche ou taille”. Alte forme:
kisagi, kisigi „...μόνων μὲ κάνης κλέπτῃς καὶ
κεισιτζήν” (LX-20) „...mă faci numai hoț și
bandit”.

κιαμέτι (τδ) = nenorocire mare.

arom. klamēte, chiamāt „malheure, perte, orage,
tempête, déluge” <tc. qyīamēt „tumulte; grand
malheure; jugement dernier”.

„...καὶ οὕτως δὲν ἔγινεν κιαμέτι μας...” (H.I.
XXXVIII-35); „...și astfel nu ni s-a întâmplat
nici o nenorocire”.

κιαφέτι (τδ) = un fel de căciulă țărăneasă.

Pentru text vezi cuvântul πόσι. (Glosar III B).

κιηδῶ = a putea, a voi.

„...αὐτὸ τὸ νεγότηιον ... ἄς λήπῃ ἰδὲν ὅσοο τόσας
λόβρες δὲν κιηδο...” (H.I. XLVI-105);

„...mai bine să nu ne mai ocupăm de acest negoț
căci să dau atitea „lotre” nu pot”.

κισπέτι (τδ) = obicei.

„...ἐχθές καὶτὰ τοῦ συντρόφου μοῦ κλουτζαρ τίνουλα
ἐπίγαμαν εἰς προσκλίνσιν τοῦ ἐίψος του μαὶ 4
βίταια καὶ 5 ἄνια κατὰ τὸ κισπέτι μας...”
(H.I. XL-74); „...ieri, împreună cu tovarășul
meu, clucerul Dinul, am mers să ne închinăm înăl-
țimii sale (adică domnitorul Țării Românești) cu
4 viței și 5 miei după obiceiul nostru”.

κιτζάτικα = adj. în expresia με τὰ κιτζάτικα „cu
forța, prin constringere”.

Cf. rom. dial. chițăiț⁹, adj. m. pl. „îngrămădiți”,
strînși la un loc”. După obiceiul lor, acești negustori
au „grecizat” cuvântul românesc adăugându-i un
sufix adjectival și formind o expresie adverbială
modală.

„...ἢ δὲ ἡ τιμιότητα σου ὅτι ἀπὸ αὐτοῦ βάλλεις εἰς
τὸ χέρι εἶναι σίγουρα ... καὶ προσπάθησε με τὰ
κιτζάτικα...” (H.I. XLIV-76).

„...iar domnia ta, pe ceea ce pui mina, aceea este
sigur... și străduiește-te din răputeri...”

κλιτζοτή (ς) = cîrlig, cui.

Prin comparație cu mai multe cuvinte aromânești:
a) c’l’oagă „bulette”, cu sinonimele g’l’oagă și
cirlig;

b) clișuță „copcă, agrafă”.

„...τὲς προχαματιές τες κρέμασε στὴν κλιτζοτή καὶ
κητῶζι μόνον τὸ ράγκο τῆς ἀρχοντίας...” (H.I.
XLVIII-69); „mărfurile lu-a atrnat în cui și
acum are în vedere numai rangul de boier...”

κολαίλανδίζω = propr. a se ușura; a se micșora (vb.
despre o sumă de bani).

Cf. arom. culāie, culaiū „ușurință, facilitate, mijloc”.
<tc. qolai „ușor, fără efort, ușor de făcut”.

„...διὰ νὰ ἀρχεῦσῃ νὰ λαμβάνῃ μονέδας ἀκόντο
διὰ νὰ κολαίλανδίζει ἡ ποσότης...”

(H.I. XLII-42).

„...ca să înceapă să primească bani ca aconto
pentru a se micșora suma <banilor de pe poliță>.

κολανδρίζω = a reține, a păstra, a popri.

„...καὶ με τὰ ἄσπρα μας εἰσέτι κανέναν ψώνον δὲν
ἐκαμεν ἀλλὰ τὰ κολανδρίζει διὰ τὰ τέλη του...”
(H.I. XLVII-112) și LII-9; „și cu banii noștri
nu a cumpărat încă nici o marfă, ci fi reține pentru
scopurile lui...”

κομήνι (τδ) = drojdie, rămășiță de struguri.

arom. cōminā „drojdie, rămășiță de la struguri”;
sin. bārsie; alb. kōminē „vinaccia” <srb. komina
„marc de vin”, rom. cominā „struguri storși, tescov-
vinā, boștinā (Scriban).
„...ἀγόρασε ἕως 1000 μέτρα μαζὶ κόμηνια...” (H.I.
XLV-34); „a cumpărat cam 1000 de măsurι im-
preună cu tescovina...”

κονσούμος (δ) = (aici) tranzit (glosă).

„...πρέπει νὰ προειδοποιήσῃ τὸν ἐκσπεδιτορα ἀπὸ
τὸ βάμα πως ἔχει νὰ τὰ ἀπεράσῃ τράνσιτον ἤτοι
κονσούμον...” (LIV-67) „...trebuie să-l înștiin-
țezi mai dinainte pe expeditor despre vamă, cum
va trece <marfa> per tranzit adică „per consumo”.

κοντράντζο (τδ) = agio curent.

„...<γρόσια>, τὰ ὁποῖα με τὸ τρέξον κοντράτζο 4 1/2
τὰ %...” (H.I. XXXVIII-63 a); „...<groșii>
care <sint> cu agio curent de 4 1/2 la sută...”

κοντράντζο (τδ) = agio curent.

„...<γρόσια>, τὰ ὁποῖα με τὸ τρέξον κοντράτζο 4 1/2
τὰ %...” (H.I. XXXVIII-63 a); „...<groșii>
care <sint> cu agio curent de 4 1/2 la sută...”

κοντράντζο (τδ) = agio curent.

„...<γρόσια>, τὰ ὁποῖα με τὸ τρέξον κοντράτζο 4 1/2
τὰ %...” (H.I. XXXVIII-63 a); „...<groșii>
care <sint> cu agio curent de 4 1/2 la sută...”

• Glosar dialectal. Oltenia. Acad. R.S.R., Buc. 1967, s.u.; cuvântul
a fost cules de la Cernăți (T. Severin).

κοντρατζιόνε (ή) = (aici) polițiatie.

Pentru text v. cuvintul ἀλπάρε.

κουλαιούζης (ό) = intermediar al monedelor.

arom. culaγuz <tc. qoulaghouz „intermédiaire, guide, conducteur”. Cf. și colausluc = un fel de misitie la lină; plata care se făcea matrapazilor care furnizau lina pentru negustori.¹⁰)

„... ὅτι μας φοβούμεν σὲ ἀπὸ τὸν κουλαιούζι μὴ ἔκαμεν τίποτε...” (H.I. XLIII–33); „mie mi-e teamă să nu îse facă ceva de către intermediarul cu monedele”.

κουραμάν (τὸ) = porție.

arom. curamană „tain, porție”, cf. și alb. curamana „pain de maîs”, gr. κουραμάνα „pain de mounition”.

„...καὶ ὄντας τὰ γένι κουραμάν τὰ βαστοῦμεν <γρόσια τοῦ μπουλουμπασα>...” (H.I. XLVI–106);

„...și cînd se va face parte <fiicăruia>, o să-i reținem banii lui buluc-bașa”.

κούρτζιμα (τὸ) = 1) apreciere; 2) cercetare, sondaj.

„...ἐγὼ εἰς τὰ ἐδὸ κατὰ τὸ κούρτζιμα που ἤχα κάμει ἔστοχαζόμουν νὰ κάμο ἕως 30 χιλιάδες ὀκ <ἀδες>...” (H.I. XLIX–82); „...eu, aici, după sondajul pe care l-am efectuat, cred că voi face cam 30.000 de ocale...”

κρεδιτόρι (τὸ) = un fel de stofă sau pinză.

„...ἀν δὲν εὐρέθῃ, κρεδιτόρι σὰς ἐπαρκαλοῦσαμεν νὰ μᾶς πάρτεσιν ἀντ’ αὐτοῦ μαλτεῖχι διπλὸν...” (LIV–73); „...dacă nu se găsește stofă, vă rugăm să ne luați în loc de aceasta malteh dublu...”

κριτζάνι (τὸ) = o boală a oilor, (?) gâlbează.

„...τὰ πρόβατα ἀπὸ τὸ κριτζάνι ἐπαυσαν...”

„...καὶ ἔττι ἄναψεν τὸ κριτζάνι εἰς αὐτὰ εξετίας ὅπου δὲν ἤξαν ἀράν...” (H.I. XLII–81); „...oile au murit de gâlbează”; „...și astfel a izbucnit molima în acestea, din cauză că nu aveau aer...”

κριτζάνι (τὸ) = știre, veste (?).

Probabil apropiere de rom. crici „(a) striga, a da de știre, a pune în vedere” (Scriban).

„...ἴδα καὶ τὴς εἰποφίης ὅπου εἶναι διὰ τὸ κριτζι-στάρι ὅς τὸ θέλει ὁ δραγυτζόζης...” (H.I. XLII–61); „...am observat și îndoicile care există în ceea ce privește vestea, așa cum o dorește Drăghicioi”.

λαντζιζα (τὰ) și

λάντζουρα (τὰ) = = lanț, leț, lemn orizontal care este fixat pe stilpii zaplazului și susține scindurile. Munt. est. leț, lanț, Trs. laț, Munt. vest. Olt. lăntet (Scriban). Prima formă se găsește în H.I. XLII–11 și trebuie remarcat că folosește chiar cuvintul din graiul local, iar a doua în H.I. XLII–3.

„...λέη σανίδια δὲν ἡμποροῦν νὰ βρεθοῦν, ἰδὲ λάντζουρα εἶναι”.

„...spune că scinduri nu pot găsi, dar lanțuri sint...”

λαρόμος (ό) = răbdare, liniște sufletească.

„...καὶ λαρόμον δὲν ἔχουν...” (H.I. XLV–41).

„<Soția și fiica lui Polihronie>... și nu mai au răbdare...”

λάσκες (οί) = animale cu blănuri valoroase.

„...κακούμια καὶ λάσκες ἀγόρασαν ἀπὸ ἐμένα καὶ ἔστειλαν ἐκεῖ...” (H.I. XXXIX–4);

„...(<blănuri> de cacom și... au cumpărat de la mine și au trimis acolo...”

λατζοχαίρι (τὸ) = brobină, pațachină (glosă).

Vezi și „Glosar de cuvinte grecești I” în RA 1/1972, la cuvintul ἀλαντζιέρτι „...<καὶ τὰ ἄσπρα> τέλει τὰ ἐνδόσπετα εἰς ἡμπομπίντζα ἡτοι ολατζχαίρι βλά-κικον”. (LV–93) „...<iar banii> să-i investești. în brobină, adică pațachină pe românește...”

λεγενῆμπρίκια (τὰ) = lighean cu ibric (împreună) arom. liyén „cuvette, bassin” <liène „lighean” <tc. leien „cuvette” și ibric <tc. ybryq, gr. ἱμπρίκι>. „...διὰ τὰ λεγενῆμπρίκια ὁ καψόφας σὰς διηγᾶται...” (H.I. XLIII–38); „...despre ligheanele cu ibric vă va povesti Capsofas”.

λίλι (τὸ) = în expresia εἶναι λίλι „este lefter”.

„...<στείλετε μου γρόσια>... διότι τὸν ἤξευρετε (λέγει) πὼς εἶναι λίλι...” (LIII–70) „...trimiteți-mi banii... deoarece îl cunoașteți, spune că este lefter...”

λούτορος, λούδουρα, λούτουρα = scutelnic, servitor sau darea plătită de către obște pentru ei.

Cf. rom. liude, din v. sl. liudŭ „popor”, germ. leute „oameni, servitori”; Mold. vechi: individ, persoană. Munt. forina lude. (Scriban). De notat că a doua și a treia formă menționate mai sus corespund formei indicate de Scriban pentru regiunea respectivă, ceea ce confirmă justetea observațiilor acestuia.

„...<σὰς ἔγραψα> διὰ 15 λούτουρα ἀνθρώπους νὰ τοὺς κάμετε αὐτοῦ χωρὶς ἐτλαν δοσίματος...”

(H.I. XXXIII–85); „...<v-am scris> pentru cei 15 oameni-scutelnici să-i scutiți acolo de dare...”

„...καὶ πριτετέρουν τὸ λούτουρο ὅπου νὰ τοὺς τὸ πλερῶσουν ἢ κριτζεστιάνη ἀπὸ πρότι αὐγούστου”. (H.I. XLVI–1); „...și pretind că darea să le-o plătească creștenii de la 1 august...”

μαδέμ = conj., deoarece, întrucît.

„...<διὰ τὰ γρόσια> ἡμποροῦσα νὰ κάμο τρόπον ἐγὼνὰ τὰ στείλω μαδέμ καὶ δὲν μὲ γράφει, νὰ ἔχω τὴν συγχώριον (H.I. XL–37); „...<În ceea ce privește banii> puteam să găsesc un mijloc ca să-i trimit, însă deoarece nu mi-a scris... să am iertare...”

μάη καὶ = conj. chiar și.

„...τὰ γιουζλούκια ἐβίκαν στοὺς 9: <παρ’ἀδες> μάη καὶ 10 θέλουν εὐγουν” (H.I. XLIII–98); „...înzlucii i-au scos la 9 1/2 parale, chiar și la 10 <parale> vor ajunge”.

μάννα (ή) = căprișor (Cypreus esculentus).

„...ἄς μου στείλουν τρεῖς δόσεις κινιτικὸν μάννα καὶ συναμικὴ, δάνοντας τὰ ξεχωριστὰ ὅσον τὴν μάννα τῶσον καὶ συναμικὴ, τῆς καθε δόσης γράφοντας μοι εἰς τὴν τρόπον νὰ τὸ θράσο καὶ πῶσω νερό νὰ βάλω καὶ νὰ μοῦ σταλθῇ μὲ τὸν παρόντα” (H.I. XLIX–17). „...să-mi trimiți 4 hapuri de căprișor purgativ și siminichie, așezindu-le separat atît căprișorul, cit și siminichia, scriindu-mi despre fiecare hap în cel fel să-l fierb și cită apă să pun și să mi se trimită prin cel de față”.

μαντίδα (ή) = (aici) comision, însărcinare.

Cf. arom. mandatā „știre”, „commission, informație”.

„...ὁ Ταπεινὸς τις ὁμῶς μαίνω ὑποχρεόμενος διὰ ὅσο μαντίδες τὴν θαρύνομαι...” (H.I. XLVIII–10) „ca umil <servitor> al dumneavoastră rămîn obligat pentru comisioanele cu care v-am împovărat...”

¹⁰ Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin; vol. 11, Buc. 1958, Glosar, s.u.

μαρτζάφοικος = adj. neserios, nejustificat.

Cf. rom. marțafoi „individ neserios, moftangiu” (Scriban),

„...καὶ τὴν τυραννεῖ τὴν καίμενην μὲ τὰ μαρτζάφοικα τοῦ πιασίματα...” (H.I. LII—110); „...ἢ τὴν τιρανι-
zează pe domnia lui cu purtările lui nesarioase”.

Μαύρη (ή) = denumirea, în unele documente, a orașului Craiova; în mod curent este adj. și înseamnă „negru”, deci în traducere ar însemna „Neagră”. Aflăm din „Catalogul documentelor turcești”¹¹: „Kara Eflak, lit. „Valahia Neagră”, denumire dată Țării Românești; în documente se folosește și pentru Oltenia”. Deci prin extindere s-a zis și Craiovei „Neagră”, traducindu-se adjectivul în grecește.

Pentru text v. τζοραβία. (Glosar III — B).

μαυροζούμι (τò) = (aici) cafea; literal înseamnă „zeamă neagră”; comparând mai multe documente în care este vorba despre aceeași chestiune, adică despre expedierea unor săculețe cu cafea, la un moment dat în loc de cafea apare acest cuvânt, care figurează ca necunoscut în alte rezumate ale documentelor¹². „...καὶ διὰ τὸν γνωστὸν μαυροζούμι τὴν νὰ πανίσω...” (H.I. XLIX—76); „...și despre cunoscuta cafea <să-mi scrieți unde să o trimit...”

Μεγάλη χώρα = lit. „Marea țară”. Probabil se referă la Turcia. (?)

„...ἂν δὲν κάμουν τίποτα τὴν μεγάλιν χώραν πρέπι νὰ πάρομαι κάνα κατιλίκι...” (H.I. XXXIX—30 (3); „...dacă nu fac nimic cu <afacerea> din „Marea țară”, trebuie să luăm vreun județ”.

μεκιάνι (τò) = (aici) casă, casă comercială.

Cf. arom. mianée, pl. mianéi „cabaret, hôtellerie, auberge” <tc. mei-khâné „cabaret”. Deci cuvântul din documente este mai apropiat de forma turcească decît de aceea din aromână.

„...ὅπου καὶ αὐτὸς σάν τὸν δοῦλον τῆς θὰ ἀγαπάτ τὸ μεκιάνι σας...” (H.I. LII—88);

„...că și acesta va agreea casa dumneavoastră ca și pe servitorul dumatle”.

μεργιές, μαργιές, μέρκες (οί) = forme corupte pentru μαργιά „brebis qui a cessé d'agneler” („Ełhνο-γαλινόν” de λεξικόν Γεώργιος Δ. Φεξής, Atena, 1899).

„...ἔως τόρα ἔγιναν 6 σοργία κραιάρια καὶ δύο σοργιά μεργιές...” (L—37)...pînă acumă s-au format 6 turme de berbeci și două de oi care au fătat”.

μερχαμέτι (τò) = milă, îndurare, bunătațe.

arom. merhameti „clemență” <tc. merhament „clémence”; κάμει μερχαμέτι traduce exact expresia românească „a face bunătațe să...”

„...καὶ τὸν ἦπα τὲς δισκολῆς μας καὶ νὰ κάμη μερχαμέτι εἰς τοὺς σκλάβους τοῦ νὰ μὰς δῶσι ἔτι 50.000 γρ<όσια>”. (LXIII—120) „...și i-am arătat greutățile noastre și să facă bunătațe să trimită 50 000 de groși nouă, servitorilor lui”.

μεστοπαπούτζια (τὰ) = ghete — galoși.

O combinație între două cuvinte; arom. meste sau mestră „mule, sorte de pantoufle” <tc. mest „sorte de bottines en maroquin sans talons qu'on porte

avec des galoches”; și παπούτζια „galoși”.

„...ἔν φέσι καλὸ καὶ ἔν ζευγάρι μεστοπαπούτζια...” (H.I. XXXIX—41); „...un fes bun și o pereche de ghete — galoși”.

μεστοτζάχτζιρα (τὰ) = un fel de pantaloni cu ciorapi care se purtau pe deasupra pantofilor (ghetelor). Iarăși o combinație între arom. meste sau mestră și cîhsire, ceacăsiri „caleçon” <tc. tchaqchyr „culotte, caleçon”.

„...φθάει μόνον νὰ θελήσετε νὰ βάλετε τὸ γισλίκι καὶ τὰ μεστοτζάχτζιρα...” (H.I. XLVII—87); „...ajunge numai să vreți să vă puneți pieptarul și pantalonii cu ciorapi”.

μιλτάνι (τò) = milotar, haină cu blană de oaie; mai are și următoarele forme: milotea, malotea, marotea, din tc. mallota, malluta... it. melote, fr. mélote (Scriban).

„...ἂν ἀποφασίσῃ νὰ τοῦ πάρης τίποτα τζόχα καλῆ διὰ ἔν κοντογούνη καὶ διὰ ἔν μιλτάνι...” (H.I. XXXVIII—37); „...dacă se hotărăște, să-i iei niște postav bun, pentru o scurtă îmblănită și pentru un milotar...”

μουραφέτι (τò) = smecherie, (aici) intrigă.

arom. murafețe „abilitate, șiretenie, viclenie” <tc. ma'ryfet „dibăcie, abilitate”.

„...καὶ εἶναι μεγάλο μουραφέτι...” (H.I. XXXIX—17); „...și este o mare smecherie...”

μουτηαλίκης (ò) = om de încredere (?).

„...ὄνομάτι θεόδωρ<ος> Κουστρουλλῆ εἶναι ἐκ τῶν ἡμετέρων μουτηαλίκων...” (LIV—5); „...pe nume Teodor Custruli, este dintre oamenii noștri de încredere...”

μπανίζω = a aranja, a (se) face.

„...δμος ἐλπιζῶ νὰ μπανίσῃ εἰς πένται ἔξι μέρες...” (H.I. XLVI—91(2); „...însă sper să aranjeze în cinci-șase zile...”

„...τὸ τραπάτσο καὶ ἀφρόντο ποῦ ἔχει μπανίσῃ τοῦ ἴκα ποτὲ δὲν τὸ ἀλιζοντο...” (H.I. LIV—76); „...situația grea și afrontul pe care i l-a făcut lui „ica”, <acesta> nu le va uita niciodată...”

μπάτιδος = adj., incorect, hoț, excroc.

Cf. arom. bătăhci „excroc, șnapan”. <tc. bataqdjy „hoț”.

„...φένεται εἶναι καέννας μπάτιδος...” (H.I. XXXIII—65); „se pare că este un excroc...”

μπεάζουρα (τὰ) = acte, hirtii.

„...πρὸ τρεῖς ἡμέρες σὰς ἐγράψαμεν μέσον τὴν κοῦρτῆν καὶ σὰς ἐστέλναμεν καὶ μπεάζουρα διὰ νὰ συκοῦσετὲ τὸ πράγμα...” (LIV—7) „...acum trei zile ți-am scris prin intermediul Cîrții și ți-am trimis și hirtii, ca să ridici marfa”.

μπερμπάντης, -ιδος (ò) = (aici) necinstit.

În documente întilnim sensul din turcește, iar la cuvîntul românesc a rămas numai sensul de: „crai, care umblă după femei” (Scriban), deci incorectitudine morală.

„...μὲ τὸ νὰ ἔμειναν ὅλοι μπερμπάντιδες...” (H.I. LII—27); „...căci au rămas toți necinstiți <înd este vorba de plata polițelor>”.

μπέτικον = adj. neutru, greu, dificil, în expresia ἔρχεται μπέτικον „merge prost, greu”.

Cf. arom. bête „peste inimă, dificil, anevoios (de făcut, de zis)”, expresie: și-a lui l'i-yinéa bête „și lui îi venea peste inimă” <tc. bet „mal, anti-pathique”.

„...στοχάζομαι νὰ ἔρχεται μπέτικον...” (H.I. XLVIII—78); „...cred că merge foarte greu...”

¹¹ Vol. II, Buc., 1962, Glosar, s.u.

¹² V. *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a Țărilor Române din sec. XVII—XIX*. Documente din Arhivele Statului Sibiu. Vol. II, Buc. 1966, rezumatele nr. 69, 99, 104.

GRIGORIE G. TOCILESCU

PAUL GRIGORIU

„De aceea istoria nu se poate concepe, nici nu poate fi de vre-un folos, dacă nu are totdeauna în privire legătura cu prezentul. Trecutul este numai o treaptă pentru priceperea stării și împrejurărilor de astăzi; istoria nu e decît expunerea și aprecierea trecutului prin lumina prezentului”.

(Gr. G. Tocilescu, *Manual de Istoria Românilor pentru...*, ed. II, 1900, p. VIII)

Grigorie Tocilescu s-a născut la 26 octombrie 1850 în orașul Mizil. Cursurile primare și gimnaziale le-a urmat la Ploiești iar pe cele liceale la Sf. Sava, în București. După absolvirea Facultății de Drept și frecventarea cursurilor la Facultatea de Litere din București s-a perfecționat la Praga și Viena în studiul limbilor slave și al disciplinelor istoriei vechi¹. Teza sa de doctorat a fost una dintre primele lucrări științifice referitoare la originea și continuitatea noastră carpato-dunăreană, apreciată la superlativ, lucrarea a primit premiul Societății Academice Române².

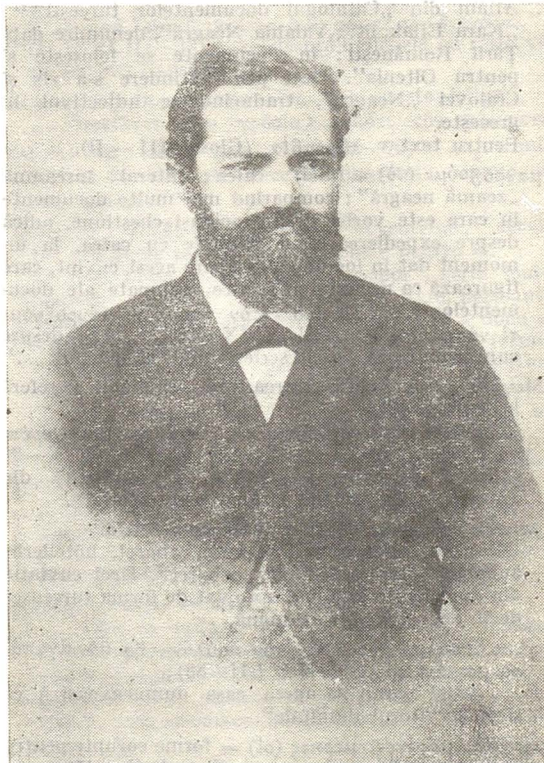
La Universitatea din București a fost profesor titular la prima catedră de istorie antică, antichități greco-romane și epigrafice. Ca profesor a publicat, în multe ediții, manuale de istorie națională, destinate elevilor; din conținutul lor rezultă o excepțională capacitate de sinteză și aplicarea corespunzătoare la principiile pedagogice și metodice moderne³.

Vreme îndelungată a condus „Tinerimea română”, una dintre principalele reviste instructiv-educative de la sfîrșitul veacului trecut. Fiind secretar și inspector general în Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucției Publice (1881—1885 și 1885—1890) a contribuit efectiv la modernizarea învățămîntului corespunzător cerințelor societății.

Paralel cu munca sirguincioasă și rodnică în domeniul învățămîntului, el a condus Muzeul Național de Antichități (1881—1909), organizîndu-l pentru prima dată în mod științific, reușind să-l transforme într-un institut de cercetări. În vremea respectivă, cînd istoria se consolida ca știință, Tocilescu a cercetat numeroase vestigii antice din Dobrogea și de-a lungul văii Oltului, identificînd peste 60 de orașe și fortificații greco-romane; cu răbdare, pricepere și

energie a descifrat mai mult de 600 inscripții și a deslegat enigma monumentului de la Adamclisi⁴.

Grigorie Tocilescu a fost membru al Academiei Române și al unor instituții și societăți

Grigorie Tocilescu în anul 1900

științifice europene. Atît în țară cit și peste hotare, a publicat importante lucrări despre istoria noastră antică, medievală și modernă⁵. Mereu activ în viața social-culturală a făcut parte din conducerea Academiei Române și a Ateneului Român, a întemeiat și condus „Revista pentru istorie, arheologie și filologie” (1882—1909) și a fost unul din cei trei redactori ai Marelui Dicționar Geografic al României (1898—1902)⁶.

¹ Necrolog, Grigorie G. Tocilescu, în „Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie”, XI, 1910, p. 7—14 (cu bibliografie)

² Grigorie G. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, București, 1880

³ Dintre manualele elaborate de Gr. Tocilescu menționăm numai: *Istoria românilor cu narațiuni și rezumate*, Ediție conformă cu noul program al studiilor școlare primare pentru clasa a IV-a urbană și a V-a rurală. Cursul superior. Ediția a VII-a, București, Edit. Socec, 1894

⁴ Gr. G. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturale*, București, 1902 și 1908, în colaborare *Monumentul de la Adamclisi: Tropeum Traiani*, Viena, 1895, (Ediție în l. română și în l. germană).

⁵ Dintre acestea menționăm selectiv: *Familia lui Mihai Vodă Viteazul, analiză critică*, București, 1874; *Petru Cercel*, București, 1874 și *Nicolae Bălcescu — Viața, timpul și operele sale (1819—1852)*, București, 1876.

⁶ Pentru biografia lui Gr. G. Tocilescu notăm studiile lui Radu Vulpe: *Un pionier al științelor arheologice în România: Grigorie Tocilescu (1850—1909)*, extras din „Dacia”, revistă de arheologie și de istorie

73

Preștinată Domnule Sturdza,

Sunt, o deosebită plăcere a Ve-
trimite pentru colecție 16 monede
găsite în mormintele craștinoș-
din castrul roman de la Turnu-
Severin, ce se descriu acum.

Tot așa voi urma și cu
monedele ce se vor mai afla.

Pentru o notică numai asupra-le,
care s-o inserez la raport, v-așiu
reține foarte îndatorat,

precum reținam predevotatul

Domnule Voște

Gr. Tocilescu

10 iunie 1896

La 10 iunie 1896, Gr. Tocilescu îl anunță pe D. A. Sturdza că îi trimite pentru colecție 16 monede găsite în castrul roman de la Turnu-Severin

Știind că istoria se scrie numai pe bază de izvoare, Gr. Tocilescu și-a păstrat cu deosebită grijă însemnările de pe șantier arheologic, notele istorice rezultate în urma investigațiilor din arhivele noastre și de peste hotare, manuscrisele comunicărilor științifice și ale conferințelor de popularizare precum și cea mai

veche, III, 1959; Grigorie G. Tocilescu cercetător al anticității și director al Muzeului Național de Antichități, în „Revista Muzeelor” nr. 1, 1965, p. 29–38; Grigorie G. Tocilescu, arheolog și istoric, în „Revista de istorie”, Tom. 28, Nr. 10, 1975, p. 1547–1562 și Enciclopedia istoriografiei românești, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1978, p. 326.

⁷ Bibl. Acad. R. S. România, fondul Gr. Tocilescu, ms. din tom. 3534, 4927, 5151, 5154, 5165, 5171, 5128–5130, 5137, 5140, 5150 și 5197

⁸ Ștefan Pascu, Eugen Stănescu, *Istoria modernă a României, Incercare de periodizare și fixare a principalelor curente și tendințe*, în „Studii”, revistă de istorie, vol. XVII, Nr. 1, 1964, p. 133–158

⁹ Bibl. Acad. R. S. România, Fondul Gr. Tocilescu, tom. 5140, f. 27–89

mare parte din corespondență. Unele dintre ele au văzut lumina tiparului sub formă de comunicări și studii în „Analele Academiei Române”, în monografiile independente sau în presa vremii; multe dintre ele, nepublicate, pot folosi ca izvoare de primă mână, aducând și azi științei istorice servicii de necontestat.

Cercetînd istoria din toate perioadele, pentru stabilirea unei imagini de ansamblu, Tocilescu ne-a lăsat o moștenire arhivistică care numără câteva mii de file. Fără să ținem seama de ordinea lor cronologică spicuim din tematica manuscriselor: săpăturile arheologice de la Adamclisi; monumente privitoare la Burebista, Negru Vodă și originile statului muntean; studiu despre țăranul român; documente din arhivele orașelor ardelenice; situația românilor din Ardeal; manuscrise privind opera lui Dimitrie Cantemir; extrase de acte latine, polone, ruse și românești privind familia Hasdeu; conдика lui Alexandru Ipsilanti și cărți rarissime pentru istoria românilor⁷.

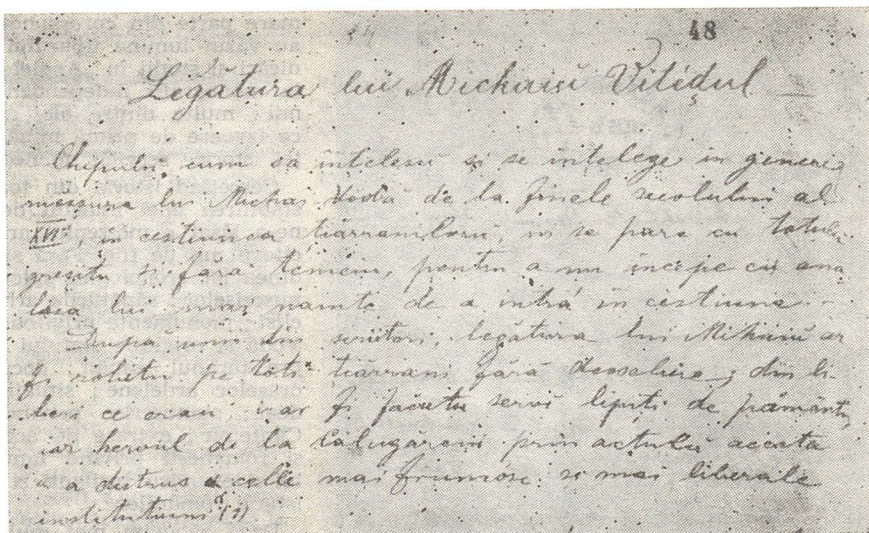
Dacă zăbovim mai mult asupra acestor manuscrise, în parte necercetate încă, înțelegem geneza și biografia opereii lui Tocilescu, aflăm cele mai semnificative repere și nuclee pe acest vast șantier, putem recunoaște fără dificultate „ciornele”-folosite în alcătuirea studiilor sale. În afară de valoarea lor informativă li se mai adaugă și una ideologică de propulsare a ideilor epocii, interpretarea evenimentelor situîndu-se la nivelul mentalității intelectualității progresiste legată de categoriile populației cu venituri mici și mijlocii⁸. Manuscrisele lui Tocilescu urmează un drum paralel cu al jurnalului intim, al memorialului de călătorii documentare, în ultima instanță cu al unei autobiografii științifice.

Pentru exemplificare menționăm manuscrisul intitulat „Campania din 1859” în care găsim întregul itinerar parcurs de autor pentru documentarea și elaborarea studiului⁹. Alături de enumerarea faptelor cu interes național și sud-est european, întîlnim schițe ale cetăților din Țara Românească (Stoenești, Tîrgoviște etc.), alături de cîteva planuri în negru alb și color, toate alcătuint „edificiul” memorabilei bătălii de la Călugăreni condusă cu pricepere și curaj de Mihai Viteazul. Cum era și firesc în cercetarea temei, autorul a pornit de la cunoașterea amănunțită a lucrării lui N. Bălcescu referitoare la Mihai Viteazul, contribuind apoi cu date inedite la stabilirea arborelui genealogic al domnitorului. De fapt, cercetarea tuturor manuscriselor rămase de la Tocilescu, ne dezvăluie geneza și evoluția istorică a poporului român, descendent direct din daci și romani, lupta lui milenară pentru libertate și integritate teritorială, dorința de colaborare pașnică cu toate popoarele¹⁰.

Deși uitat în ultima vreme, manuscrisul amplului său studiu „Țăranul român”, premiat de

¹⁰ Paul Grigoriu, *Istoria națională este izvorul de înălțare către idealuri mărețe* — 125 de ani de la nașterea lui Grigorie Tocilescu, în „Scîntela”, Anul XLIV, nr. 10322 din 28 oct. 1975, p. 4

Fragment din studiul lui Gr. Tocilescu intitulat „Țăranul român“

Academia Română, conține prima istorie detaliată a țăranimii românești, începînd din perioada populației daco-romane pînă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea¹¹. Aîf specia-
listii cit și neavizații, lecturînd manuscrisul păs-
trat parțial, găsesc citate din autori antici, di-
plome medievale, textul invoielilor agricole
grupate pe județe precum și alte documente
edite și inedite, cele mai multe privitoare la
deposedarea treptată a țăranilor de pămînt¹².
Conținutul studiului ne îndreptățește să consi-
derăm că față de țăranimea obidită, autorul a
luat o atitudine democratică; pentru exemplifi-
care redăm afirmația următoare: „Vai! de bi-
rarul care n-ar fi adus la termen în visteria
domnească banii îndatorați! aruncat în lanțuri
trebuia să zacă acolo pînă cînd prin vînzarea
averii sale imobiliare, sau prin împrumutare la
rude sau străini cu camete enorme, putea să
implinească lipsa din visterie“¹³.

Originale sînt punctele de vedere ale lui To-
cilescu, exprimate cu prilejul unor decese sau
comemorări dedicate personalităților din epoca
modernă a României, cum au fost: Gh. Chițu,
Al. Papadopol-Calimah, Gh. Ionescu-Gion, Gr.
Lahovari, N. Ionescu, Gr. Manu și alții¹⁴. Din-
tre aceste necroloage, medaliaone și conferințe
comemorative, un loc deosebit îl ocupă prin
întindere și conținutul de idei, grafia despre
patriotul unionist Vasile Boerescu¹⁵. Aceste ma-
nuscrite redactate într-un stil puțin asemănă-
tor cu al operelor sale edite, stufoase uneori

pînă la saturație, au semnificația unor eseuri
psihologice de factură romantică, din ele se
desprind însă oamenii și faptele unei epoci, so-
cietatea românească în plină afirmare innoi-
toare.

Grigorie Tocilescu a trăit în perioada mari-
lor frămîntări social-politice pentru realizarea
deplinei unități naționale; la înfăptuirea desă-
vîșirii unirii au contribuit toate forțele cata-
lizatoare ale societății românești de pe ambele
versante ale Carpaților. Convins ferm de nece-
sitatea unirii tuturor forțelor naționale în ve-
derea realizării acestui deziderat național, a
susținut în țară și peste hotare, activitatea des-
fășurată de „Liga pentru unitate culturală a
românilor“ fiind și unul dintre membrii fon-
datori ai acestei instituții cultural-politice¹⁶.
Din această perioadă ne-au rămas măturice ma-
nuscrite intitulate semnificativ: „Priviri peste
hotare“; „Situația românilor din Ardeal. Legea
electorală și condamnările“; „Care trebuie să
fie politica externă a regatului român?“ și „De
la frați“¹⁷. În acei ani de grele încercări, ase-
menea conferințe și articole, au contribuit, ală-
turi de efortul întregii națiuni, la difuzarea în
țară și străinătate, a năzuințelor de unitate și
dreptate națională ale poporului român.

Manuscritele lui Gr. Tocilescu, atît de bogate
și diverse ca tematică conțin și o numeroasă
corespondență cu diferite personalități ale vre-
mii. I-a fost dat acestui istoric și publicist, pro-
fesor și academician să corespundă cu o ple-
iadă de intelectuali, dintre care amintim selec-
tiv pe Take Ionescu, Spiru Haret, Petre Ispi-

¹¹ Bibl. Acad. R. S. România, Fondul Gr. To-
cilescu, Tom. 5150, 3197.

¹² Lucian Boia, *Evoluția istoriografiei române*, Univ.
din București, Fac. de istorie, 1976, p. 224 (Curs des-
tinat studenților)

¹³ Bibl. Acad. R. S. România, Fondul Gr. To-
cilescu, Tom. 5150, f. 35

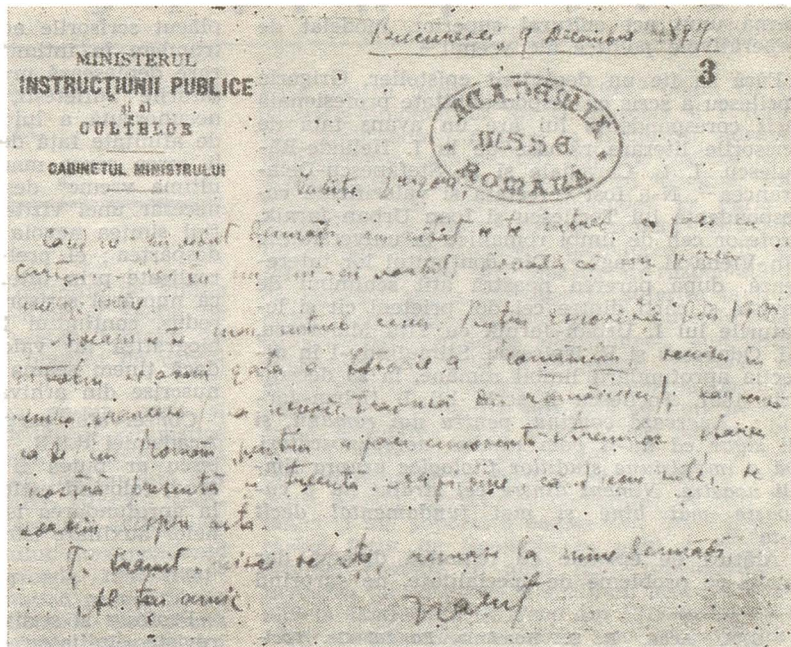
¹⁴ Ibidem, tomurile 5145—5147 și 5172

¹⁵ Ibidem, tom. 5146, 266 f (cu file lipsă și răzlețe);
Apostol Stan, *Vasile Boerescu*, București, Edit. știin-
țifică, 1974, p. 115

¹⁶ Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului ro-
mân*, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1979,
p. 447—450; Vasile Netea, C. Gh. Marinescu, *Liga cul-
turală și unirea Transilvaniei cu România*, Iași, Edit.
Junimea, 1978, p. 8, 45, 55, 61, 84, 113, 194 și Vistian
Goia, V. A. Urechia, București, Edit. Minerva, 1979,
p. 8, 9, 41 și urm.

¹⁷ Bibl. Acad. R. S. România, Fondul Gr. To-
cilescu, mss. din tom. 5145, f. 218—375

Ministrul Spiru Haret îi propune lui Gr. Tocilescu să redacteze o istorie a românilor pentru străinătate (9 decembrie 1897)

rescu, George Lahovary, Simion Fl. Marian, G. D. Mirea, Simion Mehedinți, D. A. Sturdza, A. D. Xenopol și Duiliu Zamfirescu. Cuprinzând o perioadă de peste 30 de ani (1868—1909, scrisorile atestă și ele reale virtuți documentare; din cuprinsul lor extragem amănunte biografice despre expeditori și preocupările lor, date istorice, economice, cultural-sociale, etice, toate referitoare la interesele oamenilor, la imperati-vele epocii.

În majoritatea lor covârșitoare aceste scrisori redactate la cerințe de moment, schimbă informații și mai puțin substanță sufletească. Interlocutorii aproape că nu se preocupă să „pozeze” în situații avantajoase; în spatele unor fraze de circumstanță, găsim o experiență de viață, fără senzational, veridică și lipsită de farduri. În haine de arhivist era Tocilescu la Moscova când îi comunica lui Al. Odobescu, amănunte despre manuscrisele lui Dimitrie Cantemir la care a sesizat că: „Deosebiriile între textul publicat și originalul manuscris sunt nenumărate; și aceste deosebiri nu constă numai în: ortografie, punctuațiune, modernizare sau dialectizare a cuvintelor, dără chiar în omisiuni, unele lungi, omisiuni, parte intenționate, parte din nebăgare de seamă”¹⁸.

Ca o reacție firească față de „literatura” epistolară și ficțiune, ne apar și scrisorile dintre Tocilescu, A. D. Xenopol, Spiru Haret, D. A. Sturdza și C. Esarcu¹⁹ — în care sînt referiri la lucrări editate și manuscrise, informații epigrafice, numismatice și arheologice, solicitări pen-

tru redactarea unor manuale școlare și expuneri la Ateneul Român.

În unele cazuri epistolele editate și inedite se transformă în pamflete sau eseuri critice; ele dezvăluie substratul opoziției dintre vechea școală a istoricilor romantici (Hasdeu-Tocilescu-V. A. Urechia) și inițiatorii noului curent critic: N. Iorga și I. Bogdan; ultimii fiind susținuți de mentorul Junimii, Titu Maiorescu, literatul Mihai Dragomirescu, arheologul Teohari Antonescu și medievistul Dimitrie Onciul²⁰.

Ca imagini ale unor intelectuali patrioți sînt schimburile de scrisori dintre Gr. Tocilescu, Nicolae Densușianu, Simion Florea Marian și Ioan Rusu-Șirianu. Pe lângă preocupările lor față de folclorul românesc, cunoscute și apreciate de contemporani, răzbat pînă la noi sentimente de mîhnire națională față de situația românilor aflați vremelnice sub dominație străină. Astfel schimbul de opinii și cărți dintre Gr. Tocilescu și I. Rusu-Șirianu, în perioada activismului politic din Transilvania, depășește vizibil stearpa erudiție, el se situează pe plat-

¹⁸ Ibidem, tom. 5159, vol. I, f. 32

¹⁹ Ibidem, tom. 5159 și 5160 (vol. I și vol. II)

²⁰ Ibidem, tom. 5145, f. 19; tom. 5159, f. 85—119; Marieta Croicu, Petre Croicu, *Scrisori către Ioan Bianu*, vol. I, București, Edit. Minerva 1974, p. 152, 199, 250, 267 și 364—367; Z. Ornea, Filofteia Mihai, Rodica Bichis, *Titu Maiorescu și prima generație de mioresceni — corespondență*, București, Edit. Minerva, 1973, p. 4, 24—25, 52, 129, 459, 473 și 511—517; Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga — bibliografie*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 29—39; Barbu Theodorescu, *Scrisori către N. Iorga*, II, București, Edit. Minerva, 1979, p. 14, 15, 223, 267 și 619; Marin Bădescu, *Monumente dobrogene în scrisori inedite, Grigore Tocilescu — N. I. Apostolescu*, (scrisori inedite) în „Tomis”, Anul VII, Nr. 8 și Nr. 9, iunie-iulie 1972, p. 13

forma unui act cultural superior, modelat de imperativele politice ale vremii²¹.

Fără să fie un desăvârșit epistolier, Grigorie Tocilescu a scris cu responsabilitate profesională încît corespondența lui are un avans față de scrisorile literare rămase de la I. Heliade-Rădulescu, I. L. Caragiale și B. Ștefănescu-Delavrancea²². N-a fost cercetată și valorificată corespondența lui Tocilescu și Ioan Urban-Jarnik, profesor ceh de limbi romănice la universitățile din Viena și Praga²³. Din conținutul lor interesează, după părerea noastră atît schimbul de reviste și cărți dintre cei doi prieteni cît și legăturile lui I. Urban-Jarnik cu Titu Maiorescu, Al. Odobescu și P. Ispirescu. Stimulîndu-l în direcția aprofundării limbii române, la 29 decembrie 1897, Tocilescu îi scria lui I. Urban-Jarnik: „*Lucrează continuu, pentru noi românii, și fii sigur că nu-ți vom rămîne nerecunoscători. Dă o impulsune studiilor filologice asupra limbii noastre. Nimeni dintre cei străini nu o cunoaște mai bine și mai fundamental decît d-ta*“²⁴.

Alături de epistole cu tematică diversă dar axate pe probleme de specialitate, ne surprind

plăcut scrisorile adresate familiei. Fără să pătrundem în intimitatea raporturilor de familie rare deplasează preocupările cotidiene spre trăsăturile sufletești, surprindem totuși o față necunoscută a lui Tocilescu. Sincer și cuprins de afinitate față de ființa care i-a dat viață, el îi terea scuze mamei sale că a neglijat-o „în ultima vreme“ deși putea să-și rezerve timpul necesar unei vizite. Relativ departe de părinți, fiul simțea nevoia să micșoreze distanța care-i despărțea; el prelungeste asemenea conversații realizate prin intermediul scrisului²⁵. Cu toate că numărul scrisorilor cu membrii familiei este redus, conținutul lor aduce completări la fișa biografică iar valoarea le crește și mai mult dacă ținem seama că sînt cele mai vechi manuscrise din arhiva lui Gr. Tocilescu.

Conservate parțial în depozitele bibliotecii Academiei R.S.R., manuscritele lui Gr. G. Tocilescu ar putea fi centralizate într-un singur fond, folosind astfel mai mult decît pînă acum, la aprofundarea istoriei naționale și a disciplinelor auxiliare istoriei²⁶.

Profesor și scriitor, redactor și conducător de reviste, inițiator de societăți cultural-politice, militant de seamă în domeniul culturii și civilizației românești, Grigorie G. Tocilescu s-a stins din viață în București, la 18 septembrie 1909. Cu prilejul împlinirii celor șapte decenii de la moartea sa, se cuvine să-i privim opera și întreaga activitate obștească ca o fereastră deschisă spre istoria contemporană.

²¹ Bibl. Acad. R. S. România, *Fondul Gr. Tocilescu*, ms., tom. 5160, f. 109; V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, Edit. științifică, 1968, p. 207, 212, 215 și 237—238.

²² Al. Sădulescu, *Literatura epistolară*, București, Edit. Minerva, 1972, p. 11—20.

²³ Artur Gorovei, *Dr. Ioan Urban-Jarnik*, București, Edit. Cartea Românească 1937; Traian Ionescu-Nișcov; *Correspondența dintre Ioan Urban-Jarnik și Petre Ispirescu*, în „*Studii și cercetări de istorie literară și folclor*“, Anul XII, nr. 3—4, p. 639—682 și extras.

²⁴ Bibl. Centrală de Stat. Secția colecții speciale, mss. 15056, f. 1. I. Urban-Jarnik (1848—1923), a studiat temeinic l. română reușind să publice în colaborare cu Andrei Birseanu culegerea: *Doine și strigături din Ardeal*; apreciat ca specialist în folclorul românesc, Academia Română l-a ales membru de onoare

²⁵ Bibl. Acad. R. S. România, *Fondul Gr. Tocilescu*, tom. 5159, f. 1.

²⁶ D. Tudor, *Gr. G. Tocilescu și arheologia Olteniei*, în „*Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*“, 4, tom. 27, octombrie-decembrie 1976, p. 577—578 (și extras)

CERCETĂRI ÎN ARHIVELE DE PESTE HOTARE

ANGLIA

Arhiva Foreign-Office-ului deținută de Public Record Office de la Londra-Kew și Secția de manuscrise de la British Museum Library au stat în centrul preocupărilor noastre de cercetare în anul 1978.

Documentele asupra cărora ne-am oprit și pentru care am solicitat autorităților arhivistice britanice microfilme și xerografii, intrate deja în țară se referă la o perioadă îndelungată din istoria românilor cuprinsă între sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XX-lea.

Din arhiva Foreign-Office-ului *Correspondență generală Turcia* (F.O.78) perioada 1856—1861¹ conține corespondență diplomatică provenită de la Comisarul britanic din Comisia Europeană pentru Unire, Sir Henry Bulwer adresată lui Sir Stratford de Redcliffe, ambasadorul britanic la Constantinopol sau miniștrilor de externe, lord Malmesbury și lord Russel. Rapoartele, scrisorile etc. semnate de Sir Henry Bulwer ca și instrucțiunile primite din partea Foreign Office-ului se situează între izvoarele cele mai importante pentru ilustrarea principalelor momente parcurse de poporul român pe drumul de realizare a unirii. Cercetătorul lor va putea aprofunda cunoașterea împrejurărilor în care au avut loc convocarea Divanurilor Ad-hoc, numirea caimacamlor și abuzul de putere al unora dintre aceștia, alegerile din Moldova și anularea lor, Conferința de la Paris din 1858 privind organizarea Principatelor, dubla alegere a lui Cuza, lupta dusă pentru consolidarea Unirii.

Desigur, făcând frecvente referiri la relațiile dintre Ed. Thouvenel — ambasadorul Franței la Constantinopol, A. Butenev — trimisul Rusiei și Sir Stratford Canning corespondența Bulwer contribuie la definirea atitudinii puterilor garante, îndeosebi a Angliei față de mișcarea unionistă, la observarea în detaliu a presiunilor făcute asupra Porții pentru a accepta alegerile. Această corespondență diplomatică poate fi coroborată cu corespondența particulară din perioada 1856—1861 a lui Dimitrie Brătianu selectată din manuscrisele „Layard” și „Gladstone” de la British Museum Library reflectând activitatea depusă de fruntașul politic al emigranței române la Londra care în anii 1855—1858 a întreprins o vie și intensă activitate în Anglia pentru susținerea unirii țărilor române².

Din arhiva Foreign Office-ului, grupa de documente *Balkans War* (F.O.371) au fost selecțio-

nate pentru perioada 1916—1920³ odată cu rapoartele diplomaților Sir G. Barclay și F. Rattigan, ambasadorii Angliei la București, adresate principalelor personalități politice engleze A. J. Balfour, prim-ministrului Lloyd George, lord R. Cecil, lord Derby, ambasador la Paris și scrisorile originale trimise de oameni politici din matei române în Moldova; încheierea „păcii” se referă la intrarea țării noastre în război alături de puterile aliate, înfringerile suferite la începutul războiului, sprijinul dat de puterile aliate cu armament, avioane, echipament, ambulanțe, evacuarea Munteniei și Dobrogei, refacerea armatei române în Moldova; încheierea păcii separate de la București din 1918 cu Puterile centrale, acordarea unor împrumuturi engleze României, activitatea Comitetului Național al Uniunii Române de la Paris și recunoașterea lui de către Anglia, aprecierile oamenilor de stat britanici și ale poporului englez față de efortul de război făcut de România ca aliat și eroismul armatei române în anul 1917, propaganda în favoarea țării noastre și sprijinul acordat României la Conferința de Pace din 1919 de la Paris.

De semnalat este în acest sens corespondența purtată de regele George al V-lea al Angliei cu regele Ferdinand, scrisorile lordului A. I. Balfour și Lloyd George cu Take Ionescu și I. I. C. Brătianu⁴.

În continuarea acestei grupe de documente au mai fost selectate documente ilustrând perioada postbelică de refacere economică a României până în 1926, marcând, mai ales negocierile duse pentru obținerea unor împrumuturi în Anglia și aprecierile reprezentanților britanici Sir R. Graham, Sir Herbert I. Dering, ambasadorul Angliei la București cu privire la situația politică și economică din România⁵.

În afara acestor documente diplomatice au mai intrat în posesia noastră fotocopiile făcute la British Museum Library după documente dintre anii 1488—1666, care vădesc cel puțin până în prezent unele din cele mai vechi legături ale țărilor române cu Anglia⁶ și ale voievozilor români cu monarhii englezi. Între aceste copii se află scrisoarea domnitorului Petrușcu adresată lui Wolleys, secretarul reginei Elisabeta I-a a Angliei⁷, scrisoarea din 1592 a reginei Elisabeta privind primirea la Londra a pretendentului Ștefan Bogdan, fiul lui Iancu Sasul⁸; scrisoarea din 1607 adresată lui Sir Edward Hoby de un englez de la curte cu iscălitura indescifrabilă care relatează despre vizita lui Bogdan la Londra și despre cele ce i s-au întâmplat⁹; scrisoarea regelui Angliei

³ F.O./371, vol. 3133, 3140, 3141, 3147, 3572, 4859

⁴ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Anglia, rola 389, c. 231, rola 390, c. 82, 225, 231, 472. Public Record Office, Londra, Foreign Office, Political (FO 371) vol. 3140, f. 197, 201, 212, 375

⁵ F.O./371, vol. 11418, 11420—21, 11423, 11427—28, 11430

⁶ Unele documente au fost descrise de M. Berza în *Vechi legături cu Anglia*, An. Acad. Rom. Mem. Lit. S. III, 8 (1936—1938), p. 254—255

⁷ Mss. Sloane 3299, f. 52

⁸ Mss. Add. 36774, f. 19

⁹ Mss. Nero B, XI, f. 246

¹ F.O./78, vol. 1266, 1267, 1268, 1269, 1272, 1370, 1427, 1568, 1570...

² Mss. Layard 28984 și 39065

Charles II adresată sultanului Mahomed prin care intervine pentru „bunul nostru prieten Georgius Stephanus” (Gheorghe Ștefan), cu scopul ca fostul domn al Moldovei să-și recapete tronul¹⁰, o scrisoare nesemnată, de la sfârșitul secolului al XVI-lea, trimisă din Țirgoviste generalului Steinville privind lupta între ruși și tătari la Prut și Nistru¹¹; un hrisov slav, din 1607 de la Simion Movilă¹², o descriere din 1770 iulie 18, a luptelor dintre turci și ruși la Larga, Ziganca și Cahul, însoțită de două planuri¹³ și harta Munteniei¹⁴ la mărimea 132×64 cm. întocmită de stolnicul Cantacuzino pentru Ion Comnenul și tipărită la Padua în 1700 în limba greacă, de arhimandritul Chrysant Notaras. Medalionul lui Constantin Brincoveanu se află în stînga. Ea a fost folosită de geografii timpului și a fost reprodușă în 1718 de A. M. del Chiaro¹⁵.

VALENTINA COSTAKE

AUSTRIA

Se știe că arhivele vieneze prin numărul mare de fonduri și colecții arhivistice pe care le deține oferă cercetătorilor posibilități imense de îmbogățire a informației documentare.

Delegația noastră care a întreprins timp de aproape două săptămîni (15—29 iulie 1978) cercetări în cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului Austriac din Viena și-a orientat, în primul rînd activitatea, spre depistarea de documente relative la comemorarea în anul 1979 a unui moment deosebit de important din istoria poporului român — 120 de ani de la Unirea Principatelor.

Un accent deosebit s-a pus și pe depistarea de documente privind lupta pentru cucerirea independenței de stat a României. Potrivit cu planul tematic stabilit ne-am mai propus să găsim noi surse de documentare privitoare la lupta pentru menținerea ființei naționale a românilor din Transilvania și Banat, la expansiunea spre sud-est a imperialilor austrieci la sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, la tendința lor de a stăpîni provinciile românești între care în primul rînd Transilvania, dar și Banatul, Țara Românească și Moldova. S-a avut de asemenea în vedere aflarea unor izvoare care pot aduce informații despre lupta purtată de poporul român pentru desăvîrșirea statului național unitar român, precum și a altor documente care să întregască, prin conținutul lor, informațiile cuprinse în documentele microfilmate anterior legate de anumite aspecte ale vieții politice, social-economice sau culturale a poporului român.

Urmărind problematica enunțată ne-am concentrat atenția cu precădere asupra unor fonduri aflate în păstrare la Arhiva Casei, Curții și Statului din Viena (Haus-Hof-und Staatsarchiv) și la Arhiva de Război (Kriegsarchiv) din Viena. Rezultatul cantitativ al activității de cercetare la cele două instituții s-a materializat în aproximativ 7000 pagini document solicate pentru microfilmare.

La Haus-Hof-und Staatsarchiv din Viena s-au continuat cercetările într-una din marile colecții ale acestei arhive „Ungarische Akten” sau Hungarica. Bogată în informații referitoare la o perioadă în care trăsătura vieții politice din Transilvania se caracteriza prin politica de întărire a autorității princiare pe plan intern, de realizare a unui front comun antiotoman, prin lupta unită a provinciilor românești pe plan extern, fascicula 175 cuprinde documente din perioada 1644—1647. Între acestea mai semnificative sînt cele care se referă la viața politică și religioasă din Transilvania în timpul lui Gheorghe Rakoczi I. Principele Transilvaniei, în afara măsurilor luate pentru atragerea populației românești la religia calvină, a încercat să-și atragă sprijinul celorlalte două țări române, Moldova și Țara Românească, atît în lupta antiaburgică cît și în lupta antiotomană, prin crearea unei confederații. Domniile lui Gh. Rakoczi I, Matei Basarab și Vasile Lupu, așa cum sînt reflectate în cuprinsul documentelor din această fascicolă, se dovedesc încă o dată a fi în istoria noastră o epocă importantă, caracterizată prin eforturi de cooperare sau chiar de alianță în lupta împotriva jugului otoman. Completarea documentației privitoare la istoria țării noastre de la sfârșitul primei jumătăți a veacului al XVII-lea este asigurată de documentele care reflectă situația social-politică și religioasă din Ungaria Superioară inclusiv din părțile Sătmărilor sau existența a numeroase schimburi comerciale între Transilvania și Moldova în vremea lui Vasile Lupu, legăturile Transilvaniei cu Țara Românească în timpul lui Matei Basarab. Din acest fascicol merită a fi semnalat memoriul „Supplex Memoriale” întocmit de Simon Knezovitz cu privire la lupta comună antiotomană a celor trei țări române conținînd referiri la Mihai Viteazul, Sigismund Bathory, Pătrașcu cel Bun, Gabriel Bathory, Radu Șerban etc.

Documentele cuprinse în fasciculele 179 și 181 ale seriei de acte *Hungarica II Specialia* din anii 1666—1684 se referă la perioada de puternică criză care afecta atît viața economică cît și viața politică a Transilvaniei atunci cînd, principele nou ales (1661) Mihail Apaffi, încerca prin supunere totală față de Poartă și prin întreținerea unor legături cu Franța, interesată la rîndul ei în slăbirea pozițiilor Austriei, să se opună tendințelor cîmpotitoare ale Imperiului austriac sprijinind răzvrătirea nobilimii protestante maghiare din Ungaria Superioară apăsată de intoleranța religioasă exercitată de Casa de Habsburg. Conspirația antigermană a nobilimii maghiare, care își propusese scoaterea Ungariei de sub coroana habsburgică, începută sub conducerea contelui Wasselenyi (1667), avea să

¹⁰ Mss. Fgerton 1042, f. 157, 157 v.

¹¹ Mss. Add. 37350, f. 385, 389 v.

¹² Mss. Add. (chart) 44660

¹³ Mss. Fr. 25490, f. 26—30

¹⁴ Map. of Wallachia/44170 (1)

¹⁵ Harta a fost descrisă de prof. C. C. Giurescu, *Harta Stolnicului Cantacuzino* în „Rev. ist. rom.” 13 (1943)

fie continuată de către Emeric Thököly, după desconspirarea ei. Documentele referitoare la mișcarea antihabsburgică amintită, depistate în cele două fascicule menționate mai sus completează nu numai informațiile cuprinse într-o serie de acte de la Kriegsarchiv legate de această mișcare aduse în țară în anii precedenți sub formă de microfilme, dar și pe acelea ce se mai află în Franța și în alte țări. Ele oferă date despre participarea armatelor franceze în acest conflict, faptul că principele Transilvaniei, Mihail Apaffi, a sprijinit mișcarea încă de la început acordind protecție celor refugiați din cauza prigoanei habsburgilor. O serie de documente oferă informații privind tratativele purtate cu Em. Thököly sau legăturile mișcării cu principele Apaffi și cu domnitorii celorlalte două țări române.

Pentru completarea bazei documentare referitoare la această mișcare antihabsburgică s-au făcut investigații și la Kriegsarchiv din Viena, în fondul Alte Feld Akten fasciculele 150 și 151 intitulate de altfel „Unruhen in Ungarn und Siebenbürgen dan Gränzvertheidigung din cadrul seriei de acte „Ungarn und Siebenbürgen“. În marea lor majoritate documentele din cele două fascicule se referă la situația politică și militară din perioada 1667—1670, la pătrunderea trupelor austriece conduse de generalul Raymondus Montecucoli în Transilvania și așezarea lor în garnizoana la Sighișoara, Cluj, Gherla, Satu-Mare, Beclean sau la așezarea trupelor turcești și atitudinea Transilvaniei față de mișcarea antihabsburgică. Trebuie semnalat de asemenea, faptul că în cadrul fascicolei 150 se află o serie de documente legate de statutul, organizarea administrativă și judecătorească a românilor așezați încă în timpul împăratului Rudolf al II-lea, între Sava și Drava.

Perioada de instaurare a regimului austriac în Transilvania este reflectată în documentele fascicolei 183 între care mai importante sînt cele privitoare la tratatul încheiat la Blaj în anul 1687 prin care unele comitate ale Transilvaniei cu orașele Sibiu, Cluj, Bistrița, Gherla, Șimleu sînt ocupate de armata austriacă fixîndu-se totodată obligațiile locuitorilor în produse și în bani pentru întreținerea acestora. Ultima fascicolă, 359 din colecția actelor *Hungarica II Specialia* intitulată *Transilvania separata*, cuprinde documente din perioada 1743—1749 dintre care o situație statistică privind împărțirea administrativ-teritorială a Transilvaniei la 1743 cu consemnarea orașelor, satelor și a numărului de locuitori și un raport din 25 decembrie 1749 adresat împărătesei Maria Tereza de către un nobil sas despre starea precară a Transilvaniei, discordiile între nobilii celor trei „națiuni“ privilegiate pentru ocuparea unor porturi și funcții în administrație cu menționarea faptului că „românii deși cei mai numeroși în Transilvania sînt și cei mai opri-mați“, ni se par mai demne de semnalat.

În fondul *Kaiser Franz Akten* păstrat tot la Haus-Hof-und Staatsarchiv au fost reținute pentru a fi microfilmate cca. 200 file. În conținutul documentelor care au făcut obiectul aten-

ției noastre se pot găsi informații cu privire la situația economică din Transilvania, la Salina Ocna din Moldova, livrarea de cereale din Banat, sistemul de arendă în Bucovina ș.a. De asemenea, se află aici corespondența dintre împăratul Francisc al II-lea și Iosef, palatinul Ungariei (1795—1817), precum și însemnări despre vizita împăratului Francisc al II-lea în ținutul Năsăudului în anul 1819.

Cea mai mare parte din timpul afectat cercetărilor la Viena a fost rezervată temei lupta românilor pentru unitate și independență națională, respectiv Unirea Principatelor Române în 1859, războiul de independență (1877—1878) și desăvîrșirea statului național unitar român (1918), în care scop au fost efectuate cercetări în fondurile „Politische Archiv“ — de fapt, arhiva politică a Ministerului de Externe și „Ungarische Ministerraths Protokolle“.

Documentele depistate sînt instrucțiuni ale Ministerului de Externe către ambasadorii din Paris, Londra și Berlin — unele autografe ale ministrului, avînd caracter confidențial exclusiv pentru uzul ambasadorului — depeșe telegrafice cu dispoziții urgente, rapoarte ale ambasadorilor austrieci din capitalele sus-amintite privind convorbirile cu împăratul Franței și miniștrii de externe ai Franței, Angliei și Prusiei, note diplomatice ale guvernelor respective țări înmîinate ambasadorilor austrieci, studii și elaborate ale ambasadorilor privind politica guvernului și starea de spirit din țările în care și desfășurau activitatea, corespondența autografă a prințului Metternich — reprezentantul Austriei la Conferința de la Paris în 1859 cu ministrul de externe al Austriei etc.

În fondul „Politische Archiv“ au fost cercetate documente din seriile de acte „Preussen“, „England“ și „Frankreich“. Astfel au fost depistate numeroase documente — unele, considerăm foarte valoroase din perioada 1858/59 și 1877/78, privind: tratativele dintre marile puteri în legătură cu organizarea definitivă a Principatelor Dunărene, atitudinea marilor puteri în această chestiune, politica Austriei în problema orientală, poziția Prusiei față de Unirea Principatelor Române, dubla alegere a lui Cuza, organizarea unei eventuale intervenții armate în Principate pentru a înlătura această dublă alegere, navigația pe Dunăre, activitatea Comisiei europene a Dunării, divergențele dintre marile puteri în legătură cu cele de mai sus, animozitățile dintre marile puteri privind lupta de eliberare a Serbiei și implicațiile acesteia asupra celorlalte state balcanice; criza europeană declanșată de conflictul franco-austriac pe solul Italiei, interesele și combinațiile politico-diplomatice ale marilor puteri în legătură cu Italia și reflectarea lor asupra sud-estului european, subvenționarea de către Napoleon III a revoluționarilor din Ungaria, Transilvania și Slovenia, menținerea „statu-quo-ului“ privind imperiul otoman, înțelegerea dintre împărății Franței, Austriei și Rusiei în această chestiune ș.a.

Alte documente din fondul sus-amintit se referă la anii 1877 și 1878, furnizînd numeroase informații referitoare la interesul Austro-Un-

gariei de a se menține integritatea Imperiului Otoman, tratativele anglo-ruse referitoare la problema orientală, poziția și condițiile Austro-Ungariei pentru mediații de pace în conflictul ruso-turc, poziția Franței față de tratativele anglo-ruse în Problema Orientală, atitudinea Franței față de politica României și proclamarea independenței, divergențele privind posibilitatea existenței unui plan de împărțire a Imperiului otoman întocmit de Bismarck și contele Andrassy, mișcări de trupe rusești și turcești etc.

Cele aproximativ 85 de protocoale cercetate reprezintă de fapt procesele-verbale ale ședințelor Consiliului de Miniștri Maghiar trimise, în traducere în limba germană, oficialităților de la Viena. Din cuprinsul acestor protocoale rezultă o serie de măsuri luate de autoritățile maghiare în perioada războiului ruso-românoturc printre care: interzicerea exportului și a tranzitului de arme, piese pentru arme și muniții, întărirea și ocuparea trecătorilor spre România prin efectuarea unor lucrări de fortificații și aducerea de trupe, obligativitatea participării funcționarilor de stat la exerciții militare ca măsură preventivă în eventualitatea unei situații de război, la granițele de est etc. Din documente rezultă că independența de stat a României n-a fost pe placul Austro-Ungariei nu numai din motive politice dar și economice și mai ales comerciale, așa cum reiese din dezbaterile din 17 iunie 1878, cu care prilej se arată că avantajele avute până atunci de monarhi în privința comerțului și a taxelor vamale, a transportului fluvial sau feroviar în cadrul aranjamentelor cu Imperiul Otoman vor cădea de la sine producând o situație neplăcută economică.

La Haus-Hof-und Staatsarchiv au mai fost făcute investigații în fondul Gemeinsame Ministerrats Protokolle (Protocoalele consiliului de miniștri comun). Protocoalele lasă să se poată vedea situația politică a românilor din monarhia austro-ungară în perioada primului război mondial și lupta pentru desăvârșirea statului național unitar român.

La Kriegsarchiv, în afara documentelor depistate și menționate mai sus s-au făcut cercetări în seria de acte Neoquistica din fondul Wiener Hof-Kriegsrath (Consiliul Aulic de Război vinez). În general noile teritorii cucerite de habsburgi erau considerate ca neoquistica = achiziții noi. Pacea de la Passarowitz (1718) aducea Austriei pentru o perioadă de 22 de ani o bună parte din teritoriul Țării Românești, Oltenia care, în temeiul cuceririi ei prin arme urma să fie administrată și organizată la fel ca și alte provincii cotoprite (Transilvania). Au fost cercetate patru fascicule cuprinzând documente din perioada 1718—1740.

Pentru a putea cunoaște mai bine evenimentele petrecute în această perioadă de ocupație a Olteniei de către austrieci am considerat necesar să microfilmăm această serie de acte — Neoquistica — seria din care au fost publicate un număr nu prea mare de documente de către C. Giurescu. Ele cuprind informații referitoare la situația Transilvaniei și Banatului, la

măsurile luate de habsburgi pentru reorganizarea întregului sistem economico-administrativ și politic al Olteniei, la numirea noilor funcționari din rindul boierilor olteni — banul, vornicii, ispravnicii, măsurile luate pentru repopularea țării, stabilirea contribuției pe cap de locuitor, activitatea numeroșilor comisari austrieci ș.a.m.d., memoriile boierilor români adresate autorităților de la Viena, rapoartele găsite aici privind măsurile de creare a noilor districte, instrucțiuni imperiale și ale Consiliului Aulic de Război din Viena, conscripțiile (categoriile de documente care reflectă preocupările autorităților habsburgice de a organiza noua provincie cotoprită în vederea îmbunătățirii situației trezoreriei austriece într-un interval cât mai scurt, atât de necesară purtării nesfârșitelor războaie). Alte categorii de documente selectate din cadrul celor patru fascicule ale seriei Neoquistica reflectă relațiile autorităților austriece din Transilvania cu principii ceteralate două țări române, beneficiile bisericilor și mănăstirilor din Oltenia, reglementarea drepturilor ilicite în Banat, situația bulgarilor refugiați și stabiliți în Oltenia etc.

TIBERIU MOȚ
ION DORDEA

BELGIA

Cercetările efectuate în cadrul misiunii de studiu din anul 1978 au avut ca obiectiv continuarea investigării surselor diplomatice păstrate la Arhiva Ministerului de Externe și a Comerțului Exterior din Bruxelles în vederea epuizării acestui fond de arhivă pentru perioada accesibilă.

Astfel, din seria *Correspondență Politică. Legații*, s-a continuat seria (non reliée) *România* pentru anul 1928 (ultimul an deschis cercetării). Documentele selectate pentru microfilmare cuprind informații referitoare la politica internă și externă a țării noastre în anul respectiv. Situația internă apare caracterizată prin instabilitatea guvernamentală¹.

În ce privește politica externă a României, în anul 1928 ea apare reflectată în documentele diplomatice belgiene ca fiind dominată de activitatea diplomatică a lui Nicolae Titulescu în îndreptată spre înviuarea economiei românești postbelice. Sunt comentate, de asemenea, poziția adoptată de România în chestiunea optanților și consecințele deciziei de la Geneva pe care documentele belgiene o consemnează ca un triumf al politicii italo-maghiare și o lovitură dată de Mussolini, Miciei Antante². Sunt prezentate și relațiile României cu alte state, precum și participarea în cadrul Miciei Antante.

S-au mai cercetat și alte serii diplomatice din fondul *Correspondență Politică — Legații* ce nu fuseseră studiate, ca de ex. seriile *Dane-*

¹ A.M.E. Correspondance Politique Légations. Roumanie série non reliée Farde 1928. Raportul din 18 iulie 1928

² Ibidem, Raportul din 4 aprilie 1928

marca, Spania, Portugalia, Vatican, fără a se găsi informații referitoare la România, cu excepția seriei *Suedia* (non reliée) din care s-au selectat documente din perioada 1915—1917 ce cuprind informații referitoare la locul și rolul României în contextul primului război mondial.

Din seria tematică *Classament B* s-a continuat cercetarea începută în anul 1977 în colecția *Rusia — U.R.S.S.*, dosarul 35, ce cuprinde mai multe volume de documente din perioada aprilie 1918 — decembrie 1926 (cu această dată se încheie colecția). Documentele din această colecție cuprind informații valoroase pentru istoria României referitoare la perioada postbelică, probleme teritoriale, actul Unirii din 1918, relațiile româno-sovietice, mișcarea comunistă.

Se desprind aspecte deosebit de interesante privind situația României în conjunctura sferelor de influență, a relațiilor sale cu alte state, acțiunile întreprinse permanent de români pentru apărarea suveranității țării, a granițelor naționale, a drepturilor națiunii, pentru relații bune cu vecinii.

Din seria *Correspondență Generală* o grupare mare de documente prezintă problema Dunării (dosarele 2261, 2358, 2359, 3062, 4632, 4633, 4634) urmărită pe o perioadă ce se întinde între 1834—1924 și reflectată prin prisma intereselor statelor riverane și neriverane, în special ale marilor puteri, care doreau să-și extindă stăpânirea asupra Gurilor Dunării pentru a monopoliza comerțul maritim și fluvial și în unele cazuri pentru a-și asigura expansiunea spre Imperiul otoman. Se conturează astfel: situația țărilor române ca rezultat al ciocnirii de interese dintre marile imperii ale vremii: Rusia, Austria, Anglia; și navigația pe Dunăre și comerțul fluvial prin porturile Galați și Brăila; discuțiile la nivel european pe care problema Dunării le-a ridicat în congrese și conferințe; proiectul din 1881 de construire a unui canal care să lege Marea Baltică cu Dunărea și cu Marea Neagră, încercările Belgiei de a intra în Comisia europeană a Dunării etc.

O altă grupare de documente studiată din *Seria Correspondență Generală* o constituie dosarul 10738 (1920—1927). Documentele respective se referă la Conferința generală privind comunicațiile și tranzitul, organizată în cadrul Ligii Națiunilor, și ele cuprind informații privind căile ferate și de navigație din România.

Din seria *Culegerea Consulară, volumele 1—41* s-au selectat rapoartele consulare emise de consulatele Belgiei la București, Iași, Galați, Constanța, Craiova, precum și de la Budapesta, Viena și Constantinopol, referitoare la dezvoltarea economică a Munteniei, Moldovei și Transilvaniei în perioada 1853—1882.

S-au mai studiat și microfilmele: *Papiers Beyens* — Film P. 261—262 și *Papiers d'Anethan* — Film P. 518 din care nu s-au selectat documente întrucât nu conțineau informații de valoare pentru istoria României.

Cu materialele studiate în această misiune s-a încheiat, pentru moment, investigarea în Arhivele Ministerului de Externe și al Comerțului Exterior, urmînd ca aceasta să fie reluată

în viitor pe măsură ce seriile diplomatice vor fi deschise cercetării.

Începînd cu anul 1979 misiunile de studiu ale DGAS în Belgia vor fi orientate spre investigarea documentelor păstrate la *Arhivele Regatului* în fondul *Manuscrite Diverse*, la *Biblioteca Regală Albert I* în fondul *Manuscrite și ediții rare* precum și la *Muzeul Militar*.

Documentele selectate însumează 4 role microfilm care au intrat în depozitele Direcției generale a Arhivelor Statului în anul 1978.

SANDA RACOVICANU

R. P. BULGARIA

Conform unui program stabilit de comun acord între Direcția generală a arhivelor noastre și Direcția generală a arhivelor din R. P. Bulgaria, am întreprins în toamna anului 1978 (16 octombrie — 14 noiembrie), în unele biblioteci și arhive din Sofia, o serie de cercetări în vederea îmbogățirii fondului nostru arhivistice cu copii de pe documente bulgare referitoare la istoria poporului român. Dat fiind că cercetarea se relua după un interval mare de timp, problematica propusă a avut o formulare amplă și anume: preponderența și continuitatea poporului român în hotarele constituirii sale, lupta pentru unitate și suveranitate națională, dezvoltarea culturii românești din secolele XIV—XV pînă în prima jumătate a secolului XX. Mulțumită atenției pe care conducerea Direcției generale a arhivelor din Sofia ne-a acordat-o, am avut acces, încă din primul moment, la o serie de fonduri aflate în următoarele instituții deținătoare de arhivă: *Biblioteca națională „Kiril și Metodii”* — secția de manuscrise și tipărituri vechi și secția de arhivă istorică bulgară; *Biblioteca Academiei bulgare de științe* — secția de arhivă istorică; *Direcția generală a Arhivelor Statului din Sofia* — secția de arhivă istorică centralizată.

Din cadrul problematicii enunțate s-au desprins câteva teme concrete.

În primul rînd a fost cercetat bogatul fond de *cărți manuscrise* medievale, de redacție slav-română, aflat la Biblioteca „Kiril și Metodii”. Prin valoarea lor intrinsecă precum și prin bogăția de date pe care o oferă cercetării (date paleografice, lingvistice, filologice, istorice) manuscrisele amintite impun microfilmarea lor totală sau parțială.

Pentru microfilmarea parțială au fost alese, în special, filele de titlu, filele finale, miniaturile, ornamentele (pentru acestea ar fi foarte necesar un film color) și mai ales, paginile pe care se află însemnări marginale în slavonă românească, în limba română cu alfabet chirilic sau într-un interesant amestec în care aceeași frază este alcătuită atît din cuvinte slavone, cît și din cuvinte românești. Toate aceste însemnări marginale, în majoritate deja semnalate, unele și publicate dar cu multe greșeli, adunate într-un singur corpus ar constitui o prețioasă sursă de informare nu numai pentru

circulația cărții medievale dar și pentru studierea stadiului atins de limba română în secolele XVI—XVIII. Pentru exemplificare enumerăm câteva asemenea codexuri :

O *Psaltire* din secolul al XV-lea despre care se presupune că ar fi fost copiată în Muntenia și în care se află însemnări în limba română precum și un interesant pomelnic de nume românești ;

Un *Tetraevanghel* din secolul al XVI-lea, despre care se presupune, de asemenea, că ar fi fost scris în Muntenia și care conține însemnări românești ;

Un alt *Tetraevanghel*, tot din secolul al XVI-lea, copiat în Muntenia, la sfârșitul căruia se află o listă, în limba română, de cărți și vechiminte ;

Un *Sbornic* din secolul al XVI-lea care conține, printre altele, și mici povestiri anecdotice și în care se află un alt pomelnic de nume românești ș.a.

Din *tipăriturile vechi slavo-române* au fost reținute filele pe care se aflau însemnări românești, precum și un număr de volume care nu au fost descrise în *Bibliografia românească veche* și după cite știm, nici în alte descrieri ulterioare, cum ar fi un *Bucvar și razgovornic* grec-român din secolul al XVIII-lea sau o *Orînduială (a) logofetilor mitropoliei de mitropolitul Ungrovlahiei Grigore*, tipărită în 1777.

Din fondul de *cărți manuscrise românești*, cu alfabet chirilic, unele dintre ele semnalate pentru prima oară abia în ultimii ani într-un catalog editat la Sofia în 1973, ne-am oprit, printre altele, la două *Sbornice* din 1732—33 și 1739, la un *Manual de contabilitate* din 1864 precum și la un *Cronograf* din 1782, discutat în literatura de specialitate dar care, pe lângă faptul că merită o mai amănunțită cercetare, conține și două interesante însemnări românești : un descîntec și descrierea unei nunți din 1858.

În al doilea rînd, urmărind *probleme de istorie modernă și contemporană*, au fost cercetate fondurile personale ale unor oameni politici bulgari care au activat începînd din preajma lui 1850 și pînă spre anii 1940—1950. În aceste fonduri se află rapoarte, dări de seamă oficiale, note de convorbiri, scrisori particulare emise de către persoane oficiale, în care își expun poziția în legătură cu diferite evenimente politice ș.a.

A fost cercetat, de exemplu, fondul Grigor Dimitrov Načovič care, în perioada 1876—1873 a lucrat pe lângă Comandamentul general rus din București, iar în anii următori a fost ministru de interne (1881—1882), ministru al construcțiilor (1883 și 1894), agent diplomatic la București între 1884—1886 și ministru al comerțului și agriculturii (1896 ; 1899—1900).

Problemele extrase din toate fondurile cercetate sînt de ordin politic (referitoare la războiul de independență, la teritoriu și la intervențiile pe lângă personalități politice occidentale, la pregătirea războiului balcanic și a primului război mondial, la atitudinea guvernului român

față de Bulgaria, la situația politică a României în această perioadă ș.a. O altă serie de probleme sînt de ordin economic (cuprind date referitoare la comerțul românesc, la situația pieței economice interne, la exportul de petrol sau de grîne din România ș.a.) sau se referă la alte aspecte ale relațiilor româno-bulgare (de pildă la discuțiile purtate în 1942 pentru construirea unui pod peste Dunăre).

O a treia grupă tematică se referă la legăturile existente, în ultimul sfert al secolului al XIX-lea și de-a lungul secolului XX între cunoscuți oameni de cultură români și bulgari : Zamfir Arbure, Ilie Bărbulescu, Ion Bianu, Emanoil Bucuța, Nicolae Cartoian, Theodor Capidan, Constantin Daicoviciu, Nicolae Iorga, Spiru Haret, B. P. Hașdeu, P. P. Panaitescu, Tache Papahagi, Vasile Prodan, Sextil Pușcariu, Iuliu Zane pe de o parte și Ivan Șîșmanov, Stojan Romanski, Petăr Nikov, Ștefan Mladenov, Dimităr Dečev ș.a., pe de altă parte.

Problematica cuprinsă este largă, de la simple relații protocolare pînă la schimburi pe linie științifică.

Într-una din scrisori, de pildă, sînt date unele amănunte biografice referitoare la Th. Capidan ; în alta, Dimitrie I. Ghica, agent diplomatic la Sofia, discută modul de susținere al examenelor la școala de limbă română din Tutrakan (scrisoarea este adresată oficial lui S. S. Bobčev, în acel moment, 1912, ministru al culturii) ; într-o a treia, Vasile Prodan oferă Muzeului din Sofia spre cumpărare 11 tablouri originale, vechi, din secolele XVI—XVII, lucrări de pictori germani și venețieni, expuse în acel moment la Ateneul Român ; într-o a patra, Ivan Șîșmanov descrie, în 1898, prima sa întîlnire cu B. P. Hașdeu, clădirea arhivelor din București ș.a.m.d.

Dat fiind că în fiecare țară organizarea arhivelor are un anume profil determinat de specificul documentelor — vechi sau contemporane — pe care le deține, în timpul vizitei la Arhiva Centrală din Sofia am urmărit și acumularea de informații referitoare la constituirea, coordonarea și activitatea acestora precum și a arhivelor regionale. În vederea realizării schimbului de experiență am studiat o serie de materiale documentare pe care ne-am întemeiat discuțiile cu arhiviști din Sofia și din Pleven. În continuare, schimbul de informații cu privire la experiența colegilor bulgari se va putea face prin discuții directe și printr-un mai bine susținut schimb de publicații de specialitate.

În afară de aceasta, pentru a facilita primirea materialelor documentare, ar fi de dorit în viitor stabilirea unor contacte pe bază pe interes reciproc, între Direcția generală a Arhivelor Statului din România și Biblioteca Națională „Kiril și Metodiu” din Sofia, știute fiind prețioasele materiale referitoare la istoria noastră, care sînt cuprinse în fondurile bibliotecii.

OLIMPIA GUȚU

R. S. CEHOSLOVACĂ

În anul 1978 am continuat cercetările anterioare făcute în arhivele de stat din Praga¹, Bratislava², Košice³ și Levoča⁴. La Praga, depistările noastre s-au efectuat la Direcția Arhivelor pentru Boemia Centrală și la Direcția Arhivei Centrale — Praga.

Fondul „Actelor prezidiale pentru Boemia Centrală” (Presidialni spisy okresního úřadu) se află la cele 12 arhive raionale subordonate Direcției pentru Boemia Centrală și cuprind perioada 1850—1945. Anul acesta a fost cercetat numitul fond de la următoarele filiale: Příbram, Benčov, Beroun, Kutna Hora, Poděbrady, Ceslý Brod, Cáslov, Opava, Český Brod, Sedlčanech și Slaný. Cuprinsul actelor selecționate pentru a fi microfilmate se referă în exclusivitate asupra domeniului economic, social și politic. În mod deosebit rețin însă atenția două perioade de mare însemnătate în istoria țării noastre: anii 1917—18 și deceniul doi și trei al secolului nostru.

În prima grupare se înscrie marele act al unirii din 1918. Documentele se referă mai cu seamă asupra problemelor naționalității germane care în anul 1918 a întreținut printr-o serie de conducători politici legături cu partidele germane din Cehia și Slovacia.

Începând cu anul 1922 pentru o perioadă de 10 ani, documentele vorbesc despre mișcarea muncitorească și studențească din țara noastră. Documentele sînt scrise în limba germană și cehă, parțial dactilografiate. Pentru microfilmare au fost selecționate un număr de 75 de documente însumînd cca. 160 cadre microfilm. Acțiunea de depistare se va continua și în anul 1979.

La Direcția Arhivei Centrale din Praga s-a început cercetarea lăsamintului abatelui Method Zavoral (R. A. Strahov). Zavoral a cunoscut o serie de personalități din țara noastră, literați și istorici între care Horia Petra-Petrescu, Andrei Bărseanu, Nicolae Iorga, Silviu Dragomir, Aurel Ciortea, Petru Bogdan, C. Petranu, G. Marinescu sau politicieni, Ștefan C. Pop, I. Petrovici (ministrul instrucțiunii publice). Cu aceștia a purtat o vastă corespondență. Zavoral a cunoscut foarte bine limba română, astfel încît toată corespondența este redactată în această limbă. Legăturile abatelui cu țara noastră datează din perioada primului război mondial, întreținîndu-se după înființarea Institutului ceho-român (1928) al cărui președinte a fost (președintele Institutului româno-ceh a fost Silviu Dragomir).

În anul 1928 Zavoral a vizitat țara noastră ca invitat al societății ASTRA din Sibiu. Scopul societății conduse de Zavoral, respectiv Silviu Dragomir, a fost pur cultural, motiv pentru care în această perioadă au fost invitați numeroși istorici români de a prezenta confe-

rințe și prelegeri despre istoria țării noastre în Cehoslovacia.

Un alt grupaj de corespondență îl formează cel dintre Zavoral și profesorul universitar Ioan Urban Jarník și Kunzl Jirský, ambasadorul Cehoslovaciei în țara noastră, din care se desprind o serie de aspecte privind România anilor 1915—1931.

Cele mai valoroase documente sînt rapoartele diplomatice, redactate în limba franceză, cehă și engleză, care se referă la perioada 1918—1922 și poartă următoarele titluri:

„Les minorités ethniques en Roumanie”, care tratează problema minorităților din România după unire (maghiari, secui, sași, șvabi etc.). Datele cuprind aspecte despre demografie, religie, școală, administrație, justiție, viața economică și spirituală, „La politique du gouvernement Roumain a l'égard des confessions minoritaires”, „Les minorités ethniques en Roumanie”, „Quelle est actuellement la situation économique et financier de la Roumanie?”, „La Russie en Orient”, „Roumania's after war effort” și altele. Fondul nu a fost cercetat în întregime așa că acțiunea va continua în anul 1979.

La arhiva orașului Bratislava s-a terminat cu cercetarea colecției „Documente și scrisori din evul mediu pînă în prezent”. Documentele selecționate, scrise în limba germană, latină și maghiară sînt create între 1790—1899. Informațiile ce se desprind din conținutul documentelor sînt variate. Spicuim cîteva probleme care să exemplifice întreaga gamă de aspecte: corespondența dintre magistratul orașului Bratislava și inspectorul monetăriei și minelor din Baia Mare privind rezultatele unor probe chimice făcute asupra unor minereuri descoperite la Baia Mare, documente emise de direcțiunea minieră din Oravița privind tarifele stabilite pentru transportul minereurilor pe uscat și pe apă, depozitiile ministrului maghiar Tisza în legătură cu arhiva din Cluj, corespondența dintre directorul teatrului din Bratislava, Relle, cu arhitectul Tabakovits din Arad, prin care ultimul este solicitat să întocmească planul pentru construirea unui teatru de vară la Bratislava etc.

La Arhivele Statului din Košice cercetările au continuat din fondul „Turnianska Župa” cuprinzînd material documentar din perioada 1569—1850. Documentele care se referă la istoria patriei noastre din acest fond datează din secolul XVII—XIX, mai precis 1661—1842. Ele sînt originale și redactate în limba germană, latină și maghiară. În cuprinsul acestora se vorbește în principal despre dispozițiile împăratului Leopold privind măsurile de apărare a Transilvaniei împotriva turcilor, planurile generalului de Steinvile cu privire la Moldova, Slovacia și orașele Satu Mare, relațiile comerciale dezvoltate între Slovacia și orașele Satu Mare, Oradea, Baia Mare sau Timișoara. Personalitatea cea mai marcantă care apare în documente este principele Transilvaniei Francisc Rakoczi II.

¹ Statní Archív v Praze, Horská č. 7

² Archív hl. mesta SSR, Bratislava

³ SOBA Košice, Archív mesta Košice

⁴ SOBA Levoča, Státny Okresný Archív v. Spišskej Novej Vsi pobočka Levoča

La Arhiva orașului Košice au fost continuate cercetările începute în anul 1977. Această arhivă constituie sursa cea mai bogată privind relațiile existente de-a-lungul veacurilor dintre Transilvania și Slovacia de est, ele cuprind o lungă perioadă istorică (secolul XV—XVIII) și sînt redactate în limba latină, maghiară, germană, italiană, slovacă, franceză și engleză. Cu-prinsul documentelor se referă la viața politică, socială, economică, culturală, administrativă și ecleziastică.

Din punct de vedere politic se evidențiază două acțiuni: lupta principatului autonom al Transilvaniei împotriva turcilor și răscoala antihabsburgică. Este vorba mai cu seamă de perioada principilor Gabriel Bethlen, Ștefan Bócskai, Emerik Thököli, Ștefan Báthori, Gheorghe Rákoczi, Francisc I și II Rákoczi. Spre exemplificare menționăm documentele referitoare la angajarea mercenarilor, organizarea armatei, poziția față de împăratul Ferdinand, în timpul lui Emerik Thököli; tratate încheiate de Gheorghe Rákoczi cu emisia-rii împăratului Ferdinand, negocierile cu turcii (condițiile puse de aceștia în cazul în care i-ar acorda un ajutor armat împotriva lui Ferdinand), mașinațiile politice încercate cu suedzii (Torstenson) sau cu francezii (pentru obținerea unui ajutor financiar) ș.a.

Alte documente relatează despre subsidiile și contribuțiile impuse de principii locuitorilor transilvăneni pentru a-și întări forța armată sau la ajutorul căutat în afara granițelor principatului. Deosebit de interesante în acest sens sînt cele întreținute cu curțile domnitorilor români Ioan Despot Heraclidul (1562) sau Radu (1616).

Dar numeroase documente vorbesc numai despre diferite aspecte ale politicii interne, de pildă: disputele politice dintre N. P. Peren și voievodul Dionisie de Losoncs (1417).

Importante sînt și acele documente de investire în funcție a unor voievozi sau principii ca Petru de Peren (1529), E. Thököli și Rákoczi, deoarece investitura atrăgea după sine și acordarea unor proprietăți.

Documentele oferă cercetătorului posibilitatea să desprindă aspecte sociale și demografice importante pentru Transilvania.

Amploarea comerțului este demonstrată de privilegiile acordate și de tranzacțiile încheiate între meseriași, iar mai târziu negustorii transilvăneni și cei din Slovacia de est. Locuri de frunte în ceea ce privește volumul comerțului ocupă orașele Sibiu, Baia Mare, Satu Mare, Oradea, Cluj, Arad, iar din secolul al XVIII-lea Timișoara. Informațiile se referă la mărfuri finite (realizate de breslași), minereuri, prețurile acestora, drumurile comerciale, locurile de desfacere, taxele vamale etc. De asemenea, găsim informații interesante despre comerțul desfășurat de greci în cele două centre economice puternice, Sibiu și Brașov.

Legăturile culturale se referă mai cu seamă la Cluj și Scaunul Sibiu, fie că este vorba despre meseriași germani care s-au stabilit în Transilvania, de școală, călătorii de studii sau

procurarea cărților din tipografiile germane din părțile Slovaciei.

Mai amintim, dintre documentele depistate la arhiva orașului Kosice, și cele emise de marele umanist român Nicolae Olahus (1568), în calitate sa de personalitate ecleziastică sau documente în care este subliniată personalitatea lui.

În anul 1978 am început și am încheiat depistările documentelor aflate la Arhiva orașului Levoča. Acest oraș forma centrul istoric al Spis-ului, iar cercetarea amănunțită a fondurilor s-a impus fiindu-se cont de legăturile cunoscute dintre Sibiu și Levoča.

Date interesante au rezultat din cercetarea „Registrului de acordare a dreptului de cetățean al orașului” (Bürgerrechtsbuch) datînd din perioada 1550—1676, scris în limba germană și latină. Informațiile ne dezvăluie numărul transilvănenilor, locul de origine (Medias, Brașov, Bistrița, Sibiu, Satu Mare, Oradea), numele acestora, meseria, precum și taxele plătite pentru obținerea dreptului de cetățean. În cazurile în care aceste persoane au deținut în orașul de origine funcții importante, amănuntul este menționat ex.: „Mathise Lochmann, fost senator în orașul Sibiu” etc.

Fondul „Magistratul orașului Levoča” s-a păstrat numai parțial din cauza distrugerii sale în timpul incendiului din anul 1550. Cu toate acestea am descoperit un număr mare de documente care vin să completeze o serie de aspecte privind istoria Transilvaniei. Documentele redactate în limba latină, maghiară și germană datează din secolele XVI—XVIII și sînt în mare parte originale. După conținutul lor putem împărți aceste acte în trei categorii mari: comerciale, de politică și istoria medicinei.

Din prima categorie menționăm: actul prin care regele Matei Corvinul a acordat negustorilor din orașul Košice dreptul de a face comerț cu Transilvania, privilegiul dat de împăratul Leopold al II-lea negustorilor din Levoča tot pentru comerț cu Transilvania, scrierile lui Gheorghe Bánfi, în numele Guberniului din Transilvania, către magistratul orașului Levoča privind reactivarea comerțului, reglementările comerciale între orașele Satu-Mare, Baia Mare, Sibiu și Timișoara cu Levoča etc.

Cea de a doua categorie este reprezentată prin: scrisori trimise din Transilvania către oficialitățile din Levoča în care se relatează situația politică internă și externă a provinciei în contextul secolului XVII—XVIII; rapoarte diplomatice întocmite de diferite iscoade despre acțiunile politice și militare ale principilor Ștefan Bócskai, Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákoczi, Francisc Rákoczi I, Francisc Rákoczi II și ale generalului G. Basta; rapoarte militare întocmite din însărcinarea principilor transilvăneni; scrisori prin care Gabriel Bethlen a cerut ajutor financiar tezaurariatului din Levoča; cronică despre politica lui Francisc Rákoczi II față de Poarta Otomană etc.

Interesante sînt rapoartele diplomatice despre poziția lui Radu, domnul Țării Românești (1616) în contextul evenimentelor sau extrasele

din procesele verbale asupra lucrărilor Dietei Transilvaniei desfășurate la Cluj în anii 1601—1602.

Pentru completarea bazei documentare privind istoria medicinei din țara noastră am reținut cca. 30 documente din perioada 1737—1771, toate redactate în limba latină. Ele cuprind măsuri sanitare pentru împiedicarea răspîndirii epidemiei de ciumă izbucnită în Transilvania, amănunte din toate comitatele transilvănene în care s-a înregistrat boala, precum și din Țara Românească și Moldova privind satele aflate în carantină, numărul bolnavilor, numărul morților, personalul sanitar existent, tratamentul aplicat, localitățile suspecte și celeținute sub observație etc. Importante sînt bilanțurile întocmite care cuprind în cifre pe localități ravagiile epidemiei în cele 3 provincii, precum și o serie de observații medicale asupra unor deosebiri de manifestare a bolii față de alte provincii în care a fost înregistrată.

Din cronică manuscris intitulată „Alt Leutschau in historischen Einzeldarstellungen“ întocmită de Victor Breschnik am reținut informațiile referitoare la relațiile regelui Matei Corvinul cu Spis-ul și lista profesorilor transilvăneni care au deținut funcția de rectori la gimnaziul din Levoča între anii 1549—1641.

MONICA VLAICU

FRANȚA

Cercetarea în bogatele arhive franceze ne-a oferit, și în anul 1978, posibilitatea aflării unor izvoare documentare deosebit de interesante pentru istoria României și a relațiilor ei cu țările balcanice și cu alte state.

În Arhivele Militare franceze de la Vincennes am continuat studiarea fondurilor începute în anii anteriori de alți arhiviști.

În fondul *Ministerului de Război*: Seria Memorii și recunoașteri (M.R.) au fost reținute pentru microfilmare un număr de 11 memorii și jurnale de campanie referitoare la anii 1490—1857, întocmite de diferiți ofițeri francezi care au participat la războaiele împotriva turcilor, ce s-au dat pe teritoriul românesc, sau au făcut călătorii și prospectări în Țările Române. Dintre acestea menționăm ca deosebit de important manuscrisul „*Voiaj în Ungaria de Raymond Montecuculi*”, tradus de Rabineau d'Ennemen, locotenent în Regimentul 3 de Infanterie de linie, în care după ce prezintă un scurt istoric al Ungariei din 1490 pînă în 1770, inclusiv Transilvania, descrie campania din 1677, prezentînd ruta pe care au mers. În cele 78 de pagini ale manuscrisului sînt descrise orașele: Bistrița, Brașov, Sibghet, Satu-Mare, Timișoara, Tîrnava, Alba-Iulia etc., frumusețile și bogățiile, viața și obiceiurile oamenilor. Denumirile orașelor sînt date în trei limbi: latină, maghiară și germană.

Un alt *jurnal de campanie din 1717* se referă la luptele dintre trupele habsburgice și otomani din 1717 și victoria din fața Belgra-

dului. Jurnalul ținut zi de zi de un ofițer anonim, talentat, ne prezintă toate localitățile prin care au trecut din Banat și Oltenia, defileul Slatinei, Munții Amlașului cu bogății și frumuseți, orașele Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Orșova. Monumentele și străzile sînt descrise cu lux de amănunte cuprinzînd și legende lor povestite de localnici. De asemenea, autorul a făcut descrierea munților care separă Banatul de Transilvania, a drumurilor, apelor, oamenilor ce trăiau pe aceste meleaguri.

Sînt interesante totodată, jurnalele campaniei din 1738—1739 în care este descrisă Basarabia în timpul operațiunilor armatei ruse conduse de generalul Munih, după trecerea Nistrului în 6 noiembrie 1738.

Foarte important este manuscrisul nr. 248 „Călătorie făcută în Polonia, Rusia, Turcia, Grecia și Ungaria în 1770—1772” de un ofițer francez (probabil Choisy), locotenent-colonel în Legiunea Lorena. În timpul călătoriei din Turcia spre Polonia a trecut prin Țările Române. Fiind iarnă și îmbolnăvindu-se a fost nevoit să rămînă aproape patru luni în Muntenia timp în care a putut cunoaște viața românilor, a năpăstuiților țărani asupriți de boierii români, de oștile otomane și țariste aflate în număr mare pe teritoriul românesc. Interesante pentru reconstituirea acestei vieți a țărănilor sînt descrierile scenelor la care a asistat personal. La Silistra de pildă, l-a întîlnit pe prințul Rosetti, escortat de 100 de dărbani, înfățișat ca foarte instruit, vorbind la perfecție limbile italiană, turcă și valahă. Ofițerul francez menționează că limba valahă se vorbea mult în sudul Dunării, în Turcia și în Moldova numindu-se românească (romanecha), foarte asemănătoare cu italiana și spaniola. În ceea ce privește teritoriul sînt frumoase descrierile orașelor Giurgiu, Cernavodă, București. Transilvania este prezentată ca o țară foarte bogată cu munți acoperiți de păduri, cu mine de aur și alte zăcăminteprețioase. Despre oameni, se spune că erau frumoși și vorbeau limba latină, tot un fel de valahă, aceasta fiind propria lor limbă.

Jurnalele de campanie din 1809—1812, întocmite de contele Longeron, general de origine francez, aflat după revoluția franceză în slujba armatei ruse, cuprind descrierile Moldovei, Basarabiei și Valahiei din punct de vedere geografic, politic, cultural, economic și social. Detaliile asupra vieții politice din București și din alte orașe mari ale principatelor sînt foarte importante pentru a cunoaște amestecul străin în treburile interne ale Valahiei și Moldovei, abuzurile și depozedarea populației de bunuri. Persoanele mai importante din divan sau conducătorii armatelor rusești și turcești sînt portretizați. Cercetătorul acestor jurnale are astfel în față o adevărată frescă a țărilor române pe timp de 4 ani. Deosebit de importantă este harta etnografică, istorică și strategică a imperiului austriac care cuprinde și Transilvania, Valahia, Moldova, Dobrogea, Basarabia și Bucovina. În legenda Transilvaniei se arată că din 2 118 570 locuitori, 260 170 erau unguri, 1 287 340 români, 400 bulgari, 50 000 boemieni, 10 000 armeni, 250 000 germani și 260 000 secui.

Se desprinde concluzia că elementul românesc era recunoscut ca preponderent în raport cu celelalte națiuni. Întocmită de Paul de Bourgoigne, fost ministru al Franței în Rusia și Germania, harta a fost publicată în 1848 la Paris. Între aceste manuscrise găsim și un extras din jurnalul din 1853, comunicat de Châlavye, consul general în Turcia care ne relatează bătălia de la Oltenița dintre ruși și turci.

Menționăm de asemenea studiul asupra teatrului probabil de operațiuni în cazul unui război între ruși și turci și români din 1875. Acest studiu prezintă în anexă o notă și un raport al col. Gaillard asupra operațiunilor armatei române la Plevna.

Documente importante s-au depistat și din fondul Statului Major al Armatei. Seria Misiuni Militare Franceze (F.N.) din anii 1834—1927, aparținând Misiunii Militare Franceze în România.

Rapoartele asupra Principatelor române întocmite de ofițeri francezi reflectă originea misiunii în România și măsurile întreprinse pentru sprijinirea organizării moderne a armatei române, structura și efectivele forțelor noastre armate în a doua jumătate a secolului trecut, alianța româno-sîrbă (1873—1874), înțelegerile austro-ruse din aceeași perioadă. Informațiile din presa austriacă, poloneză, italiană, franceză, engleză etc. și scrisorile despre chestiunea orientală și situația României în preajma războiului de independență, conțin amănunte despre mersul operațiunilor pe frontul de la Grivița, Plevna, Rahova, convenția și relațiile româno-ruse. Rapoartele subliniază că „soldatul român știe să lupte și este capabil, cei ce cunosc istoria orientală nu trebuiau să aștepte războiul actual, pentru a fi siguri de acest fapt. Acum s-a văzut ceea ce nu se cunoștea despre acest țărăn român, cu suflet mare, poetic, despre care cîntă cele mai frumoase balade ale Europei”.

În documente se vorbește și despre situația economică și politică a României în timpul războiului. Din prezentarea discuțiilor privind încheierea tratatelor de la San-Stefano și de la Berlin se desprinde situația grea a României care deși obținuse independența rămânea tot ciuntită ca urmare a rămînerii unor importante teritorii ale românilor sub dominație străină. Între aceste relații diplomatice găsim știri despre demersurile făcute de oamenii politici români privind recunoașterea independenței României.

Spre sfîrșitul secolului ca și în preajma războaielor balcanice și a primului război mondial constatăm că România acorda pentru dezvoltarea posibilităților de apărare, întărirea flotei române, crearea aeronauticii și înzestrarea în general a armatei.

Correspondența cu caracter oficial și neoficial, reflectă starea armatei române în timpul misiunii militare franceze condusă de generalul Berthelot (2 februarie 1916 — 12 noiembrie 1918) în timpul desfășurării luptelor pe fronturile noastre în primul război mondial și discuțiile privind încheierea păcii.

Realizarea Marii Uniri din 1918 ocupă un loc central în arhivele militare franceze. Foarte concludente sînt și studiile și buletinele informative privind situația politică din România în anii 1919—1920, îndeosebi prezentarea partidelor politice.

Concomitent cu cercetarea în Arhivele Militare am continuat investigarea în fondul *Ministerului Afacerilor Externe*, Seria — *Correspondență diplomatică* (C.P.) Turcia, Consulate diverse pe anii: 1832—1875, care cuprinde rapoarte diplomatice ale consulilor francezi din București, Iași, Galați, Tulcea și Constanța, diverse corespondențe ale consulilor ruși, austrieci și englezi în Principate interceptate de francezi, referitoare la regulamentul organic considerat de diplomații Franței ca nespecific țărilor române deoarece încorporează multe puncte opuse obiceiurilor țării și locuitorilor. Unele rapoarte asupra Principatelor Moldovei și Valahiei se referă la faptul că după tratatul de la Adrianopol, deși producția acestor țări a fost bogată, producătorii și-au putut realiza speranțele numai în parte.

Exportul s-a ridicat în 1831 la numai 10 382 piaștri, grîul fiind de calitate inferioară datorită seminței utilizată care nu era de proveniență locală. Rapoartele înregistrează situația țăranilor români care o duceau foarte greu, cu o hrană săracăcioasă. Țarul protector însărcinase un ofițer de geniu să examineze orice posibilitate de a transporta aproape toate produsele românești, dar mai ales lîna, piei, grîne în Rusia. Boierii români n-aveau o stare economică prea bună, mulți dintre ei fiind aproape ruinați. În anexa unor rapoarte se află tablourile administrației Valahiei cu date despre veniturile și cheltuielile, corespondența secretă asupra tuturor problemelor privind țările române, note ale consulatului Franței trimise președintelui divanurilor Moldovei și Valahiei. Înfașînd starea de lucruri din Principate diplomații francezi arătau politica Rusiei țariste față de țările române, înțelegerea tacită dintre Rusia și Austria de ocupare și împărțire a Principatelor. Într-o notă asupra principatelor române din 1833 se arată originea suzeranității Porții Otomane asupra țărilor române după 1460 în timpul lui Mahomed al II-lea, schimbarea succesivă a domnilor, politica Rusiei după tratatul de la Kuciuk-Kainargi, tratatul de la Iași din 1792, Hâtîșeriful din 1802, tratatul de la București din 1812, convenția de la Akerman și tratatul de la Adrianopol.

Multe scrisori se referă la poziția boierilor români care, nemulțumiți de politica imperiilor vecine, cereau ajutor Franței.

Într-un raport din 24 noiembrie 1834 un diplomat francez sublinia faptul că țăranii români s-au plîns guvernului de mizeria în care au ajuns datorită contribuției mari și a corveziilor față de armatele invadatoare.

În rapoartele atașatului Franței din 1835—1836 se dau cifrele bugetului de venituri și cheltuieli din Principate care după opinia sa nu era real, se relevă încercările lui Ghica de a scăpa de sub influența protectoratului țarist și protestul boierilor români semnat de 250 de

personalități în frunte cu Al. Mavrocordat, conflictul dintre boierii din Moldova și Mihail Sturza ș.a. În rapoartele din 1840 găsim informații privind activitatea lui Cimpineanu pentru emanciparea și unirea celor două principate sub un singur domn, călătoria acestuia în Franța și Anglia (1838), închiderea revoluționarului la mănăstirea Mărgineni la intervenția țarului Nicolae.

În rapoartele din 1841—1842 găsim relatări privind exilarea lui Em. Băleanu, secretarul Obșteștii Adunări, incidentul dintre Ghica și mitropolitul aflat în slujba țarului, eliberarea lui Cimpineanu întirziată cu 6 luni din ordinul consulului rus. Mai multe documente explică luptele din preajma anului 1848, situația lui Eftimie Murgu, intervenția consulului Franței pe lângă guvernul Austriei în favoarea acestuia; arestarea lui Vaillant la Galați, crearea unei societăți secrete de către Eftimie Murgu și Vaillant.

Între documente găsim multe referiri la dezvoltarea comerțului și a porturilor Tulcea, Galați și Constanța, dezvoltarea marinei comerciale și a construcțiilor de nave între anii 1869—1895. Un loc important îl ocupă rapoartele privind dezvoltarea marinei militare, fluviale și maritime, lucrările de fortificare a liniei Galați — Nămolosa — Focșani (1891), construcția liniei ferate Birlad — Galați etc.

Într-un raport din 8 iulie 1892 se arată că la Galați a avut loc o manifestație în favoarea românilor din Transilvania, redându-se discursurile ținute etc.

Multe documente vorbesc despre propaganda rusă în Basarabia și Dobrogea, conflictul între greci și bulgari în Moldova. Războiul de independență ocupă un loc important în scrisorile și notele persoanelor diplomatice franceze, mai ales desfășurarea acestuia în Dobrogea. De asemenea, luptele de la Sulina din octombrie 1877, poziția populației din Dobrogea favorabilă uniunii cu România.

Ca rezultat al cercetării în cele două mari arhive franceze, Fondul Arhivistic Național se va îmbogăți cu cca. 17 841 cadre microfilm ca urmare a comenzilor date celor două arhive.

MARIA SOVEJA

R. D. GERMANĂ

Continuând activitatea de cercetare în R. D. Germană pentru depistarea de noi documente referitoare la istoria poporului român, în anul 1978, ne-am propus să stăruim asupra arhivelor aflate în orașele Potsdam, Dresda și Merseburg.

Înainte de a face prezentarea rezultatelor muncii noastre se impune a remarca faptul că, în activitatea desfășurată, de un real folos ne-au fost fișele tematice pe care am avut posibilitatea să le studiem — prin amabilitatea colegilor germani — atât la Merseburg, cât și la Potsdam. Pe lângă bogatele informații conținute, respectivele fișe ne-au permis să consta-

tăm existența altor fonduri care prezintă interes pentru noi în afara celor cunoscute și, parțial, cercetate. Pentru a asigura însă o cercetare sistematică a arhivelor germane am continuat cu fondurile începute deja în anii trecuți, dar care nu au fost încă epuizate.

Dintre dosarele studiate la Potsdam, trebuie menționate, în primul rând, cele cuprinse în fondul Ministerului Afacerilor Externe. Documentele depistate se referă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, mai exact la evoluția constituțională a României între 1877 și 1884, implicațiile politice ale legii electorale din 1884 și la interesele Germaniei în exporturile și importurile României.

Referitor la evenimentele din primele două decenii ale secolului al XX-lea rețin atenția rapoartele anuale ale diplomatului german Feindel, care prezintă detaliat date despre exploatarea petrolului românesc de către capitalurile străine, desfășurarea războiului balcanic și îndeosebi urmările sale sub aspect economic.

Urmărind să găsim noi izvoare despre primul război mondial — mai ales referitoare la evenimentele anului 1918 — ne-am oprit și asupra fondului Ministerului Justiției care conține, între altele, documente referitoare la activitatea Tribunalului Arbitral mixt româno-german, înființat în baza tratatului de la Versailles. Între procesele judecate de această instanță, rețin atenția cele care aveau ca obiect reclamațiile înaintate de diverși cetățeni români împotriva rechiziționărilor forțate efectuate de trupele germane în regiunile românești ocupate.

Un fond important, cercetat cu rezultate concludente în anii trecuți și care conține încă surse bogate pentru noi, este cel al Ministerului de Interne. Documentele privind „Situația politică din România” în perioada interbelică cuprind analize și aprecieri referitoare la intensitatea mișcării muncitorești în perioada 1920—1930. Grăitoare sînt, în acest sens, documentele care atestă că numai la Timișoara erau, în anul 1925, 2 500 de muncitori în grevă, dar mai cu seamă rapoartele referitoare la procesele intentate clasei muncitoare și regimul la care erau supuși deținuții în închisori. Un raport din 31 decembrie 1924 arată că guvernul român a arestat peste 400 comuniști, care în cazematele ruă famate ale închisorii Jilava din București erau „supuși celor mai barbare metode ale autorităților militare”.

Următoarele cercetări s-au desfășurat în arhivele păstrate în orașul Merseburg. Apreciem că, în viitor, va trebui să acordăm mai mult timp acestor arhive, cantitatea și natura izvoarelor existente acolo îndrituind observația noastră.

„Colecția de documente vechi” (începutul secolului al XVII-lea), de exemplu, cuprinde corespondența principelui Johan Sigismund de

* Documente mai vechi, aparținând aceluiași fond, se găsesc în alte arhive, între care merită a fi menționate, în mod deosebit, cele din Merseburg.

Brandenburg cu alți principii germani și suverani contemporani din Europa. Între alte probleme, scrisorile principelui german se referă la așezarea geografică și poziția strategică a Transilvaniei și la potențialul ei militar, la conflictele cu turcii și cooperarea armată în principal cu celelalte două principate românești Valahia și Moldova — împotriva pericolului otoman. Din corespondență rezultă rolul important al principatului Transilvaniei în apărarea Europei occidentale, fiind un obstacol greu de trecut pentru turci în ofensiva lor spre centrul continentului.

Dintre documentele referitoare la perioadele următoare, ar fi de menționat cele privind repetatele conflicte ruso-otomane, care, prin distrugerile materiale și umane provocate, au afectat atât de mult și principatele române, pe teritoriile cărora își desfășurau, de cele mai multe ori forțele armate și operațiunile de război. Izvoarele germane ilustrează, totodată, eforturile susținute ale celor trei principate românești pentru a-și menține independența, atât de des amenințată, cu toate că tratatele încheiate între marile puteri prevedeau garantarea menținerii și respectarea integrității teritoriale a acestora. Și chiar dacă — după cum demonstrează izvoarele cercetate — clauzele tratatelor nu au fost respectate, românii și-au păstrat ființa națională. Într-un raport din anul 1852 am întâlnit aprecierea că Moldova și Valahia sînt dacă nu independente, atunci foarte puțin dependente de Turcia.

În ceea ce privește partea din fondul Ministerului Afacerilor Externe aflat aici, cercetările viitoare vor trebui să stăruie asupra documentelor care analizează anii 1856—1859 din istoria românilor. Pînă în prezent au putut fi cercetate o serie de rapoarte interesante provenite din Iași, București și alte centre însemnate ale Moldovei sau Țării Românești. Rapoartele sînt cu atât mai importante cu cît prezintă în detaliu problema „reorganizării” principatelor dunărene, cu toate semnificațiile și implicațiile ei, atât pentru români cît și pentru interesele marilor puteri europene.

Bogate în conținut pentru noi, în clarificarea evenimentelor care au dus la realizarea Unirii din 1859 și la dubla alegere a lui Al. I. Cuza, sînt și rapoartele altor diplomați germani ai vremii, acreditați fie la Berlin, Viena, Constantinopol, Paris, Londra, fie la St. Petersburg.

Ultima etapă a perioadei de cercetare a avut ca obiectiv continuarea depistărilor efectuate anul trecut, la Dresda, în cadrul fondurilor Ministerului Afacerilor Externe, Ministerului de Interne și Legațiilor saxone. Încă de atunci semnalasem existența, în cadrul fondului Ministerului de Interne, a citorva dosare care cuprind „Rapoartele reprezentantului saxon pentru probleme economice în străinătate”. Cercetîndu-le, am putut constata că este vorba de rapoartele referitoare la perioada cuprinsă între ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și anul 1906. Rapoartele saxone își concentrează atenția cu deosebire asupra situației agriculturii noastre. Suprafețele însămînțate, producțiile anuale ob-

ținute, politica agrară, sistemul arendării, relațiile de muncă în agricultură și exportul cu produse agricole fac obiectul opiniei diplomaților respectivi. Alte rapoarte redactate în anii primei conflagrații mondiale se referă, îndeosebi, la situația politică din Europa, analizată pe zone geografice, iar în cadrul acestora pe țări, diplomații acordînd spații importante și prezentării evoluției evenimentelor din România, pe fondul situației internaționale, desfășurării operațiunilor militare pe diverse fronturi, neliniștii provocate în Austro-Ungaria de mișcările de eliberare a popoarelor subjugate, implicațiilor acestei lupte, tratativelor de pace, purtate între taberele și țările beligerante ș.a.m.d.

Din fondul Ministerului Afacerilor Externe am reținut, între altele, documentele privind evoluția crizei balcanice începînd cu anul 1908 pînă la declanșarea războiului din zonă; documentele demonstrează amestecul puterilor europene în treburile interne ale țărilor balcanice, intervențiile lor fiind determinate de dorința de a acapara noi zone de influențe și surse de materii prime.

Ne vom opri aci cu succinta prezentare a rezultatelor investigațiilor efectuate în arhivele din R. D. Germană, transmițînd și pe această cale mulțumirile noastre, colegilor germani Gerlinde Grahm, Meta Kohnke și Manfred Kobuch — care, prin indicațiile lor, ne-au fost de un real folos în depistarea izvoarelor prezentate.

CORNELIU LUNGU

R. F. GERMANIA

În anul 1978 am urmărit să completăm documentația privind istoria României în perioada interbelică și a celui de-al doilea război mondial.

Cercetarea în arhivele federale din Koblenz și archiva politică a Ministerului de Externe din Bonn s-a extins asupra documentelor care reflectă politica externă a Germaniei naziste din perioada 1933—1945, procesul principalilor criminali de război hitleristi desfășurat la tribunalul militar internațional de la Nürnberg, 1945—1946. Totodată ne-am îndreptat atenția asupra jurnalelor de operații militare ale Statului major german din timpul celui de-al doilea război mondial.

Din archiva de politică externă, pentru noi prezintă un interes deosebit documentele referitoare la politica externă a României din perioada anilor 1936—1941.

Referitor la anii 1936—1940, adică etapa de pînă la dictatul de la Viena, documentele ambasadelor germane din Balcani notifică, în momentul orientării expansiunii hitleriste spre centrul și sud-estul Europei, renașterea ideilor revizionismului hortyst față de Cehoslovacia și România, poziția opiniei publice democratice din țara noastră față de cauza dreaptă a poporului austriac și, în același timp, îngrijorarea față

de consecințele Anschluss-ului pentru viitorul statului român, concluziile încheierii ce a avut loc la palatul regal din București în martie 1938, la care au participat Armand Călinescu și Gheorghe Tătărescu.

Măsurile luate de guvernul român pentru lichidarea gardismului, sint apreciate în rapoartele Ministerului de Externe german ca o „măsură de rezistență a țării față de presiunile hitleriste în fața planului de expansiune care urmărea acapărarea materiilor prime și a bazei petrolier românești”. Deosebit de valoroase sint rapoartele referitoare la acțiunile antifasciste din România în special din perioada premergătoare încheierii tratatului economic cu Germania.

Notele de informații ale ambasadelor germane din Londra și Paris menționează numeroasele contacte ale reprezentanților români cu cercurile conducătoare anglo-franceze din vara anului 1938 și poziția celor două puteri dispuse la noi concesii față de Reich.

În urma acordului de la München, ambasada germană de la București cerea intensificarea presiunilor asupra guvernului român pentru schimbarea orientării politice externe a acestuia. Deosebit de sugestive sint în acest sens paginile memoriilor lui Fabricius, fostul ministru al Germaniei în România. Diplomatul german nota, de exemplu, că în anul 1938, „Carol al II-lea cu ocazia vizitei la Obersalzberg i-a obiectat lui Hitler poziția lui Arthur Konradi, șeful partidului nazist din România, care și-a depășit limitele atribuțiilor sale și se amesteca din ce în ce mai mult în treburile interne ale României insistând asupra rechemării acestuia”.

Despre întrevăderea lui Gheorghe Brătianu cu Göring, Fabricius a consenmat reproșurile făcute de șeful nazist României pentru poziția avută în timpul crizei cehoslovace și în special pentru atitudinea presei românești nefavorabilă Germaniei.

Dată fiind încordarea dintre cele două țări ca urmare a înlăturării lui Codreanu din fruntea Gărzii de Fier, Fabricius aprecia că numirea diplomatului român V. Tilea ca reprezentant la Londra, se încadra în situația ivită după vizita lui Carol al II-lea la Hitler, regele cuprins de neliniște dînd ambasadorului său instrucțiuni pentru a atrage atenția Londrei asupra amenințării create în sud-estul Europei. W. Fabricius explica acțiunea pornită de Tilea la Londra tocmai în momentul în care „relațiile germano-române se ameliorau” și germanii erau în preajma încheierii acordului economic favorabil lor „numai prin aceea, că Tilea ca și mulți alți români, au considerat acordul ca dăunător pentru interesele românești”.

Adăugăm că pe lângă memoriile menționate ne-au interesat notele și rapoartele lui Wohlthat, care aduc numeroase aspecte din acțiunile întreprinse de hitleriști în direcția încheierii tratatului cu România. Wohlthat a menționat dealtfel în memoriile sale că „românii erau conștienți că prin semnarea Tratatului nu era vorba de un simplu act economic, ci de o dictatură germană. Chiar în orele în care

aveau loc dezbateri pe marginea formulării textelor tratatului, în spatele discuțiilor se simțea importanța grelei crize politice”.

O altă serie de documente depistate reflectă relațiile germano-ruso-române, de la pactul de neagresiune încheiat între Germania și Uniunea Sovietică și pînă la Dictatul de la Viena. La aceste chestiuni se referă stenogramele discuțiilor purtate între Hitler și Carol al II-lea la Berchtesgaden în 1938 la care Hitler cerea României să se retragă din Societatea Națiunilor, să denunțe toate tratatele politice oficiale și secrete precum și convențiile militare și economice, să fie adusă la putere Garda de fier. Paralel cu aceste documente apar notele discuțiilor purtate la 16 ianuarie 1939 de Ribbentrop, ministrul de externe german, cu Csáky, ministrul de externe maghiar, în legătură cu Transilvania.

Rapoartele Ambasadei germane de la București se referă la tratativele sovieto-române din aprilie 1938, în urma cărora, cu riscul de a-și atrage represaliile Germaniei hitleriste, guvernul român a autorizat trecerea avioanelor achiziționate de Cehoslovacia din U.R.S.S. prin România, iar în ajunul acordului de la München și-a dat consimțămîntul, pentru ca aviația sovietică să survoleze teritoriul românesc pentru a sprijini Cehoslovacia. La fel de importante apar notele informative germane despre tratativele purtate de membrii Micii Înțelegeri pentru ajutorul româno-iugoslav, în cazul unui conflict armat între Germania și Cehoslovacia.

Un alt grupaj de documente cuprinzînd rapoartele Ambasadei germane de la Budapesta nota că în august 1939, guvernul ungar hortyst recurgea din nou la mobilizarea armatei masînd-o la frontiera cu România, în contextul politicii sale revizioniste, propagată și susținută din ce în ce mai mult. La aceeași acțiune se referă stenogramele întrevăderilor dintre Hitler și Stoyay, ministrul Ungariei, cît și notele asupra discuțiilor avute în 1940 de Hitler, Ribbentrop și Musolini cu Teleki Pal, președintele Consiliului de Miniștri al Ungariei și Csáky, referitoare la satisfacerea cererilor revizioniste ungare în ceea ce privește teritoriul românesc. Despre cele discutate Ribbentrop trăgea concluzia că guvernul ungar a căutat ca prin încordarea relațiilor ungaro-române să evite chiar și cea mai mică speranță a lichidării contradicțiilor, situînd din nou pe primul plan problema teritorială astfel încît dictatul de la Viena să apară inevitabil. W. Fabricius făcea mențiunea în memoriile sale că drumul spre dictatul de la Viena a fost netezit și de considerentul lui Hitler că va ajunge mai ușor în briul Carpaților, spre răsărit, dacă acest teritoriu se va afla în miîine Ungariei, iar despre dictatul de la Viena recunoașterea că nu există nici un dubiu că dictatura i-a dezamăgit amarnic pe români și, pe bună dreptate, acesta a fost un act penibil, dezgustător, în contradicție flagrantă cu orice sentiment de dreptate.

Evenimentele declanșate după dictatul de la Viena sint amplu reflectate de un raport al Ambasadei germane de la București din 11 sep-

tembrie 1940 trimis Ministerului de Externe al Germaniei și de documentele din arhiva Comisiei mixte germano-italiene de supraveghere a aplicării prevederilor dictatului. Documentele dezvăluie atrocitățile săvârșite de autoritățile horthyste în nordul Transilvaniei, împotriva populației românești în perioada 1940—1944, plingerile românilor împotriva măsurilor samavolnice de maghiarizare și de exterminare fizică a elementului românesc din aceste ținuturi. Între aceste documente deosebit de revelatoare sînt memoriul cu doleanțele populației românești din ținutul Năsăudului și zonei Homorodului și chiar rapoartele și concluziile comisiei mixte.

Desigur, din conținutul documentelor procesului de la Nürnberg, o serie de informații privesc istoria țării noastre, raporturile româno-horthyste din perioada 1935—1940, activitatea secției externe a N.S.D.A.P.-ului din perioada 1938—1943 cu referiri speciale la România, subliniate de altfel în depozitiile lui Rosenberg la proces. Am mai studiat seria actelor secrete prezentate la proces, îndeosebi rapoartele privind acțiunile Germaniei în așa numita operațiune balcanică și situația României în contextul dat.

Pentru cercetările de istorie Arhiva Anti-Komintern de la Berlin oferă informații prețioase despre activitatea Internaționalei Comuniste în România, despre acțiunile Partidului Comunist Român și activitatea de propagandă a comunistilor români în cadrul organizațiilor legale.

Arhivele federale-militare din Freiburg ne oferă în continuare documente deosebit de valoroase care se completează cu cele depistate în anii precedenți. Cele mai multe se referă la instalarea comandamentului trupelor germane din România sau sînt Jurnalul de operații al Marelui stat major al armatei germane din timpul desfășurării operațiunilor insurecționale românești din August 1944 în Dobrogea, jurnale de operații ale Grupului de armate Sud din perioada I.X.1944—31.III.1945 care pot sprijini cercetarea acțiunilor de luptă ale armatei române în Transilvania, Crișana și Banat, precum și pe teritoriile Ungariei și Cehoslovaciei.

Biblioteca de stat bavareză din München păstrează în cadrul colecției de manuscrise o serie de materiale deosebit de valoroase pentru istoria și cultura poporului român. Astfel, din seria codex germanicum se remarcă cronică luptei de la Nicopole din 1396 cit și manuscrisele, care conțin informații despre lupta pentru independență a țărilor românești purtată împotriva Imperiului otoman în perioada 1482—1580. Un iconografic asupra căruia ne-am oprit tratează istoria Daciei și romanizarea ei, cu ample prezentări ale cetăților dacice și romane. Din seria codex latinum — cronicile cercetate sînt bogate în referiri la istoria țărilor române din perioada 1453—1848. Tot atît de importante sînt pentru istoria țărilor române dintre anii 1580—1795 și manuscrisele seriei codex italicum.

Din seria codex slavici am solicitat Evangheliarul din 1492 scris de diaconul Theodosie la porunca lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei.

Din notele marginale reiese că manuscrisul a ajuns în 1637 în posesia lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, iar în anul 1827 manuscrisul a ajuns în Germania.

Considerăm că investigarea arhivelor vest-germane se impune și pe viitor cu mai multă acuitate, avîndu-se în vedere volumul mare de documente, care ne oferă noi izvoare pentru istoria patriei noastre.

TIBERIU COLIBAN

ITALIA

În conformitate cu prognoza privind investigarea arhivelor străine, acțiunea de depistare și microfilmare a izvoarelor documentare italiene a fost axată, între 25 septembrie — 24 noiembrie 1978, pe cele mai importante fonduri și colecții arhivistice care atestă permanența și continuitatea poporului român în hotarele în care s-a format și dezvoltat, lupta pentru dreptate socială, libertate și unitate națională. Astfel, au fost depistate un număr important de documente de certă valoare, privind istoria României între anii 1216—1944, păstrate în Arhivele din Roma și Veneția, de pe care s-au efectuat comenzi de microfilme. În scopul asigurării unei eficiențe maxime depășirii și pentru a se evita în viitor reveniri la aceleași fonduri și perioade s-au întreprins cercetări sistematice în următoarele instituții, fonduri și colecții:

1. Arhiva istorică și diplomatică a Ministerului de Externe, anii 1859—1930;
2. Arhivele Centrale ale Statului din Roma, fondurile: Poliția Politică, anii 1928—1936 și Siguranța Publică, anii 1903—1949;
3. Arhivele Statului din Veneția, fondurile: rapoarte din Constantinopol, anii 1671—1715 și rapoarte din Germania, anii 1691—1699;
4. Institutul elenic de studii bizantine și post-bizantine din Veneția, fondul de manuscrise, anii 1607—1680;
5. Arhiva Serviciului istoric al Statului Major al Armatei italiene, fondul rapoartele atașurilor militare din București, anii 1914—1918;
6. Biblioteca Alessandrina, din Roma, fondul de manuscrise și hărți;
7. Arhivele secrete ale Vaticanului, fondurile Registre vaticane, anii 1216—1241; Nunziatura din Germania, anii 1748—1754;
8. Arhiva romană a ordinului iezuit, fondurile: manuscrise, secolul al XVII-lea; Austria, epistole generale, anii 1573—1700; Austria, epistole, 1582—1766; Germania, epistole, anii 1591—1603.

Documentele cercetate aduc noi date privind conștiința originii daco-romane a neamului nostru și a limbii române păstrate de-a lungul secolelor, continuitatea poporului român pe teritoriul pe care îl ocupa în epoca formării sale. Menționăm în acest sens documentele ce se păstrează în *Arhivele secrete ale Vaticanului*. Un document din 1234 subliniază existența românilor în Transilvania și întregul spațiu car-

pato-danubian. Între izvoarele păstrate de la papa Honoriu al III-lea (1216—1227) este atestată denumirea românească a orașului Arad și confirmată astfel existența localității și a populației românești înaintea pătrunderii maghiarilor în zona respectivă care nu au făcut altceva decât să preia numele dat de autohtoni. Știrile transmise de documentele papei Honoriu al III-lea reprezintă o atestare anterioară a consemnării făcute de papa Grigore al IX-lea și anume că „Populația care locuiește în Transilvania poartă numele de valahi”.

Acestor documente de importanță pentru noi și pentru a cristaliza convingerile oricărui cercetător al adevărului istoric cu privire la permanența și continuitatea poporului nostru, li se adaugă altele. Astfel pentru autorul anonim al „Scrisorilor privitoare la Turcia” din secolul XVI, Moldova nu este altceva decât „o porțiune din vechea Dacie”, iar Țara Românească „o parte a teritoriului Daciei”.

Documentele din *Arhivele Secrete ale Vaticanului, Nunziatura Germaniei*, aduc date noi privind activitatea și lupta desfășurată de români în secolul al XVIII-lea pentru a determina autoritățile habsburgice să le recunoască drepturile și libertățile în Transilvania. Semnificative din punctul de vedere menționat sînt documentele referitoare la activitatea reprezentanților Școlii Ardelene, Inocențiu Micu Klein și Petru Maior, aflați sub atenta supraveghere a autorităților imperiale austriece, care militau pentru drepturile națiunii lor, demonstrînd cu ajutorul izvoarelor istorice primordialitatea și latinitatea poporului român. Relatări asemănătoare despre păstrarea la români a conștiinței cu privire la latinitatea lor se găsesc și în Arhiva română a Ordinului iezuit. Menționăm în acest sens documentul din 1 ianuarie 1620 care relevă că transilvănenii „știu că descind din anticii romani, deoarece atunci cînd sînt solicitați să spună din ce țară se trag, ei răspund că sînt de la Roma; iar limba pe care o vorbesc o denumesc românească”.

Evenimentele politice din țările române și în special din Transilvania sînt larg reflectate în arhivele acestui ordin în care se păstrează rapoartele și corespondența călugărilor misionari aici. Misionarii informau conducerea ordinului nu numai despre activitatea dusă în slujba catolicismului, ci și asupra stărilor de lucruri, faptelor și evenimentelor, de pe teritoriile pe care umblau. Este astfel amplu ilustrată în ultimul sfert al secolului al XVI-lea politica expansionistă a celor trei mari state: otoman, habsburgic și polonez, insistențele habsburgilor care se erijaseră în promotori ai unei coaliții antiotomane pentru atragerea țărilor române în „Liga creștină”, ca parteneri prețioase. Date și informații utile cunoașterii istoriei Transilvaniei la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea aduc manuscrisele consacrate istoriei acestei provincii românești „*Historia Transylvaniae*”, 1571—1598 și „*De Societate Jesu in Transilvania ab anno 1630 ad annum 1651*”.

Lupta pentru apărarea libertății poporului român între anii 1593—1746 și realizarea unității

politice de către Mihai Viteazul sînt evidențiate pe larg în documentele fondurilor Austria, Epistole generale și Epistole. Spre exemplu, în volumul 20 din fondul Epistole se păstrează o descriere amănunțită a Moldovei întocmită de Paul Beck care întregeste cunoașterea situației economice, sociale și politice din Moldova la mijlocul secolului al XVII-lea.

Date noi în privința politicii externe a voievozilor români în perioada marilor războaie duse de liga statelor europene împotriva Porții aduc și documentele păstrate în Arhivele Statului din Veneția. Multe relatări de aici aduc valoroase contribuții privind imixtiunile turcilor în Principatele Române, rivalitățile dintre imperiile țarist, otoman, habsburgic și Polonia, eforturile diplomatice și militare ale Poloniei de a-și extinde stăpînirea asupra Moldovei și Țării Românești. Semnificativă în această privință a fost misiunea din 1691 a lui Proski la Viena, prin care diplomația poloneză ținea să obțină o recunoaștere „solemnă” din partea împăratului Leopold a necesității anexării la regat a celor două state românești. Documentele cercetate oglindesc pregătirea întreprinsă în aprilie 1691, de regele Poloniei, pentru a-și realiza planurile expansioniste, punerea armatei pe picior de război cu scopul de a o trimite asupra Moldovei și Țării Românești și speranța de a obține sprijin direct al armatelor imperiale din Transilvania comandate de generalul Veterani. Mai multe informații din documentele studiate scot în evidență atitudinea lui Constantin Brîncoveanu față de politica habsburgilor. Amănunte mai puțin cunoscute cu privire la existența românilor în multe părți ale Imperiului habsburgic sau despre răscoalele antiaustriece din Transilvania, aduc rapoartele înaintate de Lorenzo Saranzo către senatul Veneției la finele secolului al XVII-lea și începutul veacului al XVIII-lea.

Evenimentele din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, activitatea diplomatică pentru recunoașterea Unirii și politica externă a statului român după 1859, ecoul înfăptuirii Unirii în Transilvania, sînt pe larg relatate în documentele Arhivei istorice și diplomatice a Ministerului de Externe din Italia.

Utile pentru cunoașterea atitudinii Angliei, Franței, Rusiei, Austriei, Piemontului, față de politica externă dusă de Alexandru Ioan Cuza, sînt rapoartele înaintate de Greppi, legatul italian din Constantinopol. Documentele respective evidențiază lupta tuturor românilor în anii domniei lui Alexandru Ioan Cuza pentru realizarea unității naționale. Astfel, în 24 decembrie 1862, Strambio raporta că „Transilvania vrea independența față de Ungaria și Austria, unirea ei cu Principatele”, arătînd că sub nici un motiv nu vrea să facă parte din regatul Ungariei” care i-ar zdrobi aspirațiile naționale”. Activitatea lui Alexandru Ioan Cuza pentru susținerea acțiunilor desfășurate de revoluționarii maghiari și polonezi în vederea obținerii libertății popoarelor lor este pregnant ilustrată în rapoartele diplomatice înaintate de reprezentanții Italiei aflați în capitala otoma-

nă în anii 1855—1867, domnitorul român urmărind printr-o astfel de politică, ca revoluționarii maghiari, sosiți în Principatele Unite pentru a duce tratative, să recunoască dreptul Transilvaniei și Bucovinei de a se uni cu patria mamă.

Correspondența înaintată Ministerului de Externe italian de către reprezentantul său diplomatic la București, ca și cea primită de autoritățile italiene de la prizonierii români transilvăneni și bucovineni aflați în Italia la Fonte d'Amore, Urbania, Terasini, Cararzere, Mantova, Cavanella, Cunev, Ostia, Ponte di Brenta evidențiază dorința acestora din urmă de a fi organizați în unități speciale cu scopul de a fi trimiși pe frontul din nordul Italiei și de a lupta sub tricolorul românesc pentru realizarea marelui ideal național, unirea tuturor românilor.

Numeroase alte documente scot în evidență pozițiile adoptate de diferiți oameni politici și militari italieni în favoarea cauzei românilor.

În *Arhiva Serviciului istoric al Armatei italiene* au fost cercetate rapoartele și corespondența atașailor militari italieni în România, în perioada 1914—1918. Generalii Ferigo și Peano pun, spre exemplu, în evidență o multitudine de aspecte privind situația economică, politică, diplomatică și militară a țării noastre, argumentând participarea României la primul război mondial, cu dorința legitimă și manifestările concrete ale românilor pentru înfăptuirea statului național unitar român.

Tot în această arhivă, am găsit documente referitoare la relațiile politice și tratativele diplomatice și militare ale țării noastre, pregătirea și desfășurarea operațiunilor militare, situația armatei române, problemele discutate în Consiliile de Coroană și în cadrul întrevederilor atașailor italieni cu Take Ionescu, I. C. Brătianu, generalii E. Grigorescu, Averescu, A. Văitoianu, audiența acordată de regele Ferdinand și regina Maria reprezentanților militari italieni și problemele discutate cu aceștia ș.a.

În *Arhivele Centrale ale Statului din Roma* au fost cercetate rapoartele diplomatice înaintate de reprezentanții Italiei din capitala României în anii 1919, 1921, 1929, 1930—1944, care reflectă situația economică a țării, frământările țărănești, lupta proletariatului român sub conducerea Partidului Comunist. Aceleași probleme cuprind și documentele întocmite de poliția și siguranța publică a Italiei fasciste. Instituțiile respective au urmărit îndeaproape activitatea diplomaților, oamenilor politici și de cultură trimiși de statul român în Italia, în alte țări ale Europei, la diferitele conferințe, congrese și întruniri internaționale.

Multe documente provenite de la organele de poliție și securitate italiene, în mod special, oglindesc ecourile produse în rândurile maselor populare din România, atitudinea lor de dezaprobare și de condamnare a dictatului de la Viena precum și faptul că „România nu merge decît pe un singur drum și nu urmărește decît realizarea unui singur scop: redobîndirea Transilvaniei“. Tot din aceste fonduri

au fost selectate documente care dovedesc opoziția poporului român față de politica internă și externă a dictaturii antonesciene, războiul impus României de Germania hitleristă, mișcarea antifascistă, succesele luptei revoluționare din anii 1930—1944, amploarea și tăria mișcării comuniste, colaborarea comunistilor cu cercurile socialiste, activitatea celulelor comuniste din Arad, Caraș, Lugoj, Severin, represiunile împotriva mișcării comuniste din partea autorităților guvernamentale și a Gărzii de Fier, activitatea lui Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Lucrețiu Pătrășcanu, situația României în perioada premergătoare și imediat următoare izbucnirii celui de-al II-lea război mondial.

Spațiul rezervat comunicării noastre, nu poate cuprinde întreaga problematică abordată de delegație. De aceea am căutat succint să sugerăm cititorilor valoarea izvoarelor depistate, incontestabilă pentru cercetarea istorică din țara noastră. Bogăția și importanța acestor arhive justifică continuarea sistematică a acțiunii de îmbogățire a F.A.N. prin copii de pe documentele referitoare la istoria poporului nostru.

În afara activității de cercetare istorică, delegații au acordat atenție și unor probleme privind teoria și practica arhivistică contemporană, reușind să realizeze un util schimb de experiență mai ales în ceea ce privește publicarea documentelor.

Reînnoim pe această cale mulțumirile noastre pentru amabilitatea și sollicitudinea manifestate de conducerea Oficiului Central al Arhivelor și Bunurilor culturale din Italia, domnului director general Marcelo del Piazzo, domnului prof. Raul Guêze, șeful sectorului Publicații, în realizarea programului de cercetare, precum și domnului gen. Rinaldo Crucu, directorul Arhivelor Istorice Militare din Marele Stat Major, prof. Enrico Serra, șeful Departamentului Documentare din Ministerul de Externe, pentru bunăvoință în facilitarea cercetărilor și promptitudinea cu care s-au executat comenzile de microfilme. Aceleași vii mulțumiri distinsului prefect al Vaticanului, Monseniorul Martino Giusti și Monseniorului Edmond Lanmell, directorul Arhivelor romane ale Ordinului iezuit.

EMILIA POȘTĂRIȚĂ
DUMITRU ZAHARIA

R. S. F. IUGOSLAVIA

În anul 1978, cercetările în arhivele iugoslave privind istoria patriei și relațiile româno-sirbe au continuat la Arhiva diplomatică a Secretariatului Federal pentru Afacerile Externe ale R.S.F. Iugoslavia din Belgrad și la fondul „Comitatul Timiș“ de la Arhivele Vojvodinei din Sremski Karlovci. Totodată, am început investigațiile la Arhiva Academiei Sirbe de Științe și Arte (SANU) din Belgrad.

Obiectivele cercetărilor au fost stabilite în funcție de necesitățile curente ale activității științifice și în baza studiului realizat în anii precedenți. Am adoptat metoda studierii sistematice și exhaustive a fondurilor.

La arhiva *Academiei Sırbe de Științe și Arte* am început cercetarea metodică a fondului „Istorijska zbirka” (Colecția documentelor istorice), bogat în documente importante referitoare la istoria poporului nostru, începând din secolul al XVII-lea pînă la începutul secolului al XX-lea. Ne-au reținut atenția în mod deosebit o serie de diplome de donații și confirmări de posesiuni, emise de domni ai Țării Românești. Menționăm, astfel, diploma lui Matei Basarab din 28 martie 1635, prin care confirmă satul Ugor-Torsură marelui pîrcălab Cerna; diploma aceluiași domn din 23 iulie 1636, prin care confirmă păduri lui Iane, postelnic din Pleșoi, la Slatina; apoi diplome de confirmări de sate, moșii, rumâni și țigani către Toma Radul Năsturel, fiul lui Udriște Năsturel, boier cărturar, cumnat al lui Matei Basarab, emise de Matei Basarab în 18 septembrie 1635, de Grigore Ghica la 10 noiembrie 1662, de Antonie Vodă din Popești la 7 iulie 1669 și 10 iulie 1671; diploma lui Ștefan Cantacuzino din 10 iulie 1712 prin care întărește posesiuni la Hierăști, Budești și Negoești de Sus boierului Șerban Năsturel, vel sluger, fiul lui Toma Radul Năsturel; diploma lui Șerban Cantacuzino din 1679 prin care eliberează de rumânie pe Petru, fiul lui Ion Popescu din Coțofeni etc.

Am reținut spre microfilmare o serie de diplome ale principiiilor Transilvaniei și ale împăraților Austriei, memorii, scrisori, acte oficiale provenite de la autoritățile administrative transilvănene locale, care definesc rolul și locul românilor în viața social-politică a Transilvaniei, atestând preponderența lor în aceste locuri. Menționăm în acest sens diplomele principelui Transilvaniei Mihai Apafi din 1675 și 1679, prin care se recunoaște lui Sava Brankovici jurisdicția asupra bisericii ortodoxe din Transilvania, specificîndu-se că se respectă drepturile seculare ale românilor; diplomele date de Grigore Gyulay, președintele sedriei și vicecăpitan al cetății Oradea, din anii 1657 și 1658, prin care se acordă unele privilegii bisericilor românești, grecești și sîrbești din Bihor și Satu Mare; diploma lui Leopold I al Austriei din anul 1690, care cuprinde, printre altele, o seamă de privilegii acordate comercianților din Ungaria și face referiri la legăturile acestora cu Țara Românească. Ne-a reținut atenția și un document din anul 1643, în care se menționează că se respectă acelor români care au trecut la „dreapta credință” maghiară toate vechile drepturi, inclusiv efectuarea slujbei în limba română. Prin conținutul său, documentul va aduce date interesante pentru perioada cînd puterea centrală făcea încercări susținute, prin intermediul bisericii, de calvinizare a populației ortodoxe din Transilvania sau de realizare a unei colaborări cu biserica românească, rezultatele fiind însă foarte modeste.

Semnalăm, de asemenea, un repertoriu al diplomelor din anii 1688—1703, prin care s-au acordat privilegii națiunilor valahă și sîrbă, tratatul dintre Țara Românească și Transilvania de la 1 iunie 1685, avînd caracter de prietenie și „alianță veșnică” în copie contemporană, tratatul de alianță din 1688 între imperiul și Șerban Cantacuzino, prin care domnul Țării Românești cerea recunoașterea independenței țării, domnie ereditară etc.; rescrip-tul declaratoriu (1779) sau regulamentul privind organizarea bisericească, culturală și administrativ-economică a națiunii ilire, inclusiv a românilor bănățeni; liste nominale cuprinzînd protopopiatele și protopopii români din secolul al XVIII-lea; situații privind școlile românești din Banat și Bihor; dispoziții și diplome referitoare la desființarea confiniului militar Tisa—Mureș; diplome provenite de la Sigismund Rákóczy, Mihai Apafi ș.a. de întăriri de posesiuni și sate în comitatele Timiș și Arad, Vințul de Jos, Micălaca, Onus, Desku etc.

O serie de documente oferă informații cu privire la românii din Croația și Slavonia. Avem în vedere, în primul rînd, diploma lui Ferdinand al II-lea al Austriei din 1627 în care li se garantează „drepturile moștenite din străbuni” și un document din anul 1808 referitor la privilegiile acordate acestor români în perioada 1635—1715.

Un alt grup de documente din aceeași colecție se referă la coloniștii sîrbi din Banat și regiunea Aradului, care au venit aici în urma luptelor cu turcii, în anul 1690, sub conducerea patriarhului de Ipec, Arsenie Cernoieci și care au participat la răscoala țărănească condusă de căpitanul Pero Seghedinaț din Pecica, izbucnită în aprilie 1735 și îndreptată împotriva nobilimii și a stăpînirii austriece, la care au luat parte masele populare formate din sîrbi, români și maghiari.

Prezintă interes și documentele referitoare la Congresul național ilir de la Timișoara din anul 1790, care a revendicat o serie de drepturi naționale (Memoriu al Patriarhiei sîrbe din Karlovci, Jurnal al mitropolitului Moise Putnik etc.).

Din perioada războiului din 1806—1812 am selectat rapoarte ale generalului sîrb Ivelici și corespondență cu referiri la situația din Țara Românească și Moldova în timpul campaniei și al tratativelor de pace. O atenție deosebită ne-au reținut documentele referitoare la revoluția de la 1821, ecol și influența ei în Serbia. Menționăm: scrisori ale prințului Miloș Obrenovici către Ali pașa; corespondența lui Mihail Gherman, expediată din București și Belgrad, cu Miloș Obrenovici, în perioada 1816—1817 și o serie de scrisori din arhiva prințului Miloș Obrenovici (1809—1817) din care rezultă situația social-politică din Țara Românească, relațiile sale cu Turcia și Rusia, pregătirea unui război împotriva Turciei, informații despre Hagi Prodan și Iordache Olimpiotul, fuga lui Karageorghe din Basarabia, probleme comerciale etc.

Din perioada revoluției burghezo-democratice semnalăm o proclamație în limba sîrbă adre-

sată popoarelor sîrb și român din Voivodina prin care sînt chemate la solidaritate pentru înfăptuirea năzuințelor de emancipare națională și socială „Să scoată spînzurătorile umilitoare ce atîrnă deasupra capetelor (fraților) lor, ca poporul sîrb ca și cel român și cel maghiar să poată gîndi liber... să-și exprime liber dorința lor națională...”

Interesante pentru istoria țării noastre sînt și memoriile lui Kosta Magazinovici, agent diplomatic al Serbiei acreditat la București între anii 1863—1870, apoi la Constantinopol, din care rezultă aspecte ale situației politice interne din România, politica lui Al. I. Cuza și I. C. Brătianu, relațiile româno-sirbe și româno-turce, situația din sud-estul Europei și, în special, din Serbia.

Poziția Serbiei și modul de desfășurare a tratatelor de pace de la București la începutul anului 1886, în urma războiului sîrbo-bulgar din 1885, sînt ilustrate în documentul nr. 9915 (de fapt corespondența delegatului sîrb Mijatovici cu Ministerul de Externe) din care am selectat cele mai reprezentative scrisori din punct de vedere al rolului României în cadrul acestui eveniment.

Rapoartele agentului diplomatic al Serbiei la Constantinopol, Filip Hristici, din perioada 1869—1878, sînt cuprinse în fondul „Prezidiјali” și legate în 8 caiete, din care am reușit să parcurgem primele două (anii 1869—1871). Ele conțin informații valoroase în legătură cu situația din sud-estul Europei, subliniind eforturile popoarelor balcanice pentru activizarea acțiunilor antiotomane. Problema navigației pe Marea Neagră și Dunăre ocupă locul central în rapoartele din anii 1870—1871. Rezultă cu pregnanță bunele relații româno-sirbe și coordonarea eforturilor celor două țări în apărarea intereselor comune la Conferința de la Londra în problema Dunării și mai ales a zonei Porților de Fier, desfășurarea lucrărilor conferinței și atitudinea Turciei în problema dunăreană. Rapoartele reflectă totodată aspecte ale situației politice, sociale și economice interne din România, atitudinea Angliei și Austriei față de România, relațiile cu Poarta, problema anulării concesiunii acordate consorțiului Strousberg, intervenția Germaniei pe lângă Poartă de a prelua afacerea Strousberg, atitudinea Porții și a Angliei în această problemă ca și poziția Porții în legătură cu convenția româno-rusă privind jurisdicția consulară etc.

Informații importante istorice și culturale oferă și fondul personal al arhimandritului sîrb Ilarion Ruvarac. Din corespondența arhimandritului cu oameni de cultură, istorici, lingviști, literați sîrbi și români, reies aspecte interesante ale istoriei patriei și ale relațiilor culturale româno-sirbe în decursul timpului. Menționăm scrisoarea lui Theodor Păcățian, redactorul revistei „Telegraful român” din Sibiu, prin care solicită date referitoare la istoria bisericii sîrbești; o scrisoare a lui Ruvarac din 1904 în care se precizează că populația română era majoritară în dieceza Aradului în 1748. Alte scrisori oferă informații cu privire la: originea lui Iancu de Hunedoara și bătăliile purtate

de el; originea lui George Brankovici și moștile sale din Transilvania; donații ale domnilor Țării Românești către mănăstiri sîrbești (Șerban Cantacuzino, 1687, donație mănăstirii Ravanica); pacea de la București din 1812; alegerea lui B. P. Hasdeu ca membru de onoare al Societății sîrbe de științe; colonizarea sîrbilor în regiunea Aradului sub patriarhul Cernoevici etc.

La *Arhivele Secretariatului Federal pentru Afacerile Externe* am cercetat documentele Secției politice, respectiv rapoartele politice ale agentului diplomatic al Serbiei de la București din perioada 1900—1914. Rapoartele relevă aspecte ale vieții politice, interne și externe, ale situației economice și structurii sociale a României din această perioadă. Agentul sîrb face comentarii și aprecieri în legătură cu viața politică din primii ani ai secolului al XX-lea, conturînd activitatea celor două principale partide de guvernămînt, partidul liberal și partidul conservator, alternarea lor la guvern, transformările structurale în interiorul lor, relevă semnificația războiului din 1877—1878 pentru dobîndirea independenței României, relațiile politice și economice cu Serbia și celelalte state balcanice, precum și cu Marile Puteri.

Marea răscoală țărănească din 1907, situația socială, politică și economică din preajma răscoalei, cauzele declanșării ei, evoluția evenimentelor și reprimarea ei singeroasă sînt sintetizate în raportul din 22 martie 1907, în care se spune, printre altele: „mișcarea s-a întins cu o rapiditate fulgerătoare și în numai cîteva zile a cuprins toată țara”.

Semnificativ pentru relevarea solidarității populației din România cu mișcarea de eliberare națională a românilor din Transilvania este raportul din 24 iunie 1909 în care se menționează: „Mie mi se pare că românii nu s-au preocupat cam de mult timp de problema conaționalilor lor din Ungaria cu atîta grijă și aproape cu ardoare ca acum... Românii care se află sub stăpînirea austro-ungară au fost și încă mai sînt obiectul prigonirii din partea guvernului...”. Alte documente reliefează aspecte ale activității Ligii culturale pentru realizarea unirii tuturor românilor, lupta poporului român pentru făurirea statului național unitar român.

Găsim totodată o serie de informații privind poziția României față de războaiele balcanice și politica promovată de România pentru menținerea echilibrului în Peninsula Balcanică.

Un loc important îl ocupă documentele referitoare la noul tarif vamal, elaborat în 1904, care a creat noi avantaje industriei capitaliste în plină dezvoltare, tratativele, convențiile și schîmburile comerciale ale României cu Serbia, Bulgaria, Austro-Ungaria, Turcia, începînd din anul 1906, etc.

La *Arhivele Voivodinei* din Sremski-Karlovci s-au continuat cercetările fondului „Comitatul Timiș” (Tamiška Županija), seria de documente „Acta congregationum” din perioada 1808—1817.

Numerose documente depistate se disting prin conținutul lor social-politic, economic și

demografic cu privire la regiunea Banatului din primele două decenii ale secolului al XIX-lea. Remarcăm recensămintele populației din anii 1810 și 1816 care aduc precizări în legătură cu numărul, condiția socială și structura religioasă și etnică a populației bănățene. Din studiul recensământului din 1810, precum și al unei liste de localități cu menționarea naționalității și limbii vorbite, întocmită de autoritățile comitatense în 1811 pe baza rapoartelor notarilor comunali, se constată o proporție de cca. 81% a populației românești în comitat. O serie de urbarii, recensăminte ale morilor, rapoarte privind manufacturi, măsurători cadastrale, hotărniciri între comitate și comune, situații statistice despre șeptel, semănături și recolte, reliefează starea de dependență economică, și asuprire socială și națională a țăranilor și a micilor meseriași, impozitele și contribuțiile în natură la care erau supuși. La acestea se adăugau colonizările de populație germană și maghiară la Jamul Mare, Clopodia, Mertișoara, Carani, Liebling etc. care s-au soldat cu alungarea românilor de pe vechile lor pământuri „antiquis Valachorum terris“, cum relatează un raport, pentru a face loc noilor coloniști.

Semnălăm o serie de merorii, jalbe, cereri ale locuitorilor din Lipova, Ciacova, Păuliș, Denta, Vărădia, Remetea etc. prin care cereau reducerea contribuțiilor și egalitatea în drepturi. S-au depistat, totodată, mai multe memorii ale conducerii comitatului înaintate forurilor guvernamentale și Curții imperiale de la Viena, prin care se solicita reducerea obligațiilor, două dintre acestea din anul 1816, fiind de importanță deosebită pentru istoria Banatului. Ele sînt intitulate: „Despre agricultură și românii din Banat“ și „Despre economia Banatului“, adevărate studii asupra stării economice, stadiului dezvoltării agriculturii și năzuințelor de libertate economică, culturală și națională a populației românești.

Am reținut spre microfilmare și o serie de documente care reflectă refuzul iobagilor din Beregsău, Găvoșdia, Cerna și alte localități de a presta „forspantul“ sau rezistența la plata impozitelor în Sinandrei, Chinez, Ghilad ș.a., fuga de pe moșii, emigrarea în Transilvania și Țara Românească. Răscoala românilor din părțile Vărădiei de Mureș din anul 1811, considerată de autoritățile comitatelor învecinate „asemenia răscoalei valahe din timpul lui Horea“ și măsurile luate de comitatele Timiș, Arad, Hunedoara, Torontal și Caraș pentru reprimarea ei sînt viu ilustrate într-o serie de documente din cursul aceluiași an, așa cum, după 2—3 ani de la această răscoală, alte documente vorbesc despre noi focare de răzmerițe și răscoale din localitățile Lipova, Mănăștur, Clopodia etc.

Unele documente din anii 1814—1817 furnizează informații despre activitatea didactică și lupta pe tărîm național desfășurată de Dimitrie Țichindeal pe timpul cît a funcționat ca profesor la preparandia din Arad. Astfel, conducerile mai multor comitate și Consiliul locotenențial regal maghiar dispun urmărirea și

anchetarea lui Țichindeal, precum și confiscarea cărții sale „Fabule filosofice și politice“, apreciind că aceasta avea „conținut agitator național printre români“. Găsim, de asemenea, referiri la activitatea lui Moise Nicoară și unii învățători din comitatele Timiș și Arad.

Printre documentele depistate în fondul „Comitatul Timiș“ sînt demne de semnalat și acelea referitoare la: aplicarea reglementărilor urbariale; stabilirea întinderii sesiilor urbariale și a domeniilor alodiale și modul reparitizării teritoriale, pe localități, a acestora; colonizarea de germani și maghiari în comitatele Arad, Timiș și Caraș; organizarea și funcționarea școlilor elementare ortodoxe române; organizarea și funcționarea breslelor; exploatarea, transportul și comercializarea sării în Transilvania; legăturile comerciale ale Banatului cu Țara Românească și Moldova; organizarea administrativ-teritorială a Banatului; exploatarea miniere; starea sanitară a populației; renovarea cetăților din Arad și Timișoara; activitatea scaunelor domeniiale și sediilor criminale și altele.

Ca urmare a investigațiilor întreprinse în arhivele iugoslave în anul 1978, baza documentară a cercetărilor de istorie a patriei urmează să se îmbogățească cu noi și numeroase mărturii privind trecutul de luptă și aspirațiile de progres ale poporului român.

ANDREI CACIORA
IELIȚA GĂMULESCU

R. P. POLONĂ

Cercetările noastre în Polonia au continuat în perioada 18 august — 18 septembrie 1978 în arhive și biblioteci din Varșovia, Cracovia și Kōrnik.

La *Arhiva Actelor Noi* din Varșovia cercetările au fost axate pe problema relațiilor româno-polone în perioada interbelică. Principalele fonduri cercetate au fost Arhiva lui Ignacy Jan Paderewski, Ambasada Republicii Polone la Londra, Ministerul Afacerilor Externe (Cabinetul ministrului și Secția de tratate), precum și Comitetul Național Polonez.

Printre problemele importante ce se desprind din cercetarea fondurilor mai sus-amintite, pot fi citate lucrările Congresului de la Roma din 1918, la care au participat și reprezentanții României, ședințele pregătitoare ale Congresului Națiunilor Europei Centrale Aliate și ale Antantei care au avut loc la Paris în octombrie 1918, colaborarea militară româno-polonă din anii 1919—1920, relațiile dintre Comitetul Național Polonez cu reprezentanții țărilor suverane ale fostului Imperiu Austro-Ungar.

Între alte documente ale acestor fonduri s-a păstrat o serie din actele reprezentantului Comitetului Național Polonez la București, Stanislaw Kozminski. Rapoartele lui reflectă situația internă a României, vizita în România a generalului Berthelot, relațiile României cu Rusia Sovietică, Ungaria ș.a.

Alte documente contribuie la studierea activității României în cadrul organizațiilor internaționale: Mica Antantă, Pactul Balcanic și Liga Națiunilor.

Situația economică a țării noastre rezultă de asemenea dintr-o serie de rapoarte ale consulilor polonezi la București.

La *Biblioteka Czartoryska* din Cracovia am continuat cercetarea fondului „Teki Narusze-wicza” pentru volumele începând din anul 1633 pînă în anul 1655. Multe documente din acest fond reflectă relațiile domnului Vasile Lupu cu Polonia și cazacii răsăuți, conduși de Bogdan Hmelnițki, precum și desele intervenții în Moldova ale polonezilor și cazacilor. Printre altele există documentul prin care s-a acordat indigenatului polonez lui Vasile Lupu și altor boieri moldoveni și transilvăneni de către regele Poloniei Jan Kazimierz; scrisoarea țarului adresată lui Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei prin care îi cere acestuia să îi sprijine pe cazaci etc.

Cercetarea manuscriselor bibliotecii a dus la depistarea unor materiale interesante. Astfel menționăm volumul II din colecția Lojka intitulat „Interesa Zagraniczne” (afaceri externe) în care colecționarul polonez a strîns diverse date despre relațiile dintre Polonia și Moldova, extrase din cronicari, diplome, colecții de documente. Lucrarea este importantă mai ales pentru că indică o serie de izvoare, printre care vechi inventare arhivistice care conțin mențiuni despre documente astăzi dispărute, citate din cronicari ca Bielski și Długosz, diplome din colecția lui Dogiel etc.

Un alt manuscris din secolul al XVI-lea intitulat: „Gesta in Europa singularia, quibus princeps potentissimi, heroes fortissimi, viri illustrissimi, bellatores invictissimi inclarurent a Carolo V, Romanorum imperatore et Sigismundo I, rege Poloniae usque ad bellum Bollmial a 1620” cuprinde date interesante despre unii domnitori români ca Iliș și Ștefan, Ieremia, Constantin și Alexandru Movilă, Tomșa, Ion Vodă cel Viteaz, extrase din scrisorile unor autori polonezi.

La aceeași bibliotecă am depistat cîteva pergamente, dintre care cel mai vechi provine din anul 1377, prin care Wladyslaw, principe de Opole, Wielun și Ucraina acordă moldoveanului Ladomir loc în plasa Iaroslowski, pentru a întemeia un sat pe baza dreptului românesc, în schimbul obligației de a da principelui trei luptători și de a plăti doi groși lați anual pentru fiecare satean colonizat. Un alt pergament conține o confirmare a unei diplome precedente pe care Wladislaw, regele Poloniei, a dat-o lui Mircea cel Bătrîn, domnul Țării Românești.

Unele pergamente, tratate de pace între Polonia și Ordinul Cavalerilor Teutoni, reliefează rolul internațional important pe care l-a jucat Moldova în secolul al XV-lea, întrucît în ele domniile Moldovei apar ca aliați ai polonezilor.

La *Biblioteka Akademiei Poloneze de Științe din Kórnik* am cercetat o serie de manuscrise cuprinzînd corespondența dintre diverși reprezentanți ai familiei Movilă cu regii Poloniei înainte și după anul 1600, parte din corespon-

dența respectivă referindu-se și la acțiunile lui Mihai Viteazul.

Se știe că în preajma anului 1600 papalitatea pregătea o cruciadă antiotomană, deosebit de activi fiind, din acest punct de vedere, nunții papali Gaetani și Malaspina. Corespondența acestora din anii 1595—1596, purtată cu regele Poloniei, cu Vaticanul, cu principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, și cu alții reflectă rolul important ce se atribuia țărilor române în cadrul coaliției antiotomane.

Stanislaus Sachariae Italicus descrie două războaie purtate de Petru Rareș împotriva polonezilor.

Un alt text constituie o motivare a expediției polone din 1595 din Moldova împotriva tătarilor, condusă de hatmanul Ioan Zamoycki și în același timp este un răspuns la pretențiile lui Sigismund Báthory față de Moldova.

Tot la Biblioteca Kórnicka se păstrează o serie de tipărituri interesante, printre care amintim „Sprawa Rycerska” (Arta cavalerescă) a lui Marcin Bielski, tipărită la Cracovia în 1569, în care autorul referindu-se la arta militară a popoarelor vecine Poloniei, acordă un capitol și modului de a purta războiul de către moldoveni. El subliniază calitățile de buni luptători ale românilor și faptul că ei s-au apărut vreme îndelungată împotriva puternicilor lor vecini — Polonia, Ungaria, Turcia și hanatele tătarilor.

O altă lucrare, intitulată *Clemens VIII, papa „De negotia Moldavica” epistola ad regem Polonico Sigismunum III, altera ad Ioannem Zamoscyum*, tipărită în 1596 la Rostok, se referă tot la expediția polonă din Moldova din anul 1595.

Depistările de documente efectuate în acest an, întregesc colecția de microfilme Polonia aflată în posesia Direcției generale a Arhivelor Statului cu noi și valoroase documente. În activitatea depusă în arhivele poloneze m-am bucurat de ajutorul colegilor polonezi, cărora le mulțumim și pe această cale.

VASILE MATEI

SPANIA

Acțiunea noastră de prospectare desfășurată între 7—21 octombrie 1978 la Madrid și Valladolid reprezintă prima misiune pe care instituția noastră a organizat-o în Arhivele Spaniole.

De la cercetările lui Al. Ciorănescu întreprinse în 1935 în Spania nu cunoaștem alte misiuni cu rezultate date publicității (a cules prin copiere documente din arhivele de la Simancas pentru perioadele 1532—1661 și 1738—1786¹).

La Archivo Historico Nacional din Madrid (AHN) și la Archivo General de Simancas (Valladolid) am primit tot sprijinul din par-

¹ Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din Arhivele din Simancas*, București, 1940.

tea conducerii celor două instituții, respectiv a d-lui José Antonio Martínez Bara, directorul adjunct al AHN și a d-lui Amando Represa Rodriguez, directorul Arhivelor din Simancas, cărora le mulțumim și pe această cale.

Archivo General de Simancas, cea mai veche dintre arhivele istorice spaniole*, are în prezent, fondurile clasificate în 25 de secțiuni. Secțiunea consultată mai mult de către cercetătorii spanioli, dar mai ales de cei străini este „Secretaria de Estado” cuprinzând documente ale Ministerului Afacerilor Externe constituite pe colecții care, pentru secolele XV, XVI și XVII, sînt unice. Pentru secolul al XVIII-lea, se găsesc documente (corespondență diplomatică originală) dar numai pînă la 1789, restul aflîndu-se la Madrid. Secțiunile fondului „Estado” cuprind documentele reprezentanțelor diplomatice pe care le-a avut Spania pînă în secolul al XVIII-lea, fiind în majoritate corespondență originală sau scurte note-raport (avisos) ale trimișilor speciali spanioli din diferite țări.

Urmărind completarea și continuarea informațiilor oferite de Al. Ciorănescu, care a cercetat secțiunea Germania (această secțiune cuprinde corespondența ambasadorilor spanioli din Viena și Praga) am putut constata că, există documente de un deosebit interes care acoperă perioada de la 1617 pînă la 1738 și informații suplimentare pentru perioadele 1532—1661 și 1738—1786. Tot în această secțiune sub indicativul „Negocios notables” există un număr important de documente corespondență originală între Francisc Rákóczi II, principele Transilvaniei și regele Spaniei, Carlos al IV-lea (1721—1738). Conținutul documentelor deosebit de interesant relevă legăturile apropiate între cei doi suverani la acea dată.

Știri numeroase în legătură cu istoria Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești, se găsesc apoi în secțiunile Milan y Saboya, cit și în celelalte secțiuni („Negociaciones de Flandes, Negociaciones de Francia, Negociaciones de Roma, Negociaciones de Nápoles” etc.).

Arhiva Historico Nacional³ este una dintre cele mai moderne arhive istorice ale Spaniei, avînd totuși multe puncte comune cu celelalte

arhive istorice (Archivo General de Simancas, Archivo de India și Archivo de la Corona de Aragon) atît prin felul de constituire cit și prin posibilitățile oferite pentru documentare.

Din 1897 documentele aparținînd Ministerului Afacerilor Externe care urmau să intre în Archivo General de Simancas au fost trimise la AHN astfel încît „Seccion de Estado”, (secțiune investigată de noi) continuă în mod normal fondul de documente aflate la Simancas aparținînd aceluiași minister.

Secțiunea se compune din 8 689 de dosare constituite pe serii. Dintre acestea seria intitulată „Embajadas legaciones y consulados” oferă cele mai numeroase informații referitoare la istoria țării noastre. Necercetat pînă în prezent, acest fond de documente cuprinde corespondență diplomatică spaniolă din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, din păcate pe perioade scurte de timp. În acest sens trebuie evidențiate în mod deosebit scrisorile și notele informative ale reprezentantului diplomatic spaniol în Rusia cu referire la desfășurarea revoluției de la 1821 în Moldova și Țara Românească, precum și ample referiri la mișcarea eteristă. Informații bogate oferă, alături de documente și fragmentele din presa vremii. Amintim astfel, știrile cuprinse în periodicul „Le Conservateur Imparcial” din Petersburg referitoare la evoluția evenimentelor istorice menționate mai sus.

Pentru facilitarea cercetării, AHN dispune de un Ghid (indrumător) foarte util cercetătorului, iar pentru Seccion de Estado un inventar general pe fișe mobile și un Indice (repertoriu) alfabetic și pe materii.

Clădirea relativ nouă a AHN a fost inaugurată în 1953 și este amplasată într-un loc înalt (strada Serrano), uscat și bine aerisit, în complexul de clădiri aparținînd Consiliului Superior de Cercetări Științifice. Situată în partea stîngă a intrării în complex, clădirea are două corpuri distincte. Primul este destinat birourilor și celorlalte anexe, iar celălalt corp îl formează depozitul de documente. La primul etaj se află sala de lectură și alta pentru lecturi speciale de microfilme, documente cu caracter special și pentru cercetătorii care folosesc mașini de scris. La etajul doi este biblioteca utilitară deosebit de valoroasă prin numeroasele incunabule și cărți legate în pergament. Aceeași clădire adăpostește Centrul național de restaurare a cărților și documentelor.

În contact cu arhiviștii spanioli ne-am bucurat de amabilitatea nedezmîntită cu care aceștia împărtășesc experiențele lor și furnizează informațiile necesare. Din păcate timpul scurt pe care l-am avut la dispoziție nu ne-a puermis să sondăm decît o mică parte a documentelor cu referire la istoria noastră. Acest lucru reclamă continuarea cercetărilor prin misiuni de studiu mai îndelungate în scopul depistării și aducerii în țară a copiilor de pe documentele deținute de arhivele din Spania.

ANUȚA DĂNILĂ

* Pentru străinul venit prima dată la Simancas, o surpriză deosebită o constituie chiar și înfîlîirea cu clădirea în care sînt adăpostite arhivele. Castilul din Simancas, antica fortăreață a amiralilor Castiliei, așezat pe colina situată la 10 km. de orașul Valladolid pe șoseaua de Irún (spre frontiera portugheză) este de o mărime uimitoare. El servește drept adăpost al documentelor încă de pe vremea lui Carol Quintul. Dacă împăratul Carol al V-lea se atribuie fondarea Arhivei de la Simancas, gloria formării și dezvoltării acesteia îi revine lui Filip al II-lea. În timpul domniei acestuia s-au efectuat lucrări de amenajare astfel încît fortăreața a fost transformată integral în adăpost al multora dintre cele mai vechi și mai valoroase documente ale tezaurului arhivistic național.

² Dirección General de Archivos y Bibliotecas — *Guía del Archivo General de Simancas*, Madrid, 1958; Alcocer Martínez, Mariano *Archivo General de Simancas Guía del investigador*, Valladolid, 1923.

P. 428; ibidem, vol. XXXIX, an LIV (1977) nr. 3.

³ Sánchez Belda, Luis. *Guía del Archivo Histórico Nacional*, Madrid, 1958

S. U. A.

Delegația noastră a urmărit, prin cercetările întreprinse la Arhivele Naționale și Biblioteca Congresului din Washington, să completeze documentația adusă în 1977 de delegația Arhivelor Statului.

La Arhivele Naționale am făcut depistări în fondurile: Departamentul de Stat, Departamentul Armatei, Departamentul Marinei, Departamentul Comerțului și al Agriculturii, iar la Biblioteca Congresului în fondurile personale: Parker Francis Le Jan, brigadier general de armată, William S. Culbertson, ministru american la București, Robert Lansing, ministru secretar de stat etc.

Pentru secolul al XIX-lea am făcut cercetări în corespondența Departamentului de Stat cu reprezentanții diplomați și consulari americani acreditați în țările balcanice și în Franța, Anglia, Austria și Rusia.

Instrucțiunile date de Departamentul de Stat ambasadorilor și agenților americani la Viena, Constantinopol și mai târziu la București, precum și rapoartele întocmite de aceștia prezintă un real interes pentru cunoașterea începuturilor relațiilor diplomatice și comerciale româno-americane a tratatelor referitoare la încheierea de convenții consulare, comerciale, poștale de naturalizare și a politicii de încadrare a României în planurile economice ale S.U.A.

Documente importante au fost depistate în cadrul Departamentului de Stat, la fondul Legației americane din București, cercetat pînă la anul 1925 restul fiind închis. Rapoartele diplomaților americani relevă, comentează și analizează evenimentele politice din țara noastră din timpul primului război mondial, activitatea partidelor și a unor personalități politice, relația dintre sistemul politic-social și situația economică, politica națională internă, politica externă, modul în care s-au reflectat peste hotare evenimentele acestor ani. Un exemplu îl poate constitui faptul că încă de la începutul mobilizării armatei române, precum și în timpul participării noastre la primul război mondial, însărcinatul cu afaceri al S.U.A. în România îl informa pe secretarul de stat american despre evoluția frontierelor pe teritoriul românesc, eforturile materiale și umane ale întregului popor, vitejia ostașilor români.

Prezentînd greutățile prin care trecea armata română și populația civilă, colonelul Parker Francis Le Jan, observatorul militar pentru armata română, în raporturile trimise de pe frontul românesc și ca urmare a discuțiilor cu generali Averescu, Grigorescu, Cristescu. Prezan și Coandă, remarcă în septembrie 1917 că „nu se poate prevedea cum va fi posibil pentru România să rămînă în război încă o iarnă fără ajutor material din afară, iar pentru ca acest ajutor să ajungă la timp și să fie de folos, trebuie acordat imediat fără nici un fel de discuții prelungite sau alte întîrzieri”.

Mărturii importante cu privire la amploarea mișcării muncitorești din România sînt cuprinse în rapoartele ministrului S.U.A. în

România. Plenipotențiarul american remarcă de pildă în legătură cu sărbătorirea zilei de 1 Mai 1920 la București și în țară că „a fost o mare demonstrație socialistă în București la care au participat aproape 15 000 de oameni care defilau pe străzile principale și care erau priviți de popor. Demonstrații purtau pancarte cu inscripții socialiste... În toate orașele și comunele sărbătoarea a fost marcată prin mitinguri și cuvîntări”.

Documente valoroase au fost depistate, de asemenea la Biblioteca Congresului în fondul personal al ambasadorului S.U.A. la București, William S. Culbertson. Rapoartele, notele confidențiale, telegramele transmise se referă la o seamă de probleme ce frământau cercurile politice și masele muncitoare din România, la pătrunderea capitalului italian, francez, american în economia românească, producția petrolieră, dezvoltarea agriculturii și reforma agrară, emigrația după primul război mondial, situația băncilor și a creditelor.

Sînt de remarcat, în același timp, documentele depistate la Departamentul Armatei în grupurile deschise cercetării în anul 1978 și care se referă la perioada primului și celui de al doilea război mondial, oferind date importante asupra evenimentelor politice, militare, economice și sociale. Din grupul 218 Joint Chief of Staff au fost selecționate documente referitoare la discuțiile purtate de delegații țărilor aliate: S.U.A., Franța, Anglia, Uniunea Sovietică cu România la Cairo în vederea încheierii armistițiului; schimbul de corespondență între delegații și guvernele lor, poziția guvernului român, a mareșalului Antonescu, a lui Barbu Știrbei și Iuliu Maniu în legătură cu alianța și cooperarea cu forțele anglo-americane; telegrama ministrului S.U.A. la Cairo cu mesajul transmis de I. Maniu privind condițiile armistițiului; rapoarte ale amiralului Leahy, reprezentantul S.U.A. privind desfășurarea negocierilor etc. Pe plan intern, am reținut rapoartele informative referitoare la bombardarea rafinăriilor din Ploiești care prezentau o mare însemnătate pentru desfășurarea războiului.

Tot la Departamentul Armatei în grupul 165 în fondul Operations Plans Divisions și grupul 120 — British war office-Daily summary of information există documente cu ajutorul cărora cercetătorul va putea analiza mai bine situația economică a României în timpul primului război mondial, atît în zona ocupată cît și în cea neocupată, jefuirea țării de către trupele de ocupație și suferințele îndurate de populație, importanța trecerii României de partea aliaților, lucrările comisiei aliate de control pentru România ș.a.

De asemenea, o importanță deosebită o prezintă documentele emantate de comisia aliată de control care-și începe activitatea în România în noiembrie 1944. Rapoartele generalului Schuyler, reprezentantul S.U.A. în comisie, sînt ample studii de analiză asupra situației militare navală și aeriană, situației economice, financiare și politice a României, prefacerilor

survenite în situația politică a țării, instaurării guvernului dr. Petru Groza și relațiilor misiunii americane și engleze cu acesta, numărul prefecților comuniști, reformei agrare, legislației fiscale, și economice, obligațiilor economice ale României față de Uniunea Sovietică.

Din fondul Departamentului Comerțului, a fost cercetat grupul 151, iar la Departamentul Agriculturii grupul 166. Documentele oferă aspecte privind dezvoltarea comerțului, agriculturii, finanțelor, industriei, înmulțirea investițiilor de capital străin în diverse domenii ale economiei românești. Rapoartele anuale întocmite de atașatii comerciali, consuli și chiar atașatii de presă, furnizează date importante asupra politicii economice dusă de guvernele la putere, în legătură cu împrumuturile de refacere obținute în Anglia, Franța și America. ecoul în mase a măsurilor ce le luau.

Documentele microfilmate și xerocopiate, în bună parte sosite, vor putea fi puse, după prelucrarea lor, la dispoziția cercetătorilor.

VALERIA MATEI

TURCIA

Între 17 noiembrie — 18 decembrie 1978 am efectuat cercetări în Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri (*Başbakanlık Arşivi*), Biblioteca Süleymaniye și Biblioteca Universității din Istanbul, Biblioteca Națională (*Millî Kütüphane*) din Izmir și în Biblioteca Societății Turce de Istorie (*Türk Tarih Kurumu*) din Ankara.

La Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul, cea mai bogată și importantă instituție arhivistică din Turcia, am continuat cercetarea exhaustivă a fondurilor *Maliyeden Müdevver Defterler* (Condiți transferate de la fisc) și *Hatt-i Hümayun* (Acte imperiale).

Fondul *Maliyeden Müdevver* cuprinde un număr imens de registre de evidență fiscală și condiți (dosare) de documente (porunci, hotărâri, însemnări etc.) cu caracter economic, juridic, militar etc. Ca și anul trecut, am notat toate condicile legate de istoria țării noastre, dar am reținut pentru microfilmare doar acele piese de importanță mai mare. Astfel, au fost microfilmate, parțial sau total, 15 condiți (peste 400 pagini document) din primele trei sferturi ale secolului al XVII-lea. Aceste condiți reprezintă recensăminte fiscale ale unor localități din Dobrogea, Crișana, sudul Moldovei, Banat și așa-numitele „raiale” de pe malul Dunării; de asemenea, ele cuprind și numeroase documente, originale și copii, privitoare la aspectul economic al relațiilor româno-otomane în acea perioadă. Toate aceste condiți aduc știri noi și importante pentru cunoașterea situației demografice, administrative, militare și economice din regiunile istorice românești aflate atunci sub stăpânirea otomană, contribuie la conturarea mai precisă a relațiilor economice dintre Țările Române și Poarta otomană în secolul al XVII-lea.

Notăm spre exemplificare condica din anul financiar 1643—1644 în care există mențiunea expresă că numai în orașul Silistra mai mult de 260 români s-au sustras de la acest recensământ fiscal; numărul românilor din oraș fiind evident mult mai mare, căci în același document se specifică faptul că ei aveau case, grădini și preot. Condica din 3 martie 1674 cuprinde numele tuturor locuitorilor din cele 823 sate ale sangeacului Oradea. Acest registru, deosebit de important pentru problema demografică a zonei, nu a putut fi însă microfilmată decât parțial. Alte condiți relevă numărul, numele și locuitorii satelor din unele kazale ale Dobrogei, viața economică și cuantumul dărilor din zona Dunării de jos, cantitățile de sare, miere, ceră și prețul la care aceste produse erau achiziționate anual din Țara Românească și Moldova; numeroase porunci, rapoarte, note privind negoțul, agricultura, vămile, pescuitul, mineritul, relațiile moldo-tătare, aprovizionarea armatei, transporturi etc., sînt de natură să reliefeze, în ansamblu, aspecte încă necunoscute ale trecutului acelor părți din teritoriul țării care au fost temporar administrate de către Poarta otomană.

La aceeași instituție s-a continuat cercetarea sistematică a fondului numit *Hatt-i Hümayun*, care cuprinde rapoarte, memorii, scrisori, note etc. — majoritatea documente originale, purtînd autograful sultanului — surse importante pentru cunoașterea politicii interne și externe a Porții din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. Din acest fond, care însumează peste 50 000 de acte, înregistrate în 30 de cataloage, au fost depistate și microfilmate aproximativ 100 de documente referitoare la aspectele politice, sociale, economice și militare ale relațiilor româno-otomane în perioada sus-menționată. Pentru importanța documentară deosebită sub raportul particularității informațiilor conținute, evidențiem rapoartele, scrisorile și notele privitoare la situația teritoriului românesc în contextul războaielor ruso-turco-austriece din ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, consecințele politice și demografice ale anexării Bucovinei și Basarabiei de către Austria și, respectiv, Rusia, relațiile economice ale Țării Românești și Moldovei cu Poarta și Austria, tratativele ruso-turce din 1811—1821, revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu.

A fost de asemenea, cercetată colecția numită *Mühimme-i Mektum* (Documente privind probleme importante secrete), care se referă la aspectele militare și juridice ale stăpînirii otomane în Dobrogea, Ada-Kale, Brăila, gurile Dunării; schimbări de domni în Țările Române, revoluția de la 1848, statutul internațional al României în contextul tulburărilor din sudul Dunării în preajma declanșării Războiului pentru independență.

Lucrările achiziționate sub formă de xeroxuri sau comandate spre microfilmare la bibliotecile menționate din Istanbul, Ankara și Izmir reprezintă cronici, colecții de documente, jurnale de solicitări rapoarte diplomatice și mili-

tare, studii cu caracter științific etc. Menționăm că am acordat atenție lucrărilor care, tratând o problematică limitată sau perioade restrinse de timp, cuprind o serie de știri necunoscute altor izvoare.

Dintre aceste manuscrise ne referim la câteva ce ni se par mai importante. Astfel, la *Biblioteca Süleymaniye din Istanbul*, am comandat *Tarih-i Suphi Efendi* (cronica lui Suphi Mehmed) care, relatând amănunțit perioada 1730—1744, prezintă date interesante privind situația Țărilor Române, cu deosebire a Banatului și Olteniei, în cadrul raporturilor dintre Poarta otomană, Austria și Rusia. *Tarih-i Şanizade* (Cronica lui Şanizade), descriind, pe parcursul a 166 file, evenimentele politice dintre anii 1818 și 1821, prezintă însemnătatea pentru studierea situației Țărilor Române în preajma și în timpul revoluției condusă de Tudor Vladimirescu. De asemenea, au fost comandate lucrări care relatează amănunțit unele expediții otomane care au implicat și Țările Române, cum ar fi aceea împotriva Vienei din 1529 sau din 1566 la Sighet. Date interesante legate de lupta unită a celor trei Țări Române de la jumătatea secolului al XVII-lea se găsesc și în cronica lui Osman Dede dedicată vizirului lui Fazıl Ahmed pașa. Au fost reținute, totodată, lucrări care pun în lumină o serie de aspecte privind războiul pentru independență din 1877—78, războaiele balcanice etc.

Biblioteca Universității din Istanbul este deosebit de bogată în manuscrise, dar cercetarea lor este îngreunată mult de faptul că fișele lor de evidență nu sînt ordonate tematic și sînt redactate în caractere arabe. Am comandat pentru microfilmare un valoros manuscris cuprinzînd diverse cronici de solie și rapoarte din secolul al XVIII-lea, în care sînt o serie de știri privind situația Țărilor Române și relațiilor lor cu vecinii. De asemenea, am mai reținut două rapoarte privind situația Imperiului habsburgic, implicit și a Transilvaniei, precum și *Tarih-i Edib* (Cronica lui Edib), cu prinzînd evenimentele din anii 1788—1793, în care sînt referiri și la situația Țărilor Române în cadrul relațiilor Porții cu Rusia și Austria.

Deplasarea la Izmir a avut menirea de a prospecta fondurile documentare existente în acest oraș. Arhiva din Izmir fiind destul de nouă nu păstrează documente care ne-ar interesa direct, iar *Biblioteca Națională* din același oraș, fiind înființată la începutul secolului nostru, nu deține nici ea manuscrise prea numeroase, deși are și câteva unicate (Cronica lui Enveri). Bucurîndu-ne și de amabilitatea directorului acestei biblioteci, dl. Ferruh Senan, am cercetat întregul fond de manuscrise, din care am xerografiat o variantă a Cronicii privind cucerirea Lipovei și lupta de la Lugoj (*Feth-i Lipova ve muharebe-i Lugoş*), un codice legislativ otoman și colecția de documente ale marelui vizir Reşid paşa de la jumătatea secolului al XIX-lea, în care sînt inserate și documente referitoare la Principatele Române.

La *Societatea Turcă de Istorie* din Ankara unde, de asemenea, am fost primiți cu foarte multă amabilitate, am reușit să xerografiem unele din lucrările care prezintă însemnătate pentru istoria și istoricii noștri. Relevăm în mod deosebit manuscrisul, reprezentînd o colecție de documente privind negocierile preliminare, tratativele propriu-zise și relațiile posterioare dintre Poarta otomană, Rusia, Austria, Prusia, Franța, în legătură cu pacea de la București din 1812.

Totodată, dorim să arătăm faptul că, atît la Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul și la Societatea Turcă de Istorie din Ankara, cît și la bibliotecile din Istanbul și Izmir, unde am lucrat, ne-am bucurat de primiri cordiale și pline de solitudine, ceea ce explică, de altfel, în bună măsură, rezultatele fructuoase ale deplasării noastre.

Ne folosim și de acest prilej pentru a mulțumi din nou atît oficialităților turce, cît și colegilor din instituțiile menționate, pentru amabilitatea și înțelegerea pe care le-au manifestat față de noi.

TAHSIN GEMIL
VALERIU VELIMAN

SESIUNI DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE DEDICATE CELEI DE A 35-A ANIVERSĂRI A ELIBERĂRII PATRIEI

Direcția generală a Arhivelor Statului a marcat jubileul celor trei decenii și jumătate de la victoria revoluției naționale și sociale, antifasciste și antiimperialiste și prin organizarea unei sesiuni de comunicări și referate, la care au participat arhiviști și cercetători în domeniul istoriei.

Conf. dr. Gheorghe Ioniță în comunicarea *Evenimentele din August 1944 în contextul istoriei* a subliniat importanța deosebită a actului din August 1944 în istoria României, reliefind rolul primordial pe care l-a avut P.C.R. în organizarea și conducerea tuturor forțelor democratice, în scopul eliberării României de sub dominația fascistă și apoi pentru instaurarea unui regim democratic, pentru edificarea unei noi orânduiri.

Dr. Traian Rus a susținut referatul *Unele considerații privind jefuirea economiei românești de către monopolurile germane (1940—1944)*. Autorul a reliefat metodele monopolurilor germane pentru a-și asigura controlul asupra celor mai importante sectoare ale economiei românești: industria petrolului, industria metalurgică și agricultura, pagubele provocate țării noastre și consecința firească — creșterea aversunii poporului român față de politica Germaniei hitleriste.

Dr. Vasile Arimia în comunicarea *Partidul Comunist Român — inițiatorul și înfăptuitorul politicii de alianță, forță principală a realizării victoriei din August 1944*, utilizând documente de arhivă inedite, a subliniat contextul istoric în care P.C.R. a reușit să realizeze largi alianțe politice mergând în întîmpinarea tuturor partidelor și formațiunilor politice care se pronunțau pentru ieșirea României din războiul nedorit, răsturnarea dictaturii antonesciene, stabilirea unui regim democratic și refacerea țării.

Astfel, autorul a relevat uriașa forță în fruntea căreia se găsea partidul comunist și care practic, antrenînd întreaga națiune, a asigurat succesul luptei pentru doborîrea dictaturii antonesciene, alăturarea României la coaliția antihitleristă, instaurarea și consolidarea regimului democratic.

Emilia Poștăriță prezentînd comunicarea *Informații din arhivele străine* a demonstrat rolul P.C.R. în organizarea și conducerea insurjecției. Materialul documentar inedit, recent adus din arhivele de peste hotare, a scos în prim plan recunoașterea de către străinătate a stării generale de spirit antifasciste și intensă activitate a comuniștilor din România în anii 1943—1944, aceștia situîndu-se în fruntea patrioților români

care înțelegeau că pentru a salva întregul popor trebuie să se ridice împotriva fascismului

Autoarea a menționat că documentele străine, scoțînd în evidență însemnătatea contribuției pe care România a adus-o la zdrobirea hitlerismului, aduc totodată un elogiu măiestriei politice a P.C.R. în procesul de pregătire și înfăptuire a insurjecției, luptei poporului nostru pentru îndeplinirea înaltelor idealuri ale umanității — libertatea, pacea și progresul.

Dr. Gelu Ureche în comunicarea intitulată *Locul și importanța informațiilor și contra-informațiilor în pregătirea și înfăptuirea insurjecției sub conducerea P.C.R.*, a subliniat faptul că Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită culegerii informațiilor asupra stării de spirit a armatei germane, pentru identificarea spionilor și dezinformarea serviciilor de informații germane, a colaboraștilor și cunoașterea exactă a amplasării formațiunilor germane.

Comunicarea conf. univ. dr. Ion Ardeleanu, *Contribuția intelectualității la victoria insurjecției din August 1944*, a fost relevantă pentru modul în care forțele democratice antifasciste, în frunte cu intelectuali de prestigiu, și-au manifestat protestul față de politica guvernului antonescian și au contribuit la înlăturarea acestuia.

Viorica Hostiuc a comunicat *Unele aspecte din activitatea P.C.R. pentru ieșirea țării din războiul antisovietic, reflectate în documentele de arhivă*. Documentele folosite în comunicare, relevă cu precădere activitatea desfășurată de partidul comunist în rîndul maselor populare, ale forțelor muncitorești și țărănești, cărora le-a revenit rolul hotărîtor în mișcarea de rezistență, precum și în rîndul altor categorii sociale și politice pentru a le rally la lupta de eliberare a țării și ieșirea din războiul hitlerist.

În comunicarea *Ecoul internațional al insurjecției naționale antifasciste din august 1944*, Maria Soveja a subliniat cu ajutorul documentelor diplomatice, de presă și radio importanța evenimentelor petrecute în România, a întoarcerii armelor împotriva Germaniei fasciste, act cu rezonanță în desfășurarea războiului și în împlinirea speranțelor de pace ale omenirii.

La 8 august 1979, în localul Muzeului Arhivelor, Direcția Arhivelor Centrale a organizat o sesiune de comunicări dedicată aniversării celor trei decenii și jumătate de la actul istoric de la 23 August.

Alecsenia Andone în comunicarea *Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, strălucită afirmare a rolului conducător al P.C.R. a înfăptușit date noi cu privire la rolul conducător al P.C.R. în lupta de eliberare a poporului de sub dominația fascistă în realizarea unității politice a clasei muncitoare, a F.U.M., a B.N.D.*

Cu acest prilej autoarea a subliniat că sistemul de alianțe politice făurit de P.C.R. a constituit un model de acțiune revoluționară, aplicat la realitatea concretă din România.

Lidia Mihăilescu abordând subiectul *Acțiunii ale P.C.R. premergătoare actului de la 23 August 1944* a prezentat unele aspecte ale activității desfășurate de celele de partid și nucleele comuniste din întreprinderile industriale din țară începând cu anul 1940 împotriva producției de război și pentru atragerea maselor populare la lupta de eliberare.

Rodica Mușetoiu și Silvia Vătafu au trecut în revistă *Acțiunile ale tineretului împotriva fascismului, reflectate în documente de arhivă*. Documentele folosite dovedesc că tinerii uteciști au participat direct, sub conducerea comunistilor, la amplele acțiuni antifasciste organizate încă din anul 1933.

De asemenea, cele două autoare au prezentat rolul ziarelor ilegale „Tinărul leninist”, „Brazda”, „Cazarma”, „Studentul român” în cultivarea dragostei și devotamentului față de patrie și partid în chemarea tineretului la lupta pentru răsturnarea dictaturii militare fasciste, pentru scoaterea țării din război.

Gh. Dranca în comunicarea *Agravarea crizei politicii interne în 1944 în lumina documentelor de arhivă*, pe baza cercetării documentelor păstrate în depozitele Filialei Arhivelor Statului Municipiul București, aduce câteva argumente în susținerea faptului că pe plan intern, în anul 1944 erau pregătite condițiile, pentru aplicarea cu succes a planului elaborat de P.C.R. în scopul răsturnării dictaturii militarofasciste și ieșirii României dintr-un război pe care nu l-a dorit.

Adrian Adamache a prezentat rezultatele cercetărilor sale cu privire la *Mișcarea de rezistență antifascistă în județele din sudul țării (1940—1944)*, iar Tiberiu Potîrcă a consemnat modul în care s-a desfășurat *Dezarmarea trupelor germane din județul Dimbovița în perioada 23—31 august 1944*.

Radu Ionescu în referatul *Activitatea P.C.R. pentru unirea forțelor patriotice în scopul răsturnării dictaturii antonesciene pentru victoria revoluției*, reliefează aspecte ale activității de propagandă desfășurată de P.C.R. în rândul muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, în rândul armatei și tineretului, precum și documentele lansate de P.C.R., pentru atingerea obiectivelor destinate să ducă la realizarea unui front larg antifascist.

Valentina Costake s-a ocupat, în materialul prezentat, de *Reflectarea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, în documente externe*. Folosind surse străine, rapoarte, scrisori, telegrame, memorii, articole de presă etc. a prezentat reacții și impresii ale unor reprezentanți ai puterilor ce se înfruntau, în momentul realizării surprinzătorului act revoluționar al poporului român de la 23 August 1944 și la care armata română a aderat în totalitatea ei.

Ion Vitan a prezentat comunicarea *Actul de la 23 August în memorialistica unor generali*

(generalii Titus Girbea, Nicolae Tătăreanu și Virgiliu Stănescu), adevărate cronicile momentelor de înclăștare, ale bătăliilor eroice purtate de armata română pentru izgonirea cotropitorilor de pe pământul patriei noastre.

Emilia Cohn și Aurel Gereg au prezentat referatul *Aspecte privind participarea maselor populare la victoria revoluției democrat-populare (1944—1947)*.

Subliniind faptul că victoria din August 1944 a fost începutul unor ample și fundamentale schimbări, autorii, pe baza unor bogate surse documentare, au scos în evidență adevărul istoric că masele largi populare, au constituit principala forță care, sub conducerea comunistilor, s-au angajat în marile bătălii pentru instaurarea democrației în România.

ELENA IOSEFIDE

ȘEDINȚA DE LUCRU Ă COMISIEI ȘTIINȚIFICE PENTRU PROBLEMELE ARHIVISTICE

Comisia științifică pentru probleme arhivistice s-a întrunit într-o nouă ședință de lucru în ziua de 21 septembrie 1979*.

Conform ordinii de zi (1. Informare cu privire la realizarea de către DGAS a sarcinilor rezultate din Hotărîrea C.C. al P.C.R. din 26—27 octombrie 1977 și Planul de măsuri referitor la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent condus de Burebista; 2. Informare privind organizarea Săptămîinii internaționale a arhivelor în România; 3. Programul privind principalele direcții de investigare a arhivelor de peste hotare în perioada 1980—1985; 4. Informare privind eficiența cercetărilor în arhivele din Anglia, Bulgaria, Polonia, R. D. Germană, S.U.A. efectuate în anul 1978; 5. Dezbaterea lucrării „Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu în documente”) s-a prezentat participanților principalele realizări și probleme care au stat în atenția D.G.A.S.

Prezidînd lucrările acestei ședințe, Ionel Gal — directorul general al Arhivelor Statului și președinte al acestei comisii** a arătat că obiectivele urmărite în activitatea arhivistică au fost și sînt pe viitor dezvoltarea continuă a F.A.N., parte componentă a patrimoniului cultural național, atît pe plan intern, prin pre-

* Referitor la activitatea comisiei a se vedea și „Revista Arhivelor” vol. XXXVII, an LII (1975) nr. 2, p. 222—223; ibidem, vol. XXXVIII, an LIII (1976), nr. 4, p. 428; ibidem, vol. XXXIX, an LIV (1977), nr. 3, p. 331; ibidem, vol. XL, an LV (1978), nr. 1, p. 111—112 și nr. 3, p. 373; ibidem, vol. XLI (1979), nr. 1, p. 87—88.

** Pentru a cunoaște componența acestei comisii vezi „Revista Arhivelor” vol. XLI, an. LVI (1979), nr. 1, p. 87.

luarea de documente de la organizațiile socialiste, de la culte ori de la persoane fizice, cit și pe plan extern, ca urmare a investigărilor în arhivele de peste hotare; aplicarea prevederilor legislației arhivistice în munca de arhivă la organizațiile socialiste și celelalte organizații; completarea bazei documentare și introducerea în circuitul științific a noi informații istorico-documentare; valorificarea complexă a tezaurului documentar în procesul de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste; modernizarea și dezvoltarea bazei tehnico-materiale.

Pentru selecționarea și păstrarea documentelor de importanță istorică, create în trecut și în prezent de instituțiile de specialitate, s-au organizat o serie de consfătuiri de lucru (cum au fost cele privind arhivele economice, ori cea consacrată documentelor de carte funciară) desprinzându-se măsuri menite a soluționa principalele probleme cu care se confruntă lucrătorii din munca de arhivă.

În ceea ce privește noile achiziții, membrii comisiei sînt informați că tezaurul documentar a crescut cu peste 60 000 documente (hrisoave domnești, porunci, condici de moșie, scrisori, corespondență diplomatică, oficială sau particulară, hărți, planuri etc.).

Manifestînd o înaltă atitudine civică și spirit patriotic față de valorile culturii noastre naționale, numeroși cetățeni au donat Arhivelor Statului documente aflate în posesia lor. Dintre aceștia s-a remarcat acad. Șt. Milcu care a donat mai multe documente, scrisori, fotografii, diplome, manuscrise referitoare la viața și activitatea profesorului C. I. Parhon.

Potrivit prevederilor Hotărîrii Plenarei C.C. al P.C.R. din 26—27 octombrie 1977 privind aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent condus de Burebista s-a acționat pentru intensificarea activității de valorificare a documentelor din Fondul arhivist național. În acest sens se comunică celor prezenți că ediția de documente *Lupta poporului român pentru păstrarea ființei naționale la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea* a fost completată cu documente inedite din arhivele de peste hotare. Sînt în fază avansată de apariție volumele *Documente străine despre români* și *Lupta țărilor române pentru unitate și independență în secolul al XVI-lea*.

De asemenea, au fost definitivitate și preluate la tipografie lucrările: *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea. Studii demografice, Documente privind unirea țărilor române. Corespondență diplomatică franceză, Îndrumător în Arhivele Statului* — județele Bacău, Brăila și Cluj. Împreună cu Consiliul Culturii și Educației Socialiste s-au stabilit măsuri pentru editarea în comun a albumului intitulat *Permanența și continuitatea românilor în vatra strămoșească*. Totodată a fost întocmit un volum de documente intitulat *Ecoul internațional al actului de la 23 August 1944* și a fost publicat și difuzat vol. III al „*Ghidului microfilmelor*”.

Conform hotărîrii Consiliului Internațional al Arhivelor în colaborare cu UNESCO de a se

organiza, în perioada 1 octombrie — 15 decembrie 1979, „Săptămîna internațională a arhivelor”, DGAS și filialele județene sîsțin o serie de manifestări (simpozioane, mese rotunde, expuneri și conferințe, expoziții, vizionări de filme documentare, emisiuni la radio și televiziune, articole în presa centrală și locală etc.) destinate popularizării valorilor din tezaurul documentar al patriei, reliefării rolului Arhivelor Statului în viața cultural-științifică, precum și atragerii opiniei publice în acțiuni de ocrotire a documentelor ca izvoare principale de cunoaștere a permanenței și continuității poporului român în vatra strămoșească, a luptei duse de-a lungul veacurilor pentru libertate socială, pentru independență și suveranitate națională.

În ceea ce privește programul de continuare a activității de investigare a arhivelor străine în perioada 1980—1985, atît în informările prezentate cit și în intervențiile participanților, s-a subliniat că, pentru a răspunde sarcinilor trasate frontului istoriografic, se impune studierea exhaustivă a fondurilor și colecțiilor arhivistice de peste hotare, astfel încît să fie selecționate, pentru a fi aduse în țară, documente semnificative, de certă valoare științifică.

Direcția generală a Arhivelor Statului, împreună cu Academia R. S. România, Academia de Științe Sociale și Politice și cu alte instituții de specialitate vor acționa pentru identificarea de noi surse documentare, inclusiv a celor care s-au creat pe teritoriul patriei și care, datorită unor anumite împrejurări istorice, au fost duse în alte țări, pentru procurarea și studierea sistematică a instrumentelor de evidență și de informare științifică cu privire la arhivele din străinătate în vederea pregătirii cit mai temeinice a programelor de cercetare.

Dezbaterile purtate pe marginea succintelor prezentări cu privire la rezultatele cercetărilor întreprinse în anul 1978 în arhivele de peste hotare* au relevat importanța continuării acțiunii de aducere din străinătate a documentelor referitoare la români și la încadrarea istoriei naționale în istoria universală, precizîndu-se că este necesară intensificarea valorificării acestor documente într-o formă editorială superioară, de pildă prin relansarea colecției Hurmazaki, serie prestigioasă peste hotare, cu realizarea unor colaborări sistematice între specialiști ai Institutului de istorie „N. Iorga” și ai DGAS, ori — datorită calității de „bun muzeistic” ce o pot căpăta multe din documentele depistate în străinătate — prin valorificarea acestora în marile muzee sau în expoziții tematice, aniversative, în strînsă conlucrăre cu factorii de specialitate din C.C.E.S.

Discutarea volumului de documente *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu* pregătit pentru publicare de către DGAS, în colaborare cu Institutul de Istorie „N. Iorga”, în vederea marcării viitoarelor aniversări (bicentenarul nașterii lui Tudor Vladimirescu și

* Materialele se dau publicității la rubrica „Viața științifică” din acest număr al „Revistei Arhivelor”.

160 de ani de la revoluția din 1821) a condus, după prezentarea referatelor de specialitate asupra conținutului științific (El. Iosefine — Serviciul Publicații și Valorificare din DGAS, G. Penelea și L. Taftă — Institutul de istorie „N. Iorga” și Gh. Iscru — Facultatea de istorie-filozofie din Universitatea București) și în urma luărilor de cuvânt, la reliefarea valorii deosebite a documentelor alese spre publicare și a oportunității apariției cit mai grabnice a lucrării.

Cu recomandările de definitivare a lucrării, în sensul includerii numai a documentelor externe referitoare la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, al realizării unității de redactare și al îndreptării unor greșeli de dactare, formulare, abreviere care, inerent, au mai rămas de rezolvat, membrii Comisiei științifice pentru probleme arhivistice au avizat favorabil publicarea volumului.

Sedinta a fost încheiată prin aprecieri pozitive privind competența intervențiilor, oportunitatea precizărilor și a observațiilor referitoare la sporirea continuă a eficienței și calității activității arhivistice în toate planurile, cu atenție deosebită pentru valorificarea superioară a tezaurului istorico-documentar.

ELENA GHEORGHE

CONSFĂTUIRE PRIVIND ARHIVELE ECONOMICE

Preocupările Direcției generale a Arhivelor Statului pentru rezolvarea problemelor pe care le ridică activitatea arhivistică la nivel național își găsesc tot mai mult materializarea în diverse acțiuni. Una dintre acestea, definită de grija pentru a opri din cantitatea imensă de documente ce se creează în toate ramurile economiei naționale ca urmare a dezvoltării ei impetuoase, numai pe acelea cu termen de păstrare permanentă a fost dezbătută în ziua de 22 iunie 1979, la Muzeul Arhivelor.

Consfătuirea pe această temă a antrenat factori responsabili de la organizații socialiste economice centrale, arhiviști din compartimentele Direcției generale și șefi de filiale județene ale Arhivelor Statului, care au analizat — pe baza referatelor „Evidența și păstrarea documentelor economice”, „Raportul dintre administrativ și economic la o instituție centrală”, „Instituție economică și document economic”, „Citeva considerații teoretice și implicații practice”, „Evoluția cantitativă și a formei documentelor ce întrunesc criteriile de document economic”, „Documentele instituțiilor bancare și de credit, document economic”, „Seleționarea documentelor economice de la organizațiile socialiste” — unele măsuri ce se impun pentru perfecționarea activității arhivistice.

Pornind de la dezbaterile definirii instituției și întreprinderii economice creatoare de arhive și a documentului economic, participanții au subliniat că în afara documentelor care pot fi numite „economice”, organizațiile cu acest profil creează, în activitatea lor și altfel de documente — tehnice, administrative, culturale etc., după cum unele instituții administrative creează anumite documente economice.

După analiza făcută de unii participanți la consfătuire cu date concrete, a rezultat că astăzi peste 60% din actele create sînt de natură economică.

Referatele și intervențiile au oglindit preocuparea Direcției generale a Arhivelor Statului și a organizațiilor socialiste centrale pentru păstrarea și folosirea, corespunzător cerințelor legii, a documentelor de importanță istorico-documentară create în prezent după nomenclator și indicator, precum și pentru conservarea și valorificarea în scopuri științifice și practice a celor create înainte de aplicarea acestor două instrumente de lucru prevăzute în legislația noastră arhivistică.

Avînd în vedere scopul de a păstra cele mai valoroase documente și de a fi eliminate cele fără valoare, participanții au susținut propunerea de a se aduce îmbunătățiri indicatoarelor termenelor de păstrare întocmite de instituțiile centrale. Cu acest prilej s-a subliniat, de asemenea, faptul că ar fi indicat ca Direcția generală a Arhivelor Statului să elaboreze, cu sprijinul instituțiilor, un indicator tip pentru documentele cu termen de păstrare permanent, instrument care să-i ajute pe cei ce lucrează în compartimentele unde se creează arhiva.

În referatele prezentate și intervențiile făcute de mai mulți participanți, s-a arătat cu exemple convingătoare că, dată fiind cantitatea mare de arhivă ce se creează la organizațiile socialiste, se impun măsuri pentru asigurarea spațiului și condițiilor corespunzătoare de păstrare, întrucît în multe locuri acestea lasă de dorit.

De asemenea, s-a menționat necesitatea de a se interveni la organele în drept pentru ca arhivele organizațiilor să fie încadrate cu oameni cu pregătire corespunzătoare cerințelor impuse de selecționarea și inventarierea acestor documente.

Propunerile rezultate atît din referatele prezentate, cît și din intervenții și dezbateri vor fi temeinic analizate de conducerea Direcției generale a Arhivelor Statului și ele vor fi valorificate în noul indicator tip în curs de elaborare pentru documentele cu caracter permanent.

De asemenea, se va ține cont și de propunerea ca Direcția generală a Arhivelor Statului să mai organizeze asemenea consfătuiri în care, pe baza unei temeinice pregătiri a participanților, să se facă propuneri care să contribuie la perfecționarea evidenței, să ajute substanțial la îmbunătățirea muncii și a condițiilor de păstrare, conservare și folosire a documentelor.

RADU IONESCU

„MASĂ ROTUNDĂ” CONSACRATĂ DOCUMENTELOR ECONOMICE

În ziua de 5 octombrie 1979, la inițiativa redacției „Revistei Arhivelor” și a filialei Municipiului București a Arhivelor Statului, s-a organizat „Masa Rotundă” privind documentele economice, desfășurată sub conducerea Direcției generale a Arhivelor Statului.

Întîlnirea s-a bucurat de o participare de prestigiu din partea specialiștilor: cadre didactice universitare, cercetători științifici, juriști, reprezentanți ai unor instituții centrale și ai unor instituții și mari întreprinderi industriale din municipiul București, arhiviști etc. care au răspuns cu multă amabilitate invitației noastre.

„Masa Rotundă” a fost organizată din nevoi actuale impuse de impetuoasa dezvoltare economică a patriei noastre care, pe plan arhivistic, se reflectă prin crearea de noi genuri de documente, creșterea masivă a cantității de documente economice create de instituții și întreprinderi în activitatea lor și grija pentru păstrarea și valorificarea documentelor de interese documentar-istoric pentru posteritate.

Dezbaterile desfășurate la sediul redacției „Revistei Arhivelor” au avut ca punct de plecare tematica întocmită și supusă anterior atenției specialiștilor participanți.

În scopul exprimării unor puncte de vedere și a unui larg schimb de opinii, aceasta a fost orientată spre problemele esențiale izvorite din crearea și folosirea documentelor economice. Principalele puncte înscrise în tematică s-au referit la: conceptul de document economic, analizat din punct de vedere al creatorilor de documente și din cel al beneficiarilor informațiilor oferite de acestea; sistemul de arhivare, evidență și păstrare al documentelor economice la diferite instituții și întreprinderi; aplicarea legislației arhivistice; relația existentă între documentul economic și diferite discipline și activități științifice; termenele de păstrare stabilite documentelor economice și posibilitatea reducerii lor în raport cu criteriile științifice de apreciere a valorii lor; folosirea documentelor economice în activitatea de cercetare științifică, prognoză și documentare; prelucrarea automată a informațiilor cuprinse în documentele economice.

Cuvîntul de deschidere a fost rostit de tovarășul Ștefan Hurmuzache, redactorul șef al „Revistei Arhivelor” care a prezentat scopul acestei întîlniri, a menționat buna primire de care s-a bucurat în rîndul specialiștilor inițiativa Arhivelor Statului și a creionat tematica supusă dezbaterii.

În alocuțiunea sa, directorul general al Arhivelor Statului, tovarășul Ionel Gal a trecut în revistă preocupările permanente ale Arhivelor Statului pe linia păstrării și folosirii documentelor economice. Referindu-se la consfătuirea organizată anterior, în vara acestui an,

vorbitorul a menționat faptul că problema documentelor economice este foarte actuală și pe plan internațional, evidențiindu-se în cadrul întîlnirilor, consfătuirilor și congreselor arhivistice internaționale. Arhivele Statului, instituție investită prin legea patrimoniului cultural-național și prin legislația arhivistică în vigoare, cu coordonarea și îndrumarea activității arhivistice la nivel național, a efectuat un studiu asupra arhivelor economice create de principalele instituții și întreprinderi. Astfel, s-a constatat că există o cantitate imensă de arhivă cu caracter economic, în care sens se impune intensificarea activității celor 10 000 de comisii de selecționare existente în prezent în vederea păstrării numai a documentelor cu valoare istorico-documentară, urmînd ca celelalte să li se scurteze termenele de păstrare. De aici rezultă și necesitatea revederii tuturor nomenclatoarelor și indicatoarelor termenelor de păstrare, acțiune aflată în curs de desfășurare.

Invitînd participanții la abordarea problemelor care izvorăsc din activitatea practică și din cea de cercetare științifică a documentelor economice, tovarășul Ionel Gal a mulțumit pentru amabilitatea cu care cei prezenți au răspuns inițiativei.

Celelalte intervenții au definit conceptul de document economic, oprindu-se cu deosebire asupra acelor care au un rol important în luarea deciziilor cu privire la dezvoltarea diferitelor ramuri economice. Relația existentă între documentele economice și alte domenii ale vieții sociale a fost viu discutată, reliefindu-se aspecte noi ale rolului informației economice. Modernizarea prelucrării documentelor economice prin prelucrarea automată a informațiilor pe care le conțin cu ajutorul calculatorului electronic în Arhivele Statului a fost prezentată ca o necesitate imperioasă a stadiului actual de dezvoltare a țării noastre, în cadrul revoluției tehnico-științifice, prin crearea unei baze proprii de calcul a Arhivelor Statului.

În cadrul discuțiilor s-a reliefat, de asemenea, colaborarea între instituțiile creatoare și Arhivele Statului, necesitatea întocmirii unei liste de documente cu păstrare permanentă. În ce privește revizuirea termenelor de păstrare în sensul scurtării lor, s-a recomandat ca această operațiune să se efectueze numai prin intermediul comisiilor de selecționare și cu multă prudență, cu respectarea cadrului legal pentru a se ajunge, în final, la eliminarea acelor ce nu prezintă importanță practică sau științifică. În vederea lărgirii bazei de documentare pentru cercetarea științifică în domeniul istoriei economiei naționale s-a arătat necesitatea ca Arhivele Statului să preia arhivele economice create pînă la anul 1948, acestea încadrîndu-se în prevederile legale.

Reprezentanții instituțiilor creatoare au atras atenția asupra necesității pregătirii personalului care lucrează pe linie de arhivă și asigurării stabilității lui, întrucît aceștia sînt factorii care asigură o bună prelucrare arhivistică a documentelor economice. Ei depind atît de

Arhivele Statului cît și de creatorii de arhivă. Vorbitorii au reliefat necesitatea ca Arhivele Statului să aibă un rol important în sistemul de raționalizare a actelor create și să intensifice publicarea edițiilor de documente economice, iar „Revista Arhivelor” să redacteze numere speciale tematice, implicînd și atrăgînd conducătorii instituțiilor.

Intrucît redacția noastră intenționează să publice pe larg desfășurarea lucrărilor „Mesei Rotunde”, într-un număr viitor, ne limităm aici cu prezentarea.

În încheierea lucrărilor a luat cuvîntul tovarășul director general Ionel Gal, care a apreciat ca rodnică această întîlnire, exprimînd încrederea că viitoarea colaborare propusă de specialiști cu Arhivele Statului se va finaliza în studii menite să inițieze măsuri în vederea modernizării activității arhivistice.

MIOARA TUDORICĂ

SESIUNE DE COMUNICĂRI ȘI REFERATE LA PLOIEȘTI

În ziua de 29 iunie 1979 la Ploiești, Filiala Arhivelor Statului din județul Prahova și Casa de cultură a sindicatelor din Ploiești au organizat sesiunea de comunicări și referate „Contribuția prahovenilor la lupta pentru unitate, independență și suveranitate a poporului român, la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism” consacrată aniversărilor a 35 de ani de la insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944 și a 2050 de ani de la constituirea primului stat dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista.

După cuvîntul de deschidere rostit de prof. dr. Gh. Marinică — șeful secției propagandă a Comitetului județean Prahova al P.C.R., au prezentat comunicări: Radu Dinu, metodist la Casa de cultură Sinaia, „Începuturile așezărilor medievade pe valea Prahovei — Sinaia”; prof. dr. Mihai Rachieru, directorul filialei Arhivelor Statului, județul Prahova, „Urmări ale relațiilor economice dintre țările române în perioada de trecere de la feudalism la capitalism, pentru județele Prahova și Saac”; Ana Iordache și Maria Dulgheru, muzeografi, „Circulația cărților vechi românești pe văile Prahovei și Teleajenului”; Filofteia Marinică, profesor, „Pagini inedite despre amploarea răscăleii țărănești din 1888 în com. Albești-Paleologu”; Oc-

tavian Onea, muzeograf principal, „Fruntași ai mișcării muncitorești din Cîmpina din primele decenii ale sec. al XX-lea”; Ion Jercan, muzeograf principal, „Lupta prahovenilor împotriva ocupației străine din anii 1916—1918”; Maria Dulgheru, muzeograf, „Însemnări manuscrise privind proveniența unor cărți românești din jud. Prahova cu referiri la unitatea neamului”; Doina și Petre Turlea, „Consecințele primului război mondial asupra învățămîntului prahovean”; Maria Vaida, bibliotecar principal, „Aspecte ale literaturii prahovene privind independența oglindite în diferite reviste culturale”; Gh. Maxim, directorul bibliotecii „N. Iorga” din Ploiești, „Bibliografia Prahovei — instrument important în cercetarea istoriei locale”; Ion Dumitrică, judecător, „Originalitatea și romanitatea dreptului roman — izvor al conștiinței de neam”; Constantin Dobrescu, arhivist, „Aspecte ale solidarității maselor populare din județul Prahova cu lupta popoarelor amenințate de pericolul fascist”; Gh. Bocioacă, profesor, „Aspecte ale aplicării reformei agrare din 1921 în zona de munte a județului Prahova”; Iulia și Eugen Stănescu, muzeografi principali, „P.C.R. în fruntea luptei maselor muncitoare din județul Prahova împotriva dictaturii militar-fasciste și a războiului antisovietic pentru apărarea libertății democratice și a independenței naționale”; Elisabeta Negulescu și Ecaterina Hanganu, arhiviști, „Contribuția maselor populare sub conducerea P.C.R. la înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944”; Marian Stoica, profesor, „Operațiile insurecționale antifasciste din august 1944 în zona județului Prahova”; Nicolae Daniela, elevă la Școala generală nr. 20 din Ploiești, sub îndrumarea profesoarei Liliana Rusu, „Contribuții ale tineretului prahovean la insurecția armată antifascistă și antiimperialistă”; conferențiar dr. Ion St. Baicu, „Din activitatea grupului de partizani Carpați din Valea Prahovei, în preajma insurecției din august 1944”; Florica Dumitrică, arhivist principal, „Momente din lupta prahovenilor pentru refacerea economică a județului în perioada 1944—1945”; Petre Turlea, asistent universitar, „Contribuții la cunoașterea procesului de democratizare din județul Prahova după 23 august 1944”; Mircea Todirașcu, inspector la Comitetul de cultură și educație socialistă al județului Prahova, „Activitatea Comitetului județean Prahova al P.C.R. de pregătire și desfășurare a naționalizării principalelor mijloace de producție din 11 iunie 1948 în jud. Prahova”; Gh. Spineanu, directorul Cabinetului județean pentru activitatea ideologică și politică educativă Prahova, „Realizări ale prahovenilor și perspective ale muncii lor în opera de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate”.

Lucrările s-au bucurat de aprecierile celor aproape 200 de participanți.

CONSTANTIN DOBRESCU

REUNIUNILE DE LUCRU ALE BIROULUI ȘI COMISIEI ARHIVE ȘI MICROCOPII ALE CIBAL-ULUI ȘI CONFERINȚA BALCANICĂ

Atena 21—25 septembrie 1979

Direcția generală a Arhivelor Statului, ca membră în aceste două organisme profesionale și neguvernamentale ce-și desfășoară activitatea sub egida UNESCO, a participat cu un reprezentant la lucrările Biroului și Comisiei Arhive și Microcopii din cadrul CIBAL și la Conferința Balcanică organizată în comun de Consiliul Internațional al Arhivelor și Centrul Internațional de Informare asupra Sursei Istoriei Balcanice care s-au desfășurat la Atena între 21—25 septembrie a.c.

La lucrările Biroului și Comisiei Arhive și Microcopii ale CIBAL care s-au ținut la Atena între 21—22 septembrie au participat reprezentanți ai direcțiilor de Arhive din: Anglia, Austria, Bulgaria, Franța, Republica Federală Germania, Grecia, Italia, Olanda, România și Spania.

Ordinea de zi a reuniunii Comisiei Arhive și Microcopii a cuprins: Darea de seamă asupra activității Comisiei în perioada scursă de la ultima reuniune de lucru; Analiza proiectului de inventar „Balcanica” întocmit de Arhivele austriece de pe documentele diplomatice din perioada 1848—1918; Analiza aplicării de către CIBAL a instrucțiunilor privind înregistrarea microfilmelor pe bază de fișe; Analiza fișelor model pentru unitățile arhivistice grupate tematic; Analizarea problemelor referitoare la stadiul programului de microfilmare al CIBAL, drepturile de autor asupra microfilmelor, echipamente de păstrare, lectură și multiplicare ale microfilmelor.

În cadrul lucrărilor s-au abordat problemele cuprinse în ordinea de zi insistându-se, înedesebi, asupra aspectelor ridicate de inventarul întocmit de către Arhivele austriece.

Sesiunea anuală a Biroului CIBAL a avut înscris pe ordinea de zi următoarele probleme: Darea de seamă asupra activității Centrului în perioada decembrie 1978 — septembrie 1979; adoptarea programului de activități pentru perioada 1981—1983; adoptarea hotărârilor formulate de Comisia de Manuscrise cu prilejul reuniunii de la Sofia (16—17 ianuarie 1979); adoptarea hotărârilor formulate de Comisia de Publicații cu prilejul reuniunii de lucru de la Roma (3—6 iunie 1979); adoptarea hotărârilor formulate de Comisia de Arhive și Microcopii la Atena (21—22 septembrie 1979); examinarea colaborării între Consiliul Internațional al Arhivelor și CIBAL.

În cadrul discuțiilor privind programul de activitate pentru perioada 1981—1983, s-a pus accentul pe formarea specialiștilor și pe elabo-

rarea publicațiilor de tipul „Balcanica”, I—III. S-a reliefat utilitatea seminariilor și cursurilor de paleografie slavă și latină organizate în anul 1979 și a celor de turcologie și bizantinologie care urmează să se organizeze în 1980 și 1984.

Referitor la publicațiile Centrului s-au discutat proiectele de inventare de tip „Balcanica” pe care urmează să le elaboreze Arhivele din Spania, Franța și R. F. Germania.

În ce privește Conferința Balcanică, organizată la Atena între 23—25 septembrie a.c., aceasta a avut drept scop formularea recomandărilor ce urmează a fi supuse atenției Comitetului executiv al Consiliului Internațional al Arhivelor cu privire la punerea în lucru a proiectelor destinate să faciliteze cercetările asupra istoriei țărilor balcanice.

La Conferință au participat delegații administrațiilor de Arhivă din următoarele țări: Anglia, Austria, Belgia, Bulgaria, Elveția, Franța, Grecia, R. F. Germania, Italia, Iugoslavia, Liban, Olanda, România și Spania. Au asistat în calitate de reprezentanți și observatori, reprezentanți ai CIBAL, FIAB, precum și ai instituțiilor științifice din Grecia.

Lucrările au fost prezidate de Oscar Gauye, directorul Arhivelor din Elveția, președinte a.i. al Consiliului Internațional al Arhivelor, asistat de reprezentanții direcțiilor de Arhivă din Bulgaria, Grecia, România și Iugoslavia în calitate de vicepreședinți, precum și de secretarul general al Consiliului Internațional al Arhivelor.

Ordinea de zi a Conferinței a cuprins: moțiune de principiu asupra relațiilor dintre Consiliul Internațional al Arhivelor și CIBAL; Proiectul de Ghid al surselor istoriei balcanice păstrate în afara regiunii; proiectul de ghiduri generale ale arhivelor din țările balcanice.

La primul punct al ordinei de zi cu 12 voturi pentru, contra unul (Iugoslavia) Conferința recomandă Comitetului executiv al C.I.A. stabilirea unor raporturi de colaborare cu CIBAL.

În ce privește proiectul de Ghid al surselor istoriei balcanice păstrate în afara regiunii discuțiile au avut ca obiect concepția și metodologia elaborării acestei lucrări care are un dublu obiectiv: 1) de a facilita planificarea cercetărilor în fondurile de interes balcanic păstrate în afara regiunii și 2) de a permite pregătirea și programarea campaniilor de microfilmare. Ca atare, Ghidul este menit să strângă informațiile cu privire la sursele de interes balcanic deja cunoscute și să lărgescă aria cercetărilor prin identificarea și descrierea sumară a fondurilor de arhivă care conțin date despre istoria Balcanilor și care nu au fost până în prezent folosite de specialiști. Întrucât întocmirea unei asemenea lucrări ridică multe probleme de detaliu, s-a considerat necesar ca în afara comisiilor de lucru naționale ce vor fi desemnate de fiecare țară participantă la proiect, să se constituie și un grup de lucru internațional format din 7 specialiști dintre care trei să fie recomandați de Consiliul Internațional al Arhivelor, trei de către CIBAL și un reprezentant din partea

FIAB (Federația Internațională a Asociației Bibliotecarilor).

În cadrul discuțiilor privind concepția și metodologia întocmirii unui asemenea Ghid, Direcția generală a Arhivelor Statului din România, în calitate de membră a Consiliului Internațional al Arhivelor cît și a Centrului internațional de informare asupra surselor istoriei balcanice, a participat activ la lucrările Conferinței cu propuneri utile și constructive care au fost însușite servind ca bază de cunoaștere a intereselor comune pe plan științific a țărilor participante, a largirii colaborării pe plan internațional în vederea identificării surselor referitoare la istoria balcanică. Astfel, în ce privește zona geografică pe care să o îmbrățișeze Ghidul, s-a arătat că vor trebui avute în vedere condițiile istorice de formare a popoarelor balcanice, aria de răspîndire a acestor popoare, consecințele războaielor purtate în regiunea respectivă și relațiile pe care popoarele balcanice le-au avut cu celelalte popoare.

Ultima problemă pusă în discuția Conferinței a fost cea privind întocmirea unor *ghiduri generale* de către țările balcanice, proiect care figurează în planul pe termen mediu al Consiliului Internațional al Arhivelor.

Față de această problemă reprezentanții tuturor țărilor balcanice au subliniat necesitatea și utilitatea unor asemenea instrumente de lucru.

În concluzie, considerăm că reuniunile de la Atena s-au desfășurat în bune condițiuni, creînd o bază de colaborare între țările balcanice și nebalcanice în scopul promovării studiilor referitoare la Balcani.

Nu putem să nu evidențiem efortul depus atît de Consiliul Internațional al Arhivelor cît și de CIBAL pentru realizarea obiectivelor Conferinței Balcanice, grija pentru buna desfășurare a lucrărilor, sprijinul gazdelor grecești care au asigurat cadrul necesar desfășurării reuniunilor de lucru, fapt ce a contribuit în mare măsură la rezultatele obținute pe linia colaborării arhivistice internaționale.

SANDA RACOVICANU

REUNIUNEA COMITETULUI INTERNAȚIONAL DE SIGILOGRAFIE

Paris 24—28 septembrie 1979

Reuniunea din acest an a Comitetului Internațional de Sigilografie, organism însumat Consiliului Internațional al Arhivelor, s-a desfășurat între 24—28 septembrie la Paris.

Obiectivul major al reuniunii l-a constituit intensificarea colaborării internaționale în vederea găsirii soluțiilor optime pentru păstrarea

și valorificarea izvoarelor sigilare, parte integrantă a patrimoniului cultural național. La ordinea de zi a reuniunii s-au aflat următoarele chestiuni: 1) noua componență a Comitetului; 2) definitivarea structurii viitorului manual de sigilografie; 3) stadiul elaborării Bibliografiei internaționale de sigilografie; 4) discutarea termenilor specifici acestei discipline ce vor fi cuprinși în Dicționarul internațional de diplomatică; 5) pregătirea unei expoziții sigilografice itinerante; 6) sesiune de comunicări științifice menită a ilustra evoluția sigilografiei în diferite țări, tehnicile noi utilizate în vederea publicării de lucrări avînd la bază izvoarele sigilare; 7) aprobarea procesului-verbal al reuniunii precedente (care a avut loc la București) și a raportului către Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A.); 8) stabilirea datei și locului viitoarei reuniuni.

Discuțiile purtate pe parcursul lucrărilor și vizitele efectuate în instituții de profil (Serviciul și atelierul de sigilii din Arhivele Naționale Franceze, Le club française de la médailles, Firma de gravori de sigilii „Agray”, Ministerul de Justiție — locul unde se află instalată mașina cu care se sigilează în etapa actuală actele oficiale ale statului francez, Biblioteca Națională, Primăria orașului Paris, arhivele departamentale din Senlis) au permis participanților să facă un util schimb de informații în domeniul teoriei și practicii sigilografice, evidențiindu-se măsurile ce se impun pentru salvarea și punerea la dispoziția publicului larg a sigiliilor, izvoare istorice speciale. În acest sens s-au dezbătut probleme cum sînt: 1) modul în care trebuie conservate și restaurate izvoarele sigilare pentru a fi transmise nealterate generațiilor viitoare; 2) diferitele tehnologii de realizare a reproducerilor de pe sigilii (mulaje, fotografii, diapozitive); 3) modalitățile de organizare a expozițiilor sigilare destinate marelui public; 4) necesitatea colaborării Arhivelor din diverse țări cu instituțiile de învățămînt superior care pregătesc viitorii istorici.

La sesiunea de comunicări științifice s-au abordat teme variate cum sînt: Robert-Henri Bautier (membru al Academiei franceze, profesor la École Nationales des Chartes), *Le cheminement du sceau et de la bulle comme instrument de ratification, jusqu'au XIIIe siècle*; Ives Metman (director al Arhivelor Naționale Franceze), *Sceaux d'ites de paysans en Normandie*; Andrée Scufflaire (șef de departament în arhivele generale ale regatului Belgiei), *Sceaux personnelles et sceaux d'État en 19e siècles*; Carmen Crespo (șefa Centrului național de microfilm din Madrid), *Sceaux des juridictions ecclésiastiques dans la collection sigillographique des archives de la cathédrale de Toledo*; M. Fjordmølm (Norvegia), *Les usages modernes de l'héraldique en Norvège, drapeaux, armes et sceaux*; Marie-Josèphe Gut (directoarea arhilor departamentale din Oise), *L'armorial général de Champagne*; Brigitte Bedos (șefa Serviciului sigilii din cadrul Arhivelor Naționale Franceze), *Iconographie comparée des sceaux de juifs*; Roger Ellis (secretarul general ono-

rific de la Royal historical manuscripts Commission), *Présentation du tome I de l'inventaire des sceaux du Public Record Office*; Vey Mestdagh (directorul Arhivelor provinciei Groningen din Olanda), *État de la sigillographie aux Pays-Bas*; Michel Pastoureau (arhivist paleograf la Biblioteca Națională din Paris), *La collection de matrices des sceaux du Cabinet des médailles de la Bibliothèque nationale*; Eliane Carauge (arhivist la Arhivele Naționale), *Les logotypes et le développement des emblèmes de firmes contemporaines*; Michel Borrie (Anglia), *Sceaux personnels dans la collection de chartes de l'Abbaye de Nuneton, ordre de Fontevrault*; René Laurent (Belgia), *Résultats des recherches en vue de l'installation d'une section sigillographique au Centre d'Études des Sciences auxiliaires de l'histoire de Bruxelles*; Eberhard Gonner (directorul Arhivelor de Stat din Stuttgart), *Le débuts de l'héraldique sur les sceaux des monastères de sud-ouest de l'Allemagne*.

La Senlis, s-a organizat o interesantă expoziție sigilografică menită — pe de o parte a ilustra evoluția sigilografiei și heraldicii în departamentul respectiv, pe de alta a evidenția diferitele tehnici utilizate la sigilare. Tot în acest oraș s-au vizitat depozitele Arhivelor departamentale și monumentele istorice din localitate.

Prin comunicarea prezentată (*Sigilii țărănești din România*) și intervențiile avute la diferite puncte înscrise pe ordinea de zi, am evidențiat importanța sigiliilor românești ca sursă a istoriei patriei noastre, expresie a culturii și civilizației create de-a lungul anilor de poporul român și am scos în evidență rezultatul cercetărilor specialiștilor români în acest domeniu. De asemenea, am relevat preocupările Direcției generale a Arhivelor Statului din România în vederea păstrării izvoarelor sigilare și am prezentat activitatea desfășurată de arhiviștii români în vederea elaborării Dicționa-

rului de arhivistică în care se vor cuprinde și termenii de bază din domeniul sigilografiei.

Intervențiile pe care le-am avut referitoare la Dicționarul de sigilografie s-au bucurat de interes din partea arhiviștilor francezi și a participanților străini, iar comunicarea pe care am ținut-o, *Sigilii țărănești din România*, a fost reținută pentru a fi publicată în Buletinul Comitetului, cu o circulație internațională.

Cu prilejul discutării procesului-verbal al reuniunii precedente (din București), a raportului secretariatului Comitetului către Consiliul Internațional al Arhivelor (C.I.A.) și a vizitelor efectuate (inclusiv la Primăria orașului Paris), autoritățile franceze și delegații străini au făcut aprecieri deosebit de favorabile asupra activității arhiviștilor români și valorii izvoarelor sigilare din țara noastră cît și asupra istoriei, culturii și artei populare românești.

De asemenea istorici, arhiviști și specialiști în sigilografie și diplomatică, participanți la reuniune, au dovedit un interes deosebit pentru viitorul Congres internațional de științe istorice ce va avea loc la București în 1980.

Participarea la această manifestare științifică a avut ca rezultat, pe de o parte, popularizarea istoriei și a culturii poporului român, pe de alta, realizarea unui util schimb de experiență în acest domeniu, fapt ce a permis cunoașterea unor informații teoretice și practice importante pentru activitatea de conservare și valorificare a sigiliilor în țara noastră.

Bine organizate de gazde (Arhivele Naționale) și secretariat (Andrée Scufflaire), însumînd contribuții valoroase datorate membrilor comitetului și unor remarcabili specialiști francezi, desfășurată într-o atmosferă de deosebită stimă pentru fiecare delegat, onorată de oficialitățile statului francez, reuniunea Comitetului Internațional de Sigilografie se înscrie ca o manifestare științifică de prestigiu menită a impulsiona dezvoltarea științelor speciale ale istoriei.

MARIA DOGARU

DUMITRU MAZILU, *Independența națională. Gîndire și acțiune românească*, Edit. militară, București, 1978, 414 p.

„Istoria poporului nostru este străbătută ca un fir roșu de lupta neîmfricăată pentru apărarea gleei strămoșești, pentru cucerirea și păstrarea suveranității și a independenței sale de stat“. Această idee-forță, cu care debutează lucrarea profesorului Dumitru Mazilu, constituie, în fapt, substanța volumului recent apărut în Editura militară.

Realizarea acestei monografii tematice încununează o serie de mai vechi preocupări ale autorului, dintre care citeva au văzut lumina tiparului — în chip semnificativ — în chiar anul centenarului independenței de stat a României¹.

Evident, una din problemele-cheie dezbătute în lucrare este cea a definirii noțiunii de independență, Dumitru Mazilu subliniind că „conceptul independența este acela latură a suveranității care exprimă neatîrnarea statului în relațiile sale cu alte state“. Autorul dezvoltă apoi acest postulat relevînd în continuare faptul că „independența politică a unui stat presupune o activitate externă de apărare a ființei sale, a intereselor sale legitime, de înfăptuire a aspirațiilor de propășire și dezvoltare națională“ (p. 158).

Ilustrarea, prin edificatoare mărturii, a fundamentării teoretice a neatîrnării statale, pe de o parte, și a luptei concrete pentru menținerea și apărarea acestui înalt deziderat, pe de alta, în decursul evoluției multiseculare a societății românești, formează conținutul primei părți a volumului, intitulată sugestiv „Tradiții progresiste“ (p. 9—142).

Problema independenței statale, s-a pus cu acuitate în epocile medii și modernă ale istoriei noastre naționale, perioade în care acțiunea practică de teoretizare politică se împletesc organic și coexistă reciproc. În cuprinsul lucrării autorul oferă numeroase și convingătoare exemple de voievozi și conducători ai luptei de apărare a libertății naționale, ale căror acțiuni s-au intensificat pe deplin cu aspirațiile cele mai adînci ale maselor largi (Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Ion Vodă cel Viteaz, Mihai Viteazul ș.a.).

În plan conceptual, problema apărării suveranității naționale și corolar firesc — scuturarea dominației otomane, sînt prezente în opera gînditorilor români medievali: Neagoe Basarab, Miron Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir ș.a., unde îmbracă diferite modalități de exprimare.

Eșecul temporar al asigurării independenței naționale prin luptă armată împotriva presiunilor

mi turcești, odată cu înfrîngerea din 1711 și înlocuirea principilor pămînteni prin domnii fanarioți — subliniază autorul — au marcat faza în care eforturile se desfășoară acum pe făgașul luptei diplomatice, pentru un statut politic autonom al Principatelor Române.

Idealul independenței este reactualizat însă la sfîrșitul acestei perioade, în zorii epocii moderne, în cadrul revoluției de la 1821, desfășurată sub conducerea marelui patriot care a fost Tudor Vladimirescu. Acțiunea românească de la 1821, pe lîngă puternicul său conținut social, a avut totodată și un accentuat caracter național, vizînd obținerea neatîrnării poporului român. Această viziune este reflectată de relațiile contemporanilor, care îi atribuiau lui Tudor intenția de a conduce pe români pentru „a dobîndi de la turci cu forța ceea ce n-au putut obține cu binele“.

Conceptul de independență a fost vehiculat atît în timpul, cît și după încheierea revoluției române de la 1848 — se reliefează în volum. Acest obiectiv a fost mai puțin conținut în programele revoluționare — datorită conjuncturii internaționale nefavorabile — cît mai ales în gîndirea politică a principalilor conducători pașoptiști. În acest fel, prin Simion Bărnuțiu și Papiu Ilarian în Transilvania, M. Kogălniceanu în Moldova, dar mai ales Nicolae Bălcescu în Țara Românească, idealul național a primit o necesară infuzie de radicalism social-politic, marcînd, evident, o etapă superioară în formularea programului de eliberare a națiunii române.

O serioasă premisă pe calea obținerii independenței naționale a reprezentat-o Unirea din 1859 a Principatelor Române, care a făcut posibilă constituirea unui stat cu o populație și suprafață aproape dublate, iar prin șirul de reforme structurale înfăptuite în timpul domniei lui Al. I. Cuza, acesta a căpătat o bază modernă și o structură economică, administrativă și politică corespunzătoare.

Finalmente, vechiul deziderat al atîtor generații, independența politică a tînărului stat românesc, proclamată solemn la 9/21 mai 1877, a fost cucerită și consfințită prin luptă și recunoscută ulterior și de marile puteri europene.

„O etapă nouă superioară“ — cum este intitulat partea a doua a monografiei, reprezintă un compartiment editorial cu caracter mixt, în care latura istorică a expunerii se împletește și coexistă în chip armonios cu fundamentarea politico-diplomatică a problemei puse în discuție. În primele capitole concepute, sintetice, accentul cade pe aspecte ale luptei eroice duse de comuniștii români în perioada interbelică, pentru salvagardarea suveranității naționale și păstrarea integrității teritoriale a țării, luptă ce a culminat în vara

¹ *Independența națională în gîndirea social-politică românească*, în „Revista de filozofie“, tomul XXIV (1977), nr. 2, p. 155—161; *Conceptul de independență națională în gîndirea românească*, în vol. *Diplomația română în slujba independenței*, Edit. politică, București, 1977, p. 9—47.

anului 1944, cu insurecția victorioasă de la 23 August, ce a marcat ieșirea României din războiul nedrept antisovietic și alăturarea ei coaliției Națiunilor Unite.

Cea mai mare parte a acestei secțiuni tratează în continuare coordonatele principale pe care s-a desfășurat politica externă românească în perioada istorică care s-a scurs de la eliberarea țării de sub dominația fascistă, eforturile depuse de statul român pentru a asigura țării o poziție în concertul națiunilor lumii contemporane.

Ca fără socialistă și — totodată ca o țară în curs de dezvoltare — subliniază D. Mazilu — România socialistă acționează astăzi pentru edificarea unei noi ordini mondiale, a instaurării unui nou tip de relații internaționale, în cadrul cărora respectarea independenței și demnității naționale ocupă un loc predominant

și constituie o premisă indispensabilă a colaborării și cooperării dintre popoare.

Semnificativa ilustrare a transunerii în viață a acestor principii fundamentale ale politicii externe a României de azi, cititorul o găsește în finalul lucrării, „Consacrarea independenței naționale în documente internaționale“ (p. 245—385), ce înglobează în cea mai mare parte, textul a o serie de tratate, declarații solemne comune și declarații comune încheiate de România cu alte state în perioada 26 mai 1975—7 iunie 1978.

În literatura politicologică românească din ultima vreme cartea profesorului Dumitru Mazilu se impune ca o contribuție de referință. Abordând un subiect de stringentă actualitate, apariția ei răspunde unui imperativ pe care dezvoltarea social-politică a umanității contemporane îl așează cu pregnanță acuită, la ordinea zilei.

MARIAN STROIA

GHEORGHE BUZATU, Dosare ale războiului _ mondial, Edit. Junimea, Iași, 1979, 263 p.

Reputat cunoscător al perioadei anilor 1939—1945, datorită studiilor și volumelor publicate, Gheorghe Buzatu a oferit specialiștilor și marelui public, pînă acum, o serie de lucrări interesante, documentate și atractive. Amintim în acest sens volumul publicat, în 1973, la Editura „Junimea“ din Iași, intitulat *Războiul secret*. Lectura lui se remarcă prin solidă informare în literatura română și străină, atît de bogată, a celei mai mari conflagrații mondiale, printr-o relatare exactă și concisă a „războiului nevăzut“, spionajul și contra-spionajul, și, nu în ultimul rînd, printr-o frază aleasă.

Aprecieri asemănătoare se pot face și asupra recenteii lucrări apărute în 1979, în aceeași editură, cu titlul *Dosare ale războiului mondial*. Reluînd, pe un alt plan, tema preferată, cel de al doilea război mondial, și aprofundînd cercetările, atît în bibliotecă cît și în arhive, Gh. Buzatu ne propune analiza unor „dosare“ avînd următoarele subiecte: acțiunile României din primăvara anului 1939 pentru stăvilirea expansiunii hitleriste; inițiativele României în primele luni ale războiului pentru preîntîmpinarea extinderii ostilității în sud-estul Europei prin constituirea unui „bloc al neutrilor“; rolul și locul teatrului de operațiuni din Est în conflictul mondial, cu deosebire în atacarea U.R.S.S. de către Germania hitleristă (22 iunie 1941) și intervenția cîștigătoare decisivă de la Stalingrad, în 1942—1943; examinarea unor confruntări de răsunset și de efect de pe celelalte fronturi, respectiv în vestul Europei, în Africa de Nord și în Pacific; începuturile și avîntul mișcării de rezistență antifascistă în România cu punctul ei culminant insurecția din August 1944 și rolul deosebit al ieșirii țării noastre din Axă pentru determinarea cursului războiului mondial în ultima sa fază; în sfîrșit, prăbușirea

sub loviturile Națiunilor Unite, a Germaniei hitleriste și încheierea ostilităților în anul 1945.

Primele două capitole ale lucrării, cazul Tîlea și demersurile României pentru crearea unui bloc al neutrilor, oferă autorului, stăpîn desăvîrșit al problemei, posibilitatea de a evidenția acțiunile întreprinse de diplomația românească, în preajma izbucnirii războiului al doilea mondial, pentru a preîntîmpina gravele amenințări ce planau asupra țării din partea Germaniei naziste. Analizînd cu competență atît inițiativele românești cît și atîtu-dinea puterilor europene față de acestea, Gh. Buzatu prezintă diferitele păreri ale istoriografiei autohtone și străine față de chestiunea în discuție dar, și lucrul este valabil pentru întreaga carte, nu uită punctul său de vedere, susținut de bogate argumente și logică. Următoarele patru capitole — războiul din est, din Mediterana, din vest (debarcarea în Normandia) și din Pacific — sînt tot atîtea demonstrații de cunoaștere, în cele mai mici amănunte, a principalelor conflicte militare care au determinat soarta celui de-al doilea război mondial. Important rămîne însă faptul că această cunoaștere amănunțită are drept scop punerea, cu claritate, în fața cititorului, a ceea ce este esențial. Nu-i mai puțin adevărat că, datorită felului cum sînt scrise, lectura acestor capitole devine o reală plăcere.

Consecvent preocupărilor sale mai vechi, ce aveau ca obiect insurecția națională antifascistă și antiimperialistă cît și perioada premergătoare acestui eveniment, Gh. Buzatu încearcă, și reușește, să înfățișeze, sub ample aspecte, direcțiile mișcării de rezistență antifascistă în România. Această mișcare a culminat cu insurecția din August 1944, ieșirea României din rîndul țărilor Axei și trecerea ei alături de Națiunile Unite a însemnat, pe drept cuvînt, „unul din cele mai hotărîtoare evenimente ale

intregului război". În același timp, pe plan intern, August 1944 a însemnat nu numai salvarea țării de la o catastrofă iminentă, el a constituit o cotitură radicală în istoria românilor cu profunde consecințe pentru dezvoltarea ulterioară a României. Fiind, ultimul „dosar” al cărții este prăbușirea Reichului hitlerist, principalul vinovat al celei mai mari conflagrații pe care a cunoscut-o omenirea.

DUMITRU VITCU, *Diplomații Unirii*, Edit. Academiei

Există o bogată literatură dedicată Unirii Principatelor și formării statului național român modern, încât orice nouă lucrare nu poate face abstracție de ceea ce s-a scris până acum, cu atât mai mult cu cât această literatură este elaborată de prestigioși istorici români și străini. Un nou demers în această direcție capătă un suplimentar procent de dificultate când subiectul ales este propriu și altor domenii de cercetare. Și când spunem aceasta ne gândim la faptul că trei din cei șapte diplomați care fac obiectul cărții lui Dumitru Vitcu sînt, într-o măsură diferită, și reprezentanți ai literelor românești.

Ideea generoasă și ispititoare, prezentarea unora dintre apropiații colaboratori ai lui Cuza, care au contribuit, mai ales în afara granițelor țării, la realizarea Unirii și la sprijinirea aplicării și consolidării unor reforme ce au pus bazele României moderne, este precedată de un util și documentat studiu dedicat diplomației Unirii, studiu care nu este altceva decît o profundă și competentă analiză a problemei românești în cadrul relațiilor internaționale din perioada imediat premergătoare revoluției de la 1848 și pînă la înfăptuirea Unirii. Urmează, în ordinea importanței pentru momentul istoric studiat, portretizarea lui V. Alecsandri, C. Negri, Ioan Alecsandri, Dumitru Brătianu, Ioan Bălăceanu, Ludovic Steege și Teodor Callimachi. Conștient de riscurile pe care și le asumă, fiind vorba de oameni ce fac parte, aproximativ, din aceeași generație, care s-au întîlnit, de cele mai multe ori, de aceeași parte a baricadei, servind aceleași idealuri, Dumitru Vitcu a reușit, și aici este unul din meritele remarcabile ale autorului, să nu se repete și în același timp să realizeze un tablou complet și nuanțat al diplomației românești din timpul lui Cuza.

ION LUNGU, *Școala ardeleană. Mișcarea ideologică națională iluministă*. Edit. Minerva, București, 1978, 506 p.

Apariția lucrării lui Ion Lungu, *Școala ardeleană. Mișcarea ideologică națională iluministă*, în seria „Momente și sinteze” a Editurii Minerva, reprezintă incontestabil o contribuție de seamă la împlinirea unui mai vechi și însemnat deziderat al științei și culturii noastre naționale: prezentarea monografică a Școlii ardelenice. Autorul acestei valoroase lucrări, cu

Cercetînd numeroase și importante fonduri arhivistice precum și o bogată literatură de specialitate, din care nu lipsesc principalele izvoare ale subiectului tratat, folosind o expunere clară și atractivă din care se degajă cu pregnanță nota personală, Gh. Buzatu ne oferă o lucrare care, prin conținut și valoare, se înscrie pe linia operelor de serioasă referință.

DUMITRU IVĂNESCU

R. S. România, București, 1979, 250 p.

Luînd în discuție meritele fiecărui diplomat, nu în măsura în care acest termen este acceptat astăzi, știut fiind faptul că, exceptînd pe Vasile Alecsandri, politica externă era un atribut al domnitorului și a cancelariei sale, autorul are în vedere pe colaboratorii efectivi ai lui Cuza, pe agenții oficiali acreditați la Constantinopol, Paris și Belgrad cît și pe cei care au avut misiuni speciale pe lângă cabinetele din Apus. De fiecare dată D. Vitcu face, atît pentru cei avizați cît și pentru neinițiați, o schiță biografică completă, accentul căzînd pe latura diplomatică. Trebuie remarcat faptul că autorul a reușit, într-un mod convingător, să evidențieze căile și mijloacele de acțiune folosite de reprezentanții Principatelor, dificultățile dar și reușitele, toate acestea în contextul european măcinat de contradicții și confruntări. Calitățile lucrării, și implicit a fiecărui portret în parte, în ciuda unei bibliografii bogate și a unor lucrări atît de cunoscute încît au devenit un bun public, se datorează indiscutabil autorului, a cărui expunere se remarcă printr-o notă personală evidentă, încît ceea ce scrie îi aparține, iar cei despre care scrie apar ca persoane bine individualizate, cu calitățile, părerile, rezultatele și minusurile lor. Aceasta face ca lucrarea lui D. Vitcu să nu fie tributară niciunei lucrări anterioare.

Cunoscînd bine epoca și pe iluștrii ei reprezentanți, autorul este deosebit de convingător cînd, pe baza unor fapte concrete, subliniază dăruirea, curajul, demnitatea și modestia celor care s-au străduit să facă o Românie modernă. Fraza aleasă, lăsînd impresia că e vorba de condeiul unui istoric literar, expunerea clară și documentată, pasiunea pentru subiectul ales fac din volumul lui D. Vitcu o carte de referință, dar în aceeași măsură o lectură agreabilă și atrăgătoare.

DUMITRU IVĂNESCU

vechi și stăruitoare preocupări asupra iluminismului românesc — la originea cărora se află anii de ucenicie alături de doi dintre cei care au închinat lucrări fundamentale fenomenului amintit în ultimele decenii, anume Lucian Blaga și David Prodan — analizează în mod critic conținutul, locul și rolul Școlii ardelenice ca mișcare de idei. Concepută în-

deosebi ca o largă sinteză a ideologiei Școlii ardelenne și, potrivit intențiilor declarate ale autorului, „numai în subsidiar ca o monografie a diverselor aspecte implicate de viața și activitatea tuturor reprezentanților acestei largi mișcări cultural-ideologice, începînd cu personalități proeminente — așa-zii corifei ai Școlii ardelenne — și terminînd cu „luminătorii cei mai răuîniți” (p. 477), lucrarea reprezintă o cuprinzătoare cercetare asupra moștenirii culturale a acesteia atît din punct de vedere istoric, sociologic și istoric-literar, cît mai ales filosofic. Se înțelege, astfel, că nu s-a vrut și nici nu este, de aceea, o monografie istorică, și cu atît mai puțin una exhaustivă. Lucrarea este și va rămîne, în istoria culturii și gîndirii românești, prima monografie consacrată ideologiei Școlii ardelenne.

Lucrarea este bine structurată în cinci capitole (dacă excludem *Rezumatul*, p. 477—490 și *Indicele de nume*, p. 491—506), fiecare avînd între trei și șapte subcapitole, toate sugestiv și adecvat intitulate. În capitolul I: *În loc de introducere* se face o izbutită prezentare critică a principalelor momente din istoria exegezei iluminismului românesc în general și a ideologiei Școlii ardelenne în special. Tot aici sînt prezentate și principalele izvoare bibliografice ale problematicei abordate, insistîndu-se asupra importanței celei dintîi sinteze critice fundamentale asupra Școlii ardelenne, realizată de marele istoric N. Iorga. Se subliniază, de asemenea, contribuția deosebită adusă, la rîndul lor, de profesorul D. Popovici, academicianul D. Prodan și filosoful L. Blaga în exegeza iluminismului românesc.

Capitolul al II-lea: *Transilvania în „secolul luminilor”* înfățișează condițiile în care au trăit românii din această provincie în perioada constituirii și afirmării Școlii ardelenne și stabilește raporturile marii răscoală țărănești din 1784 cu iluminismul Școlii ardelenne. Fără a se subestima caracterul predominant social, se insistă cu temei asupra laturii naționale a răscolei, îndeosebi asupra revendicărilor naționale formulate de răsculații din Zarand.

Plecînd de la punctul de vedere, original, că Școala ardeleană nu poate fi caracterizată drept mișcare de „redeșteptare națională” și nici ca o simplă mișcare de idei iluministă românească în prezentarea problemei naționale, autorul demonstrează că aceasta reprezintă o ideologie națională iluministă originală, izvoită din realitățile românești, care s-a folosit de surse iluministe austriece, germane și, într-o oarecare măsură, și franceze doar pentru a le integra organic în propria concepție, structurată ca o gîndire social-politică substanțial diferită de iosefinism, *Aufklärung* și „*la philosophie des lumières*”. Concret, în cercetarea problemei naționale se acordă importanța cuvenită legislației vremii — printre altele, analizînd rolul *Aprobatelor* și al celorlalte legi discriminatorii, votate de dieta Transilvaniei după realizarea unirii celor trei țări române sub Mihai Viteazul, prin care românii nu numai că sînt scoși din rîndurile cetățenilor, fiind considerați „tolerați” pe pămîntul lor strămoșesc,

dar transformați de-a dreptul în „dușmani lăuntrici” în propria patrie, autorul ajunge la concluzia că această situație „va grăbi procesul de transformare a conștiinței de neam în „conștiință națională” (p. 72—73) și, în funcție de criteriul juridic, se stabilește perioada cînd românii din Transilvania constituie „națiune în sine” și, apoi, „națiune pentru sine”.

În *Precursorii Școlii ardelenne*, formînd capitolul al III-lea, respectiv în Inochentie Micu, Gherontie Cotore și Grigore Maior, autorul identifică personalitățile care și-au adus o însemnată contribuție la pregătirea viitoarei mișcări „îndeosebi în punerea și argumentarea unor probleme ale emancipării politice naționale” (p. 77). Inițiatorul, conducătorul și ideologul acestei mișcări este Inochentie Micu, principal precursor al Școlii ardelenne. Sînt menționați și cîțiva din colaboratorii săi apropiați: Gherontie Cotore, Grigore Maior etc. Apoi, sînt analizate principalele acțiuni social-politice și culturale ale românilor transilvăneni la mijlocul secolului al XVIII-lea, culminînd cu Sinodul de la Blaj (1744) și cu formularea primului program complex și unitar de revendicări naționale (*Supplexul* lui Inochentie Micu) înaintat Curții de la Viena.

Subliniînd rolul cărturarilor progresiști români formați în școlile ardelenne, nu se neglijează nici rolul luptei intelectualității și tărînimii ortodoxe împotriva „unirii” și a abuzurilor feudale. Pe această linie se evidențiază atît esența socială, cît și cea națională a răscolelor țărănești sub haină religioasă, îndeosebi a celei mai importante dintre ele, cea condusă de călugărul Sofronie din Cioara.

Capitolul al IV-lea, *Școala ardeleană, mișcarea ideologică națională iluministă*, constituie o parte esențială a întregii lucrări. Aici sînt examinate caracteristicile mișcării ca ideologie iluministă și națională, componența, etapele și orientările ei. Fără a se neglija amplexarea și diversitatea Școlii ardelenne ca mișcare culturală progresistă, se insistă în mod deosebit asupra corifeilor acesteia: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ion Budai-Deleanu, căror li se prezintă și principalele date bibliografice.

Astfel, se demonstrează că afirmarea Școlii ardelenne se împarte în două etape, avînd ca notă dominantă preocuparea de a fundamenta, pe tărîm istoric și lingvistic, ideologia emancipării naționale, în centrul căreia stă latinismul istoric și lingvistic, avînd ca țintă imediată obținerea de drepturi și libertăți naționale și trezirea conștiinței naționale a poporului român din toate provinciile fostei Dacii, iar ca scop ultim, trecerea la lupta pentru realizarea unirii lor într-un stat național propriu și independent.

Deosebit de convingător este prezentată, în subcapitolul următor, problema latinității. În acest context sînt pe larg prezentate, examinate și analizate principalele lucrări istorice ale corifeilor Școlii ardelenne privind vechimea, continuitatea și originea romană a românilor: S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior și I. Budai-De-

leanu. Referindu-se la lucrările lingvistice ale primilor doi, autorul conchidează că, deși atît la umanistii mai vechi, cît și la cronicarii români, D. Cantemir ori unii învățați italieni, caracterul latin al limbii române a constituit un argument în demonstrarea romanității românilor.

Analizînd concepțiile social-politice ale lui Gh. Sîncal, autorul consideră *Hronica românilor* ca pe „o bogată și multilaterală pledoarie pentru drepturile poporului român la o viață liberă și independentă, pentru înlăturarea asupririi sociale și naționale”, iar în ceea ce-l privește pe Maior conchide că „meritul cel mai important al lui, atît pe plan istoric, cît și lingvistic, este de a fi formulat crezul național al Școlii ardeleni în lucrările sale tipărite.

Contribuția și originalitatea aprecierilor și concluziilor autorului reies cu și mai multă pregnanță în partea în care prezintă și analizează opera științifică și literară și evidențiază ideile lui I. Budai-Deleanu, considerat a fi „conștiința cea mai înaintată dintre corifeii Școlii ardeleni”, a cărui „concepție națională iluministă radicală” face trecerea nemijlocit la revoluționarii democrați ai secolului al XIX-lea. Pentru că, subliniază printre altele autorul, Budai-Deleanu „nu ezită să accepte amestecul romanilor cu dacii în crearea poporului român”, explică științific abandonarea Daciei de către Aurelian, dar și continuitatea dacoromană; consideră limba română continuatoarea latinei populare vorbite în Dacia, „combate” teoria locurilor pustii din Transilvania aducînd în discuție problema preluării vechilor denumiri de locuri și ape de către popoarele așezate aici ulterior populației dacoromane etc. Analizînd una din lucrările mai recente atribuită lui Budai-Deleanu, *Combaterea notelor publicistice la Cluj în 1791, cu privire la petiția națiunii noastre* — considerată a fi „mult mai radicală decît textul memoriului burgheziei române din 1791” (*Supplex libellus Valachorum*) — autorul ajunge la concluzia că „toată scrisoarea este pătrunsă de o înaltă conștiință națională, de bun simț și de dragoste față de popor”.

În capitolul *Școala ardeleană și iluminismul european* autorul se ocupă de raporturile dintre Școala ardeleană și diferitele forme ale iluminismului european. Studiul comparat al textelor i-a dat posibilitatea să poată face o serie de completări și rectificări cu privire la direcțiile și valoarea influențelor sub care au fost supuși învățătorii Școlii ardeleni, dar și să demonstreze „contribuția reală” a acestora, atît în răspîndirea ideilor filosofice iluministe la noi (demonstrația făcută de autor în privința lui M. Micu este nu numai edificatoare în acest sens, dar și nouă) cît și în orientarea mai democratică a iluminismului român, în comparație, spre exemplu, cu filosofia „luminilor”.

Lucrarea lui Ion Lungu demonstrează, prin conținutul ei științific, informativ și interpretativ, că mișcarea ideologică națională iluministă românească este parte integrantă a mișcării iluministe generale europene, dovedind, în mod convingător, nu numai că se inspiră de la aceasta din urmă, dar că mișcarea iluministă românească o și completează, avînd notele sale specifice izvorîte din realitățile social-politice concrete din Transilvania.

Publicarea monografiei Școlii ardeleni se înscrie în ansamblul preocupărilor actuale ale frontului nostru ideologic de valorificare a moștenirii culturale, filosofice, politice, ideologice și este o reușită din acest punct de vedere. De aceea, merită să aducem felicitările cuvenite și Editurii „Minerva” care stăruie în a scoate la lumină manuscrisele unor valoroase monografii, și să-i urăm succes și în editarea unora dintre ele — printre care și Școala ardeleană — și în limbi străine. Sîntem încredințați că lucrarea Școala ardeleană va avea un larg ecou atît în rîndurile specialiștilor români cît și străini, prin bogăția informațiilor și argumentelor științifice precum și prin judecățile originale și, îndeosebi, prin „curajul” polemist al autorului — în ton cu cel al corifeilor despre care a scris — în a dezvălui noi laturi ale gîndirii acestora mai puțin aprofundate sau necunoscute.

AL. MATEI

VALENTIN AL. GEORGESCU și PETRE STRIHAN — Judecata domnească în Țara Românească și Moldova (1611—1831). Partea I. Organizarea judecătorească. Vol. I (1611—1740) Edit. Academiei R. S. România, București 1978, 218 p.

Literatura de specialitate românească s-a îmbogățit cu o nouă lucrare de un deosebit interes pentru juriști și pentru istorici. Este vorba de cercetarea organizării judecătorești în cele două principate, timp de aproape un secol și jumătate, adică în „perioada nobiliară”, cea fanariotă, precum și în scurtul interval de trecere într-un alt regim, al Regulamentelor organice. Volumul apărut cuprinde numai organizarea din secolul al XVII-lea și jumătate din al XVIII-lea pînă la reforma judecătorească a lui Constantin Mavrocordat.

Lucrarea face parte din planul general al Institutului de Istorie „N. Iorga” și ne bucurăm că preocupările din ultimele decenii ale oame-

nilor de cultură se îndreaptă și spre istoria dreptului și a vechilor instituții românești.

Epoca istorică cercetată cuprinde un răstimp de domnii frîmîtate, mai ales în Moldova, avînd oarecare stabilitate sub Matei Basarab, Vasile Lupu și Constantin Brîncoveanu. În scurtul interval de care ne ocupăm, în viața internă a Principatelor se constată un real progres în sectorul agricol și meșteșugăresc. Totodată crește puterea nobiliară, se creează latifundiile boierești, în timp ce se pauperizează micii proprietari. Se instaurează dominația otomană asupra Principatelor, domnii devin mai instabili, iar peșcheșurile se măresc potrivit numărului candidaților. Influența Por-

ții este în creștere, deși în curind, odată cu instaurarea regimului fanariot, va fi înlocuită prin puternica influență grecească.

În cadrul temei din planul Institutului de Istorie, autorii examinează modul de organizare judecătorească din aceste timpuri de intensă activitate economică și relativă stabilizare a vieții de stat. Este dificil a face o expunere analitică a vastului material utilizat, necum a discuta instituțiile prezentate, care înfățișează peste un secol de viață organizată în cele două principate și aproape toate despărțămintele politico-juridice ale statului. Ba chiar, unele cercetări depășesc epoca și se adîncesc pînă la apariția instituțiilor în documente, făcîndu-se studii comparative asupra evoluției lor, sau discutîndu-se controverse de vechi drept public. De aceea, ne vom mărgini să enunțăm problemele mari puse în discuție și să arătăm unele din concluziile care se pot deduce din acest studiu.

Autorii urmăresc ca instituții principale: domnia, sfaturile domnești, adunarea stărilor și dregătorii cu atribuții judecătorești.

În ceea ce privește domnul, într-un amplu studiu se examinează întărirea regimului nobiliar, se caracterizează domnia, această instituție supremă, sub vaste aspecte și controversate păreri. Se arată limitele puterii domnului pe care le aduce obiceiul, pravila și faptul suzeranității otomane, precum și autonomiile locale și imunitățile de stare socială. Cu toate aceste limitări ale puterii domnului, menționăm ca un principiu de drept public feudal un text din pravile, care arată că „judecătorul judecă cîteodată și împotriva pravilei, pentru acest obicei al locului și de multe ori face și cumu-i voia lui“ (*Cartea românească de învățătură*, gl. 56, nr. 3. *Îndreptarea legii*, gl. 361, zac. 3). Menționăm mai departe controversata chestiune privind caracterul absolut al puterii domnești.

În continuare se cercetează alcătuirea și atribuțiile sfatului domnesc, după o amănunțită expunere asupra originii și poziției acestei instituții. De asemenea se analizează organismul cu caracter feudal cunoscut sub denumirea „adunarea de stări“, care a fost amplu discutat în lucrări și congrese internaționale abia în ultimele decenii.

Obiect al unui capitol separat îl constituie bănia Craiovei, „prima dregătorie după domn“, așa cum o caracterizează del Chiaro. Bănia este considerată ca „dregătorie complexă“, organism cu activitate similară cu domnia din „fara cea mare“, dar de bună seamă, mult redusă. Dintr-un document datat 1 februarie (1611) reiese că în scurtul timp de cîteva luni, cînd Gabriel Bathory a ocupat Țara Românească, a existat și un mare ban ungar (*Documente privind istoria României*, XVII, B, II, 2).

În capitolul următor se prezintă, cu meticulozitate, competența judecătorească a diferiților dregători laici și a ierarhilor bisericii. Pentru fiecare din aceștia, după o scurtă caracterizare istorică, se analizează atribuțiile proprii și competența judecătorească specială sau

generală-pe care o au, eu, numeroase derogări sau adaosuri pe care le-au impus interesele domniei în decursul timpurilor. Privitor la competența de a judeca a episcopilor, semnalăm un document din 10 septembrie (1583—1584) mai cuprinzător, prin care se precizează episcopului Buzăului că poate să judece „după pravila sfintei Biserici“ pe cei care „strică altarele și cine nu poartă cele 4 posturi, și cine se iau neam cu neam și cine ia a patra femeie fără lege și de la oameni care se împreună dar de bună voie și nu se cunună și care se împreună unul cu altul fără lege și bărbatul care lasă femeia fără lege sau femeia (care) fuge de la bărbat, pe toți să-i judece după judecata și legea lui Dumnezeu. Care popi vor fi cu greșală, pe toți să-i judece sfinția lui. Însă de cununie să ia cîte 50 de aspri și de la bărbat și de la femeie, iar pentru înruditire fără lege, să-i despartă și să le ia după cum va fi vina, asemenea și de la a patra femeie și de la naș și cine se cunună, pe toți să-i judece sub opreliște“ (*Documente...*, XVI, B, V, 143).

Urmează examinarea instituției Locotenența domnească și a regentei, sau a caimacamilor, precum și poziția legală a „doamnelor“ copiilor, fraților și surorilor domnului, în cazul locotenenței domnești.

Capitolul VII se ocupă de condițiile externe ale judecării domnești, cum ar fi localitatea și locul unde se desfășoară judecata, timpul judecăților și publicitatea în care se desfășoară dezbaterile. Ca detaliu, aici s-ar fi putut aminti faptul cu care judeca Vasile Lupu, așa cum îl arăta episcopul catolic Bandini (N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, I, ed. 2, p. 329). În fine, se cercetează modul de exercitare al atribuțiilor judiciare ale domnului sub ocupațiile militare străine.

O bibliografie extrem de bogată este prezentată pe zece pagini și cuprinde lucrări publicate în țară și străinătate, studii și comunicări făcute la cele mai recente congrese internaționale, colecții de documente, ba chiar și manuscrise aflate la Institutul de istorie „N. Iorga“. Prezentarea grafică este plăcută și sugestivă.

Prin forma și modul în care sînt tratate multiplele aspecte putem afirma că ne aflăm în fața unui studiu de înaltă ținută științifică. Probleme noi, controversate, subtile, se întîlesc mai la fiecare instituție. Semnalăm, *exempli gratia*: caracterizarea organizării judecătorești în feudalismul românesc, așezămîntul lui Leon Vodă (1631) echivalent cu o *charta libertatum*; ideea imperială bizantină și conceptul asupra domniei, caracterul absolut al puterii domnești; raportul de suzeranitate; multiplele discuții provocate de noile concepții asupra „adunărilor de stări“; precizarea variatelor atribuții cu caracter judiciar ale dregătorilor mari și mici; poziția și caracterizarea ispravnicilor; apariția în discuția publică a lui divan-efendi cu atribuții judiciare.

Subiectele sînt abordate pînă la detalii, care devin semnificative prin interpretarea autori-

ior, cum ar fi constatarea documentară că boierii din statul domnesc își exprimau părerea cu „glas tare” sau cu „vocea scăzută”.

Autorii, cu multă străduință, au reușit să facă o amănunțită reconstituire a organizării judecătorești din secolele XVII—XVIII, în care erudiția se împletește cu istoria, bogăția izvoarelor utilizate se întâlnește cu critica, iar instituțiile sînt cercetate pînă la origini.

Din toate aceste elemente, rezultă că în Principate, la epoca cercetată a existat o viață de stat organizată și totodată, că în ambele țări a fost evoluție similară pînă aproape de identitate; că au existat aceleași nevoi, aceași cugutare și aceleași soluții, pentru același neam. Măruntele deosebiri între judecata domnească sau orînduirea dregătoriilor din Țara Românească și corespondentele din Moldova, pot fi considerate ca fără importanță. Asemănarea diferitelor instituții a putut contribui simțitor la apropierea politică între cele două state care aveau aceleași probleme majore interne, aceleași greutăți politice externe, același mediu de dezvoltare și aceeași origine despre care începeau să fie conștiente. Ele au fost preliminarele care au contribuit la Unirea de mai tîrziu.

În această epocă se observă însă utilizarea din ce în ce mai obișnuită, în viața judiciară din Principate, a unei terminologii noi, de rezonanță turcească. Cităm ca exemplu, chiar din lucrare: adet, agă, arz, caimacam, ceaus, divan, haraci, mazil, mezat, vechil și vor mai fi și altele. Semnalăm de asemenea apariția unui divan efendi cu atribuții judiciare, a vornicilor de poartă, precum și participarea în divan a mitropolitului în stînga domnului, „*quae pars Turcarum moribus habetur honoratior*”, după cum arată Cantemir. Se găsesc astfel numeroase elemente orientale, care au fost adoptate în limbaj, din veacuri trecute. Este poate chiar o influență turcească în viața judiciară românească. O cercetare mai amănunțită, extinsă și la cuprinsul firmanelor și a modului cum au fost aplicate în Principate, ar arăta în ce măsură a fost influențat dreptul românesc.

Din cuprinsul lucrării, privind domnia, rezultă conflictul persistent dintre domn și boieri, precum și o evoluție în atribuțiile marilor dregători. În epoca respectivă „normele asupra competenței erau nescrise, adică stabilite prin obicei”, care, la rîndul său, era determinat de diferiți factori, fiind supus unor inerente fluctuații. Deci și competența inițială a marilor dregători a putut fi modificată sau înlocuită prin coduri de legi sau alte norme de drept pozitiv. Se constată astfel că judecata nu se mai hotărăște în baza vreunei puteri teocratice sau harismatice, cum a fost inițial, ci în baza legii care reprezintă ideea de drept așa cum o concepe noua societate. Asemenea modificări de concepție reprezintă o transformare evolutivă a normei, a dreptului însuși pe care ne-o sugerează lucrarea.

De asemenea, spiritul de imitație a putut contribui efectiv la aceste transformări pe care le constatăm în evoluția instituțiilor examinate în volum. Micile principate aflate în apropierea strălucitului Bizanț, sau a unor curți organizate sub influență apuseană au putut să adopte forme de protocol sau instituții ce au avut apoi evoluția locală. De asemenea, a fost pe încetul mărită competența marelui logofăt, la fel, a hatmanului Moldovei, a marelui postelnic al Moldovei și a altor dregători. Așadar, din cuprinsul „Judecății domnești” se constată că vechiul drept românesc a suferit transformări ca orice element al naturii, material sau spiritual, fiind supus fluctuațiilor.

Cercetarea modului de împărțire a dreptății în trecut, precum și a dregătoriilor și atribuțiilor lor, au făcut obiectul multor lucrări; și noi am abordat subiectul acum cîteva decenii (*Judecătoria și judecătoria de altădată*, București, 1928). Pînă în prezent au fost însă expunerii fragmentare și incomplete. Autorii, Valentin Georgescu și Petre Strihan, au examinat și dezvoltat tema cu un substanțial aport critic și științific, dînd la iveală elemente bogate de cunoaștere a civilizației și culturii românești de altădată.

RADU DIMIU

N. CHIPURICI, M. MĂNEANU, Mehedințiul sub steagul revoluției române de la 1848, Drobeta Turnu-Severin, 1978, 102 p.

Eveniment de importanță majoră în istoria patriei, revoluția română de la 1848 a evidențiat cu pregnanță creșterea conștiinței de sine a poporului nostru, ilustrînd în mod deosebit patriotismul maselor populare, lupta acestora pentru libertate socială și independență națională. După cum se știe, despre revoluția de la 1848 din țara noastră s-a scris un număr impresionant de lucrări. Cu toate acestea, în arhive se mai găsesc încă multe documente inedite care, publicate, pot arunca lumini noi asupra unor aspecte ale desfășurării acesteia, cît și asupra ansamblului evenimentelor perioadei respective. Este tocmai ceea ce realizează pentru județul Mehedinți autorii volu-

mului de față. Cele 92 documente publicate acum, din care 68 sînt inedite, se referă la o serie de aspecte social-economice, militare și politice din perioada premergătoare revoluției, din timpul desfășurării acesteia, precum și din anii următori. Ele au fost depistate în depozitele Arhivelor Statului din Drobeta Turnu-Severin, București și Craiova, iar pentru întregirea imaginii asupra evenimentelor a fost inclus și un număr de documente publicate, în general în ediții și volume cu o circulație mai restrînsă. Documentele cuprinse în volum ilustrează aspecte deosebit de interesante privind starea de spirit a țărănimii mehedintene din perioada premergătoare revoluției, forme de

luptă ale acesteia, inclusiv revoltele și răscoalele care au avut loc în această perioadă, precum și participarea hotărâtă a maselor țărănești la revoluție. Sînt edificatoare în acest sens documentele ce privesc acțiunile revoluționare ale țăranilor din părțile Blahniței care, „aprinși de duhul Constituției”, își transformă sapele și coasele în arme, trecînd la alungarea proprietarilor și arendașilor, ocuparea moșiilor etc., precum și cele ce se referă la numeroșii țărani înrolați voluntari în oastea revoluționară a lui Gheorghe Magheru.

Se remarcă de asemenea documentele privind măsurile energice luate de revoluționarii mehedinenți în frunte cu administratorul județului, Nicolae Opran, și comisarii de propagandă Costache Serghiad, Costache Pădeanu, Grigore Ioran, Costache Caragic, Eremia Verzea, Ion Bălăcescu, Ioan Vilceleanu, Heruvîn Nestor, Grigore Minescu etc. pentru consolidarea noii administrații, dejugarea unor comploaturi reacționare etc.

Deosebit de interesante sînt știrile despre propaganda desfășurată în rîndul maselor țărănești și orașenești de cunoscuți revoluționari precum căpitanul Caracasiu, comandantul Roții a VI-a de miliție, preotul Ghiță Slătineanu, profesorii Dimitrie Frumuseanu și Ion Ruptureanu care militau pentru aplicarea fermă în practică a hotărîrilor guvernului revoluționar, înființarea gărzilor revoluționare în orașe și sate, înlăturarea reacționarilor din funcții publice, recrutarea voluntarilor pentru armata revoluționară etc. De asemenea, documentele despre vizita lui Gheorghe Magheru în județ și corespondența acestuia cu revoluționarii mehedinenți, aflate în volum, confirmă odată mai mult adevărul maselor și fermitatea revoluționară a conducătorilor lor, ilustrînd

convîngător, după cum arată și autorii în introducerea, tradițiile revoluționare ale mehedinenților și faptul că, în pofida înăbușirii revoluției de către armatele străine, curajul și voiața de luptă ale oamenilor acestor meleaguri nu au fost înfrînte, ele găsindu-și teren de desfășurare în deceniile ce au urmat.

Remarcăm, de asemenea, că lucrarea dispune de un dens studiu introductiv în care se analizează principalele aspecte ale desfășurării revoluției în această parte a țării, precum și de o listă a documentelor și un indice general care ușurează consultarea.

Ținînd seama de valoarea documentelor cuprinse în volum, tematica abordată și modalitatea de prezentare, considerăm că interesul pe care îl trezește această lucrare nu se circumscrie numai istoriei județului Mehedinți ci și spațiului mai larg al întregii Oltenii. Putem vorbi de o dublă valoare a cărții. Aceea de a oferi specialiștilor și publicului larg o lucrare documentată, iar pe de altă parte aceea că, în sine, aceasta constituie un exemplu vrednic de urmat de către toți arhiviștii noștri.

Alegerea judicioasă a documentelor, bogăția informațiilor conținute de acestea și tehnica publicării vin să ne confirme experiența acumulată de autori în editarea de documente și alte izvoare care să contribuie la cunoașterea trecutului de muncă și luptă al înaintașilor. Aceasta este de fapt una dintre sarcinile de seamă ale generației actuale de arhiviști care, cîstînd memoria înaintașilor, pun la dispoziția maselor largi documente valoroase ce cuprind gînduri, idei și fapte ale celor care, în trecut ca și azi, n-au precupețit nimic pentru înflorirea patriei.

CORNELIU TAMAȘ

*** Aspecte militare privind revoluția de la 1848 în Oltenia. Documente inedite, Edit. Scrisul românesc, Craiova 1979, 255 p.

Idealul de unitate, independență, libertate, progres și civilizație al poporului român, care și-a păstrat pe vatra vechii Dacii, de-a lungul celor peste 2050 de ani de existență, coeziunea și solidaritatea, izvorite fiind din comunitatea etnică și de limbă, culturală, din fondul său spiritual, s-a definit ca o constantă a vieții, a muncii și a luptei, a afirmării sale pe plan politic, secol de secol, în multimilenara sa istorie.

În acest context general se înscrie și revoluția română de la 1848 căreia îi este consacrată recenta ediție de documente întocmită de Corneliu Tamaș, Petre Bardașu și Sergiu Purece, expresie a bogatei activități de valorificare a documentelor depuse de harnicul colectiv de arhiviști de la Rîmnicu Vilcea.

Adăugîndu-se realizărilor istoriografice menite să răspundă sarcinilor trasate de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care preciza: „Trebuie să redăm istoria așa cum este ea și din aceasta nu avem decît de cîștigat! Să facem ca oamenii să cu-

noască și să înțeleagă cum trebuie istoria. Nu mai așa vom face o treabă bună, vom avea o istorie reală, cu adevărat marxist-leninistă”, lucrarea — rod al unor investigații laborioase de depistare și selecționare — înserează un număr de 265 documente deținute de Arhivele Statului București, FAS Vilcea și FAS Dolj, după cum precizează îngrijitorii volumului în „Notă asupra ediției”.

Beneficiînd de un studiu introductiv dens și pertinent, semnat de general-maior dr. Constantin Olteanu, volumul introduce pe cititor în vasta problematică a revoluției de la 1848, produs al întregului popor român, deși ea a fost organizată în aceeași idee a revoluției europene, avînd drept cauză unică eliberarea națională și socială a popoarelor asuprite. În complexul proces al desfășurării evenimentelor de la 1848, un loc de seamă l-au ocupat problemele militare în vederea susținerii și apărării revoluției.

Urmărind evidențierea unor aspecte mai puțin cunoscute, autorii volumului au selectat o

serie de documente, cele mai multe inedite, care relevă multiple și diverse date cu privire la organizarea armatei Țării Românești, în mod deosebit ilustrând contribuția Regimentului 1 infanterie din Craiova, printre ai cărui comandanți s-a numărat și colonelul Nicolae Pleșolanu, unitate ce a participat direct la pregătirea și desfășurarea revoluției, fiind încadrată în tabăra militară Cîmpul lui Traian-Riureni — județul Vilcea, unde au fost concentrați circa 30 000 de voluntari dintre oamenii „vrednici de toată credință” și „încercați în armă”, sub comanda generalului revoluționar Gheorghe Magheru.

Ca ministru în guvernul provizoriu ales de revoluție, dar mai cu seamă în baza funcției de „căpitan-general al tuturor trupelor neregulate de dorobanți și panduri din Țara Românească, precum și inspector general al tuturor gărzilor naționale”, primită prin decret guvernamental la 18 iunie 1848, Gheorghe Magheru a acționat pentru realizarea unei baze materiale a revoluției, în tabăra militară de la Troian realizându-se dezideratul marelui Nicolae Bălcescu de făurire a armatei din „rezervele naționale”, din masele populare hotărâte să lupte pentru o viață mai bună, liberă și independentă, să asigure dezvoltarea țării pe calea progresului economic și social.

Cu toate neajunsurile determinate de lipsa mijloacelor de subzistență, dar mai ales a armamentului, de unele neînțelegeri intervenite între Locotenența domnească și generalul Magheru, o serie de acțiuni contrarevoluționare ale boierimii conservatoare, la acestea adăugându-se intervenția armatei otomane, tabăra militară de la Riureni și comandantul ei au rămas devotați revoluției pînă la 28 septembrie 1848, cînd, pentru „a nu provoca un război nepotrivit între noi și două puteri mari”, generalul Magheru a anunțat hotărîrea sa de a

renunța să se angajeze „într-o înfruntare armată cu oștile celor două imperii” și ca atare, a ordonat demobilizarea oștenilor.

Documentele incluse în volum oferă posibilitatea celor interesați de studiul istoriei patriei să cunoască și să valorifice în munca științifică datele privind locul de așezare al taberei, denumirea acesteia, modul de recrutare al pandurilor și de concentrare a detașamentelor de dorobanți din județele de o parte și de alta a Oltului, precum și legăturile dintre cei aflați în tabără și populația din zonă, reieșind sprîjinul acordat de întreaga Oltenie la susținerea și apărarea revoluției.

De asemenea, o serie de documente reflectă mutațiile produse de programul revoluționar în conștiința ostașilor și comandanților, afluirea și schimbările petrecute în cadrul Regimentului 1 din Craiova, precum și între acesta și alte unități revoluționare sosite în tabăra militară de la Riureni.

Concentrarea Regimentului 1 în această tabără, ca unitate organizată și bine dotată cu armament a dat un plus de forță încercărilor de salvagardare a revoluției, fapt confirmat de multe din documentele inserate în volum, care vin să completeze, totodată, informațiile referitoare la rolul colonelului Nicolae Pleșolanu, al companiilor dispersate la Telega, București, Islaz și Ocnele Mari în desfășurarea evenimentelor de la 1848.

Volumul, întocmit după toate rigorile metodei științifice, însoțit de un aparat științific complet (lista documentelor, glosar, indice general), constituie un util și real instrument de lucru pentru cercetători și pentru toți cei dornici să cunoască noi aspecte din istoria poporului nostru, iar apariția lui reprezintă un omagiu adus memorabilelor evenimente revoluționare ale marelui an 1848.

ELENA GHEORGHE

C. TAMAȘ, P. BARDAȘU, S. PUREȚE, H. NESTORESCU-BĂLCEȘTI, Contribuția jud. Vilcea la susținerea războiului de independență (1877—1878) 1977, 676 p. + XXIII pl.

Inscriindu-se pe linia valorificării documentelor inedite aflate în tezaurul filialei Arhivelor Statului din Rîmnicu Vilcea, colectivul format din arhiviștii Corneliu Tamaș, directorul filialei, Petre Bardașu, Sergiu Purețe și secretarul asociației „Prietenii Muzeului Bălcescu”, Horia Nestorescu-Bălcești, au ținut să omagieze centenarul Independenței printr-o laborioasă lucrare.

Prefața lucrării semnată de directorul general al Arhivelor Statului, Ionel Gal, precizează adîncă semnificație istorică a războiului din 1877—1878, la care poporul și-a adus jertfa de sine, pentru dreptatea cauzei pentru care lupta.

Introducerea și nota asupra ediției fac precizări asupra modului de selectare a documentelor de către autori, care au avut în vedere reliefarea contribuției județului Vilcea „ca parte din întregul pe care îl reprezenta națiu-

nea română” (p. VI), la susținerea războiului de independență.

Volumul prezintă un număr de 459 documente selectate, cu rigoarea științifică caracteristică autorilor, dintr-o bogată arhivă inedită.

Pentru ușurința cercetării documentelor, ediția este însoțită de lista rezumateelor acestora cît și de un indice al numelor de localități și al personalităților frecvent întîlnite.

Documentele prezintă aspecte referitoare la sărbătorirea proclamării Independenței și a victoriilor obținute pe cîmpul de luptă, mobilizarea armatei, contribuția populației la efectuarea muncilor agricole, dotarea armatei, rechizițiile materialelor de construcții, organizarea de spitale civile și militare, rechizițiile în hrană pentru oameni, furaje și animale, modalitatea de transportare a acestora, ofrandele făcute armatei.

Proclamarea Independenței României s-a serbat în județ cu „onorurile cuvenite” (p. 90, doc. nr. 35) anunțată prefectura jud. Vilcea, iar prefectura plășii Oltul menționa că „toți cetățenii fără excepție sunt electrizați de bucurie și fericire pentru Independența Patriei noastre române” (p. 91, doc. 36).

La mobilizarea armatei, populația județului Vilcea a răspuns cu entuziasm. Eroismul dovedit pe cîmpul de luptă le-a fost răsplătit prin acordarea de ordine și medalii române și ruse.

Cei rămași acasă, la rîndul lor și-au dovedit patriotismul, acordînd sprijin familiilor concentraților, pentru efectuarea muncilor agricole.

Atunci cînd nu s-a acordat ajutorul cuvenit, s-au luat măsurile impuse. Dovadă, cererea subprefecturii plăiiului Horezu, adresată prefecturii jud. Vilcea de a se revoca primarul comunei Slătioara, care „nu a luat măsuri pentru ajutorarea la muncile agricole, a familiilor soldaților mobilizați” (doc. 2, p. 139—141).

Documentele care atestă această intrajutorare evidențiază un aspect, pe care lucrările de specialitate l-au menționat prea puțin.

O serie de rapoarte, procese-verbale, tabele mărturisesc răspunsul populației vilcene la apelul lansat de Mihail Kogălniceanu la 6/18 sept. 1877 de Adunare, prin subscripție publică a sumelor necesare pentru înzestrarea armatei cu puști (p. 22, doc. nr. 174). Arhivele din Rm. Vilcea păstrează listele, cu numele și prenumele celor care au transportat muniții în județele Gorj și Romanați la cererea Regimentului 2 Dorobanți (doc. 43, p. 96—97) cît și a locuitorilor din plaiurile Horezu, Cozia, Oltul și Otășăul care și-au dat casele pentru transportarea proiectilelor armatei române din Craiova la Calafat (doc. 46, p. 99—103).

Sprijinul acordat apărării Independenței s-a manifestat și în modul în care s-a răspuns la aprovizionarea cu lemn necesar construirii podurilor peste Dunăre cît și a altor construcții militare.

Războiul a însemnat și multe vieți jertfite. Pentru îngrijirea răniților, localurile de primării, școli, mănăstiri, case particulare au fost transformate în spitale deoarece cele care ființau deja nu mai erau suficiente. Însuși președintele Consiliului de Miniștri cere prefecturii jud. Vilcea să pregătească 300 de locuri în spitalele din Rm. Vilcea și Drăgășani, pentru îngrijirea răniților (p. 225—226, doc. 146).

Un aport deosebit, în aceste clipe de grea încercare, l-au dat și femeile care au dovedit încă odată, abnegația, curajul, puterea de dăruire pentru o cauză scumpă. Populația urmărea cu deosebită atenție mersul luptelor. Cu ocazia victoriilor obținute de armata română la Plevna, primăria orașului Rm. Vilcea a ținut să exprime entuziasmul celor rămași acasă, dînd o „publicațiune” în care se arăta :

„Acum cînd ostașii români sînt pe cîmpul de război, chemați a-și vărsa singele pentru apărarea drepturilor și Independenței României, inima fiecărui român, saltă de bucurie cînd aude de victoriile repurtate de bravii noștri ostași. Prin urmare fiindcă bravura cu care s-a distins armata noastră în aceste zile pe cîmpul de luptă de la Plevna, luînd un detașament turcesc, merită de a nu fi trecută în tăcere. Sintem datorii ca în onoarea armatei române și a victoriei repurtate să ne exprimăm în fapt bucuria ce o simțim.

Rog dar... să facă iluminatie în oraș, să aclamăm cu entuziasm, ca astfel să văză bravii noștri ostași că vitejia lor are un răsunset puternic în inimile noastre. Trăiască România și facă cerul ca brațul românului să fie totdeauna victorios” (p. 231 doc. 153).

Un adînc umanitarism dovedit de secole de poporul român, a făcut ca autoritățile locale, să ia măsurile cuvenite pentru cartiruirea și aprovizionarea prizonierilor turci, capturați de armata română, după căderea Plevnei și trimiși în țară.

Preocuparea pentru soarta războiului, a dovedit-o populația și în modul în care a răspuns la rechizițiile pentru hrana ofițerilor și soldaților, a furajelor pentru animale și a animalelor însăși. Comisia mixtă de rechiziții a județului Vilcea a întocmit procese-verbale cuprinzînd măsurile ce urmau a fi luate în vederea rechiziționării și transportării celor necesare armatei (p. 119 și 128, doc. 59 și 65). Volumul prezintă interesante tabele, liste cu ofrandele locuitorilor din județ făcute pentru armată. S-a contribuit cu tot ceea ce a fost necesar întreținerii soldaților și sprijinirii frontului.

Interes prezintă și documentul care atestă disciplina deosebită dovedită de locuitorii județului în aceste momente de grea încercare. La telegrama prin care președintele Consiliului de Miniștri I. C. Brătianu se informa dacă este necesară trimiterea de milițieni concentrați pentru menținerea ordinii publice (p. 92—93 doc. 38), prefectura județului Vilcea a fost în măsură să răspundă că „cea mai completă liniște domnește în județ, nu este acum trebuință pentru ordinea publică, a sta sub arme milițieni” (p. 93, doc. 39).

Cauza pentru care s-a dus războiul din 1877—1878 a fost apărata atît pe cîmpul de luptă, cît și în spatele frontului. Jertfelor făcute pe cîmpul de luptă le-a corespuns dăruirea de sine a celor rămași acasă.

Autorii volumului, au pus la dispoziția celor interesați în descifrarea tainelor unui trecut plin de glorie, încă un instrument de aprofundare a modului în care populația județului Vilcea, a înțeles să-și aducă contribuția la sprijinirea războiului de independență.

*** MOUSAIOS. Studii și cercetări de istorie locală, Muzeul județean Buzău, Buzău, 1978, 140 p.

Apărut sub îngrijirea prof. Nicolae Vrapciu, volumul însumează articole privitoare la istoria județului Buzău, scrise, în majoritate, de cercetători și iubitori ai istoriei buzoiene. În el sînt concentrate strădania și pasiunea pentru elucidarea sau completarea unor aspecte din istoria județului, pe o perioadă de acum peste 5000 de ani și pînă în zilele noastre. Cu alte cuvinte, volumul cuprinde materiale referitoare la istoria veche, feudală, modernă și contemporană a județului.

Volumul debutează cu o serie de patru articole privitoare la epoca veche: *Contacte între cultura Monteorului și grupuri de populații nord-pontice, în lumina descoperirilor din județul Buzău* (p. 3—9), de Alexandru Oancea și Vasile Drămbocianu; *Toporul de aramă de la Calvini* (p. 10—12), de Gion D. Ionescu; *Ceramica șampilată din așezarea getică de la Pietroasele, județul Buzău* (p. 13—21), de Florența Preda și *Un mormînt din perioada migrațiilor, descoperit la Balta Albă, județul Buzău* (p. 22—25), de Marius Constantinescu.

Pentru perioada feudală, în articolul *Săpăturile arheologice de salvare în necropola feudală din punctul „Balastiera” (Buzău-Est)* (p. 26—33), Vasile Drămbocianu descrie inventarul a 22 morminte din această necropolă, care „pare să fi aparținut unui sat situat pe malul drept al riului Buzău, sat care a dispărut din motive necunoscute”. Mariana Neguț publică *Un document inedit de la Serban Cantacuzino — 1682* (p. 34—42). Documentul, original, pe pergament, aflat la Muzeul județean de istorie Buzău, a fost dat de Serban Cantacuzino, la 26 februarie, lui Barbul Bădeanu fost mare paharnic, pentru a-i întări ocine în Bădeni, jud. Saac, pe care le-a cumpărat de la roșii slujitori. O parte din acești roșii slujitori au fugit în zilele lui Duca vodă, iar cei rămași le-au vîndut ocinile pentru a le putea plăti haraciul.

La acest articol ne permitem cîteva observații: la p. 36, r. 4 de sus trebuia „brat ego” („fratele lui”), nu „Bratego”; aceeași greșală la p. 37, r. 7, 8, 9, scris „bratego” în loc de „brat ego”; la aceeași pagină, r. 10 de jos, după „vea(oi)” trebuia pus punct și, conform formularului cunoscut, era necesar să urmeze: „Seje ubo i svedeatelie” („Iată deci și martorii”); r. 5 de jos trebuia să fie „Dumitrașco log(ofăt)”; r. 4 de jos este „fevrie 26 go dnii”. La p. 40, r. 8 de sus nu-i corect spus „acvila bicefală afroată”, căci „afroată” înseamnă „față în față”, era suficient „acvila bicefală”. Facsimilul documentului este mult prea mic pentru a se putea verifica corectitudinea descifrării.

În continuarea volumului, Aneta Boiangiu se ocupă de *Școala la mănăstirea de la Menedic, din comuna Vintilă Vodă* (p. 43—49). Mănăstirea a fost ridicată în 1532 de Vlad Vintilă Vodă de la Slatina și în articol se subliniază că începînd de pe la 1550 aici era un „centru de cultură destul de important”, care a

început să decadă spre sfîrșitul secolului XVII. Eugenia Stoica scrie despre *Aspecte de viață socială oglindite într-un document de la Alexandru Moruzi* (p. 50—53). Documentul este din 15 mai 1801 și se referă la cercetările făcute din porunca domnului pentru împărțirea moșiei Crivelești, jud. Buzău.

Liuba Iancovici, cu articolul *Primul pod de piatră din Țara Românească, construit în 1831 la Gura Cîlnăului, Buzău* (p. 54—61), începe seria materialelor din epoca modernă și contemporană. Autoarea se ocupă de construirea podului pe „drumul cel mare al Focșanilor”, unul din cele mai importante din țară, și arată ce materiale au fost folosite, superioare calitativ celor utilizate pînă aici în construcții asemănătoare, cit și măsurile luate pentru a preîntîmpina eroziunea apelor asupra marurilor și capetelor podului. În continuare, Pantelimon Dascălu tratează despre *Aspecte ale contribuției militare a Buzăului la Războiul de Independență* (p. 62—66), iar Valeriu Avram, în articolul *Din istoricul exploatării petrolului în județul Buzău — 1900—1940* (p. 57—87), se ocupă de modernizarea energiei și prelucrării acestei bogății, de abuzurile societăților străine, care luau terenuri de la săteni în mod ilegal sau căutau să ocultească prevederile legilor, de concurența capitalurilor străine pentru concesionarea de noi terenuri petrolifere, producția de petrol, situația industriei petroliere a județului în timpul primului război mondial, cu dezastrul provocat de trupele germane în retragere. În partea finală a articolului se ocupă de situația muncitorilor din industria petroliferă a județului și de acțiunile acestora pentru îmbunătățirea vieții lor. Articolul este bogat documentat, folosind multe izvoare din arhivele buzoiene. Apoi, G. Fulgheris, în articolul *Presa locală despre marea răscoală a țăranilor din 1907* (p. 85—93), relatează despre poziția ziarelor „Ordinea”, „Liberalul”, „Voința” și „Plugul” față de revolta țăranilor, iar D. Șandru face *Considerații privitoare la structura proprietății funciare rurale în fostul județ Buzău în secolul al XX-lea* (p. 94—102).

Un articol amplu documentat este și cel scris de Nicolae Vrapciu, *Aspecte din lupta maselor populare buzoiene pentru dreptate și libertate socială în perioada 1921—1944* (p. 103—122), în care autorul analizează participarea delegaților buzoieni la Congresul de transformare a Partidului Socialist în Partid Comunist și prezintă acțiunile comuniștilor buzoieni, în frunte cu Nicolae Boiangiu, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă ale muncitorilor, situația județului Buzău în anii crizei economice, situația țăranilor și a altor categorii sociale.

Ultimele două articole se ocupă de perioada contemporană din istoria județului: Constantin Cristea scrie despre *Județul Buzău în Insurecție (23—30 August 1944)* (p. 123—126), unde arată că, datorită poziției sale de „poartă” principală de retragere a trupelor hi-

teriste din Moldova, județul a fost teatrul unor operațiuni militare de importanță deosebită, care au dus la încercuirea, capturarea și nimicirea inamicului aflat aici; iar Valeriu Nicolescu prezintă *Situația politică și socio-economică a județului Buzău în perioada 1945–1947* (p. 127–137). În acest articol se subliniază preocuparea organizației județene a P.C.R. de a mobiliza masele populare pentru refacerea economică a județului, de a întări rindurile partidului prin intensificarea activității de primire de noi membri. La sfârșitul anului 1947, în județul Buzău erau 12.424 de mem-

bri de partid. Se vorbește apoi despre acțiunile maselor populare buzoiene pentru democratizarea administrației locale de stat, pentru victoria în alegerile parlamentare a candidaților Blocului Partidelor Democratice, pentru înfăptuirea reformei agrare.

Apreciam că acest volum al Muzeului județean Buzău reprezintă o reușită în ceea ce privește valorificarea rezultatelor cercetării istoriei locale și punerea în evidență a surselor documentare aflate în depozite de arhivă și bibliotecă.

MARCEL D. CIUCA

Balcanica, guide to the polish archives relative to the history of the balkan countries (Balcanica, Ghidul arhivelor poloneze referitoare la istoria țărilor

balcanice), Varșovia, 1979, 78 p. + 19 ilustrații

Dezvoltarea economico-socială a țărilor balcanice și mediteraneene în perioada de după cel de al doilea război mondial a constituit un aspect important în sfera interesului crescând manifestat de oamenii de știință din întreaga lume față de studierea istoriei țărilor din zonă. Astfel, la Conferința de studii balcanice organizată la București în 1974 s-a ajuns la concluzia necesității creării unui organism științific internațional care să coordoneze cercetările asupra surselor de arhivă privind popoarele din zona Balcanilor și a Mării Mediterane. În 1976 a avut loc Conferința de la Sofia în cadrul căreia s-a înființat Centrul internațional de informare asupra surselor istoriei balcanice și mediteraneene (denumirea prescurtată: CIBAL). Conferința de la Nisa din 1978 a stabilit statutul, scopurile și responsabilitățile organizației, hotărând, în același timp, extinderea ariei de activitate și asupra țărilor mediteraneene.

Obiectivele principale urmărite de CIBAL sînt următoarele: stringerea de instrumente de lucru referitoare la sursele istoriei balcanice și elaborarea altora noi; organizarea microfilmării surselor relative la istoria țărilor balcanice și la relațiile lor cu lumea mediteraneeană și celelalte state; punerea la dispoziția cercetătorilor a materialelor documentare (izvoare, inventare de arhivă, bibliografii), publicarea de cărți de referință și de informații asupra izvoarelor.

De asemenea, CIBAL-ul își propune să aducă contribuția la formarea profesională a arhiviștilor și cercetătorilor în domeniul științelor auxiliare ale istoriei și să organizeze conferințe și colocvii asupra problemelor relative la sursele istoriei Balcanilor și legăturile țărilor din sud-estul european cu lumea mediteraneeană și cu celelalte țări.

Elaborat de un colectiv de arhiviști polonezi sub conducerea științifică a prof. dr. Tadeusz Walichnowski, director general al Direcției generale a Arhivelor Statului din Polonia, *Ghidul arhivelor poloneze referitoare la istoria țărilor balcanice* intenționează, așa cum rezultă din introducerea semnată de coordonator, să-și aducă contribuția la realizarea sarcini-

nilor CIBAL-ului. Lucrarea se bazează pe cercetarea inventarelor a trei arhive centrale și a altor 33 de arhive vоеводale din Polonia. Arhiva Principală a Actelor Vechi din Varșovia este aceea care păstrează cele mai importante izvoare privind istoria țărilor balcanice.

În mod cronologic materialele acoperă o perioadă foarte mare de timp începînd din secolul al XIII-lea pînă în secolul al XX-lea. Ele se referă la istoria mai multor țări balcanice. Avînd în vedere vecinătatea imediată, o mare parte a acestora ilustrează relațiile Poloniei cu țările române (Moldova, Țara Românească, Transilvania) și Imperiul Otoman. Genul documentelor este foarte variat. Astfel, Arhivele Regale cuprind documente privind relațiile internaționale ale Poloniei ca: tratate de pace, alianțe, corespondență diplomatică, instrucțiuni date solilor etc. Printre fondurile mai importante care conțin documente referitoare la relațiile polono-române vom menționa Arhiva Coroanei din Cracovia, Arhiva Coroanei din Varșovia, Libri Legationum (Cărțile solilor), Arhiva Vistieriei Regale etc.

Arhiva Actelor Noi din Varșovia este și ea menționată în lucrare cu o serie de fonduri privitoare la relațiile româno-polone, la activitatea României în cadrul Miciei Antante, ori privind alte aspecte ale politicii externe a României în perioada interbelică. De asemenea, sînt menționate documente privind istoria românilor aflate într-o serie de arhive vоеводale ca cele din Cracovia, Lublin, Jelenia Gora etc.

Majoritatea materialelor arhivistice poloneze semnalate în ghid sînt scrise în limbile polonă, italiană, franceză, turcă, germană și latină.

O atenție specială a fost acordată documentelor pe pergament și copiilor acestora. Menționăm în acest sens că lucrarea este însoțită de 19 ilustrații reprezentînd fotocopii ale unor documente printre care atrag atenția tratatele de alianță încheiate de Mircea cel Bătrîn, domnul Țării Românești (la 20 ianuarie 1390), Roman (în ianuarie 1393) și Ștefan al II-lea (13 ianuarie 1434) domnii Moldovei cu Władysław al II-lea Jagello, regele Poloniei, precum și scrisoarea lui Udrea, hatmanul și pîn-

călabul Sucevei adresată hatmanului Ștefan Zolkiewski la 7 iulie 1600.

Ghidul conține denumirea arhivelor posesoare de documente, datele extreme, numărul unităților arhivistice și un scurt conținut al fondului. El este însoțit de un indice toponimic și onomastic.

Rezultat al cooperării fructuoase dintre Centrul de Informare Arhivistică de pe lângă Direcția generală a Arhivelor Statului și Institutul de Cercetări Arhivistice, lucrarea elaborată în limba engleză, contribuie la popularizarea fondurilor și colecțiilor arhivistice poloneze care conțin informații privind istoria țărilor balcanice și, totodată, la mai buna cunoaștere a istoriei acestei zone.

VASILE MATEI

BOLETIN DE ARCHIVOS, An 1, Nr 1, Madrid 1978, 175 p

Editat de Subdirecția Generală a Arhivelor — Ministerul Culturii, *Boletín de Archivos* continuă, de fapt, *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas* care a fost inițiat în 1952 de directorul acesteia, Francisco Sintés Obrador, și a apărut până în anul 1974 când și-a încetat apariția odată cu trecerea Direcției la Patrimoniul Artistic și Cultural — Comisaria Nacional de Bibliotecas.

Noul Buletin este prezentat de Frederico Udina Martorell, subdirector general al arhivelor spaniole, ca o publicație de strictă specialitate, incluzând în paginile sale materiale referitoare la cele mai diverse aspecte ale muncii arhivistice pe plan național și internațional. Sînt prezentate în special probleme de tehnică arhivistică, bibliografii de specialitate, lucrările congreselor și reuniunilor internaționale, cit și aspecte privind activitatea arhivelor spaniole din diferite centre. Buletinul se vrea un bun îndreptar și un stimulator totodată al muncii de arhivă. Fiind primul, acest număr va fi de actualizare. De aceea, prima rubrică, intitulată *Trabajos*, va cuprinde prezentarea detaliată (pag. 7—70) a lucrărilor celui de-al VIII-lea Congres Internațional al Arhivelor care a avut loc între 27 septembrie și 1 octombrie 1976 la Washington.

În același timp revista consemnează lucrările desfășurate între 27 septembrie—8 octombrie 1976, în cadrul Seminarului Interamerican asupra Cooperării Regionale în Dezvoltarea Arhivelor sub auspiciile Asociației Latino-Americane a Arhivelor fiind finanțat de Fundația Tinker și de Organizația Statelor Americane (O.E.A.) avînd totodată asistența administrativă a O.E.A., N.A.R.S. și S.A.A. În aceste condiții, arhiviștii latino-americani au putut să dezbată teme de un deosebit interes pentru programul de dezvoltare al arhivelor, care a început să funcționeze din 1972. La lucrări au participat arhiviști, reprezentanți ai Asociațiilor și Școlilor de arhivistică din Argentina, Bolivia, Brazilia, Columbia, Costa Rica, Chile, Ecuador, Mexic, Venezuela etc., iar în calitate de consultanți, reprezentanți ai C.I.A., Institutului Panamerican de Geografie și Istorie

(I.P.G.H.) de la O.E.A., de la U.N.E.S.C.O. din Bolivia, Statele Unite, Mexic, Spania și Suedia.

Cronica, cea de-a doua rubrică a publicației este dedicată informațiilor asupra congreselor, seminariilor, reuniunilor, conferințelor, meselor rotunde etc. ținute atît în Spania, cît și în străinătate, interesînd probleme de arhive începînd cu anul 1974.

O altă rubrică, intitulată *Noticias* cuprinde știri semnificative din lumea arhivelor. Așa de exemplu, Vicenta Cortes Alonso semnaleză cererea de asistență tehnică a Venezuelei către Departamentul de Documentare, Bibliotecă și Arhive UNESCO în legătură cu pregătirea cadrelor de specialitate în cele două școli de arhivistică ce funcționează în țară. Aceeași autoră detaliază, într-un studiu amplu, problema arhivelor aparținînd de Direcția Generală a Patrimoniului Artistic și Cultural (pe 1974 și 1975), încheind cu o interesantă statistică privitoare la arhivele istorice și administrative indicînd centrele arhivistice, personalul și fondurile existente.

Începînd din anul 1974, sînt prezentate pe scurt expozițiile realizate cu colaborarea Subdirecției Generale a Arhivelor Spaniole.

Rubrica *Recensiones bibliograficas* însumează un număr de 5 recenzii ale unor lucrări de arhivistică spaniole și străine de un deosebit interes.

Bibliografia, cea de-a cincea rubrică a buletinului, oferă celor interesați materiale bibliografice legate de legislația arhivistică, funcția arhivelor, formarea arhiviștilor, în legătură cu arhivele publice, ecleziastice și particulare, de documente, de arhivistică și științele auxiliare ale istoriei, de descrieri de fonduri, instrumente de informare, conservare, microfilme, informatică. Se prezintă, de asemenea, surse bibliografice referitoare la istoriografie, bunuri culturale, clădiri, reuniuni și congrese.

În rubrica de *Legislație* sînt cuprinse toate actele normative privind arhivele spaniole pe perioada 1974—1976.

În sfîrșit, rubrica de *Adrese* ale arhivelor cuprinde lista arhivelor istorice generale, regionale, ale districtelor, provinciale, locale, de protocol și universitare aparținînd de Direcția Generală a Patrimoniului Artistic și Cultural.

ANUȚA DANILĂ

TEVFIK TEMELKURAN, Divân-i Hümayûn Mühimme Kalemi (Cancelaria problemelor importante a divanului imperial), în „Tarih Enstitüsü Dergisi”, sayı Ekim 1975, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1975, p. 129—175.

În ciuda progreselor realizate în cunoașterea complexului sistem de organizare a statului otoman, multe aspecte ale problemei au rămas totuși insuficient cercetate. Bazîndu-se pe informațiile prețioase oferite de documentele păstrate în Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul (*Başbakanlık Arşivi*) auto-

rul (în prezent director-general adjunct al instituției menționate) își propune să elucideze, în acest studiu, evoluția și rolul uneia din componentele de bază ale aparatului birocratic otoman: „Cancelaria (biroului) de probleme importante” (*Mühimme kalemi odası*) a divanului imperial.

Înainte de a trece însă la tratarea subiectului propriu-zis, Tevfik Temelkuran prezintă însemnătatea și cadrul atribuțiilor divanului imperial în evoluția de ansamblu a organizării de stat otomane. Valorificând o serie de documente de arhivă și de izvoare narative, autorul aduce și în această privință unele contribuții de seamă la ceea ce se cunoștea până acum din lucrările unor reputați cercetători ai problemei, ca İsmail H. Uzunçarşılı, M. Z. Pakalın, M. Seretoğlu ș.a. Menționând faptul că „divanul” otoman, apărut odată cu statul fondat de Osman I, a avut o accepțiune mai limitată decât la statele islamice predecesoare, T. Temelkuran schițează activitatea, componența și schimbările pe care această instituție le-a avut de-a lungul secolelor, până în anul 1750, când cea mai mare parte a atribuțiilor divanului imperial au fost preluate de instituția atunci înființată, numită *Bâb-i Asâfi* sau *Paşa Kapısı* (Poarta vizirului sau a pașalei). Dar, până la transformarea sa într-o autoritate simbolică, mai cu seamă după 1844, când a fost creată instituția Înaltei Porți (*Bâb-i Ali*), divanul imperial a fost cel care, alături de sultan, a avut putere de decizie în toate problemele importante ale Imperiului otoman, atât pe plan intern, cât și pe cel extern, având totodată și autoritatea de instanță judecătorească supremă. Tocmai această lărgime și complexitate a atribuțiilor sale a impus organizarea unor cancelarii proprii destinate fiecare elaborării și înregistrării documentelor dintr-unul sau mai multe compartimente ale activității divanului imperial. Astfel *Amedî kalemi* se ocupa de problemele externe, *Tahvil kalemi* de cele privind organizarea administrativ teritorială, *Rûûs sau Nişan kalemi* ținea evidența slujbelor, *Teşrifâtçılık kalemi* avea în sarcină organizarea ceremoniilor, *Vak'anüvislik kalemi* a fost înființată la începutul secolului al XVIII-lea cu sarcina de a elabora istoria oficială, pe baza documentelor de stat care i se puneau la dispoziție; în sfârșit, cea mai importantă și cea mai veche era cancelaria proprie a divanului imperial (*Divan-i Hümayûn kalemi* sau *Divan kalemi*), numită și *Beylikçi kalemi*, după denumirea domnitorului (*beylikçi*) care o conducea. În această din urmă cancelarie erau elaborate și înregistrate toate documentele legate de problemele care făcuseră obiect al dezbaterii în divanul imperial. În orice caz, această cancelarie a deținut actele și registrele de primă importanță, chiar și după înființarea cancelariilor sus-amintite, cărora li s-au încredințat probleme de însemnătate subsidiară. Acesta a fost și motivul pentru care funcționarii cancelariei *Beylikçi* erau numiți și *mühimme nüvis*, adică „Cei ce scriu *mühimme* (important)”, în sensul că ei puneau această mențiune specială pe toate documentele care se refereau la probleme ce

urmău să fie analizate în divanul imperial. Tot în această cancelarie erau elaborate, desigur, și documentele conținând hotărârea divanului imperial într-o problemă sau alta. Documentele cu caracter strict secret, referitoare mai ales la probleme externe, erau redactate personal de către șeful cancelariei (*beylikçi*) sau de către unul din funcționari, dar sub directă supraveghere a acestuia; documentele comune, de tipul poruncilor-circulare, adresate dregătorilor provinciali, erau dictate tuturor funcționarilor cancelariei pe baza unui concept dinainte întocmit, urmând ca numele și funcția adresantului, precum și celelalte elemente specifice să fie ulterior completate. (În microfilmule păstrate la D.G.A.S. se întîlnesc deseori asemenea documente cu spații goale).

Avînd însă în vedere faptul că toate cancelariile divanului imperial își desfășurau activitatea în aceeași încăpere, nevoile apărării secretului de stat și „de serviciu” au impus elaborarea unui regulament special de funcționare, pentru *Beylikçi kalemi*. Această nouă organizare, intrată în vigoare la 30 ianuarie 1797, prevedea repartizarea acestei cancelarii într-o cameră separată și reglementa strict circulația actelor și accesul persoanelor, precum și problemele privind angajarea, promovarea și retribuirea personalului acestei cancelarii. Astfel s-a creat *Mühimme odası* sau *Mühimme kalemi*, cunoscută mai tîrziu (1837) și sub numele de *Mühimme müdürliğü* (direcția problemelor importante). Potrivit cercetărilor lui Tevfik Temelkuran, la 16 februarie 1873 a fost elaborat un nou și, probabil, ultim regulament privind reorganizarea, atribuțiile și funcționarea cancelariilor divanului imperial. Acest regulament stabilea ca sarcină principală pentru „Cancelaria problemelor importante” întocmirea seneturilor înțelegerilor Porții cu alte state și a poruncilor, diplomelor privitoare la problemele importante ale statului otoman.

Tevfik Temelkuran tratează în continuare aspecte legate de personalul angajat în „Cancelaria problemelor importante”. Utilizînd sau publicînd integral unele documente inedite privind această chestiune, autorul arată că numărul celor 15 funcționari, angajați potrivit prevederilor stricto ale regulamentului din 1797, a fost mărit încontinuu, ajungînd în 1838 la peste 100 persoane, în ciuda dispozițiilor emise în repetate rînduri. Cauza unei atari situații a rezidat nu atît în mărirea volumului de lucrări, cît în corupția caracteristică vieții otomane din acele vremuri. Condițiile materiale mai bune pe care le aveau funcționarii acestei cancelarii au reprezentat atracție pentru tot felul de persoane, între care unele aproape că nu știau să scrie și să citească.

Tevfik Temelkuran face apoi o serie de considerații în privința „Condicilor de probleme importante” (*Mühimme defterleri*) în care au fost înregistrate hotărârile divanului imperial într-o gamă foarte largă de probleme. Deși cea mai veche condică de acest gen, păstrată la Muzeul Topkapı Sarayı din Istanbul, datează din anii 951—952 (1544—1546), se pare că ast-

fel de registre au fost întocmite cu mult înainte, probabil începând cu jumătatea secolului al XV-lea. În colecția Arhivei Președinției Consiliului de Miniștri din Istanbul se găsesc 263 „Condici de probleme importante”, cuprinzând perioada dintre anii 1553 și 1905. Începând însă cu anul 1649 — arată autorul — în aceste condici nu au mai fost înregistrate toate poruncile emenate de la divanul imperial, hotărârile privind relațiile statului otoman cu supușii fiind înregistrate în condici separate, numite *Şikâyet defterleri* (Condici de reclamații). După 1742, aceste condici fiind întocmite pe provincii, au căpătat denumirea de *Ahkâm şikâyet* (Porunci privitoare la reclamații) sau, pe scurt, *Ahkâm defterleri* (Condici de porunci).

Așa cum menționează Teflik Temelkuran și cum, de altfel, se poate constata și din micro-filmele din această colecție achiziționate de către delegații Direcției generale a Arhivelor Statului, „Condiciile de probleme importante” nu acoperă în întregime perioada arătată mai sus. Există numeroase goluri cronologice ce ajung uneori pînă la 10 ani. Așa, de pildă, condica nr. 82 cuprinde anii 1617—1618, iar condica nr. 83 anii 1626—1627. Este clar că între aceste condici au mai existat altele care s-au pierdut sau au intrat, sub formă de foi volante, în cadrul altor fonduri arhivistice (legarea în volume și numerotarea condicilor s-au făcut mai târziu). De altfel, tocmai din aceste foi rătăcite,

depistate cu prilejul operațiunilor de clasificare generală a arhivei, au fost întocmite alte 17 condici denumite *Zeyl-i Mühimme defterleri* (Anexă la Condiciile de probleme importante). În aceeași arhivă se păstrează și o altă colecție de „mühimme” numită *Mühimme muktum defterleri* (Condici de probleme importante secrete) formată din 10 registre, cuprinzând perioada 1788—1877 și referitoare la probleme militare (îndeosebi mișcări de trupe), judecătorești (pedepsirea unor înalți dregători) și de politică externă (legată mai ales de mișcările de emancipare națională ale popoarelor supuse).

Aceste colecții de „mühimme” — cercetate în întregime de către delegații Direcției generale a Arhivelor Statului — reprezintă o sursă documentară deosebit de importantă și pentru cunoașterea temeinică a evoluției relațiilor româno-turce. Între zecile de mii de documente cuprinse în aceste condici există numeroase porunci adresate conducătorilor celor trei țări române, dregătorilor otomani de la Dunăre și din alte zone apropiate. Cercetarea și valorificarea lor judicioasă este de natură să releve aspecte inedite sau mai puțin cunoscute ale relațiilor țărilor române cu Poarta, să aducă contribuții prețioase la studierea aprofundată a istoriei României în raport cu fenomenul otoman.

TAHSIN GEMİL

LISTA DOCUMENTELOR PUBLICATE ÎN VOLUMUL XLI

Nr. crt.	Rezumat	Nr.	Pag.	Nr. crt.	Rezumat	Nr.	Pag.
1	142 August 14 <Tinîn>. Bartolomeu, fiul lui Nicolau Perdwé, împreună cu fiii săi Ștefan și Ladislau, zălogescu pe 20 de ani moșia lor Abradfalwa din comitatul Caraș, nobililor raguzani Pascu și Maroia de Gherțeniș pentru suma de 450 florini regali noi	2	180	15	1851 octombrie 8, Focșani. Alexandru Fortunatu propune Eforiei școalelor să ia unele măsuri pentru a se deschide școala publică în casele de vână din Focșani după cum a poruncit domnul fiind a fost acolo.	3	316
2	163 <7> aprilie 12, București. Matei Basarab întărește lui Neagoe, fiul lui Stroe din Moșăști câteva pogoane de vie și doi stinjen de ocină în Mocești.	2	183	16	1851 octombrie 24, Focșani. Alexandru Fortunatu, profesorul școlii normale din Focșani, munteni cere Eforiei școalelor să-i permită a primi în școală și pe copiii orașenilor moldoveni.	3	316
3	1645 mai 2. Matei Basarab întărește slugii sale Stoica Mărgineanu și frații acestuia Gherghina și Dragomir, părți de moșie în Biscenii (de Jos), Conțești și Văleni podgorii din județul Săcuieni.	2	185	17	<1851 decembrie 3>. Situația profesorului Ioan Popescu. Extras din condicta de calitățile a personalului didactic pe anul 1851	3	317
4	1654 august 8. Ghiorma, mare ban al Craiovei întărește lui Vădăslav clucer din Belcin, rumâni din Cîrma, pentru că, i-au fost rumâni de moșie și i-a apucat Legătura lui Mihai, pe părinții lor, în sat.	2	192	18	<1851 decembrie 24>. Situația profesorului Zaharia Columb. Extras din Condicta de calitățile a personalului didactic pe anul 1851.	3	317
5	1655 ianuarie 5. Constantin Șerban vv. întărește lui Vădăslav clucer din Belcin, jud. Dolj cîteva vecini din satul Cîrma, cu care s-a pîrit în marele divan, zicînd că nu l-a apucat Legătura cu Mihai pe tatăl lor în sat, căci a fost rob și au rămas de lege.	2	192	19	<1851 decembrie 24>. Situația profesorului Iosif Patriciu. Extras din condicta de calitățile a personalului didactic pe anul 1851.	3	318
6	1669 iunie 8, București. Antonie vv. întărește jupînesei Anca, fiica lui Gheorghe Băleanul, fost mare ban satul Cîrma, jud. Dolj.	2	194	20	<1851 decembrie 24>. Situația profesorului stolnic Dimitrie Stoica. Extras din Condicta de calitățile a personalului didactic pe anul 1851.	3	319
7	1689 <oct. ?> 28, Craiova. Stainville, comandantul general al Ardealului, cere subalternilor săi să ajute la restituirea celor 25 de supuși și șase slugi către mănăstirea Jitianul care s-au împrăștiat în războiul trecut.	2	196	21	<1852 ianuarie 18, Brîdila>. Situația profesorului Dimitrie Pizo înaintată de el Eforiei școalelor.	3	320
8	1693 decembrie 14. Constantin Basarab vv. întărește mănăstirii Jitianul ocinile Floranul și Știubeiul, județul Mehedinți, cumpărate de la Preda Bădescul.	2	197	22	1852 decembrie 16, Birlad. Profesorul Ioan Popescu cere Departamentului averilor bisericești și al învățăturilor publice să-i mărească salariul la nivelul fostului său înaintaș Iosif Patriciu.	3	320
9	1698 mai 15. Constantin vv. poruncește marelui cămăraș de la Oena Mare să dea călugărilor de la mănăstirea Sf. Pavel de la Sfînta Gora cîte 150 taleri pe fiecare an.	2	198	23	1855 aprilie 4, Brașov. Declarația lui Gavriil Munteanu, profesor și director al gimnaziului român din Brașov că acceptă postul propus de către inspectorul general al școalelor din Moldova.	3	321
10	1766 august 29. Scarlat Grigorie Ghica vv. poruncește vinăricerilor din județul Dolj cum să procedeze la darea vinăriciului mănăstiresc.	2	198	24	1855 aprilie 25, Pesta. Ghenadie Popescu, administrator al parohiei române din Budapesta scrie inspectorului general al școalelor din Moldova că acceptă postul propus.	3	321
11	1790 iulie 20, București. Divanul Principatului Țării Românești, întărește mănăstirii Jitia, județul Dolj vinăriciul și pîrșărul din popoarele din jurul Craiovei, să aibă 10 oameni străini scutiți de dări.	2	199	25	1855 august 23, Paris. Raport trimis de August Treburiu Laurian, inspectorul general al școalelor din Moldova Departamentului Cultelor și al Învățăturii publice asupra vizitelor făcute la școli din Germania, Franța și Anglia.	3	322
12	1813 martie 15. Gheorghe Caragea vv. întărește mănăstirii Jitianul cele ce are de la domniile anterioare: vinăriciul din popoarele din jurul Craiovei, pîrșărul și să ție 10 oameni scutiți de dări.	2	199	26	1855 octombrie 19/31, Veneția. Raportul lui August Treburiu Laurian, inspector general al școalelor din Moldova referitor la călătoria sa în Europa, anunțîndu-și reîntoarcerea în Moldova.	3	322
13	1850 noiembrie 3, Ploiești. Zaharia Antinescu cere Eforiei școalelor naționale un post de învățător într-o școală publică din capitalele de județe și mai ales Ploiești, unde are familia.	3	315	27	1856 ianuarie 31, Huși. Demisia lui Nifon Bălășescu, profesor de teologie și rectorul Seminarului din Huși.	3	322
14	1851 octombrie 8. Ioan Trușescu, profesorul clasei a III-a de la școala primară din Caracal întreabă Eforia școalelor dacă trebuie să mai dea și el examen pentru clasa a IV-a cînd aceasta se va deschide.	3	315	28	1856 septembrie 10, Ploiești. Situația institutorului Zaharia Antinescu înaintată de acesta Eforiei instrucțiunii publice din București.	3	323
				29	1856 septembrie 12, Ploiești. Situația institutorului de limba elenă modernă, Pavel Eliad înaintată de acesta Eforiei instrucțiunii publice din București.	3	323
				30	<1856 septembrie 15, Focșani>. Notă asupra situației institutorilor Alexandru Fortunatu și Ioan Filimon înaintată cancelariei Instrucțiunii publice București.	3	324

Nr. crt.	Rezumat	Nr.	Pag.	Nr. crt.	Rezumat	Nr.	Pag.
31	1856 octombrie 1. Ghenadie Popescu, rector și profesor la Seminarul de la mănăstirea Neamț cere stăruelului să-i dea și a doua jumătate din lea de 100 galbeni din anul precedent.	3	324	48	1934-mai 1. Notă informativă în legătură cu răspindirea de manifeste comuniste la Facultatea de litere din București.	3	245
32	1857 aprilie 21, Ploiești. Zabaria Antinescu cere Eforiei instrucțiunii publice din București să-l repună în postul de institutor al Institutului de fete.	3	324	49	1934 noiembrie 6, Miercurea Ciuc. Rechizitoriul definitiv al procurorului șef al Parchetului Tribunalului Ciuc în care sînt expuse motivele trimiterii în judecată a țăranilor arestați cu ocazia răscoalei de pe Valea Ghimeșului.	4	417
33	1857 aprilie 28, Ploiești. Scrisoarea a 62 de locuitori din orașul Ploiești adresată Eforiei instrucțiunii publice din București în care cer reinstalarea în post a institutorului Zabaria Antinescu.	3	325	50	1935 ianuarie 3. Notă prin care Direcția generală a Poliției informează că Asociația învățătorilor șomeri din România a aderat la lupta contra fascismului.	3	245
34	1857 septembrie 14, București. Florian Aaron cere Eforiei școalelor naționale să-l înscrie la concursul publicat pentru ocuparea catedrei de retorică de la Colegiul din București.	3	325	51	1935 ianuarie 4. Nota organelor Siguranței semnalînd lozinci antifasciste scrise pe zidurile Palatului de Justiție din București.	3	245
35	1859 iunie 11, Iași. Cererea adresată de profesorul de filozofie și legi, Simion Bărnuțiu, Ministerului Culturii și al Învățăturilor publice pentru acordarea unui concediu necesar tratamentului cu apă de Prut.	3	326	52	1935 ianuarie 26, Miercurea Ciuc. Adresa procurorului șef al Parchetului Tribunalului Ciuc trimisă prim-procurorului Tribunalului Mureș prin care solicită stabilirea persoanelor ce au redactat protestul contra judecării răsculaților.	4	418
36	1929 ianuarie 5, Deva. Circulara Prefecturii județului Hunedoara către autoritățile locale cu privire la angajarea muncitorilor șomeri.	3	308	53	1935 februarie 23. Adresa procurorului șef al Parchetului Tribunalului Ciuc trimisă prim-procurorului Tribunalului Timba-Mare-Sighișoara prin care solicită stabilirea persoanelor implicate în stringerea semnăturilor de protest față de judecarea răsculaților de pe valea Ghimeșului.	4	418
37	1929 ianuarie 29, Vulcan. Informare întocmită de conducerea exploatarei miniere din Vulcan referitoare la acțiunile desfășurate de comuniști pentru organizarea muncitorilor.	3	309	54	1936 februarie 15, Tirgu Mureș. Decizia Curții de Apel Tirgu Mureș prin care se menține sentința Tribunalului Ciuc dată în procesul răsculaților de pe Valea Ghimeșului.	4	419
38	1929 martie 16, Vulcan. Declarația directorului școlii primare din Vulcan, referitoare la existența și activitatea unei organizații comuniste în rîndul elevilor.	3	310	55	1935 iulie 5. Nota Siguranței cu privire la acțiunile organizate de Partidul Comunist împotriva fascismului, teroarei și a războiului imperialist.	3	245
39	1929 martie 18, Vulcan. Proces-verbal încheiat cu prilejul percheziției și anchetării activității comuniste a organizației de tineret din Vulcan.	3	310	56	1935 octombrie 26. Nota organelor Siguranței privind acțiunile organizațiilor antifasciste în apărarea militanților antifasciști din România.	3	245
40	1929 aprilie 9, Călan. Telegrama inspectorului general al muncii prin care relatează despre pregătirea grevelor muncitorești de la Călan și Lupeni.	3	311	57	1936 iulie 6. Notă informativă în legătură cu tipărirea și răspindirea Programului de acțiune al tineretului socialist.	3	246
41	1929 mai, Petroșani. Buletin informativ pe luna aprilie referitor la activitatea comunistilor și social-democraților în Valea Jiului.	3	312	58	1936 iulie 30. Nota Direcției generale a Poliției prin care informează despre acțiunile comunistilor în vederea constituirii Comitetului Național al Păcii în România.	3	246
42	1929 iulie, Petroșani. Buletin informativ pe luna iunie referitor la atitudinea comună a comunistilor și social-democraților din Valea Jiului față de problemele cu care se confruntă muncitorii din zonă.	3	312	59	1936 decembrie 10. Nota organelor Siguranței despre activitatea comunistilor în atelierele C.F.R. Grivița.	3	246
43	1929 august 6, Lupeni. Informare întocmită de societatea minelor din Lupeni pentru Direcția generală a minelor din București, în care sînt relateate represuniile autorităților la mina Lupeni în zilele de 5 și 6 august în timpul grevei.	3	312	60	1937 mai 16. Notă informativă cu privire la excursia organizată de comuniști pentru ajutarea deținuților antifasciști.	3	244
44	1933 aprilie 11. Articol publicat în ziarul „Dimineața” de un grup de intelectuali care protestează împotriva guvernării hitleriste.	3	243	61	1937 mai 22. Notă informativă semnalînd apariția revistei cu caracter antifascist „Munca”.	3	247
45	1933 aprilie 21. Notă informativă în legătură cu hotărîrea comunistilor de a trimite delegați la Congresul Mondial Antifascist.	3	244	62	1938 noiembrie 22. Informare a Siguranței despre supravegherea comunistilor în legătură cu înființarea de noi celule comuniste și activitatea în bresle.	3	247
46	1933 mai 21. Notă informativă despre răspindirea de afișe cu conținut antifascist în București.	3	244	63	1939 mai 4. Notă informativă despre una din sesiunile de lucru ale Comisiei centrale a tineretului comunist, din capitală, condusă de Nicolae Ceaușescu.	3	247
47	1934 martie 19. Nota Direcției generale a Poliției despre rezultatele descinderii făcute la secretarul „Comitetului antifascist” din București.	3	244	64	1939 mai 16. Notă informativă cu privire la modul de acțiune al organizației PCR din București în timpul alegerilor generale parlamentare.	3	247

Nr. crt.	Rezum at	Nr.	Pag.	Nr. crt.	Rezum at	Nr.	Pag.
65	<1939>. Fragment dintr-un tabel privind activitatea tovarăşului Nicolae Ceauşescu şi a altor militanţi comunişti.	3	248		biei" în care ordonanţa stipulind crearea unor curţi marţiale ale armatei sîrbeşti este rectificată conform indicaţiilor germane.	1	41
66	1940 aprilie 21. Raport al Serviciului poliţiei sociale din cadrul Prefecturii Poliţiei Capitalei în legătură cu acţiunile de propagandă organizate de comunişti din Bucureşti împotriva războiului şi exploatării.	3	249	80	1941 septembrie 24, Belgrad. Adresă a compartimentului administraţiei civile a comandamentului german de ocupaţie de la Belgrad către forul superior de la Atena prin care se semnalează că în foaia oficială a „guvernului” marionetă al „Serbiei” s-a rectificat „decretul” stipulind crearea unei forţe armate.	1	38
67	1940 septembrie 26. Nota organelor Siguranţei despre intensificarea propagandei comuniste în rîndul populaţiei pentru organizarea de acţiuni în vederea eliberării deţinuşilor comunişti.	3	249	81	1941 octombrie 27. Notă informativă cu privire la lozincile antirăzboinice răspindite de comunişti.	3	252
68	1940 noiembrie 7. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei dat unităţilor sale teritoriale pentru urmărirea activităţii comuniste.	3	250	82	1942 septembrie 4. Ordinul Inspectorului general al Jandarmeriei către unităţile în subordine, prin care se semnalează directivele P.C.R. pentru intensificarea activităţii antihitleriste.	3	252
69	1940 decembrie 9. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei dat legiunilor de jandarmi pentru a lua măsuri împotriva propagandei comuniste.	3	250	83	1942 octombrie 14. Informare a Siguranţei asupra dispoziţiilor date de P.C.R. organizaţiilor regionale pentru a identifica acţiunile de sabotaj şi crearea echipelor de partizani.	3	252
70	1941 martie 13. Manifest antihitlerist adresat românilor.	3	250	84	1942 noiembrie 3. Informare întocmită de Prefectura Poliţiei Capitalei despre manifestul comunist găsit în cartierul Floreasca.	3	252
71	1941 martie 28. Ordinul Direcţiei generale a Poliţiei către toate comisariatele pentru a lua măsuri împotriva actelor de sabotaj.	3	250	85	1942 decembrie 4. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei, transmis unităţilor în subordine cu privire la acţiunile P.C.R. pentru sărbătorirea zilei de 13 decembrie 1918.	3	253
72	1941 iunie 2. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei către unităţile în subordine cu privire la acţiunile hotărîte de C.C. al P.C.R.	3	251	86	1943 martie 28. Informare a Prefecturii Poliţiei Capitalei asupra acţiunilor P.C.R. pentru formarea unui front intern comun antihitlerist.	3	253
73	1941 iulie 19. Informare a organelor S.S.I. cu privire la activitatea comunistilor în întreprinderile industriale.	3	251	87	1943 aprilie 8. Informare a Prefecturii Poliţiei Capitalei în legătură cu acţiunile P.C.R. de a asigura evadarea unor cadre din închisori şi lagăre.	3	253
74	1941 septembrie 6 <Atena>. Radiogramă a comandamentului german de ocupaţie din Balcani către forul subordonat imputernicit pentru „Serbia” prin care se cer lămuriri asupra unei emisiuni a agenţiei de presă DNB ce anunţă că Germania ar fi aprobat constituirea unei forţe armate la dispoziţia „guvernului marionetă” al Serbiei. Telegrama de răspuns din 9 sept. 1941 prin care se afirmă că ştirile a rezultat dintr-o eroare de traducere.	1	38	88	1943 aprilie 18. Informare a Prefecturii Poliţiei Capitalei despre preocupările P.C.R. pentru atragerea femeilor.	3	253
75	1941 septembrie 8 <Belgrad>. Telegramă în care comandamentul de ocupaţie imputernicit pentru „Serbia” raportează forului superior de la Atena că a primit şi direct de la comandamentul suprem al Wehrmachtului o întrebare observatoare asupra constituirii unor forţe armate ale „guvernului” marionetă de la Belgrad.	1	37	89	1943 iunie 6. Ordinul Inspectoratului general al Jandarmeriei către unităţile în subordine cu privire la directivele C.C. al P.C.R. potrivit cărora membrii secretariatelor regionale preiau conducerea comitetului organizaţiilor comuniste din oraşele mai importante.	3	254
76	1941 septembrie 11, Belgrad. Adresa Comandamentului german de ocupaţie de la Belgrad către „Consiliul de Miniştri” de aici prin care era sonat să rectifice „ordonanţa” stipulind crearea unei forţe armate.	1	39	90	1943 septembrie 30. Raport al Prefecturii Poliţiei Capitalei cu privire la conţinutul unor manifeste comuniste antirăzboinice şi antifasciste.	3	254
77	1941 septembrie 13, Belgrad. Raportul „Preşedintelui Consiliului de Miniştri” de la Belgrad către compartimentul administraţiei civile al comandamentului german de ocupaţie referitor la rectificarea reglementărilor în problema creării unei armate, conform indicaţiilor germane.	1	40	91	1943 decembrie 24. Raport al Prefecturii Poliţiei Capitalei privind răspindirea unor exemplare din manifestul intitulat „Lupta de eliberare”.	3	254
78	1941 septembrie 19 <Belgrad>. Telegramă prin care forul german de ocupaţie de la Belgrad raportează că OKW a cerut desminţirea ştirii DNB referitoare la constituirea unei armate a „guvernului” marionetă al „Serbiei”.	1	38	92	1943. Notă a Direcţiei siguranţei referitoare la sarcinile Uniunii Patriotice.	3	255
79	1941 septembrie 19, Belgrad. Foaia administrativă a „guvernului” marionetă al „Ser-			93	1944 martie 22, Moscova. Telegrama trimisă de ambasadorul american la Moscova, Averell Harriman, secretarului de stat al S.U.A. referitoare la programul Frontului Patriotic din România.	3	255
				94	1944 aprilie 1, Bucureşti. Telegrama lui Killinger, ministrul plenipotenţiar german la Bucureşti prin care evalua eventualitatea ieşirii României din război.	3	25
				95	1944 aprilie 21. Informare făcută de Prefectura Poliţiei Capitalei cu privire la acţiunile comunistilor pentru crearea unei stări de spirit favorabilă păcii.	3	256

Nr. crt.	Rezumat	Nr.	Pag.	Nr. crt.	Rezumat	Nr.	Pag.
96	1944 iunie 2, Braşov. Raport trimis de Andreas Schmidt, şeful grupului etnic german din România lui Heinrich Himmler cu privire la situaţia politică din România.	3	257		Draza Mihailovici opinindu-se asupra accep-tării ei.	1	44
97	1944 iunie 9. Notă informativă referitoare la poziţia partidelor Naţional Ţărănesc şi Naţional Liberal faţă de componenţa Blocului Naţional Democrat.	3	258	109	1944 august 20, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO asupra unei convorbiri între OKW şi OBSO în problema ofertei colaboraţioniste a cetnicilor.	1	45
98	1944 iunie 17. Notă informativă referitoare la activitatea P.C.R. pentru crearea Blocului Naţional Democrat şi poziţia P.N.Ţ.	3	258	110	1944 august 21, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO asupra unei consfătuiri la care şeful statului major a semnalat participan-ţilor că oferta colaboraţionistă a cetnicilor va fi supusă lui Hitler de comandantul supe-rior german pentru Balcani.	1	46
99	1944 iunie 24. Notă informativă referitoare la răspunderea de manifeste comuniste care îndeamnă la acţiuni de sabotaj antilibertariste.	3	259	111	1944 august 23. Telegrama ambasadorului britanic la Ankara adresată Foreign Office-ului în legătură cu încercarea cercurilor palatului şi ale partidelor burgheze de a ieşi din război.	3	262
100	1944 iulie 27, Istanbul. Telegrama consulului american în Turcia, Berry adresată Departa-mentului de Stat în legătură cu opinia consi-lierului de presă al Legaţiei române de la Istanbul privind perspectiva creării unui guvern de coaliţie în România.	3	259	112	1944 august 24. Articol din ziarul elveţian „Basler Nachrichten” care preia ştiria Agen-ţiei United Press despre semnificaţia eveni-mentelor de la 23 August 1944 din România.	3	262
101	1944 august 3. Informarea Grupului de armate K�rchner, Secţia I-a către Grupul de armate W�hler despre atitudinea militarilor români din Divizia de tancuri „România Mare” fa� fa� trupele germane.	3	259	113	1944 august 24, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO din care rezultă opinia favorabilă a comandantului superior de ocupa�ie din Balcani referitoare la acceptarea ofertei cet-nicilor.	1	46
102	1944 august 4. Roman. Instruc�iuni date sefilor statelor majore germane de legătură de pe l�ng� comandamentele armatelor române cu privire la o posibilă insurec�ie antigermană in Romania.	3	260	114	1944 august 25, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO asupra recomandării, in cadrul unei convorbiri, făcute de seful de stat major al OBSO comandantului principal german împuternicit pentru „Serbia” ca să procedeze dilatoriu cu oferta cetnicilor.	1	46
103	1944 august 14. Notă informativă in legătură cu scufundarea unui s�ep german pe Dunăre, �nc�rat cu 77 vagoane �ifei.	3	261	115	1944 august 25, Ankara. Notă adeseat� de ministrul român in Turcia ambasadei ameri-cane la Ankara in care anun�a îndepărtarea regimului Antonescu �i crearea unui guvern de unitate națională.	3	263
104	1944 august 14. Notă informativă privind scufundarea unor vase germane pe Dunăre, �ntre Bechet �i Corabia.	3	261	116	1944 august 25. Buletin informativ asupra pozi�iei Angliei în ce privește garantarea �ndependen�ei, drepturilor �i integrităţii teritoriale a României.	3	264
105	1944 august 16, Belgrad. Însemnare din Jurna-lul de război (KTB) al Oberbefehlshaber S�dost referitoare la solicitarea făcută de Draza Mihailovici comandamentului german pentru înarmarea masivă a cetnicilor in vede-rea luptei comune, alături de ocupa�ii fasci�ti, împotriva mișcării populare de eliberare națională.	1	42	117	1944 august 26. Articol din ziarul „The New York Times” cu privire la începerea ostili-t�ţilor între trupele hitleriste �i armata română.	3	264
106	1944 august 17, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO referitoare la vizita generalului Nedici la comandantul principal împuternicit pentru „Serbia” in problema colaborării cetnicilor cu ocupa�ii na�i�ti.	1	43	118	1944 august 28, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO privind relatarea făcută de seful spionajului militar german de acolo asupra insisten�ei lui Nedici de a se accepta oferta cetnicilor	1	47
107	1944 august 18, < Belgrad >. Însemnarea KTB al OBSO asupra ofertei colabora�ioniste a cet-nicilor transmise ocupa�iilor prin generalul Nedici.	1	43	119	1944 septembrie 6. Telegrama lui Werkmeister către ministrul de externe german despre imposibilitatea constituirii unui guvern favorabil hitleri�tilor �i despre pozi�ia gru-pului etnic german fa� fa� România.	3	264
108	1944 august 19, Belgrad. Însemnare din KTB al OBSO trimis� OKW asupra ofertei Nedici-						

SOMMAIRE

CONTENTS

	Page		Page
EN L'HONNEUR DU XIIÈME CONGRÈS DU P.C.R.		IN HONOUR OF THE 12th CONGRESS OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY	
I. GAL — Bilan fécond, perspectives lumineuses	381	I. GAL — A fruitful balance-sheet, bright prospects	381
2050 ANNÉES DE LA CRÉATION DU PREMIER ÉTAT DACE CENTRALISÉ ET INDÉPENDANT		2050 YEARS SINCE THE SETTING UP OF THE FIRST CENTRALIZED AND INDEPENDENT DACIAN STATE	
E. GLÜCK — Les sources narratives du XI-ème siècle concernant l'histoire de la Transylvanie. Nouvelles contributions	386	E. GLÜCK — Narrative sources from the 11th century relating to the Transylvanian history — new aspects	386
LA SEMAINE INTERNATIONALE DES ARCHIVES		INTERNATIONAL ARCHIVES WEEK	
V. ARIMIA — Actions organisées par les Archives d'État	398	V. ARIMIA — Activities organized by the State Archives	398
THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE		ARCHIVAL THEORY AND PRACTISE	
M. R. MOCANU — Les Archives d'État et leur rôle de guidage et de contrôle	400	M. R. MOCANU — Guide and control rôle of the State Archives	404
M. TIMBUS — Les archives d'État dans un nouveau bâtiment	404	M. TIMBUS — The State Archives of Arad in their own building	404
LEGISLATION		LEGISLATION	
T. NECȘA — L'évidence des documents créés et détenus par les organisations socialistes et par les autres organisations	408	T. NECȘA — The State Archives control over the records created and held by the socialist organizations and the other agencies	408
P. MIHĂILESCU — Aspects de l'expérience du travail archivistique dans certaines organisations de la branche de l'industrie métallurgique	410	P. MIHĂILESCU — On the archival experience in the organizations of metallurgical industry branch	410
NOUVEAUX ACCROISSEMENTS		NEW ACCESSIONS	
D. IVĂNESCU — L'enrichissement du Fond Archivistique National à la F.A.E. Iassy	412	D. IVĂNESCU — Enrichment of the National Archival Fonds in the State Archives of Iassy	
DOCUMENTS		RECORDS	
L. BOAR — Informations sur le procès intenté aux insurgés de la Vallée de Ghimeș	416	L. BOAR — Some data concerning the proceedings instituted against the insurgents in Valea Ghimeșului	416
I. CAPROȘU, A. PRICOP — Les documents du village Boroseni	419	I. CAPROȘU, A. PRICOP — Records of the Boroseni village	419
SCIENCES AUXILIAIRES		AUXILIARY SCIENCES	
O. GUȚU — Problèmes actuels de la paléographie roumaino-slave	467	O. GUȚU — Some actual problems of the Romanian-Slavonic paleography	427
INSTRUMENTS DE RECHERCHES		FINDING AIDS	
N. TRANDAFIRESCU — Glossaire de mots grecs (III A)	430	N. TRANDAFIRESCU — A Greek glossary (IIIA)	430
PRISEURS DES ARCHIVES		ARCHIVES ADMIRERS	
P. GRIGORIU — Gr. Tocilescu	468	P. GRIGORIU — Gr. Tocilescu	438
LA VIE SCIENTIFIQUE		SCIENTIFIC LIFE	
*** — Recherches dans les archives étrangères	443	*** — Researches in the Archives of abroad	443
CHRONIQUE		CHRONICLE	
E. IOSEFIDE — Sessions scientifiques dédiées au 35-ème anniversaire de l'émancipation de la patrie	467	E. IOSEFIDE — Session of scientific communications devoted to the 35th anniversary of Romania's Liberation	467
EL. GHEORGHE — La séance de travail de la Commission scientifique pour les problèmes archivistiques	468	EL. GHEORGHE — Meeting of the Scientific Commission on archival matters	468
E. IONESCU — Un débat sur les archives économiques	470	R. IONESCU — Meeting on business archives	470
M. TUDORICA — Table ronde consacrée aux documents économiques	471	M. TUDORICA — A round table conference dedicated to the archives with economic character	471
C. DOBRESCU — A Ploiesti — session de communications et de rapports	472	C. DOBRESCU — Papers session in Ploiesti	472
S. RACOVICIANU — Les réunions de travail du Bureau et de la Commission archives et microcopies du CIBAL et la Conférence balkanique d'Athènes, 21-25 septembre 1979	473	S. RACOVICIANU — Working meetings of the CIBAL Bureau and Commission on Archives and Microcopies and the Balkan Conference, Athens, 21-25 September 1979	473
M. DOGARU — La réunion du Comité international de sigillographie. Paris, 24-28 septembre 1979	474	M. DOGARU — Session of the International Committee on Sigillography, Paris, 24-28 September 1979	474
COMPTES-RENDUS ET PRÉSENTATIONS	476	BOOK-REVIEWS AND PRESENTATIONS	476
LISTE DES DOCUMENTS PUBLIÉS DANS VOLUME XLI	491	LIST OF RECORDS PUBLISHED IN VOL. XLI	491

	Seite
ZU EHREN DES XII. KONGRESSES DER R.K.P.	
I. GAL — Fruchtvolle Bilanz, glänzende Perspektiven	381
2050 JAHRE SEIT BILDUNG DES ERSTEN ZENTRALISIERTEN UND UNABHÄNGIGEN DAKISCHEN STAATES	
E. GLÜCK — Narrativquellen aus dem XI. Jahrhundert über die Geschichte Siebenbürgens. Neue Beiträge	386
INTERNATIONALE WOCHE DER ARCHIVE	
V. AREMLA — Von den Staatsarchiven organisierte Aktionen	398
ARCHIVTHEORIE UND — PRAKIS	
M. R. MOCANU — Die Anleitung — und Kontrollrolle der Archive	400
M. TIMBUS — Die Staatsarchive Arad im eigenen Zweckgebäude	404
GESETZGEBUNG	
T. NECŞA — Die Evidenz der von den sozialistischen und anderen Organisationen kreierten und aufbewahrten Dokumente	408
P. MIHAILESCU — Erfahrungen aus der Archivtätigkeit bei Unternehmen der Metallbauindustrie	10
NEUE ERWERBUNGEN	
D. IVĂNESCU — Bereicherung des Nationalarchivbestandes beim Filialarchiv Iaşi	412
DOKUMENTE	
L. BOAR — Auskünfte über den Prozess der Aufständischen vom Ghimes-Tal	416
I. CAPROŞU, A. PRICOP — Die Dokumente des Dorfes Boroseni	419
HILFSSWISSENSCHAFTEN	
O. GUTU — Einige aktuelle Fragen der rumänisch-slawischen Paläographie	427
ARBEITSHILFSMITTEL	
N. TRANDAFIRESCU — Glossar griechischer Wörter (III A)	430
SCHÄTZER DER ARCHIVE	
P. GRIGORIU — Gr. Tocilescu	438
WISSENSCHAFTLICHES LEBEN	
*** Forschungen in fremden Archiven	443
CHRONIK	
E. IOSEFIDE — Wissenschaftliche Tagungen anlässlich der 35. Jahresfeier der Befreiung	367
E. GHEORGHE — Arbeitssitzung der Wissenschaftlichen Kommission für Archivfragen	468
R. IONESCU — Beratung über die Wirtschaftsarchive	470
M. TUDORICA — Rundtischbesprechungen über die wirtschaftlichen Dokumente	471
C. DOBRESCU — Wissenschaftliche Tagung in Ploieşti	472
S. RACOVICANU — Arbeitszusammenkünfte des Bureaus und der Kommission für Archivwesen und Mikrokopieren in Rahmen des CIBAL und die Balkanische Konferenz in Athen (21–25 September 1979)	473
M. DOGARU — Zusammenkunft des Internationalen Komitees für Siegelkunde (Paris, 24–28 September 1979)	474
REZENSIONEN UND BUCHBESPRECHUNGEN	476
LISTE DER IM XLI. BAND VERÖFFENTLICHTEN URKUNDEN	491

	Стр.
V. CHEST' XI-RO SVETDAR'KI	
H. GAL — Плодотворные итоги, светлые перспективы	381
2050 ЛЕТ ОТ СОЗДАНИЯ ПЕРВОГО НЕЗАВИСИМОГО ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО ДАКИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА	
E. GLÜCK — Источники XI-го века по истории Трансильвании. Новый взгляд	386
МЕЖДУНАРОДНАЯ НЕДЕЛЯ АРХИВОВ	
V. АРЕМЛЯ — Предпринятые госархивами действия	398
АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА	
M. R. MOCANU — Руководящая и контрольная роль госархивов	400
M. TIMBUS — Госархивы города Арад	404
ЛЕГИСЛЯЦИИ	
T. NECŞA — Учет документов, созданных и находящихся в социалистических и в других организациях	408
P. MIHAILESCU — Не опыта архивной работы в отдаленных организациях металлургической промышленности	419
НОВЫЕ АКВИЗИЦИИ	
D. IVĂNESCU — Обогащение Национального архивного фонда в рамках Ясского госфилиала	412
ДОКУМЕНТЫ	
L. BOAR — Данные о процессе над восставшими Дольны Гимеш-реки	416
I. CAPROŞU, A. PRICOP — Документы села Боросени	419
ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ НАУКИ	
O. GUTU — Актуальные вопросы румыно-славянской палеографии	427
РАБОЧИЕ ПОСОБИЯ	
N. TRANDAFIRESCU — эрцеский глоссарий (III Aч.)	430
ОЦЕНИТЕЛИ АРХИВОВ	
P. GRIGORIU — Gr. Tocilescu	438
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	
*** — Исследования в зарубежных архивах	443
ХРОНИКА	
E. IOSEFIDE — Научная сессия о 35-ой годовщине Освобождения румыны	467
E. GHEORGHE — Рабочее заседание научной комиссии по архивным вопросам	468
R. IONESCU — Советание по вопросам экономических архивов	470
M. TUDORICA — Круглый стол об экономических документах	471
C. DOBRESCU — Докладная сессия в Плоештах	472
S. RACOVICANU — Рабочие заседания Бюро и Комиссии по архивам и микрокопкам при CIBAL и Балканской конференции. Афины, 21-го по 28 -ое септибрия 1979 г.	473
M. DOGARU — Встреча Международного комитета по энкиллографии. Париж, 24-го по 28-е септибрия 1979 г.	474
РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ КНИГ И ЖУРНАЛОВ	476
ОПИСЬ ДОКУМЕНТОВ, ОПУБЛИКОВАННЫХ В XLI-ОМ ТОМЕ	491

Machetarea și
Tehnoredactarea : *Maria Rădulescu*

Dat la cules : 20.X.1979 ; Bun de tipar : 19.I.1980
Tiraj : 4 200 exemplare. Coli de tipar 7,5

c. 1674 — I. P. Informația
str. Brezoianu 23—25 București
R. S. România

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele, în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

Departamentul export-import presă P.O. Box
136—137—telex 11 226, București,
str. 13 Decembrie nr. 3

R.M. ISSN 0034—7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE

Lei 12